

buhranlı günler ve ümit atlasımız

M. Fethullah Gülen

KIRIK 14 TESTİ

BUHRANLI GÜNLER VE ÜMİT ATLASIMIZ

KIRIK TESTİ – 14

M. Fethullah Gülen

BUHRANLI GÜNLER VE ÜMİT ATLASIMIZ

KIRIK TESTİ – 14

DİJİTAL ISBN
978-975-315-695-0

Yayın Numarası
562

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim Yerine

İçinden geçmekte olduğumuz bunalımlı günler ve yine bu günlerde en çok muhtaç bulunduğumuz kalbî, fikrî ve hissî ihtiyaçlarımız bir kitabın isminde herhalde ancak bu kadar güzel toplanabilirdi: *Buhranlı Günler ve Ümit Atlasımız*.

Buhran fertlerin, ailelerin, cemaat ve cemiyetlerin, milletlerin ve nihayet topyekün insanlığın içine düşebileceği kriz ve bunalım hâlini anlatan bir kelime. Ete kemiğe bürünmüş böyle bir buhran vaziyetini, M. Fethullah Gülen Hocaefendi, 1982 yılında kaleme aldığı bir makalesinde şöyle resmediyor: *"Dünya, bir baştan bir başa kasvetli bulutlarla sarıldı. Göz gözü görmeyecek kadar karanlık her taraf.. her gün yeni bir buhran beliriyor ufkumuzda.. her gün taze bir mesaj alıyoruz kıyametten... Ümit ve düşüncelerimizin üstüne gelip gelip yıkılan korkulu rüyalar ve kâbuslar, dünyamızı gulyabanîler ülkesi hâline getirdi."* ("Buhran ve Gerilim", *Buhranlar Anaforunda İnsan*, s.17)

Yine 2005 yılında yazdığı bir başyazısında Muhterem Hocaefendi, aslında bizim ve bizimle irtibatlı sayılabilecek toplumların günümüzde de bir kere daha karşı karşıya kaldığı bunalımlı durumu şöyle tasvir ediyor: *"... Şu anda, bizim de içinde bulunduğumuz coğrafyanın yürekler acısı hâl-i pürmelâli böyle bir buhranın çeşitli derinlikleriyle en canlı misali.*

...

Denebilir ki, şimdilerde bu coğrafyanın insanı cahiliye döneminde olduğundan da beter buhranlar içinde kıvranmakta, âdeta fevkalâdeden kurtarıcı bir el beklemekte, çeşit çeşit yalanlara aldanmakta, yalancı mumlar arkasında koşmakta ve böylece çare olarak başvurduğu her yol ve yöntemle bunalımlarını daha da derinleştirmektedir." ("Buhranlar Çağı", *Sükutun Çığlıkları*, s.127)

Diğer yandan elimizde tuttuğumuz bu kitabın ya da yazıldığı tarih itibariyle aynı adı taşıyan makalenin isminin sadece *"Buhranlı Günler"* değil de *"Buhranlı Günler ve Ümit Atlasımız"* olması, fikir ve düşünceleriyle yakından tanıyanlar için Muhterem Hocaefendi'yi çok güzel aksettirmektedir. Evet, o Kur'ânî bir üslubu hemen her makale ve sohbetinde uygulamakta; sadece problemleri teşhis etmekle yetinmemekte, aynı zamanda çözüm yollarını göstermekte, bunlara teşebbüs edilmediği takdirde işin encâmında ne türden olumsuzlukların yaşanabileceğini ve ümitle çözüm yollarına tevessül edildiğinde ne kadar güzel neticelerin elde edilebileceğini ayrı ayrı izah etmektedir. "Kaos, İmtihan ve Ümit", "Kaos ve İnancın Sihirli Dünyası", "Kaos İçindeki Işık" ve "Kaos ve Yeşeren Ümitler" gibi makale başlıklarını hatırlamak bile bizim bu mülâhazamızı fazlasıyla desteklemektedir.

Muhterem F. Gülen Hocaefendi 1983 yılında yazmış olduğu "Buhranlarımız" adlı bir yazısını şu ümit dolu cümlelerle bitirmektedir: *"Cemiyetin baş ağrılarının had safhaya vardığı, gerçek düşmanlık ve düşmanlarımızın apaçık ortaya çıktığı, bağlı bulunduğumuz dünya ile aramızdaki diyaloğun her gün biraz daha kuvvet kazandığı bugünlerde, milletçe fevkalâde ümitliyiz ve dirileceğimiz inancını taşımaktayız."* (*Buhranlar Anaforunda İnsan*, s.77) Yine 1997 yılında yayınlanan "Buhran ve Kahramanlar" başlıklı bir makalesini şöyle bitirmektedir: *"Bugüne kadar her medeniyet birkaç düzine kahramanın eseri olmuştur. Bundan sonra hep böyle olacaktır. Günümüzde, değişik fırtınalar ve türlü türlü illetlerle sarsık bulunan bu dünyanın, o eski tül pembe günlere, mehtaplı gecelere, buğu buğu sevgiyle köpüren geleceklere ve dirilişleri dirilişlerin takip edeceği çağlara ulaşması da bu kahramanlar sayesinde gerçekleşecektir."* (*Işığın Göründüğü Ufuk*, s.94) Bütün bunların berisinde çok yakın bir tarihte yaptığı bir sohbet "Hal ve Ümit" başlığını taşımakta ve o sohbetini Muhterem Müellifimiz şu cümlelerle tamamlamaktadır. *"İnşaallah, siz Kur'ân'ın ve evrensel insanî değerlerin elmas düsturlarına sarılarak, insanların gönüllerini fethetme mevzuunda sarsılmayan bir ümitle, hep ileriye doğru yürüyeceksiniz. Allah'ın izni ve inayetiyle, içteki hasetçileri aşacaksınız; dıştaki muhtemel tehlikelere ve badirelere de takılmadan yol alacaksınız."*

Buhranlı Günler ve Ümit Atlasımız, Muhterem Hocamız'ın Amerika'da yapmış olduğu sohbetlerden oluşan *Kırık Testi* serisinin son kitabı. Kitap, o eskimeyen güzel kelime ile ifade edecek olursak müteferrik (farklı farklı) konuları bizim kalb ve kafalarımıza, nazarlarımıza sunuyor. Kur'an-ı Kerîm tefsirinden hadis-i şerif şerhlerine, kalb ve ruh hayatından aile hayatına, ondan içtimaî hayata, yine hizmet hayatında karşılaşılan zorluklara karşı ortaya konması gereken halden, eğitimle ilgili meselelere, gaflet ve ülfete yenik düşmemiş duadan amelin özü olan ihlâsa, ihlâsla i'lâ-yı kelimetullah arasındaki münasebete, kine doymayan nifak şebekesi karşısında mü'mince duruşa ve elbette buhranlardan onlar karşısında sergilenmesi lüzumlu olan ümit tavrına kadar farklı konularda gönüllerimizin bamteline dokunuyor, zihinlerimize yüksek ufuklar gösteriyor.

Bir fikir vereceği düşüncesiyle kitaptan birkaç bölümü burada sizlerle paylaşmak yerinde olacaktır. İsterseniz en önemli olandan başlayalım. Muhterem Hocaefendi, Allah'ın en büyük ihsanı olan rızayı talep konusunda şu tavsiyede bulunuyor: *"Rıza, Cennet ve Cennet'teki nimetlerden daha büyük bir nimet ise o zaman bizim de ellerimizi açıp sürekli 'Allah'ım beni rıza ufkuna ulaştır.' diye dua dua yalvarmamız gerekir. Evet,*

اَللّٰهُمَّ إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى

'Allah'ım! Sevdiğin ve hoşnut olduğun şeye beni ulaştır!' diyerek nefes alıp

vermeli;

اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ

'Allah'ım! Senden af, afiyet ve rıza istiyorum!' diyerek oturup kalkmalıyız. Çünkü Cenâb-ı Hak, insanın samimi olarak kalbden istediği şeyleri kendisine lütfedeceğini vaat ediyor. Fakat bu konuda ısrarcı olmak gerekir." (Sayfa, 267)

Münafıklar karşısında mü'mince bir duruşun nasıl olması gerektiğini söylerken de şöyle der: *"...Evet, bu onulmaz gibi görünen dertler, onarılmaz zannedilen harabeler, insanın içinde ümitsizlik hâsıl etmemeli, onu panikletmemelidir. Fakat bu demek değildir ki, yaşanan tahribata karşı gözlerimizi kapatalım. Bilakis bu müthiş tahribatın görülmesi çok önemlidir. Zira tahribatı görme, insana sorumluluğunu ve yapması gerekli olan vazifeleri hatırlatacaktır. Böylece sorumluluk şuuruna sahip mefkûre insanı, bu tablo karşısında Allah'ın, sadık kullarından ne isteyeceğini düşünecek, 'Acaba bir peygamber olsaydı, böyle bir tablo karşısında nasıl hareket ederdi?' diyecek, yapılması gerekenlere odaklanacaktır."* (Sayfa, 52)

Kitabın 174. sayfasında Muhterem Hocamız ciddi bir sosyal probleme şu ifadelerle neşter vuruyor: *"Daha sonra gelen yöneticilerden bazıları da Râşid Halifeler dönemindeki adaleti muhafaza edememiş ve adam kayırmışlardır. Mesela onlar, bir yere bir idareci tayini veya ganimet taksimi söz konusu olduğunda hemen kendi yakınlarını tercih etmişlerdir. Hâlbuki Râşid Halifelerden hiçbirisi sırf kendilerine yakın oldukları gerekçesiyle akrabalarını belli makamlara getirmemiş, çevrelerine ayrıcalık tanımamış ve adam kayırmaya gitmemişlerdir. Çünkü bir ümmet içinde emanet, ehline verilmediği ve yakınlara iltimas geçilmeye başlandığında, o ümmetin işi bitmiş demektir."*

Bu faslı son bir iktibas (alıntı) ile noktalayalım: *"Maalesef her dönemde, nâm-ı celîl-i Muhammedî'nin şehbal açmasından rahatsız olan insanlar olmuştur. Fakat iman ve Kur'ân hizmetine gönül vermiş insanlar vazifelerini yaparken başkalarının haksızca kınamalarına aldırış etmezler, tehditler karşısında korkup geri durmazlar, hak bildikleri yolda önlerine çıkan engellere takılıp kalmadan hep yürürler."* (Sayfa, 183)

Son olarak konumuzla yakından alâkalı önemli bir hususa temas edelim. Düşünce tarihimizin çok kıymetli mütefekkirlerinden biri şöyle der: *"İnsanı birçok şey doğruya sevk edebilir, fakat bunların en sıhhatlisi insanın irşadıdır. Mürşid en ileri rahmet kapısıdır."* Buna ilave olarak biz de diyoruz ki, mürşid ve rehberin kıymeti ve onun irşad ve rehberliğine duyulan ihtiyaç buhranlı, çalkantılı kriz ve bunalım dönemlerinde daha da artar, daha da görünür olur. Bununla beraber, o rehberlikten herkesin değil de sadece onu almasını bilen veya en azından o irşada açık duran insanların istifade edebileceği de apaçık bir hakikattir. İşte bu mülâhazalarla biz kitabımızın müellifi

Muhterem M. Fethullah Gülen Hocaefendi'ye irşad ve rehberliğinden dolayı bir kez daha şükranlarımızı sunuyor, Cenab-ı Allah'tan, inayet ve sıyanetiyle her zaman Hocamız'ın yanında olmasını ve onun, duruşu ve eserleriyle ortaya koyduğu rehberliğinden bizi azami şekilde istifade ettirmesini niyaz ediyoruz.

Her şeyin doğrusunu Allah (celle celâluhu) bilir; bütün güzelliklerle O'ndan, bütün noksanlıklar bizdendir.

Nil Yayınları

Selâm Ruhu

Soru: *“Selâm” filmi münasebetiyle bir kere daha “selâmla gidilen beldelerde kalıcı olunduğu ama kılıçla girilen yerlerde uzun süre durulsa bile müessir bir iz bırakılamadığını” ifade buyurdunuz. Selâmla gitmekten maksat nedir? Selâm ruhu nasıl anlaşılmalıdır?*

Cevap: Öncelikle bilinmesi gerekir ki, İslâm’da aslolan barıştır, savaş arızî ve istisnaî bir durumdur. Dinimizde savaşa izin verilmesi din, akıl, mal, can, nesil gibi mutlaka korunması gereken değerlerin müdafaası içindir. Zaten kötülük ve şirretliğe kilitlenmiş insanlar gelip kapınıza dayandıklarında, tehdit edip üzerinize yürüdüklerinde onları güllerle, çiçeklerle karşılama gibi bir lüksünüz olamaz. Bu tür saldırılara maruz kalındığında yapılması gereken, Çanakkale’de olduğu gibi topyekûn milletçe seferber olmak ve mücadele meydanında ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaktır. Ayrıca, dünyanın neresinde olursa olsun ve kime karşı yapılırsa yapılsın ortaya konan zulmü durdurmak, haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek, düşünce ve ifade hürriyetini engellemek isteyenlere fırsat vermemek de savaşın meşru sebeplerindendir.

Hedef Caydırıcılık Olmalı

Kur’ân-ı Kerim, sulh ve sükûnun temini için öncelikle caydırıcılık esası üzerinde durur. Konuyla alâkalı âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ
عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ

“(Ey inananlar!) Onlara karşı, Allah’ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah’ın bilip sizin bilmediklerinizi korkutup yıldırmak üzere, gücünüzün yettiğince kuvvet ve savaş atları hazırlayın.”[1]

Görüldüğü üzere Kur’ân-ı Kerim bize, muhtemel tehlikelere karşı her türlü tedbiri alıp caydırıcı bir güç hâline gelmeyi, düşmanın içine korku salıp daha baştan savaşı önlemeyi emretmektedir.

İslâm tarihi boyunca inanan insanlar, savaşı meşru kılacak şartlar oluştuğunda bazı dönemler itibarıyla kılıç kullanma mecburiyetinde kalmışlardır. Fakat büyük çoğunluğu itibarıyla bu hak, saldırgan güç ve kuvvetleri sindirmek, dünyadaki genel ahenk ve huzuru bozan tiranları hizaya getirmek, belli yerlerdeki herc ü mercin (kargaşa) önüne geçmek ve yeryüzünde hakkaniyet ve adaleti ikame etmek maksadını gerçekleştirme

istikametinde kullanılmıştır. Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: İslâm tarihi boyunca bu hassasiyetlere tam olarak riayet edilmiş midir? Genel tabloya bakıldığında çok rahatlıkla diyebiliriz ki, Müslümanlar bu mevzuda istikametlerini muhafaza etmişlerdir. Fakat belli fasıllarda, belli dönemlerde içtihat hatasına düşenlerin olduğu da bir vâkıadır. Farklı bir ifadeyle ihkak-ı hak etme (hakkı gerçekleştirme) adına yola çıkılmış olsa da, bazı dönemler mutlak adalet yerine izafî adalet tercih edilerek hakkaniyet, kılı kırk yararcasına korunamamış olabilir. Mesela maddî kılıca müracaata gerek olmadan, Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'nın elmas kılıç gibi düsturlarıyla problemlerin halledilebileceği yerlerde bu esasa tam olarak riayet edilememiş olabilir. İşte tarihin değişik dönemlerinde bazı coğrafyalarda daimî kalamayışımızın sebeplerinden biri kanaatimce bu tür içtihat hatalarıdır.

Selâm: İnsanî ve Evrensel Bir Değer

Günümüze gelince, bugün şartlar geçmişe göre daha farklıdır. Umum yeryüzünde belli ölçüde demokratik bir kültür oluşmuş, ilim ve beyanın önemi daha bir artmıştır. Medenîlere galebenin ancak ikna ile mümkün olduğu böyle bir ortamda hak ve hakikati müdafaa ve onu gönüllere duyurmada Kur'ân ve Sünnet'in elmas düsturlarının ayrı bir ehemmiyet ve tesiri vardır. Dolayısıyla, inanan gönüllerin ruhlarının derinliklerinde yoğurup şekillendirdikleri fedakârlık, adanmışlık, başkaları için yaşama gibi evrensel ve insanî değerleri ilim, beyan ve sanat vasıtalarıyla dile getirmeleri çok önemlidir. İşte Selâm filmi, böyle bir düşünceyle ortaya çıkmış, adanmış ruhların dünyaya açılmalarını anlatmak maksadıyla yapılmış. Film yayımlanmadan önce, bazı bölümlerini bana da göstermiş ve filmle ilgili mülâhazalarımı almak istemişlerdi. Her ne kadar filmden, senaryodan ve yapımdan anlamasam da, kendi dar mantığımla icmâlen bazı yönlerini değerlendirmeye çalışmıştım. Umumiyet itibarıyla takdir ettiğim yanları oldu. Zira bu filmde, Anadolu insanının kendisine çok yakışan, numara ve drobu kendisine tam uyan düşünce, anlayış, feragat ve hasbiliği vardı; onun sadece dünyanın bir yerine değil Afrika'dan Uzak Doğu'ya, oradan Balkanlar'a kadar pek çok coğrafyaya açılması anlatılıyordu. Evet, öğretmenlerimizin farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı anlayış ve farklı kültürlerde yetişmiş insanlarla ilgilenmeleri, onlar için ızdırap duymaları, yaşatmak için yaşamaları ve onları sevgiyle, insanî değerlerle yumuşatıp belli bir kıvama getirmeleri çok önemliydi ve işte Selâm filminde bu gösterilmeye çalışıldı.

Bildiğiniz üzere insan fıtratında yabancıya karşı tepki verme ve reaksiyon gösterme hissi vardır. Hele daha önce başkaları tarafından asimile edilmiş, ezilmiş ve sürgünlere tâbi tutulmuş kişilerin dışarıdan gelmiş insanları kabullenmeleri çok daha zordur. İşte bu olumsuz faktörlere rağmen Türkiye'den kalkıp farklı ülkelere giden eğitim gönüllülerinin, o insanların gönüllerine girmeleri, farklı toplum ve kültürler arasında sevgi, diyalog ve barış köprüleri kurmaları takdir edilmesi gereken bir davranıştır.

Ayakları Öpülesi Öğretmenler

Kur'ân ve Sünnet'in elmas düsturlarını kendilerine rehber edinen, içine girdiğinde herkesin oturabileceği şekilde bir gönül enginliğine sahip bulunan Anadolu insanı, yepyeni bir dünya ve sevgi adına dünyanın dört bir yanında âdeta mesaj olmuş inlemiştir.

Hatırlayacağınız üzere, filmin bir sahnesinde tarihî bir köprü üzerinde kavga edip nehre düşen iki çocuğu kurtarmak için, onların peşi sıra kendisi de nehre atlayan ve neticede o iki çocuğu kurtarmak için kendisini feda eden bir öğretmen anlatılmaktaydı. Fedakâr öğretmenin bu tavrı karşısında, daha önce kavga eden öğrenciler, birbirlerine sarılıp ağlamaya başladılar. Bu sahneyi seyrederken, –belki pek çoğunuz gibi– gözyaşlarımı tutamadım. Afrika'da, Afganistan'da canlandırılan sahneler de bundan farklı değildi. Tabi en önemlisi filmde canlandırılan bu sahnelerin gerçek hayatta yaşanan birer vak'a olmasıydı. Bundan dolayıdır ki, filmde rol alan oyuncular, çekim için gittikleri yerlerde realitenin ifadesi bu tabloyu görünce, öğretmenlerin fedakârlıkları karşısında âdeta büyülendiklerini ifade ettiler.

Bu fedakâr öğretmenler, kimi zaman, gittikleri yerlerde savaşın ortasında kalmış, bulundukları şehir kuşatma altına alınmış olmasına rağmen orayı terk etmemiş, engin bir vefa hissiyle öğrencilerine sahip çıkmışlardır. Öğretmenlerin ölümü göze alarak eğitimlerine devam etmeleri, gönül kapılarının kendilerine açılması için de bir vesile olmuştur.

Mefkûre muhaciri bu yiğitler, Çanakkale'ye gidiyor gibi, dünyanın değişik yerlerine seyahatler tertip ettiler. Kimi zaman evlerinde duvaklı gelinleri bırakıp gittiler. Kimi zaman parmaklarında nişan yüzüğüyle yollara döküldüler. Kimi zaman da gözü yaşlı anne-babalarının ellerini öptü, onları Allah'a emanet etti ve öylece yola koyuldular. İşte bütün bu fedakârlıklar karşısında bence onların alnı değil ayakları bile öpülür.

Yürüdükleri yolun felsefesini belki de derinlemesine bilmeyen o insanlar, "yürü" denildiğinde hiç diriğ etmeden yüreklerindeki teslimiyet duygusuna sarılarak yürümüşlerdi. Allah onları sevk ediyor ve onlar da mübarek bir insiyak içinde gidiyorlardı. Ben, gidenler arasından şikâyet edip de geriye dönene rastlamadım. Böyle bir şey vuku bulduysa bile ben bilmiyorum. Ülkemizin en prestijli üniversitelerinden mezun olmuş, diplomasını eline almış çiçeği burnunda binlerce genç, anne-babasının ve çevresindeki insanların beklentilerine rağmen sadece "ülkem, ülküm, mefkurem..." deyip;

" Cânân dileyen dağdağa-i câna düşer mi,
Cân isteyen endişe-i cânana düşer mi;
Girdik reh-i sevdaya cünûnuz...
Bize namus lâzım değil,

Ey dil ki bu iş şâne düşer mi!..”

anlayışıyla seve seve yollara dökülmüşlerdi.

Selâmı Gönüllere Yazdılar

Kitaplara, dergilere, değişik televizyon programlarına yansıdığı üzere bu arkadaşlar gittikleri yerlere hep selâmla gitmiş, yazı tahtalarına yazdıkları gibi gönüllere de selâm yazmışlardır. Bunun esenlik demek olduğunu öğretmişlerdir. Kendilerine laf atanlara dahi “Selâm size, esenlik içinde kalın.” deyip geçmişlerdir.

İşte siz gittiğiniz yerlere böyle giderseniz, orada kalıcı olursunuz. Selâm mesajınız da vicdanlarda yer bulur, gönüllerde yankılanır durur. Cenab-ı Hak, atılan bu adımları boşa çıkarmaz. Çünkü kudsî bir hadis-i şerifte de beyan buyrulduğu gibi, siz O’na doğru bir karış giderseniz, O bir adım gelir; siz bir adım giderseniz, O yürüyerek gelir; siz yürüyerek giderseniz O koşarak gelir ve sizin gören gözünüz, işiten kulağınız ve konuşan diliniz olur.[2] Cenab-ı Hakk’ın bu engin lütfu olunca, siz niye müessir olmayasınız ki!

Hâsılı, maddî kılıcın kınına girdiği günümüzde selâm bizim tek sermayemizdir. Selâm; dövene elsiz, sövene dilsiz ve kalb kırana karşı da gönülsüz olmayı gerektirir. Bu açıdan yürüdüğümüz yolda, kınamalara aldırmamalı, her zaman durduğumuz yerde dimdik durmalı, “Bu dünya dayanma dünyası, darılma dünyası değil.” deyip hep müspet hareket peşinde koşmalı ve sadece kendi yapacağımız işlere kilitlenmeliyiz.

Dünyada Rıza, Ötede Rıdvan

S**oru:** *Rıza ve rıdvan arasında fark var mıdır? Rıdvana ulaşmanın en önemli vesileleri nelerdir?*

Cevap: Rıza, insanın Allah'tan (celle celâluhu) ve O'nun gönderdiği din-i mübin-i İslâm'dan hoşnut olması, Cenab-ı Hakk'ın her türlü takdirine gönülden boyun eğmesi, maruz kaldığı bela ve musibetleri de itminan ile karşılaması demektir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), رَضِينَا بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا *"Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak da Hazreti Muhammed'den (aleyhissalâtü vesselâm) razı olduk."*[3] sözleriyle böyle bir rıza ufkuna dikkat çekmiştir.

Mü'minlere bakan yönüyle, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mübarek beyanı, bir yandan kulun Rabbisiyle olan münasebetini gösterirken diğer yandan da bizim için bir hedef belirlemektedir. Kur'ân-ı Kerim'de muhtelif âyet-i kerimelerde, رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ *"Allah onlardan, onlar da Allah'tan razı oldu."*[4] buyrulması da rıza ufkunu yakalamanın mü'minler için ulaşılması gereken en büyük gaye olduğunu göstermektedir.

Ayrıca bir insan, rızaya kilitlenir, hep rıza deyip oturur kalkar, sürekli rızayı hedefler ve bu konuda ölesiye bir gayret içinde bulunursa bu, aynı zamanda Cenab-ı Hakk'ın da ondan razı olduğunu gösterir. Çünkü Allah (celle celâluhu) bir insandan razı değilse, onun içinde böyle bir rıza duygusu hâsıl etmez. Bu açıdan denilebilir ki, Allah'tan hoşnut olmayan, O'nun kazasına rıza göstermeyen, başına gelen olumsuz hâdiseleri gönül rahatlığıyla karşılamayan bir insan için Allah (celle celâluhu) katında bir rıza söz konusu değildir.

Rıdvan: Ebedî Hoşnutluk Müjdesi

Rıdvan ise, rızayı elde etme adına bu dünyada gösterilen cehd ü gayretlerin ahiretteki karşılığıdır. Zaten bilindiği üzere burada eda edilen ibadet ü taatların her biri, ahirette farklı bir Cennet nimeti olarak insanların karşısına çıkacaktır. Hazreti Pîr'in ifadesiyle burada *"Sübhanallah"* diyen bir insan, orada bir Cennet meyvesi yiyecektir.[5] Burada oruç tuttuğu için aç susuz kalan bir insan orada Reyyan'a nail olacak, yani insan içtiği zaman artık bir daha susamayacağı bir kaynağın başına ulaşacaktır.[6] Kısacası insanın buradaki inanç ve davranışları öbür tarafta farklı mânâlara bürünecek; bazen gözle

görülür, elle tutulur bir nimet olarak bazen de bir iç inşirahı ya da hoşnutluk esintileri meydana getirecek dalgalar hâlinde onun karşısına çıkacaktır. Dolayısıyla rıdvan bu açıdan rızadan farklıdır. Rıza, dünyada insanın iradesinin hakkını vermesiyle mazhar olduğu bir lütuf ve ihsan ise; rıdvan öte dünyada Cenab-ı Hakk'ın tecessüm ettirip mü'min kullarına sunduğu sonsuz bir lütuf ve ihsandır. Başka bir ifadeyle rıdvan, ebedî saadet yurdunda ruhlara işleyip onlarda bir zevk-i ruhanî hâsıl edecek şekilde Cenab-ı Hakk'ın kullarına ihsan edeceği, tasavvurları aşkın bir nimettir. Hem öyle bir nimet ki, ona nail olan mü'minler Cennet nimetlerini dahi unutacak şekilde mânevî bir haz ile dolacaklardır.

Rıdvan mı Yoksa Rü'yet-i İlâhî mi En Büyük Lütuf?

Bu noktada rü'yet-i ilâhî ve rıdvandan hangisinin daha büyük bir ilâhî lütuf olduğu konusu akla gelebilir. Zira Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'yı çok iyi bilen usûlüddin ulemasının ifadelerinden Cemalullah'ı yani Allah'ın (celle celâluhu) cemalini müşahedenin en büyük Cennet nimeti olduğu sonucu çıkartılabilir. Mesela Sirâceddin Ali İbn Osman el-Ûşî, Ehl-i Sünnet itikadını mısralara döktüğü bir şiirinde bu hakikati şu ifadelerle dile getirir:

يَرَاهُ الْمُؤْمِنُونَ بِغَيْرِ كَيْفٍ ... وَإِدْرَاكٍ وَضَرْبٍ مِنْ مِثَالِ

فَيَنْسَوْنَ النَّعِيمَ إِذَا رَأَوْهُ ... فَيَا خُسْرَانَ أَهْلَ الْاِعْتِزَالِ

"Mü'minler, O'nu keyfiyetsiz ve kemmiyetsiz olarak görürler. Buna bir misal de getirilemez. O'nu gördükleri zaman da bütün Cennet nimetlerini unuturlar. 'Allah görülmez!' diyen Ehl-i İtizâl'e hüsran olsun!"[7]

Hazreti Üstad'ın ifadesiyle de, binlerce sene mesudane yaşanan dünya hayatı Cennet'in bir saatine mukabil gelmediği gibi, Cennet'in de binlerce sene hayatı Cemalullah'ı rü'yetin bir dakikasına mukabil gelmeyecektir.[8]

Bu ifadelerden rü'yet-i ilâhînin, diğer Cennet nimetlerinin çok daha üzerinde, büyük bir ilâhî lütuf olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Cenab-ı Hakk'ın Cennet'e giren kullarına, أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا *"Ben sizden ebedî olarak razıyım. Bundan sonra size hiç gazap etmeyeceğim."*[9] buyurması, bunu da unutturacak ve insanın içine inşirah salacak en büyük bir lütuftur. Bu, öyle bir lütuf ve ihsandır ki, insana nasıl bir zevk ve haz zemzemesi hâli yaşatır, bunu kestirmek mümkün değildir. Nitekim Cennet nimetlerinin en büyüğünün rıdvan olduğu Tevbe Sûresi'nde; وَرِضْوَانٌ مِنَ اللهِ أَكْبَرُ *"Hepsinden âlâsı ise Hakk'ın kendilerinden razı olmasıdır."*[10] ifadesiyle sarih olarak beyan buyrulmuştur.

Rızaya Talip Olanlar Rıdvana Mazhar Olurlar

Netice itibarıyla rıza ve rıdvan, dünya ve ahirete bakan yönleri itibarıyla farklı birer hakikat olsa da birbiriyle irtibatlıdır. Bu irtibat, sebep-sonuç veya illet-malûl irtibatı gibi bir münasebete benzetilebilir. Siz, dünyada cüz'î iradenizin hakkını vererek bu konudaki talebinizi ortaya koyar, gayret gösterirsiniz, Cenab-ı Hak da bu gayretinizin mükâfatı olarak sizi rıdvanla şereflendirir.

Ancak burada yanlış anlaşılmaması ve gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır: Rıza ve rıdvan arasındaki "sebep-sonuç", "illet-malûl" münasebeti maddî âlemdeki tenâsüb-ü illiyet yani belli sebeplerin belli sonuçları doğurması prensibine uygun değildir. Zira siz, âdeta burada bir damla atıyorsunuz; daha sonra o damla birdenbire buharlaşıyor, büyüyor, ötede büyük bir derya hâlinde karşınıza çıkıyor. Hâlbuki tenâsüb-ü illiyet açısından bir damla bir deryayı netice vermez. Ancak sonsuz lütuf ve engin rahmetiyle Cenab-ı Hak, sizin burada bir damla mahiyetinde Kendisinden hoşnut olmanızı, ahirette bir okyanus şeklinde karşınıza çıkarmaktadır.

Rıdvana Ulaştıracak İki Kanat: İ'lâ-yı Kelimetullah ve İhlâs

Rıza ve rıdvanı elde etmenin vesilelerine gelince, insanı bu hedefe ulaştıran en kestirme yollardan, en büyük vesilelerden biri i'lâ-yı kelimetullahtır. Evet, Nâm-ı Celîl-i İlâhî'yi dünyanın bütün karanlık noktalarına kadar götürüp duyurma, ruh-ı revân-ı Muhammedî'nin dünyanın dört bir yanında şehbal açması istikametinde yorulma bilmeden küheylan gibi koşma, insanı Cenab-ı Hakk'ın rızasına en hızlı götüren vesilelerden biridir. Bu açıdan esasında her ne kadar i'lâ-yı kelimetullah (Allah'ın adının yüceltilmesi), rızaya erme adına bir vesile olarak tarif edilse de, onun gaye ölçüsünde bir vesile olduğu da söylenebilir.

Öyleyse insan, hep yaşatma duygusuyla oturup kalkmalı, insanlığın yeni bir âdâb u erkân öğrenmesine vesile olma adına cehd ü gayrette bulunmalı, bunun için de çevresini her fırsatta Allah'a (celle celâluhu) yönlendirmeye çalışmalıdır. İnsan, bu vazifeye öylesine dilbeste olmalıdır ki onu yapamadığı takdirde yaşadığı hayatı kendisi için abes görmelidir.

Tabi, i'lâ-yı kelimetullah vazifesini yerine getirirken insanın muhlis olması gerekir ki, kazanma kuşağında kayıplar yaşamasın. Muhlis, ihlâsı temsil eden kişi demektir. Fakat insan bu konuda ihlâs şuuruna öyle bir kilitlenmelidir ki, ihlâsa ermeyi bile az görerek "muhlasîn"den olma peşinde koşmalıdır. Muhlas ise Allah (celle celâluhu) tarafından safvete ulaştırılma ve böylece mahz-ı ihlâs kesilme, ihlâslaşma, tamamen durulma, berraklaşma demektir. Bu, başta Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) olmak üzere, Hazreti İbrahim, Hazreti Musa, Hazreti İdris (aleyhimüsselâm)

gibi “mustafeyne’l-ahyâr”a mahsus bir mazhariyettir. Fakat asliyet plânında olmasa bile zılliyet plânında bu hedefe ulaşmak için peygamberlerin dışındaki mü’minler de gözlerini bu yüce ufka dikmeli, sürekli murad-ı ilâhîyi takip etmeli, bütün ibadetlerini sadece emredildiği için yapmalı, ubûdiyetlerini/kulluklarını dünyevî hiçbir gayeye bağlamamalı, hatta rıdvan dışındaki uhrevî beklentilerden sıyrılmalı, neticeyi de Cenab-ı Hakk’a bırakmalıdırlar.

Böyle bir şuura ulaşan insanın tabiatı, ihlâsın dışında kalan her şeye tepki vermeye başlayacaktır. Mesela böyle birisi, göz kamaştırıcı bir başarıya imza attığında, söylediği sözlerle kalblerde bir heyecan meydana getirdiğinde veya kalemini oynatmasıyla etkileyici mısralar döktürdüğünde, asla başkalarından takdir ve istihsan gibi bir beklentiye girmez. Sadece tasavvur veya taakkulüne değil, hayaline bile Allah’tan başka bir mülâhaza geldiğinde o hemen bir kenara çekilip “Estağfirullah yâ Rabbi, şirke girdim!” der, kendini yerden yere vurur, tevbe, inâbe ve evbe kurnalarıyla onu tertemiz hâle getirir.

Ahirette rıdvana nail olmanın en önemli yollarından biri de işte bu ölçüdeki bir ihlâs mülâhazasıdır. Bu açıdan denilebilir ki, insan ihlas ve samimiyette ne kadar derinleşirse, rıdvana da o ölçüde hızlı ulaşacaktır. Belki de böyle biri, kabrin dehşetini hiç görmeyecek, berzah zahmetini hiç çekmeyecektir. O, kendisi için açılmış çukura konulduğu andan itibaren “vücud-u mevhibe-i rabbâniye”si ile dikey bir sıçrayışla yükselecek, o ufukta salına salına gezinmeye başlayacaktır. O hâlde her mü’min, hem i’lâ-yı kelimetullah vazifesine talip olmalı hem de bu vazifeyi yerine getirirken ihlâsı yakalama ve onu muhafaza adına olabildiğince hassas davranmalıdır.

Musibetler Karşısında Mü'min ve Münafık

S ***oru:*** *Bir hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallâllahu aleyhi ve sellem) mü'mini ekine, münafığı ise sedir ağacına benzetmiştir. Bu hadisi nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Söz konusu hadis-i şerif mânâsıyla rivayet edildiği için, rivayetler arasında bazı lafız farklılıkları bulunmaktadır. Hadisin *Müslim*'de geçen lafzı şu şekildedir:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الزَّرْعِ لَا تَزَالُ الرِّيحُ تُمِيلُهُ وَلَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ يُصِيبُهُ الْبَلَاءُ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ شَجَرَةِ الْأَرْزِ لَا تَهْتَزُّ حَتَّى تَسْتَحْصِدَ

"Mü'minin misali ekin gibidir. Ekini rüzgâr sallar durur. Mü'min de sürekli bela ve musibetlere maruz kalır. Münafık ise sarsılmaz (gibi duran) 'erze' ağacı gibidir. O, bir kere sarsıldığında kökünden sökülür, (bir daha da doğrulamaz)."[11]

Burada ilk olarak, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), mü'mini ekine benzetmesinden mü'minin bela ve musibetler karşısındaki hâlini anlatabilmek için verilebilecek en güzel misalin ekin olabileceğini anlıyoruz. Bildiğiniz gibi rüzgâr, ekini bir o yana, bir bu yana sallar durur. Bu durum karşısında ekin yere doğru yatar ama rüzgâr, fırtına dindiğinde tekrar ayağa kalkar. İşte mü'min de bela ve musibetlerle sürekli ırgalanır, hayat boyu çeşit çeşit imtihanlara maruz kalır ama o, bütün bunlar karşısında, sarsılsa bile Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle, asla devrilmez. Evet, mü'min mânen yülselmesi, saflaşıp özüne ermesi, kötülüklerle mücadelede metafizik gerilimini sürekli canlı tutması ve daha bildiğimiz/bilemediğimiz nice hikmetlere binaen bu dünyada sürekli imtihanlara maruz kalır. Arapçaya uydurulan bir sözde de *"el-Mü'minü beleviyyun."* denilerek bu hakikate dikkat çekilmiştir ki, bunun mânâsı; "Mü'min, sürekli belaya maruz kalan ve her zaman başına bela yağan insandır." demektir. Arapça dil yapısı itibarıyla bu cümle yanlış olsa da mânâsı doğrudur. Nitekim Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: *"Belanın en şiddetlisi, en çetini, en başa çıkılmazı peygamberlere, sonra da sırasıyla yakın olan insanlara gelir."*[12]

Bu hadis zaviyesinden meseleye baktığımızda mesela Ehl-i Beyt'in maruz kaldıkları bela ve musibetlerin başkalarına göre çok daha fazla olduğunu görürüz. Onlar türlü türlü işkencelere maruz bırakılmış; değişik iktidar ve güç odakları tarafından âdeta

kolları kanatları koparılmış, hatta kimileri asılmış, kesilmiş ve şehadet şerbetini içerek Hakk'a yürümüştür. Fakat bununla beraber onların başına gelenler, sâbikûn-u evvelûn dediğimiz İslam davasına omuz veren ilklerin başına gelenlerin yanında çok küçük kalır. Sâbikûn-u evvelûnun başına gelenler de İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) başına gelenlerin yanında çok küçük kalır. Çünkü herkes seviyesine ve kâmet-i kıymetine göre belalara maruz kalmıştır.

Kar, Bora, Fırtına Zirvelerde Olur!

Yüksek ruhlar hep zirvelerde olduklarından dolayı, kar çarpacaksa ilk defa onlara çarpar, dolu vuracaksa ilk defa onları vurur ve aynı şekilde öncelikle onların tepesi buz bağlar. Bir yönüyle her şey ilk soluğunu onların tepesinde alır. Mesela bir Hazreti Gazzâlî'yi düşünecek olursanız o, içinde bulunduğu toplum açısından belli bir dönem anlaşılmadığından, tehcire maruz bırakılmış, o da başını alıp gitmiş, ıssız yerlere çekilmiş, mezarlarda tek başına dolaşmak zorunda kalmıştır. Abdülkadir Geylânî Hazretleri'nin münacatlarındaki serzeniş ve şikâyetlerine bakacak olursanız, nelere maruz kaldığını çok daha iyi anlarsınız. Aynı şekilde Ebu'l-Hasan eş-Şâzilî Hazretleri'nin maruz kaldıkları da diğerlerinden farklı değildir.

Günümüze gelip Çağın Fikir Mimarı'nın çektiği sıkıntılara baktığınızda da, hayatında âdeta ona gülmenin hiç nasip olmadığını görürsünüz. O, çok genç yaşta bugün bile rüyasının görülemediği çok önemli projelerle İstanbul'a gelmiş; fakat bugün özel kalem de denen mabeyn-i hümâyûn, bu yüksek projelere aklı ermediği için, onu, delice konuştuğu gerekçesiyle tımarhaneye attırmışlardır. O güzel proje ve teklifler gelip mabeyn-i hümâyûna takıldığından dolayı, o günün basiretli insanları bile onun sözlerini anlayamamışlardır. Esasında *bir mü'mine imanından dolayı 'deli' denilmedikçe, o kişi imanda kemale ermiş sayılmaz.*[13] İşte o kâmet-i bâlâya da imanda kemale erdiğinden dolayı "deli" denilmiştir. Arkasından harbe iştirak etmiş, çok ağır şartlar altında günlerini geçirmiş, esir düşmüş ve esarette yine cefa görmüştür. Sonra sefa bulacağım diye kendi memleketine dönmüş fakat bu defa da ayrı bir cefayla karşılaşmıştır. Van'da mağaraya çekildiğinde bile rahat bırakılmamış, orada tek başına yaşarken derdest edilerek batıya sürülmüştür. Bundan sonraki otuz beş senelik hayatında da kimi din düşmanlığından, kimi de kıskançlık ve hasedinden hep onun üzerine gitmiş; gitmiş ve sürgünler, zindanlar, tecritler, zehirlemeler, hapisler, idam hükümleriyle yargılamalar hep birbirini takip edip durmuştur.

"İnsanlar neler çekmiş! Bizimkine de çekmek mi denir?"

Hâsılı, bela ve musibetlerin en ağırı peygamberlere ve ardından da derecelerine göre

diğer insanlara isabet etmiştir. Bunun en önemli hikmetlerinden birisi ise şudur: Şayet bir davayı omuzlayan ve önde yürüyen insanlar bu tür büyük musibetlere maruz kalmazlarsa, arkadan gelen ve onları takip edenler başlarına gelen çok küçük sıkıntılardan bile şikâyet ederler. Bir sinek ısırması, bir arı sokması bile onlara ağır gelir. Akrep veya yılan gördüklerinde ise daha ısırılmadan feryat etmeye başlarlar. Fakat böyle durumlarda öndekilere bakar ve onların çok daha büyük sıkıntılara katlandıklarını görürlerse, bununla teselli olur ve "Yahu o insanlar neler çekmişler. Bizimkine de çekmek mi denir? Onların çektiklerine bakınca bizimkinin sözünü etmek bile ayıp olur!" derler. Bu itibarladır ki, temsil konumunda bulunan insanların hâlleri, arkadan gelenler için çok şey ifade eder. Onlara bakan insanlar, hayatlarını zehir zemberek hâle getirecek hâdiseleri farklı görmeye, farklı duymaya, farklı okumaya başlar ve netice itibarıyla yaşadıkları acıların bile tatlılaştığını görürler.

Münafığa gelince o; وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ شَجَرَةِ الْأَرْزِ ifadeleriyle erze ağacına benzetiliyor. Söz konusu ağaç, ister selvi, ister çam, ister sedir, isterse çınar ağacı olsun, önemli değildir. Önemli olan, hadis-i şerifte münafığın لَا تَهْتَزُّ حَتَّى تَسْتَحْصِدَ vasfıyla anlatılmasıdır. Yani sarsılmaz gibi görünen o ağaç bir kere şiddetli bir fırtınaya maruz kalınca kökünden sökülür, devrilir ve bir daha doğrulamaz hâle gelir. Evet, münafık, çalımlı çalımlı salınıp hiç devrilmez zannedildiği anda şiddetli bir rüzgâra maruz kalınca öyle bir devrilir ki, bir daha ayağa kalkamaz. Ekin ise rüzgâr ne kadar şiddetli eserse essin, yattıktan sonra tekrar doğrulur, ayağa kalkar.

İşarî olarak hadis-i şerifle ilgili şöyle bir mülâhaza da akla gelmektedir: Bazen tek bir fert olarak mü'mini sarsan, onun başını döndüren, bakışını bulandıran hâdiseler olabilir. Mesela böyle bir fert kendini günaha salmış ya da muvakkat bir sarsıntıya maruz kalmıştır. Siz de bu şahsın elinden tutar, ona nasihat eder, doğru yolu gösterir ve böylece onu düştüğü yerden kaldırırsınız. Fert için bunu yapmak kolaydır. Fakat bir de umumi bir bela olarak bir toplumun kendini günaha salması, içten içe karbonlaşması ve devrilmesi vardır ki, işte bu, o koca çınarların devrilmesi gibi bir devrilmedir. Dolayısıyla onu tutup kaldırmanız, ona yeniden hayatiyet kazandırmanız ferde nispetle çok daha zordur.

Fakat günümüzde kendilerini din-i mübin-i İslâm'ı ikame etmeye adamış ruhların gayesi işte bu yüce ve yüksek ufuk olmalıdır. Yani onlar toplumun her kesimine kucak açmalı, her yerde bir nabız gibi atmalı ve içinde bulundukları topluma yeniden diriliş yollarını göstermelidir. Zira asıl büyük vazife, adanmışlara düşen asıl sorumluluk, devrilmiş olan böyle bir çınarı yeniden ayağa kaldırma ve bir kere daha ona canlılık kazandırmadır.

Bir Ömür Boyu Adanmışlık Ruhu

Soru: *Adanmışlık ruhunun gönüllerde canlılığını sürekli koruyabilmesi için g önünde bulundurulması gereken temel disiplinler nelerdir?*

Cevap: Her şeyden evvel adanmış gönüllerin güven kredilerini zedeleyebilecek her türlü tavır ve davranıştan uzak durmaları gerekir. Samimi hislerle, herhangi bir beklenti içine girmeksizin bir mefkûreye gönül vermiş, bir davaya kendini vakfetmiş insanların, içinde bulundukları daireye bilerek zarar vereceklerini, beraber oldukları insanların lekelenmesine yol açacak davranışlar sergileyeceklerini zannetmiyorum. Fakat bazen düşünülmeden atılan adımlar, iyi hesap edilmeden girişilen işler, bir kısım falsoların yaşanmasına, dolayısıyla itibar yıpranmasına yol açabilir. Böyle bir durumda yapılması gereken, aynı duygu ve düşünceye sahip insanların ortak akıl ve müşterek hareketle hemen o yanlışlık ve falsoyu telafi edecek bir ceht ve gayret ortaya koymalarıdır. Böyle yapıldığı takdirde hata yapan insan mahcubiyetten kurtarılmış olacağı gibi, içinde bulunulan daire adına da bazı olumsuz düşüncelerin zihinlerde yer etmesine fırsat verilmemiş olur.

"Allah'ım, arkadaşlarımı benimle mahcup etme!"

Mevlâna Halid Bağdâdî'nin dikkatli yaşama konusundaki hassasiyeti bizim için çok güzel bir örnek teşkil eder. O, kendi döneminde, olumsuz bir kısım mülâhazaların önüne geçme adına talebe ve müritlerine daha baştan şu mânâda ikazlarda bulunur: "Sakın zenginlerle, hükümdarlarla, idarecilerle senli benli olmayın. Onlar yemek yedirmeyi, iltifat-ı şahanede bulunmayı, hatta tebessümlerini bile rüşvet vasıtası olarak kullanmak isteyebilir. Eğer onların tesiri altına girerseniz ömür boyu diyet ödeme mecburiyetinde kalırsınız. Bu itibarla elinizdeki imkânlarla yetinin, hiç kimseye el açmayın. Şayet evliyseniz, ikinci evliliğinizi yapmayın. Unutmayın, hükümdar ve idareciler elinize ve kolunuza vuracakları prangalarla sizi kontrol altında tutmak ister."

Bu açıdan, hayatını hizmet önceliğine bağlamış insanlar bence haklarında suizan oluşmasına sebebiyet verebilecek her türlü muameleden uzak durmalı ve töhmet mahallerine hiç mi hiç yaklaşmamalıdır. Mesela "Acaba oradan mı çıktı?" dedirtmemek için bir meyhanenin önünden bile geçmemeye dikkat etmelidir. Hususiyle birisinin ayıbının başkalarına mâl edilmesi söz konusuysa, fevkalâde hassas hareket edilmelidir.

Fakat ne kadar hassas davranılırsa davranılsın, her zaman eleştiri ve tenkit oklarına maruz kalınabileceği de unutulmamalıdır. Hep birlik ve beraberlik solukladığınız, hep sevgi deyip inlediğiniz, herkese bağrınızı açtığınız ve kimseyi karşı cephe kabul etmediğiniz hâlde şayet hınçla gerilmiş, gayzla köpüren insanlar varsa, onlar size el

uzatmayacak, bağrını açmayacak, tebessümünüze yüz ekşiterek karşılık vereceklerdir. Bu takdirde hâlinizi Allah'a arz etmekten, el açıp O'na dua dua yalvarmaktan başka yapacağınız bir şey yoktur. Unutulmamalı ki, Hazreti Âdem'den (aleyhisselâm) bugüne bütün bunlar hep olmuştur ve olmaya da devam edecektir.

Burada önemli olan, hak erlerinin gerek şahsî, gerek ailevî, gerekse içtimaî hayatlarında içinde bulundukları hareketi mahcup edecek hâl ve hareketten uzak durmalarıdır. İrademizin hakkını vermekle beraber dualarımızda her zaman, "Allah'ım, bizimle arkadaşlarımızı, arkadaşlarımızla da bizi mahcup etme!" demeli, Allah'ın himayesine sığınıp inayetinden yardım istemeliyiz. Yoksa insan için her zaman bir yerde nefsine yenik düşme ihtimali vardır. Çünkü mühlikât denilen ve neticede insanı helâke götürebilecek heva ve heves kaynaklı yüzlerce zaaf ve günah vardır. Ayrıca şeytan, sürekli bunları süsleyip püsleyip insanın karşısına çıkarmakta, her zaman günahları insan için cazip göstermektedir. Bütün bu tehlikelere karşı uyanık ve teyakkuz hâlinde olmayan bir insan hiç farkına varmadan kendini bu tür felâketlerden birisinin içine salarak –hafizanallah– bir yüz karası hâline gelebilir.

Bu sebepledir ki, milyonların gözünün içine baktığı bir harekete mensup olan insanlar, iffet ve ismetine dokunacak şeylerden fevkalâde uzak kalmalı, şeytan ve nefsin zorlamalarına karşı sağlam durmalı, sadakat ve emanetinden de asla ödün vermemelidir. Beraber yürüdükleri arkadaşlarının hukuklarına tecavüz etmiş olmaktan öyle korkmalıdır ki, çok rahatlıkla ellerini kaldırıp, "Allah'ım, ben arkadaşlarımın yüzünü yere baktıracaksam, bin can ile yerin dibine batmayı arzu ederim." diyebilmelidir. İşte bu, davaya vefanın ve sadakatin ifadesidir. Aleyhte bir söz söyletmemek ve en küçük bir yanlışlığa meydan vermemek için adanmış her ruh daima birer güven, sadakat ve ismet memuru gibi gayret göstermelidir. Evet, her zaman müstağni olmalı, kimseye el açmamalı, yüzsuyu dökmemeli, açgözlü olmamalı, Allah'ın (celle celâluhu) verdiğine kanaat etmeli ve itibara dokunacak her türlü işten uzak durulmalıdır.

Temsil, Tebliğin Önünde Olmalı

Ayrıca hak ve hakikatin sesi olmaya çalışan bir insan, söylenilen sözlerden ziyade samimi tavır ve davranışlarıyla inandırıcı olabileceğini unutmamalıdır. Zira hakikatin ifadesi olmayan veya maksadı aşan, mübalağaya giren bir sözün geçici bir süre muhatabı büyüleme ihtimali vardır. Fakat bu türden şeyler kalblerde kalıcı bir tesir bırakma bir yana, neticesi itibarıyla inandırıcılığın önüne geçen engellerdir. Mütemadi davranışlarda ise yalan olmaz. Onlar sürekli doğru bir mecrada akıp durur. Daima sadakat sergileyen, her zaman vefalı davranan, asla iffetinden taviz vermeyen, sürekli çevresine emniyet ve güven vaat eden bir insan inandırıcı olur. Bu açıdan rahatlıkla diyebiliriz ki Müslümanlıkta temsil, tebliğin önündedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlik vasıflarından birisi de başımızın tacı olan tebliğdir; yani Allah'tan (celle celâluhu) aldığı mesajı ümmetine bildirmektir. Fakat Allah'ın bir vahyi olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi bir temsilcisi olmasaydı o, asrımıza kadar kulaklarımızda gürül gürül kendisini hissettiren bir beyan olmaz ve bu ölçüde gönüllerde mâkes bulmazdı. Dolayısıyla evlerimizde, yatak odalarımızın başucunda asılı bulunan ve kadife kaplamalar içinde muhafaza edilen Kur'ân-ı Kerim'in müessiriyeti onu temsil eden insanlarla olmuştur/olacaktır. Bu açıdan Efendimiz'in temsil derinliği, tebliğ derinliğinin önündedir. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece Kur'ân'ı tebliğ ettiği için değil, aynı zamanda onu hakkıyla temsil ettiği için miraç unvanıyla semalara davet edilmiştir.

Alçakgönüllülük ve Gıpta Damarını Tahrik Etmeme

Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ *"Bir kavmin efendisi, onların hizmetçisidir."*[14] buyurmuştur. Bu ruhun önemli bir temsilcisi, İslâm kahramanı Selahaddin Eyyûbî, "Hâdimü'l-Harameyn" yani "Mekke ve Medine'nin Hizmetkârı" unvanını ilk kullanan hükümdar olmuştur. Aynı ruhla Yavuz Selim Hazretleri (cennet-mekân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran) hutbede, kendisi için Hâkimu'l-Harameyn denilmesinden rahatsızlık duymuş ve hemen dizleri üzerine doğrularak, "Hayır hayır, Hâdimü'l-Harameyn" demiştir. Daha sonra arkadan gelenler de kendilerine Hâdimü'l-Harameyn demişlerdir. Bu açıdan adanmış ruhlar, toplumun hangi kademesinde bulunurlarsa bulunsunlar, başkalarına hizmet etmeyi en büyük pâye bilmelidirler. Onlar, gerektiğinde "Bir işe gönül vermiş, belli bir düşünce, mefkûre ve mantık birliği etrafında bir araya gelmiş insanlara bir de su dağıtan, hizmet eden insan lazımdı." demeli ve başkalarına hizmetkârlıkta hep önde koşmalıdırlar.

Öte yandan insanların belli alanlardaki başarıları, başkalarını gıptaya sevk edebilir. Hatta bazı zayıf karakterler rekabet duygusuna kapılıp hasede girebilirler. İşte bu konuda da İslâm'ın nefisleri terbiye adına getirdiği ilâhî prensiplere riayet edilmelidir. O prensipler ışığında bir düstur ortaya koyan Üstad Bediüzzaman, hakiki Kur'ân talebelerinin, kardeşlerinin gıpta hislerini tahrik etmemeleri gerektiğini ifade etmiştir.[15] Oysaki gıpta, İslâm'a göre mahzuru olmayan bir duygudur. Fakat gıptanın hasetle hemhudut olduğu nazara alınacak olursa, gıpta hislerine sahip olan bir insan hiç farkına varmadan sınırın öbür tarafına geçebilir. İşte bu sebepledir ki Hazreti Pîr, gıpta damarını tahrik etmemeyi Kur'ân talebelerinin bir sorumluluğu olarak ifade etmiştir. Bunun yolu ise, hizmet eden herkesi alkışlamak ve yerinde başkalarını kendisine tercih etmektir. Ayrıca insanlarda takdir edilme, alkışlanma, beğenilme, makam mansıp arzusu gibi değişik zaaflar olabilir. Bu açıdan herkese kendisine göre bir alan tahsis edilmeli, geniş dairede hareket etme zeminleri oluşturulmalı ve bu alan farklılığı içinde fertlerin

verimli hizmet etmeleri ve aynı zamanda yaptıkları işle tatmin olmaları sağlanmalıdır. Bunun yanında insanların iman ve ahlâkla mücehhez olmaları temin edilmeli, Allah'la irtibatları güçlü tutulmalı ve sahip olunan her şey Allah'tan (celle celâluhu) bilinmelidir.

Zirve Tehlikesi

Dikkat edilmesi gerekli olan hususlardan bir diğeri de istikamette sebattır. Cenab-ı Hak (celle celâluhu) bizi hayırlı bir yola sokmuş olabilir. Fakat sadece doğru yolu bulmak yeterli olmuyor; bu yolun sonuna kadar gözleri açık bir şekilde doğru yürümek de gerekiyor. Konuyla ilgili Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle bir hadis rivayet edilmektedir:

"İnsanların hepsi potansiyel olarak helâke maruzdur, ancak âlimler bundan müstesnadır; alimler de helâke gidebilirler, ancak ilmiyle amel eden aksiyon insanları değil; onlar da helâke sürüklenebilirler, ancak ilmiyle amel etmeyi sırf Allah'ın rızasına ulaşmak için yapanlar değil. Fakat onlar da çok ciddi bir tehlikeyle karşı karşıyadır."[16]

Bu büyük tehlikeye bir ad koyacak olursak bunun adı "zirve tehlikesi"dir. Dolayısıyla Allah bizi hangi noktaya yükseltirse yükseltsin, her zaman baş aşağı gelebileceğimiz endişesiyle tir tir titremeliyiz. Allah (celle celâluhu) daha önceki semavî din mensuplarını doğru yola hidayet etmiş, fakat onlar merkezde belli esaslara dikkat etmediklerinden dolayı muhit hattında telafisi imkânsız büyük kaymalar yaşamışlardır. Onlardan birisi "dâllîn/dalâlete düşenler" damgasını yerken, öbürü de "mağdûbîn/gazaba uğrayanlar" mührüyle mahkûm olmuştur. Bu itibarla doğru yolu bulmak zor ve önemli bir iş olsa da, sürekli doğru yolda yürümek ondan daha da zordur. Evet, zirvelere çıkmak zordur ama ondan daha zor olanı zirvedeki durumu muhafaza etmektir. Bunun için Hazreti Bediüzzaman, ihlâs kulesinin başından düşen bir insanın, derin bir çukura düşme ihtimali olduğunu ifade etmiştir.[17]

Kabiliyete Göre İstihdam

Adanmış ruhların uzun soluklu hizmet yapabilmeleri için göz önünde bulundurmaları gereken önemli bir husus da eşya ve hâdiseleri doğru okumak, fıtratla savaşmamaktır. Cenab-ı Hak insanları farklı farklı tabiatlarda yaratmış ve onlara farklı farklı kabiliyetler ihsan etmiştir. Bazı insanlar vardır ki, onların sosyal yönleri zayıf olduğundan çevrelerine doğrudan doğruya çok müessir olamayabilirler. Mesela, kalemi eline aldığı zaman hak ve hakikate tercüman olan, yazılarıyla pek çok kişiye tesir eden, gönüllerde diriliş duygusunu uyaran öyle insanlar vardır ki, kendisine bir yerde bir konuşma teklif edildiğinde, kitaplarıyla kazandığı bütün krediyi ilk konferansta kaybedebilir. Çünkü Allah, ona yazma ölçüsünde bir konuşma kabiliyeti vermemiştir.

Fakat aynı insan inandığı değerleri kitap, makale ve benzeri vasıtalarla seslendirmede çok başarılıdır. İşte insanları sevk ve idare konumunda bulunan yöneticilerin bu hususun farkında olması ve herkese istidat ve kabiliyetlerine göre bir iş teklif etmesi gerekir.

Bilindiği üzere Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazreti Halid'i (radıyallâhu anh), kendi arzusuna binaen irşad ve tebliğ vazifesiyle Yemen'e gönderiyor. Berâ İbn Âzib'in (radıyallâhu anh) bildirdiğine göre aradan iki gün, üç gün, iki hafta, üç hafta geçiyor, ne gelen var ne de giden. Aslında Halid İbn Velid, konuşmasını bilmeyen bir insan değildi. Fakat Cenab-ı Hak onuirşad âlemi itibarıyla "mercûh", ordu komutanı olması yönüyle "râcih" kılmıştı. Yani onun üstünlüğünü başka bir yöne bağlamıştı. Hikmet-i ilâhiyeye akıl ermez. Eğer Hazreti Halid de tarihte emsaline az rastlanır bazı sahabî efendilerimiz ölçüsünde ayrı bir söz sultanı olsaydı, Bizans'ın başına balyoz gibi kim inecek, Sasanileri kim yerle bir edecekti! İşte Hazreti Halid Yemen'de bir müddet durduktan sonra Medine'ye dönüyor ve bunun üzerine Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazreti Ali'yi (radıyallâhu anh) onun yerine Yemen'e gönderiyor. Sözüyle ruhlarda ciddi heyecan uyaran; sesini çağlar ötesine ulaştıran; bir hatip, bir vaiz ve bir nasihatçı olarak Allah'ın (celle celâluhu) kendisine ayrı bir hususiyet ve imtiyaz bahşeylediği Hazreti Ali oraya ulaştıktan birkaç gün sonra, inanan insanların sayısı dalga dalga genişlemeye başlıyor. Çünkü o, konuşurken ruhlara girmesini, nerede ne zaman ne söylemesi lazım geldiğini çok iyi bilen bir yüce kâmetti.

İşte idarecilere düşen vazife de çevresindeki kabiliyetleri farklı farklı mütalâa etmek ve onlardan en verimli şekilde istifade etmek için herkesi yerinde değerlendirmektir. Karıncaya fil vazifesi yüklemek, onu bu işin altında bırakıp ezeceği gibi, ormanı söküp götürebilecek bir fili de karıncanın işinde kullanmak ona yazık etmek olur.

Önemli bir husus da şudur: Vazife taksiminde şahısların kabiliyet ve karakterlerinin hesaba katılması çok önemli olmakla birlikte, asıl tesirin Allah'a ait olduğu da asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Mesela, konuşma kabiliyeti zayıf olan, maksadını ifade etme adına üç beş cümleyi bir araya getirmekte zorlanan öyle insanlar tanıdım ki, birisine iki laf ettiklerinde muhatapta hemen bir yumuşama görülüyordu. Bu tesiri, orada söz söyleyen insanın şekline, şemâiline, kapasitesine, düşünce ufkuna, konuşma kabiliyetine vererek izah edemezsiniz. Demek ki, kalbler Allah'ın (celle celâluhu) elinde. Dilediğine hidayet nasip eden O'dur. Dolayısıyla gönül erleri, Allah yolunda yapılacak hiçbir işi hafife almamalıdır. Onlar bazen bir çay içirerek, bazen bir yemek yedirerek, bazen ziyarette bulunarak, kısaca gönüllere girme istikametinde her vesileyi değerlendirerek sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmalıdır.

Adanmış Gönüllerde İdeal-Realite Dengesi

Diğer taraftan ideallerle realiteler birbirine karıştırılmamalıdır. Evet, himmetler âli tutulmalı, insan yüksek hedeflerin peşinden koşmalıdır. Öyle ki, mefkûre muhacirleri bir

anda dünyanın çehresini değiştirebilecek kadar çok yüksek gaye-i hayaller peşinde olmalıdır. Zira himmetler âli ise davranışlarla ona yetişilemediği durumlarda bile Allah (celle celâluhu), niyetlerle o boşluğu doldurur ve kişiyi hayalinde kurguladığı hedefe göre mükâfatlandırır. Yani insan, realize edilemeyen güzel niyetlerinin bile sevabını alır.

Bu açıdan insan, çıtayı hep yükseğe koymalı, gaye-i hayallerini çok engin tutmalıdır. Fakat bütün bunların yanında, zaman, mekân, imkân ve insan unsurunun hesaba katılarak meselelerin realize edilmesi gerekir. Güzel düşüncelerin mevcut şartlar açısından gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği iyi hesap edilmelidir ki, atılan adımlar hüsran ve fiyasko ile neticelenmesin.

Bazen dünyanın rengini değiştirmek için yola çıkılır; fakat Fârâbî'nin *Medinetü'l-Fazıla*'sı ya da Campanella'nın *Güneş Ülkesi* gibi ütopyalara girilir. Onların tasavvur ettiği bu dünyada, insanlar karşılaştıkları her yerde birbiriyle kucaklaşırlar. Aslanlar ve kurtlar koyunlara gelerek helâllik isterler. Çarşı-pazar o kadar mükemmeldir ki, alış-veriş yapan insanlar âdeta melekleşmiştir. Bu dünyada hiç kimse zerre kadar istikametten şaşmaz, inhiraf etmez. Ciddi bir talim ve terbiyeye ihtiyaç duyulmaksızın çocuklar hemen bir gelişme ve olgunlaşma sürecine girer ve on beş yaşına gelince de âdeta melek gibi olurlar. Evet, bütün bunları düşünmek ve hayal etmek mümkündür. Fakat bunların realize edilmesi ayrı bir meseledir.

İşte burada insan tabiatını, insanların birbiriyle münasebetlerini hesap etmek zorundasınız. Peygamberlerin çevresinde bile bu ölçüde bir hayat yaşanmamış, çarşı-pazar hiçbir zaman bu ölçüde müstakim olmamış, kurtlar ve koyunlar arasında hiçbir zaman böyle bir kardeşlik gerçekleşmemiş ve aslanlar et yemeyi bırakıp ota yönelmemişlerdir.

Kanaatimce realiteler bunu gösteriyorsa, dilbeste olunan hakikatlerin realize edilip edilmeyeceği nazardan uzak tutulmamalıdır. Eğer biz beraber olduğumuz insanlardan dünyanın çehresini değiştirecek ve ona yeni bir yüz kazandıracak işler bekliyorsak, hükümleri hayale bina ettiğimizden ve gerçekleşmeyecek şeylerin arkasına takılıp kaldığımızdan dolayı hem kendimiz hayal kırıklığına uğrar hem de bize ümit bağlayan insanların ümitlerini kırmış oluruz. Böyle bir vebalin altına girmemek için fertlerin istidat ve kabiliyetleri teker teker hesaba katılmalı, ona göre bir iş taksimi yapılmalı ve güzel düşüncelerimiz zaman, mekân, insan ve imkân unsurları göz önünde bulundurularak realize edilmeye çalışılmalıdır.

Kine Doymayan Nifak Şebekesi Karşısında Mü'mince Duruş

S*oru:* *Çevremizde olup biten münasebetsiz ve olumsuz bir kısım hâdiseler karşısında inanan gönüller nasıl bir duruş sergilemelidir?*

Cevap: Öncelikle bilinmesi gerekir ki, menfi bir kısım hâdiselerin cereyan etmesi ilk olmadığı gibi son da olmayacaktır. Bu hakikati canlı tablolar hâlinde önümüze seren Kur'ân-ı Kerim, bir taraftan değişik renk ve desendeki enbiya kıssalarını zikrederken diğer taraftan da her biri başlı başına hayret verici hâdise olan muhtelif vakalardan bahsetmiştir. Bunlarla bir yandan Peygamber Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli ederken, diğer yandan tarihî tekerrürler devr-i daimine dikkat çekmiştir. Bütün b u tarihî hâdiseleri süzdüğümüzde karşımıza şu tablo çıkmaktadır: Cenab-ı Hak, bozulan ve şirazeden çıkan toplumu her seferinde göndermiş olduğu peygamberlerle yeniden ıslah etmiştir.

Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed Mustafa'dan (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra toplumda yeni bir tecdit ruhunun hâsıl edilmesi ve yaşanan tahriplerin tamir edilmesi ise müceddidler eliyle gerçekleşmiştir.

Zulmün Zevali Aklına Gelmezdi Amma…

Hususiyle Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde beşerin maruz kaldığı olumsuzluklara tarihin hiçbir döneminde hiçbir toplum maruz kalmamıştır. Mehmet Akif,

" Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta,
Dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdi.
Fevzâ bütün âfâkını sarmıştı zeminin,
Salgındı, bugün Şark'ı yıkan tefrika derdi."

ifadeleriyle o dönemin tüyler ürpertici hâlini resmettikten sonra,

" Başlarda gezen kanlı ayaklar suya erdi,
Bir nefhada insanlığı kurtardı o Mâsum,
Bir hamlede kayserleri, kisrâları serdi!
Aczin ki, ezilmekti bütün hakkı, dirildi,
Zulmün ki, zevâl aklına gelmezdi, geberdi."

mısralarıyla sosyal hayatta cereyan eden bu "sünnetullah"a işaret etmiştir.

Evet, bugün ve bugünden sonra da, "aczin" aklına dirilmek, "zulmün" de aklına

ezilmek gelmeyebilir. Fakat bu, Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle, tarihte elli defa gerçekleşmiştir. Olanlar ise olacakların en büyük referansıdır. Bizim geçmişe bakmamızın, mâziyle irtibat kurmamızın faydalarından birisi de işte bu hakikati anlayabilmektir. Bugüne kadar tahrip-tamir vetiresinin sürekli birbirini takip etmesi, gece-gündüz münavebesinin hiç kesilmeden devam edip durması, Allah'ın izni ve inayetiyle, bundan sonra da tahripleri tamirlerin, geceleri de gündüzlerin izleyeceğinin en büyük referansıdır.

Hayat Boyu Tazyik Gördüm Fakat Ümidimi Hiç Kaybetmedim

Biraz daha açacak olursak, beşer, elli defa yoldan çıkabilir, elli defa şirazeyi koruyamayabilir, elli defa bağı kopmuş tespih taneleri gibi sağa sola saçılabilir. Başkalaşmaları başkalaşmalar takip edebilir. Toplumda ciddi bir deformasyon yaşanabilir. Fakat hiçbir zaman unutulmamalı ki, yeni bir nur ve yeni bir irfanla insanları derleyip toparlama ve kıvamına koyma Allah'ın (celle celâluhu) elindedir.

Şahsen, imanı güçlü bir insan olduğumu iddia edemem. Bununla birlikte yirmi yaşımdan bu yana hayatım hep baskı ve tazyik altında geçmesine rağmen hiç ümidimi kaybetmedim. Daha askere gitmeden cami penceresinden alınıp karakola götürüldüm, hakarete uğradım, tehdit edildim. Fakat bütün bunların menfi mânâda bana hiçbir tesiri olmadı. Bir an bile yürüdüğüm yoldan geriye dönmeyi düşünmedim. Alınıp götürülme, bir yere atılma gibi tehdit ve tazyikleri hiç mi hiç önemsemedim. İki tane insan bulduğumda hemen cami içinde oturup onlarla ders okumaya koyuldum. Yaşadığım sıkıntılar askerlikten sonra da devam edip gitti. Fakat ben, hiçbir zaman ye'se düşmedim. Hayatım boyunca hep,

" Doğacaktır sana vaat ettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın."

mülâhazalarına bağlı kaldım. Zira Cenab-ı Hak, وَلَا تَيْـَٔسُـوا مِـنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ[18] kavl-i kerimiyle Allah'ın rahmetinden ümidin kesilmemesi gerektiğini ve kâfirlerden başka hiçbir kimsenin O'nun rahmetinden ümidini kesmeyeceğini ifade buyurmuştur.

Aslında ben bu sözlerimle, zannediyorum adanmışların hissiyatına tercüman oluyorum. Çünkü onların her birisi maruz kaldıkları sıkıntılar karşısında, Nesimî'nin ifadesiyle,

" Bir cefâkeş âşıkem ey Yâr Senden dönmezem,
Hançer ile yüreğimi yar Senden dönmezem;
Ger Zekeriyya tek beni baştan ayağa yarsalar,

Başıma koy erre Neccâr Senden dönmezem;
Ger beni yandırsalar, toprağımı savursalar,
Külüm oddan çağırsalar Settâr Senden dönmezem."

diyeceklerdir. Çünkü onlara göre önemli olan O'nun rızasıdır ve o rızanın vesilesi hizmet kervanının yürümesidir. Kervan yoluna devam ettikten sonra bizim bir kısım ciğersûz hâdiselere maruz kalmamızın ne önemi olabilir ki! Hem zaten yapılan hizmetlerin hiçbiri bizimle kâim değildir. İronik bir dille ifade edecek olursak, "arzın altındaki öküz" değiliz ki, öldüğümüz zaman yer yıkılsın!

Korkusuzluk ve Kararlılık, Kötü Niyetlilerin Oyununu Bozar

O hâlde ümit kırıcı, şevk söndürücü ve iç bulandırıcı ne tür hâdiselere maruz kalınırsa kalınsın, ne paniklemeli ne de her kemale mâni olan ye'se düşülmelidir. Bilakis, dikleşmeden ve diş göstermeden her zaman dimdik durmaya çalışılmalıdır. İnanan gönüllerin bu korkusuzluk ve kararlılığı, kötü niyetli bir kısım cephelerin de sesini kesecektir. Zira ölüm tehditlerini gülerek karşılamak, "öldürürüz" dediklerinde, "Kurban olayım, ben de biri eliyle şehadet şerbetini içip bir an evvel Rabbime kavuşmayı bekliyordum." demek, karşı tarafı şaşırtır, onları çaresizliğe mahkûm kılar. Evet, mü'minlerin kararlı duruşları ve sarsılmamaları onların Allah'a (celle celâluhu) itimat ve güveninin önemli bir ifadesi olduğu gibi karşı tarafın oyunlarını alt üst edip onları paniğe sevk edecek bir dinamiktir.

Sabır ve Zafer

Öte yandan sabır, necata ermenin biricik sırlı ve sihirli anahtarıdır. Cennet saadetine ulaşmak, Cemalullah'ı müşahedeye kavuşmak, rıdvana ermek ve ebediyetle serfiraz olmak sabırla elde edildiği gibi, bunların aşağısında yer alan dünyevî sıkıntılardan kurtulmanın ve dünyevî zaferler elde etmenin en önemli vesilelerinden biri de sabırdır. İbadet ü taatı aksatmama, günahlara karşı koyma, musibetlere katlanma, zulümler karşısında eğilmeme, zamana bağlı hususlarda acele etmeme, dünyanın cazibedâr güzellikleri karşısında yol-yön değiştirmeme ve Cemalullah aşk u iştiyakını hizmet mülâhazalarıyla tadil etme gibi hususların tamamı sabır kategorisi içinde mütalâa edilebilir.

Sabrın türleri diyebileceğimiz bu hususların hiçbirisi ihmal edilmezse şayet, bu sırlı anahtarla nice kapılar açılabilir. Fakat sabırla hareket edilmeyip acele edildiği zaman ise tökezleme mukadderdir. Zira,

" Tîz reftâr olanın pâyine dâmen dolaşır,
Erişir menzil-i maksuda aheste giden."

Acele edenin eteği ayağına dolaşır; fakat temkinli hareket eden insan maksadına erişir. Bu açıdan mü'minlerin hesaplı yürümeleri gerekir. Hesaplı yürüme veya sabırlı hareket, âtıl durmakla karıştırılmamalıdır. Bilakis insan, sürekli aktif olmalı, hedefine yürümeli fakat yürürken de tedebbür, tezekkür, teemmül ve temkinle yol almalıdır. İşin önü ve sonunu düşünmeli, hazımsızlık ve çekememezlikleri hesaba katmalı, karşı tarafın kin ve nefretini asla göz ardı etmemelidir.

Kurbağa Ötmesi Temiz Suya Zarar Vermez

Bu arada zalim ve mütecaviz bir kısım kimselerin aleyhinizde yürüttükleri bir kısım komplolara, iftira ve tezvirlere de takılmamak gerekir. Bir Türk atasözünde geçtiği üzere, *"Âb-ı pâke ne zarar vakvaka-i kurbağadan!"* Yani kurbağa ötmesinin temiz suya hiçbir zararı olmaz. Önemli olan suyun, pak ve temiz olmasıdır. Siz doğru bir yolda, iyi bir güzergâhta yürüdükten sonra, fitne ve fesada kilitlenmiş bir kısım kirli ağızların aleyhinizde söyleyeceği lafların hiçbir önemi yoktur. Burada Hazreti Üstad'ın, Kur'ân-ı Kerim'e dil uzatanlar hakkında naklettiği şu mısraı hatırlatmakta fayda mülâhaza ediyoruz: *"Her üren (havlayan) kelbin ağzına bir taş atacak olsan dünyada taş kalmaz."*[19]

Bu açıdan da, havlayan, havlayıp dursun. Fakat salya atanlara takılıp kalmamalı asla. Bu arada şunu ifade edeyim ki, genel tavrımız itibarıyla bu tür ifadeler bizim karakter ve üslubumuz olmasa da unutulmamalı ki, Kur'ân-ı Kerim'de bile bazı hakikatleri anlatma adına, merkep ve köpekten misaller verilmiştir.[20] Kur'ân-ı Kerim'in mukaddeslerden mukaddes nezih üslubu göz önünde bulundurulduğunda, demek ki hakikate saygının gereği, o mesele, o şekilde ifade edilmelidir.

Evet, kendinizi milletinizin kendi ruhuyla, kendi aklıyla ve kendi kalbiyle bütünleşmesi, vesayetten sıyrılması, devletler muvazenesindeki o muhteşem yerini alması için programlamışsanız eğer, sağdan soldan gelen çirkin ve nahoş söz ve tavırlara aldırmamalısınız. Şayet siz yürüdüğünüz yolun doğruluğundan, bu yolda Hakk'ın rızasını tahsilden başka bir hedef peşinde olmadığınızdan eminseniz, aleyhinizde yürütülen faaliyetleri kâle almamalı, bunlar üzerinde durmamalı, bunlara takılmamalısınız.

Yanlış Yolda Gidenler Korksun Âkıbetlerinden

Asıl endişeye kapılması, paniklemesi, ne yapacağını şaşırması ve paranoyalar yaşaması gereken birileri varsa onlar da yanlış yolda yürüyenlerdir. Nitekim bu şekilde hareket eden insanlar, tamire göre çok kolay olan tahribatı temsil ettikleri hâlde yine de zikzaklar çizmekten kurtulamıyor, bir arpa boyu yol alamıyorlar. Sindirme, tepeye binme, değerleri yıkma, sizin değerler sisteminize hücum etme gibi her türlü menfi ve yıkıcı yöntemi kullanmalarına rağmen bu tür insanların bugüne kadar bir çuvaldız boyu

yol aldıkları söylenemez.

Evet, bu onulmaz gibi görünen dertler, onarılmaz zannedilen harabeler, insanın içinde ümitsizlik hâsıl etmemeli, onu panikletmemelidir. Fakat bu demek değildir ki, yaşanan tahribata karşı gözlerimizi kapatalım. Bilakis bu müthiş tahribatın görülmesi çok önemlidir. Zira tahribatı görme, insana sorumluğunu ve yapması gerekli olan vazifeleri hatırlatacaktır. Böylece sorumluluk şuuruna sahip mefkûre insanı, bu tablo karşısında Allah'ın, sadık kullarından ne isteyeceğini düşünecek, "Acaba bir peygamber olsaydı, böyle bir tablo karşısında nasıl hareket ederdi?" diyecek, yapılması gerekenlere odaklanacaktır.

Fakat tablo tam olarak görülemez de yaşananlar bütün derinliğiyle hissedilemezse, ne yapılması gerektiği de tam olarak bilinemez. Ve bunun sonucunda, Allah korusun, yaşanan bunca felâkete rağmen bazıları kendini rahata salabilir; toplumun yaşadığı alt üst oluşlara, harabelere, yıkılmış hanlara, hânumânlara, kimsesiz çöllere aldırmadan kendi işleriyle meşgul olmayı yeterli görebilir. Bu da bir yönüyle bencilliktir, vurdumduymazlıktır, hissizliktir. Bu açıdan tevekkül ve ümitle dopdolu olup çirkin söz ve çirkin tavırlara aldırmamayı, "Ateş nereye düşerse düşsün beni de yakar." anlayışıyla ızdırapla inleyip, yapılması gerekenleri yapmayı birbirine zıt görmemelidir. O hâlde bir taraftan mevcut tablo genel çizgileriyle çok iyi görülüp analiz edilirken diğer yandan da sarsılmaz bir iman, ümit ve azimle hâlihazırdaki tahribatın, geçmişten tevarüs ettiğimiz statiğe göre yeniden restore edilmesi adına ölesiye bir gayret sergilenmelidir.

İrşad Mesleği ve İffet Surları

S*oru:* *Peygamber yolunun temsilcilerinde bulunması gereken iffet anlayışı nasıl olmalıdır?*

Cevap: Bütün peygamberler, ömürlerini gökler ötesinin mesajlarını insanlığa sunma istikametinde sürdürmüş, bunun karşılığında kimseden bir beklentiye girmemiş, israftan uzak durmuş, kanaatten ayrılmamış, tevazu, mahviyet ve zühd içerisinde basit ve sade bir hayat yaşamışlardır. Vâkıa, Hazreti Davud ve Hazreti Süleyman (aleyhimesselâm) gibi bazı peygamberlere saltanat da verilmiştir. Fakat onlar asla mütevazi hayatı terk etmemiş, sahip oldukları bütün imkân ve gücü, o gün için hak olan dini bayraklaştırma istikametinde kullanmışlardır. Cenab-ı Hakk'ın lütfettiği saltanat, onların ne başlarını döndürmüş ne de bakışlarını bulandırmıştır. Evet, onlar, hiçbir zaman iffet ve ismetlerine toz kondurmamış, çevrelerine hep güven telkin etmiş, hayatları boyunca peygamberlik sıfatlarına sadık kalmışlardır. Bu açıdan peygamber yolunda yürüyen insanların o yolun hakkını vermelerinin şartı da peygamberlerin ayrılmaz vasfı olan bu sıfatlarla donanmaktır. Bu yolda yürümeyenlerin ise irşad ve tebliğ vazifelerini yerine getirmeleri bir yana, Müslüman olsalar dahi yer yer şeytan güzergâhına girme ihtimalleri vardır.

Kirlenen Sadece Senin Adın Olmaz

İrşad yolunda koşturanlar, bilhassa âli bir heyet içinde yer alıyorlarsa, işledikleri günahlar, hatta iffet ve sadakatlerine dokunacak küçük hatalar bile içinde bulundukları heyetin bütününü mahcup duruma düşürebilir. Çünkü böyle bir heyet, tıpkı bir vücut gibidir. Onun herhangi bir uzvuna çamur sıçradığında, netice itibarıyla bütün bünye bundan rahatsızlık duyar. Dolayısıyla, paçasına çamur sıçrayan bir insan, "Yüzüme, elime, gözüme sıçramadığı için bir mahzuru yok." diyemez. Aynı şekilde herhangi bir camiaya mensup olup gözünü, kulağını, elini, ayağını, dilini kontrol edemeyen, meşru dairedeki zevk ve lezzetlerle iktifa etmeyerek, kenarından köşesinden bile olsa, gayri meşru daire etrafında gezen bir kişinin, "Ben, topuktum, ayaktım, dizdim... Bana sıçrayan levsiyattan başkalarına bir zarar gelmez sandım." demesi kabul edilemez.

Bu açıdan hakka hizmet yolunda koşturanlara düşen vazife, üzerlerine çamur sıçratmama konusunda fevkalâde hassas yaşamak, hep tertemiz kalmaya dikkat etmek; yerken içerken, otururken kalkarken, el, ayak, dil ve göz gibi uzuvlarını kullanırken hep iffet dairesi içinde kalmaktır. Hak ve hakikate tercüman olmaya çalışan hakiki bir mürşid, iffet mevzuunda ellerini kaldırıp çok rahat, "Allah'ım! Eğer Senin sevmediğin bir şeye göz dikecek, kulak kabartacaksam, canımı al!" diyecek kadar mefkûresine sadık

kalmalı, kararlı durmalı, yiğitçe davranmalı ve asla İslâm'ın çehresini kirletmemeli, üzerine bir şey bulaştırmamalıdır. Zira irşad yolunun gerçek temsilcileri olan peygamberler ismet ve iffetlerini muhafaza konusunda o kadar hassas hareket etmişlerdir ki, belvâ-i âmm (herkesin karşı karşıya kaldığı, kaçınılması pek mümkün olmayan sıkıntı ve zorluk) nevinden dahi olsa eteklerine zerre kadar çamur sıçratmamış, namuslarına zerre kadar toz kondurmamışlardır.

Bu konuda gerekli hassasiyeti göstermeyen bir insan umumun hukukuna tecavüz ediyor ve onlara tıpkı bir şeytan gibi zarar veriyor demektir. Dolayısıyla da, camianın bütün fertleri, "Hakkımı helâl ettim." demedikten sonra böyle bir kişinin Cennet'e girmesi şüphelidir. Bu sebeple biz dualarımızda sürekli, "Allah'ım, benimle arkadaşlarımı, arkadaşlarımla da beni ve arkadaşlarımı mahcup etme!" diye yalvarıp yakarmalıyız.

Maalesef günümüz dünyasında Müslüman geçinen öyle insanlar öyle günahlara girdiler ki, bunlar karşısında bir asâ gibi iki büklüm oluyor ve "Keşke nefislerine uyup bunu yapmasalardı! Keşke iffet ve sadakat mevzuunda ölüp ölüp dirilselerdi ama bu türden pisliklerin içine girmeselerdi!" diye kıvrım kıvrım kıvranıyorsunuz.

Konuşmada İffet

Öte yandan bizim gibi sıradan insanlar için geçerli olmasa da, belirli konumda bulunan insanların, konuşacağı şeyleri gözlerinin içine bakan insanların hatırına on defa düşündükten sonra konuşmaları gerekir. Onlar, konumlarının gereği, ağızlarından çıkmadan önce her bir sözü on defa düşünmeli, hecelemeli ve daha sonrasında bir şiir mısraı gibi halka sunmalıdır. Çünkü muhataplar tarafından nasıl algılanacağı, ne türlü tepkilere sebebiyet vereceği hesaba katılmadan söylenen sözler, bazen sinelerde bir mızrak gibi yara açar ve çoğu zaman bu yaraların tedavisi çok zor olur. Hatta bazen düşünülmeden söylenilen sözler ihtilaf ve iftiraklara da sebebiyet verebilir. Zira kimi zaman tek bir söz iki topluluğu karşı karşıya getirir ve vuruşturur; kimi zaman bir cümle bir milleti batırabilir.

Cennet'in Temel Unsurları Olan Yitik Değerlerimiz

İffet, ismet, sadakat ve vefa maalesef bizim yitirdiğimiz değerlerimizdir. Bunlar yitik cennetimizin temel unsurlarıdır. Şayet siz yeniden bir cennet kurmayı düşünüyorsanız, kuracağınız bu cennetin temel malzemesini bunlar oluşturmalıdır. Zaten bu medeniyet binasının mimarisi çok önceden peygamberler tarafından çizilmiştir. Daha sonraki zamanlarda, çağın ihtiyacına göre tecdit ve yenilenme gerektiğinde, müçtehit, müceddit, evliya ve asfiya tarafından farklı resim kareleriyle bir kere daha bu mimari, nazarlara

arz edilmiş ve âdeta muhataplara şu mesaj verilmiştir: “Eda ve endamınızı bir kere daha bu çizgilere göre ayarlayın. Çünkü gerçek kulluk anlayışı bu mimariye uymaktan geçer.”

Merhum Kutup, işte bu yitirilmiş cennetimize değinirken, “Nerede biz, nerede hakiki Müslümanlık?” demişti. Mehmet Akif’in konuyla ilgili sözleri ise daha ağırdır:

“ Müslümanlık nerede, bizden geçmiş insanlık bile;
Âlem aldatmaksa maksat, aldanan yok nafile,
Kaç hakiki Müslüman gördümse, hep makberdedir,
Müslümanlık, bilmem amma, galiba göklerdedir!”

Bunları söyleyerek kimseyi ümitsizliğe düşürmek istemem. İnsan daha baştan yeis kapılarını arkasına kadar sürgülemeli ve asla ümitsizliğe düşmemelidir. Fakat bunun yanında insan, sık sık kendini murakabeye tâbi tutmaktan da geri durmamalıdır. Çünkü burada hesaplı yaşarsanız, öbür tarafta altından kalkamayacağınız hesaplarla karşı karşıya kalmazsınız. Resûl-i Ekrem Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem), *“Benden sonra peygamber gelseydi bu, Ömer olurdu.”*[21] buyurduğu o büyük insan, *“Hesaba çekilmeden evvel, kendinizi hesaba çekiniz.”*[22] mülâhazasıyla hayatını hep muhasebe şuuru içinde geçirmiştir.

Bu itibarla insan, ciddi bir matematik mantığına göre hayatını tanzim etmelidir. Çünkü bir tarafta, birleri on, onları yüz, yüzleri de bin yapma imkânı varken, diğer yandan yapılan küçük bir hata ile bütün bunların heba edilmesi ihtimal dâhilindedir. Başka bir ifadeyle insan, hayatını ciddi bir hesaba bağlı yaşadığı takdirde birleri bin yapabilecekken, hesapsız yaşadığı takdirde, çok küçük hatalarla yıkılabilir. Bundan dolayıdır ki ruhlarımıza ışık saçan Hazreti Pîr-i Mugân, *“Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dâne, bir lem’a, bir işaret ve bir öpmekle batma! Dünyayı yutan büyük letâifini onda batırma!”*[23] diye ikazda bulunmuştur.

İnsanlığın İftihar Tablosu da (sallallâhu aleyhi ve sellem), harama bakmanın, şeytanın zehirli oklarından bir ok olduğunu ifade buyurmuştur.[24] Çünkü bazen göz bakar, ayak ona doğru adım atar, el uzanır ve neticede bohemliğin en utandırıcısı yaşanabilir. Şayet o kişi bir camiaya mensup ise onun işlediği münkerat, bütün camiaya mâl edilebilir. Günümüzde bu tür düşmeler gerçekleşsin ve bununla koskocaman bir heyeti suçlama imkânı doğsun diye fırsat kollayan insanların varlığını da hesaba katacak olursak, bu konuda çok daha dikkatli olunması gerektiği anlaşılacaktır.

Emaneti Muhafaza

O hâlde gelin Allah aşkına, bütün bir heyeti mahcup edecek bu türlü densizliklere girmemek için sur üstüne surlar, kale üstüne kaleler oluşturalım. Bununla yetinmeyip üst üste kapılar koyalım. Şeytanın aveneleri geldiği zaman da, “Beyhude yorulma, kapılar

sürmelidir.” diyelim. Böylece bulunduğumuz konumda, Allah’ın (celle celâluhu) izniyle, emn ü eman içinde irşad ve tebliğ vazifesini yerine getirelim.

Allah’ın (celle celâluhu) bize lütfetmiş olduğu dünyayı ve onun içindeki bir kısım güzellikleri nefsimize uyarak yıkmayalım. Hakikaten Cenab-ı Hak, bugün birbirini bile tanımayan inanan gönüllere, süper güçlerin bile elde edemediği, Devlet-i Âliye-i Osmaniye’ye bile müyesser olmayan nice inkişaflar lütfetti. Mazhar olduğumuz bu kadar nimet için başka hiçbir şey söylemeden oturup kalkıp “Elhamdülillâh” desek, yine de bunların karşılığını vermiş olmayız. Kaldı ki Sadi, her nefeste iki şükrün vacip olduğunu söylüyor. Bahsettiğimiz lütuf ise, bir nefesin çok ötesinde bir mazhariyettir.

Hâsılı yük ağır, emanet çok muhterem. Bu emaneti elli koruma ekibiyle götürseniz, yine de yeterli olmaz. Zira bu emanet, Allah’ın emaneti, Resûlullah’ın emaneti, mücedditlerin ve selef-i salihînin emaneti. O hâlde gelin, Allah aşkına, insanımızı mahcup etmeyelim bu mevzuda! İffetimizle yaşayalım, geçici arzularımızı gömelim, gömmekle de yetinmeyelim, üzerine kayalar koyalım. Böylece imanımızı muhafaza altına alalım, ahiretimizi mahvetmeyelim. Fırsat doğunca –meşru-gayri meşru demeden– keselerini, cüzdanlarını, çantalarını doldurmak suretiyle ahiretlerini mahvedenler gibi olmayalım. Dünyayı her şey sananların aldandığı gibi biz de aldanmayalım. Karunlaşanlar gibi karunlaşmayalım; firavunlaşanlar gibi firavunlaşmayalım. Bilakis Hazreti Ruh-u Seyyidi’l-Enâm (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi, Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali (radıyallâhu anhüm ecmaîn) gibi hareket edelim!

Tevhid-i Kıble Et, Himmetini Dağıtma!

S*oru:* *Hazreti Üstad, yapmış olduğu hâlis bir tefe'ülde İmam Rabbânî Hazretleri'nin kendisine "Tevhid-i kıble et!" tavsiyesinde bulunduğunu ve bunun üzerine tek mürşid olarak Kur'ân-ı Kerim'e sarıldığını ifade buyuruyor.*[25] *Bu mesele nasıl anlaşılmalıdır ve günümüz şartları içinde bize neler ifade etmektedir?*

Cevap: Öncelikle yanlış anlamaların önüne geçmek için bir iki hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum.

Birincisi; Hazreti Pîr'in, tefe'ülde bulunmanın ve rüyalarla amel etmenin genel bir uygulama hâline getirilmesini tasvip etmediğinin bilinmesi gerekir. Çünkü bunların her ikisinin neticesinde elde edilen bilgi de objektif değildir. Ayrıca hem tefe'ülle elde edilen bilgi hem de rüyada görülenlerin doğru te'vil edilmesi çok önemlidir. Rüyanın te'vili, belli sembolleri değerlendirerek bir neticeye varma demektir. Bu açıdan rüyada görülenle, o rüyanın ifade ettiği hakikat birbirinden farklıdır. Rüya ve tefe'ülle alâkalı bu esaslar müsellem, Üstad Hazretleri, bir tefe'ülde bulunmuş ve o tefe'ülün neticesi aklına yatmış, kalbinden tasvip görmüş, kendi tecrübelerine de mutabık düşmüş olmalı ki, buna ehemmiyet vermiş ve bize de bunu nakletmiştir.

İkinci olarak; tefe'ülde karşısına çıkan *"Tevhid-i kıble et!"* ifadesinden, Hazreti Pîr'in Kur'ân'dan ayrı kaldığı, cüdâ düştüğü ve onu bırakarak başka şeyler arkasında koştuğu gibi bir mânâ anlaşılmamalıdır. Hazreti Üstad'ın hayatı ortadadır. Onun, Kur'ân hakikatleri dışında başka bir şeyin peşinde koştuğu hiçbir dönemi olmamıştır. O hâlde burada *"Tevhid-i kıble et!"* ifadesinden anlaşılması gereken farklı bir ufukta Üstad Hazretleri'ne gösterilen hedeftir. Vâkıa onun hayatının ilk dönemleri itibarıyla çağın ruhuna uygun olarak hak ve hakikatin ikame ve ifade edilmesi hususunda bir arayışı olmuştur. Bu istikamette o, değişik tekke ve zaviyeleri gezmiş, farklı kişilerle karşılaşmış fakat bunlar içinde, kendi ufku açısından, çağın asıl üzerinde durulması gereken problemlerinin farkına varan, bunları dert edinen ve zamanın ruhuna uygun çözümler getiren kimseyle karşılaşmamıştır. İşte bu durum karşısında Hazreti Üstad, tahribatın farkına vardığından ve aynı zamanda Müslümanların karşı karşıya bulunduğu problemlerin farklı bir usûl ve üslupla ele alınması gerektiğini düşündüğünden, doğru yol ve yöntemi bulma adına tefe'ülde bulunmuş ve neticede tek mürşid olarak Kur'ân'a müracaat etmesi gerektiğini anlamıştır.

Hakikaten Hazreti Bediüzzaman'ın yaşadığı döneme bakacak olursanız, her şeyin gümbür gümbür yıkıldığını ve bütün değerlerin alt üst olduğunu görürsünüz. Nitekim

Mehmet Akif o günleri;

" Harap eller, yıkılmış hânumanlar, kimsesiz çöller
Emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar."

ifadeleriyle resmetmiştir. İşte Üstad Hazretleri bütün bunları gördüğünde derdin çok büyük olduğunu anlamış ve buna derman olabilecek bir çözüm arayışına girmiştir. Kendi döneminde görüştüğü bazı insanlara, tahribatın çok büyük olduğunu, meselenin yeniden dipten ele alınması ve bunun için de iman mevzuuna ehemmiyet verilmesi gerektiğini anlatmaya çalışsa da maalesef derdini anlayan pek olmamıştır. Bunun üzerine o da yüzünü Kur'ân'a çevirmiştir. Fakat o, Kur'ân'a yönelirken, ne sadeceİbn Cerîr et-Taberî Hazretleri gibi rivâyet açısından Kur'ân-ı Kerim'i ele alıp tefsirini yapmış ne de Fahreddin Râzî Hazretleri gibi bir dirayet tefsirine başlamıştır. O, yine Kur'ân-ı Kerim'den almış olduğu farklı bir tefsir usûlüyle günümüzün dertlerine derman olacak Kur'ân'ın elmas düsturlarından reçeteler sunmuştur.

Önce Çağın Problemlerini Tespit

Aslında farklı asırlarda farklı zatlar kendi dönemleri içinde yaşadıkları çağın ihtiyaç ve şartlarına göre çözüm arayışlarına girişmiş ve buna göre eserler ortaya koymuşlardır. Mesela bir İmam Gazzâlî Hazretleri döneminde, Grek felsefesinin İslâm dünyasının içine girmesi, İtizâl ve Cebriye düşüncelerinin yayılması, Karmatîlik ve Bâtınîlik'in ortaya çıkması gibi farklı farklı problemler yaşanmıştır. Hususiyle Grek felsefesinin bâtınî yönünün Müslümanlara şırınga edilmesiyle birlikte çokları onun tesirinde kalmıştır. Mesela Fârâbî ve bidayetteki mülâhazaları itibarıyla İbn Sina, temeli Sokrat'a dayanan, daha sonra da Eflatun ve Aristo'nun eserlerinin tercümesiyle bize gelen felsefî bir düşüncenin içine girmişlerdir. İşte İmam Gazzâlî Hazretleri, bulunduğu dönem itibarıyla yeniden Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun güzide ashabının (radıyallâhu anhüm) yolunu bulma cehd ü gayreti içine girmiş ve Allah'ın (celle celâluhu) izniyle de onu bulmuştur; bulmuş ve o dönem itibarıyla Grek felsefesinin dışında farklı bir yol ve yöntem tesis etmiş, İşrâkiye'ye farklı bir renk kazandırmıştır.

Aynı şekilde İmam Rabbânî Hazretleri de kendi döneminde ortaya çıkan problemlerle uğraşmıştır. Bildiğiniz gibi İmam Rabbânî Hazretleri'nin yaşadığı dönemde Hindistan'ın kaderine hâkim olan Ali Ekber Şah, günümüzdeki tarihselciler gibi, Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'nın o dönem itibarıyla mahiyet-i nefsü'l-emriyesine uygun yani özüne tatbik edilemeyeceği mülâhazasına kapılarak Sanskritçe gibi bir din teklif etmiştir. Yani biraz Yahudilikten, biraz Hristiyanlıktan, biraz Budizm'den, biraz Hinduizm'den, biraz da İslâm'dan bir şeyler alarak yeni bir din oluşumuna gitmek istemiştir. İşte böyle bir dönemde neş'et eden İmam Rabbânî, bu inhiraf ve sapık

düşünceye karşı İslâm etrafında surlar oluşturarak tecdit ruhuyla bir kere daha İslâm dünyasının ruh âbidesini ikame etmiştir.

Aslında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiyden altı ay kadar önce Hira Sultanlığı'na çekilmesinde de benzer bir gayreti görebilirsiniz. Hatta öyle muhteşem bir dimağın, hususi donanıma sahip bir insanın Hira Sultanlığı'na çekilmeden önce de cahiliyede yaşanan problemleri düşünmemesi mümkün değildir. Kim bilir o müstesna ruh, Hira'yı şereflendirmeden önce de kaç defa, "Acaba ben ne yapsam da bu insanları Allah'a, tevhid yoluna yönlendirsem!" mülâhazalarıyla yatıp kalkmıştır. Neticede Cenab-ı Hak, inzâl buyurduğu vahiy sağanaklarıyla O'nun yüzünü Kendisine çevirmiş ve O'na, o günün problemlerine çözüm olacak yeni bir din göndermiştir.

Hasta Bir Asrın Reçetesi ya da Kur'ân'ın Elmas Düsturları

İşte Hazreti Pîr de, İmam Rabbânî'nin *Mektubat*'ını açarak onunla tefe'ül ettiğinde, Kur'ân'ın nüzulünün üzerinden on üç asır geçtikten sonra yeniden bütünüyle Kur'ân'a teveccüh edilmesi, çağın dertlerine dermanın başka şeylerde değil Kur'ân'ın elmas hakikatleri içinde aranması gerektiği tavsiyesini almıştır. Demek ki, Hazreti Bediüzzaman'ın içinde yer eden duygu ve düşüncelerle tefe'ülde karşısına çıkan netice aynı istikametteydi. Bunun üzerine o, her şeyden alâkasını keserek tek bir noktaya konsantre olmuştur. Bütün himmetiyle bu konuya öylesine kilitlenmiştir ki, ne tazyikler, ne tecritler, ne hapishaneler ne de zindanlar onu asla sindirememiş ve bir adım geriye döndürememiştir. Zira o, çağın insanının kurtuluşunun Kur'ân'ın elmas düsturlarıyla gerçekleşeceğine ve bu kurtuluşun başkaları için de ümit kaynağı olacağına gönülden inanmaktaydı.

Günümüzden bakarak, o dönemde işlenen şenaat ve denaet ölçüsündeki çirkinlikleri bütün açıklığıyla göremez ve resmin bütün detaylarına vâkıf olamazsınız. Öyle ki, o dönemde yaşamış büyük allâmelerden bazıları bile zikzak çizmişlerdir. Mesela sizin de saygı duyduğunuz büyük âlimlerden bazılarının eserlerine baktığınızda, evolüsyon ve transformizme mümâşat yaptıklarını görürsünüz. Hatta bazıları, evolüsyonun nazariye olduğunu, bir gün pozitif ilim tarafından bunun ortaya konulması durumunda Kur'ân âyetleriyle bunun telif edilebileceğini söylemişlerdir.

Evet, toplumun temel dinamikleriyle temelden sarsıldığı, kırılmaları kırılmaların, çatlamaları çatlamaların takip ettiği böyle bir dönemde, hâdiselere bütüncül bir nazarla bakmasını bilen, sebep ve sonuçları birden gören üstün bir dimağ, İmam Rabbânî'ye çok güveni olduğundan onun bu tavsiyesini dikkate alıyor. Farklı bir ifadeyle, onun bu tefe'ülü kendi iç tefe'üllerine denk geldiğinden, o da bu iktiranı değerlendiriyor ve bu yolda yürümeye devam ediyor.

Yeni Bir Bakış Açısıyla Yepyeni Ufuklar

Günümüzde de, Hazreti Bediüzzaman'ın açık bıraktığı uçlardan hareket ederek, onun ele aldığı meselelere yeni bir çehre vermek, insanlara yeni bir heyecan kazandırmak mümkündür. Siz, onun ele aldığı hakikatleri farklı bir üslup ve yöntemle öyle bir ortaya koymalısınız ki onu okuyanlar, "Biz, bu meseleyi yıllardır okuyorduk fakat hiç böyle anlamamıştık." desin ve ruhlarında yeni bir heyecan duysunlar. Esasında onun sözlerinin pek çoğu, müstakil bir risale olacak ölçüde derin ve muhtevalıdır. Fakat o derinliği görebilmek için şekliliği aşan bir okuma gayretinin içinde olunması gerekir. Bildiğiniz gibi Faslı âlim merhum Feridü'l-Ensarî, *Risale-i Nur*'un anahtar kavramlarıyla ilgili *Mefâtihu'n-Nur* isimli güzel bir çalışma ortaya koymuştu. Peki, neden bizim ülkemizde Feridü'l-Ensarî Hoca'nın ufku ve seviyesi ölçüsünde o zatın eserleri üzerine bir çalışma yapılmadı? Niye o devasa kâmetin âsâr-ı bergüzidesini/seçkin eserlerini farklı zaviyelerden değerlendiremedik? Doğrusu insan bütün bunları düşününce hayıflanmaktan kendini alamıyor.

Ne var ki, hayıflanmaktan öte, kanaatimce, günümüzün aydınlık dimağlarına düşen vazife yeni bir bakış açısıyla o kıymetli eserleri yeniden mütalâaya almak olmalıdır. Bilhassa ilim ufku itibarıyla engin, ilâhiyat sahasında uzmanlaşmış olan ulema, mukayeseli okuma şekliyle o eserleri ele alıp onları İmam Mâturîdî, İmam Gazzâlî, İzz İbn Abdüsselâm, İbn Sina ve Fahreddin Râzî gibi allâmelerin eserleriyle birlikte mütalâa ederek vicdanlarda onlara karşı yeni bir heyecan uyarabilirler. Hatta bununla da yetinmeyerek bu âsâr-ı bergüzideyi yeni bir okuma şekliyle tahlile tâbi tutup, Hazreti Pîr'in bıraktığı uçlardan hareketle geleceğin ilim düşüncesini inşa edecek, fıkıh metodolojisini ortaya koyacak, fıkıh, hadis ve tefsir gibi ilimlere ait çalışmalar yapabilecek âlimler yetiştirebilirler.

Metafizik Âlemin Üveykleri ve Beklenen Diriliş

S*oru:* *İnsanın mâneviyata ve metafizik âlemlere açılabilmesi hangi hususlara bağlıdır?*

Cevap: Bazı insanlar, maddiyatı her şey gördüklerinden dolayı mânâya ve metafiziğe karşı kapalı bir hayat yaşarlar. Bu kişilerin mâneviyata kapalı kalmasında fıtratlarının belli bir tesiri olsa da asıl üzerinde durulması gereken husus onların bu konuda ciddi bir azm ü ceht ortaya koymamaları, iradelerinin hakkını vermemeleridir. Esasında "inanıyorum" dese de maddiyata gömülmüş, aklı gözüne inmiş insanlar, düşünceleri ve kanaatleri itibarıyla kendi elleriyle kendilerini ciddi bir darlığa mahkûm etmiş olurlar. Mesela onlar, değişik asırlarda yalan söylemeleri ihtimalinin olmadığı güvenilir insanlar tarafından nakledilen binlerce diyebileceğimiz keramet türü hâdiselere inanmazlar. Hatta bazıları, rivayetlerin sağlamlığından dolayı kabul etmeye mecbur kalsalar da mucizeleri bile kabul etmek istemez, onları kendilerince değişik şekillerde tevil ederek maddî sebeplerle izah etmeye çalışırlar. Düşünce dünyalarını maddiyatla sınırlandırmış bu kişiler zamanla eşya ve hâdiselerin metafizik yönünü anlama istidat ve kabiliyetlerini de köreltmiş olurlar. Bunun neticesinde eşya ve hâdiselerin arka yüzünü göremez, şer gibi görünen hâdiselerin ihtiva ettiği hikmetleri kavrayamaz ve te'vil-i ehâdise vâkıf olamadıklarından dolayı da hâdiselerin cereyanındaki değişik mânâları anlayamazlar.

Hâdiselerin Arka Yüzü ve Hikmetin Dili

Hâlbuki hâdiseler, meydana geliş keyfiyetleri itibarıyla, tıpkı birer âyât-ı beyyinât (apaçık âyetler) gibi insanlar için farklı farklı mânâlar ihtiva eder. Fakat bunu görebilmek için insanın, evvela hâdiselere latîfe-i Rabbâniye ile yani kalb gözüyle bakması ve terkipçi bir kabiliyete sahip olması gerekir. Başka bir ifadeyle insan, şer'î emirleri olduğu gibi tekvinî emirleri de bir kitap gibi okumalı, bütüncül bir nazarla hâdiseler arasındaki irtibatı yakalamaya gayret etmeli, sebep-sonuç münasebetlerini görmeye çalışmalıdır. İşte o zaman, Recaizade Mahmut Ekrem'in ifadesiyle, görülecektir ki:

> *" Bir kitabullah-ı âzamdır serâser kâinat,*
> *Hangi harfi yoklasan mânâsı hep Allah çıkar."*

Bazı hâdiseler rastlantıya verilecek olsa ve bunların meydana gelme ihtimalinin yüzde bir olduğu söylense bile, bu tür hâdiselerin alâkalı olduğu daha başka hâdiseler

de işin içine dâhil edildiğinde ihtimal hesapları binde bire, milyonda bire ve milyarda bire doğru düşmeye başlayacaktır. Şayet insan, hayatını süzerek yaşasa, zihnine gelen, gözüne takılan, ihsas ve ihtisaslarına çarpan hâdiseleri bütüncül bir nazarla değerlendirmeye tâbi tutsa bu hâdiselerden ve bunlar arasındaki bağlantılardan çok derin mânâlar çıkarabilecektir. Aynı şekilde insan, kâinatta zerre kadar tesadüfe tesadüf edilmediğini her bir hâdiseyle bir kez daha ayne'l-yakîn müşahede edecektir. Fakat bazı felsefecilerin yaptığı gibi hâdiseleri tek başlarına mütalâaya alacak olursa, o zaman da kâinattaki her bir harfin altında yatan Allah'a (celle celâluhu) iman mefhum ve mazmununu göremeyecektir.

Bu açıdan mâneviyata açılması için insanın, iradesinin hakkını vermesi, hâdiseleri iyi süzmesi ve daha baştan hiçbir şeyin mânâsız olmadığına inanması gerekir. Öyle ki insan elinden düşen ve kırılan bir bardağın bile "te'vil-i ehâdis" açısından mutlaka bir mânâsının olduğunu bilmeli ve o bardağın kırılmasının ifade ettiği mânâ ve mesajı anlamak için üzerinde düşünmelidir. Fakat yanlış anlaşılmasın, bu bakış açısı, hâdiseler karşısında iyi veya kötüye yorarak biriyle şımarma, diğeriyle de ümitsizliğe kapılma demek değildir. Bilakis her bir hâdisenin kendi diliyle anlatmak istediği bir mânânın olduğunu kavrama demektir.

Metafizik Âlemlere Açılmanın Sırlı Anahtarı: Dua

Varlığın metafizik buudunu görebilmek için *ikinci* olarak insanın, ibadet ü taat yoluyla nazarî olan bilgilerini derinleştirmeye çalışması gerekir. Hiç şüphesiz en önemli ibadetlerin başında dua gelir. Çünkü o, Allah'a (celle celâluhu) karşı hâlis bir ubûdiyetin ad ve unvanıdır. Dua, sebepler üstü bir ibadet olduğu için, insanı sebepler üstü ufka ulaştırmada en önemli merdivendir.

Peki, insanın duada Allah'tan isteyeceği en önemli ve en büyük talebi ne olmalıdır?

Mesela biz, sabah akşam dualarımızda, اَللّٰهُمَّ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ diyor ve Cehennem'den âzât olma, Cennet'e kavuşma arzumuzu dile getiriyoruz. Cehennem'den uzak kalma ve Cennet'e girme hakikaten bir insan için çok önemli hâdiselerdir. Fakat işin doğrusu, insanın bunlardan daha öte, istemesi gereken bir talebi olmalıdır: O da, Allah'ı doğru bilmeyi ve hiçbir zaman O'ndan gafil olmamayı taleptir.

Evet, insanın derin bir konsantrasyon ve şuurla dualarında elde etmek istediği en yüksek gaye bu olmalıdır. Öyle ki insan ellerini kaldırdığında her defasında öncelikle O'nun mârifet ve rızasını istemeli ve bu isteğinde öyle ısrarcı olmalıdır ki, O'ndan gelen letaifin, ellerinin içinde karıncalanma meydana getirdiğini duymalı ve âdeta yukarıdan bir şeylerin yağdığını hissetmelidir. Tepeden tırnağa böyle bir gerilimi yakaladığında insan gönlünü yırtarcasına, şakaklarını zonklatırcasına, "Allah'ım, imanımı, mârifetimi, muhabbetimi arttır. İştiyakınla beni mest et. İçimi aşkınla doldur.

Beni yolunun delisi eyle." demelidir.

Siz hele geceleri bir kalkın ve samimi bir kalble bin defa Allah'tan (celle celâluhu) bunları isteyin. Bakın o zaman Allah (celle celâluhu) nasıl fizik perdelerini yırtıyor, size yeni metafizik ufuklar açıyor ve siz de Allah'ın izni ve inayetiyle ruh ötesi âlemlere muttali oluyorsunuz. Unutmamak gerekir ki, kim bir şeyin arkasına düşer ve bu mevzuda ciddiyet gösterirse, arzuladığı şey kendisine lütfedilir. Ellerini arkasına bağlayıp müstağni bir tavırla "Veriyor musun, vermiyor musun!" diyen bir dilenciye kimse iltifat etmez ve bir şey vermez. Aynen öyle de insanın duasının kabul edilmesi; Allah'a (celle celâluhu) tam bir teveccühle yönelmesine, başını O'nun eşiğine koymasına, ısrarla kapının tokmağına dokunmasına ve dualarına icabet edileceğine inanmasına bağlıdır.

Fakat dua, mü'min için bu kadar önemli olmasına rağmen, üzülerek ifade etmek gerekir ki, günümüzde millet-i İslâmiyede en az alâka gören ibadet duadır. Maalesef o, çoktan şekil ve formatlara feda edilmiş durumdadır. Hatta camilerdeki dualar bile, ülfet ve gaflet ağında, şekle kurban edilmiştir.

Bu ifadelerimizden, camileri ağzına kadar dolduran insanların yaptıkları ibadetlerin, ettikleri duaların kabul edilmediği mânâsı çıkarılmamalıdır. Hâşâ ve kellâ! Allah (celle celâluhu) en küçük ameli bile bir mü'minin lehinde değerlendirir ve zerre miktar dahi olsa onu mükâfatlandırır. Fakat unutmamak gerekir ki, bir insan değer verdiği şeyin kıymetiyle doğru orantılı olarak bir değer ifade eder. Siz dünyalık bir mala, bir köşke, bir villaya değer veriyorsanız, kendi değerinizi ona bağlamış olursunuz. Cennet'e değer veriyorsanız, Cennet kadar bir değeriniz olur. Fakat siz kulluğunuzu ve isteklerinizi, Allah'ın (celle celâluhu) aşk u iştiyakına bağlamışsanız, O, nâmütenâhî olduğu için, siz de nâmütenâhî bir enginliğe ulaşırsınız.

Şayet siz, tesbih, tahmid ve tekbirlerinizle O'nu yüceltiyor, "Allah'ım, kâinatın zerreleri adedince Sana hamd ü senalar olsun." diyerek bunu içinizde duyabiliyor ve O'nu her anışınızda ürperiyorsanız, Allah (celle celâluhu) nezdinde de yeriniz odur. Zira hadis-i şerifin ifadesiyle, nezdinizde Allah'ın yeri ne ise, Allah nezdindeki yeriniz de odur.[26] Bu açıdan, sizin O'na ne kadar kıymet atfettiğiniz, O'nu ne kadar düşündüğünüz, O'nunla ne kadar oturup kalktığınız, O'nu ne kadar hecelediğiniz ve O'nunla ne kadar alâkadar olduğunuz çok önemlidir.

Metafiziğe Kapalı Değil, Kendini Metafiziğe Kapatan İnsan Vardır

Bir insan, bu ölçüde bir cehd ü gayret göstermeden de Allah ona ekstradan değişik mazhariyetlerde bulunabilir. Bu ayrı bir meseledir. Fakat objektif ve esas olan ölçü, insanın iradesinin hakkını vermesidir. Zira Cenab-ı Hak; وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعٰى *"İnsan için ancak sa'y u gayreti vardır."*[27] buyurmuştur. Mefhum-u

muhalifiyle ifade edecek olursak âyetin mânâsı, "İnsana çalışmasının, iradesinin hakkını vermesinin ve Allah yolunda koşmasının karşılığından başka bir şey yoktur." demektir.

Bu açıdan, "Ben, metafizik mülâhazalara açılamıyorum. Misal âlemini bilmiyorum. Hâdiseleri bütüncül bir nazarla göremiyor, onlar arasında bir irtibat kuramıyor ve bir senteze ulaşamıyorum." diyen bir insan öncelikle, bu konuda yapılması gerekli olan şeyleri yapıp yapmadığına bakmalıdır. Acaba böyle bir insan, farzları edadaki dikkatinin yanında peşi peşine hiç aksatmadan kırk gün teheccüd namazına kalkmış ve ardından alnını yere koyarak istenilmesi gereken hususları O'ndan istemiş midir? Bunu yapmayan bir insanın, mâneviyata verdiği değer de o kadar demektir. Dolayısıyla bu şahsın mâneviyat ufku da ona göre olacaktır. Öyleyse bazı kimselerin mâneviyata kapalı oldukları doğru olsa bile, onları bu kapalılığa Allah (celle celâluhu) mahkûm etmemiştir. Bilakis onlar kendi kendilerini mâneviyata kapamışlardır. Daha doğrusu, metafizik âlemlere açılma adına yapılması gerekenleri yapmadıklarından, bu mevzuda iradelerinin hakkını vermediklerinden ötürü mâneviyata kapalı kalmışlardır.

Soruda yer almasa da, son olarak, konuyla alâkalı bir hususu ifade etmek istiyorum: Başlamış olan ve şu an itibarıyla bütün yeryüzüne ümit vaat eden bu diriliş bezminin devam etmesi ve oturtulacağı zemine oturtulması, maddî ve şer'î ilimlerle beraber mâneviyata ve metafiziğe açık yetkin insanların eliyle gerçekleşecektir. Evet, fizik ve metafiziğin birleşik noktasında, bu âlemlerin gereklerini de yerine getirebilecek donanımda irade insanları yetiştirebildiğiniz takdirde, Allah dostu olan ve O'nu her şeye tercih eden o mâneviyat kahramanlarının eliyle insanlık yeni bir bahara uyanacak, dünyanın çehresi bir kez daha gülecek ve yeryüzü bir baştan bir başa yeni bir dirilişe şahitlik edecektir.

Aktif ve Canlı Hizmet Hayatı

Soru: *Dinimizin ister fert, isterse toplum hayatında hedeflediği sürekli canlı kalma ve aktif olma ufkunu nasıl yakalayabiliriz?*

Cevap: İslâm'ın ortaya koyduğu dünya görüşü ve hayat anlayışında durağanlığa yer yoktur; insandan toprağa, eşyadan zamana her şey aktiftir. Mesela İslâm, ferdin salih amel yapma konusunda sürekli canlı ve aktif olması gerektiğini emir buyurduğu gibi, paranın, toprağın, zamanın vb. rantabl değerlendirilmelerini; onlardan en fazla verim alacak şekilde kullanılmalarını da emreder.

Bir Müslümanın canlı ve aktif olması gereken en önemli konular ise imana ait esaslardır. Bunun için biz, dualarımızda her zaman, رَبَّنـاَ زِدْنَا عِلْمًا وَإِيمَانًا وَيَقِينًا *"Rabbimiz! İlmimizi, imanımızı ve yakînimizi ziyadeleştir."* diyoruz. Bu itibarla bir mü'min, bazen kitaplara müracaat ederek, bazen selef-i salihînin bereketli hayatlarını mütalâa ederek, bazen tefekkürle, bazen sohbet-i cânanla, bazen de evrad ü ezkârla sürekli imanını canlı tutma ve yakînini arttırma peşinde olmalıdır. Mesela *el-Kulûbu'd-dâria*'daki dualara yoğunlaşma, onların derinliğine birazcık vâkıf olma bile insana çok farklı ufuklar açacaktır.

Esasında canlı, zinde ve aktif olma, İslâm âleminin son birkaç asırdan beri maruz kaldığı asırlık problemlerin çözülebilmesi, onlarla hesaplaşılması ve inanan gönüllerin ezilmeden, vesayete girmeden mevcudiyetlerini devam ettirebilmeleri adına çok önemlidir. Maalesef Müslümanlar, birkaç asırdan beri bu heyecan ve canlılığı kaybettiğinden, daha önce sahip oldukları dünya muvazenesindeki denge unsuru olma konumunu koruyamamış, dolayısıyla önce zimamdarlığı yitirmiş, sonra da siyasî, kültürel, iktisadî vb. değişik vesayetler altına girmiştir.

Kürek Mahkûmu Bir Toplum

Hazreti Pîr, *"İşte ey iki hayatın ruhu hükmünde olan İslâmiyet'i bırakan iki ayaklı mezar-ı müteharrik bedbahtlar! Gelen neslin kapısında durmayınız. Mezar sizi bekliyor, çekiliniz. Tâ ki, hakikat-i İslâmiye'yi hakkıyla kâinat üzerinde temevvüc-sâz edecek (dalgalandıracak) olan nesl-i cedit gelsin!"*[28] sözleriyle bu hakikate dikkat çekmiştir. Zira bu son ve evrensel din; partal insan, bayat düşünce ve dûn himmetle temsil edilemez. Bundan dolayıdır ki Hazreti Bediüzzaman, gelecek nesle kötü örnek olacak heyecan fakiri, uyuşuk ruhların kenara çekilmelerini istemiştir. Tâ ki onlardan sonra gelecek olan aktif ve canlı nesil, almaları gerekli olan şekli alsın ve yapmaları gerekli olan işleri yapsınlar.

Evet, kötü örnek olmama çok önemlidir. Ben, burada atalarımızı mesâvileriyle yâd

etme günahına girmek istemem. Fakat müsaadenizle bir hakikati dillendirme zaruretine binaen şu hususu ifade edeyim: Bizim bugünkü durağan ve pasif hâlimizin arkasında bir yönüyle babalarımız, analarımız, dedelerimiz ve ninelerimiz vardır. Onların hatalarının arkasında da onlardan önceki büyüklerin vebali vardır. Vâkıa onlar, Allah'a (celle celâluhu) inanmaları ve ibadetlerini eda etmeleri açısından üzerlerine düşeni yapmışlardır. Fakat hâdiseleri değerlendirmede basit düşünce kalıplarını aşamadıkları ve çağı yorumlamada asrın idrak ufkunu yakalayamadıklarından ötürü hem düşünce hem de aksiyon hayatımız adına kupkuru ve kurak bir dönemin yaşanmasına sebep olmuşlardır.

Bu açıdan biz, kendimize bir yönüyle zayi olmuş nesiller nazarıyla bakabiliriz. Zira kendi çağımızın idrak ufkuna göre yetiştirilmediğimizden, geleceğin emanetçileri olma vasfını kazanamadık, dümende olamadık. Dolayısıyla da bize hep kürek çektirdiler. Sosyolojik olarak meseleye bakıldığında, siz, devletler muvazenesinde ya dümende olursunuz ya da kürek mahkûmu olarak yaşarsınız. Ortası yoktur bu meselenin. Evet, hâkim değilseniz, mahkûm olarak hayatınızı sürdürmek zorunda kalırsınız. Farklı bir ifadeyle söyleyecek olursak, siz ya yeryüzünde muvazene unsuru olursunuz ya da başkalarının çizdiği sınırlar içinde hayatınızı sürdürürsünüz. Muvazeneyi belirleyen siz olursanız, belirleyici olursunuz; aksi hâlde ise "belirlenen" damgasını yersiniz. Belirlenmek ise esaret demektir; yani boynu tasmalı, ayağı prangalı bir köle durumuna düşmek demektir. Esasında bu hâlin, Afrika'da derdest edilip Batı'ya götürülen kölelerin hâlinden bir farkı yoktur. Maalesef birkaç asırdan beri biz Müslümanların hâli işte budur.

Yeterli temsil ortaya konulamadığından ötürü böyle bir duruma dûçâr olma ise, esasında İslâm'ın itibar ve şerefini koruyamama ve Müslümanlığın küçük görülmesine yol açma demektir. Denilebilir ki, bu hâl-i pürmelâliniz yüzünden İslâm hor ve hakir görülüyorsa, böyle bir hakarete sebebiyet verdiğinizden dolayı siz de Allah (celle celâluhu) nezdinde o ölçüde hakir sayılırsınız. Bu itibarladır ki, ne yapıp edip yeniden layık olduğunuz makamı elde etmeniz gerekir. Bunun için de insan hep şahikaları hedeflemeli, âlî himmet olmalı ve sürekli çıtayı yüksek tutmaya çalışmalıdır.

İrade Kahramanları ve İslâm'ın İtibarı

Allah (celle celâluhu), insana bir irade vermiştir. İnsan, ne hayvandır ne de camit, cansız bir varlık. İnsan, şart-ı âdi plânında iradesinin hakkını verdiği ve Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu güç ve kuvveti randımanlı olarak kullandığı vakit, –Allah'ın izniyle– bütün yeryüzüne diriliş solukları üfleyebilir. Nasrettin Hoca misali, iradesiyle bütün denizleri mayalayıp yoğurt hâline getirebilir. İradeler bilendiği ve başkalarının meşaleleri tutuşturulduğu zaman bütün dünya bir şölen yeri gibi aydınlatılabilir. İsterseniz Asr-ı Saadet'e bir de bu açıdan bakın: Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu

aleyhi ve sellem) birkaç asra sığmayacak işleri yirmi üç yıla sığdırmamış mıdır? Seyyidina Hazreti Ebû Bekir (radıyallâhu anh), yirmi bin insanla iki tane süper devletin hakkından gelmemiş midir? Ayrıca o, bu süre zarfında on bir tane irtidat hâdisesiyle yaka paça olmuştur. Öyle ki bunlardan sadece birisi olan Müseylimetü'l-Kezzab, ülkemizde senelerdir halledilemeyen bir terör örgütünün gücünün on katına sahiptir. İşte Hazreti Ebû Bekir, iradesinin hakkını vererek –Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle– bütün bu problemlerin üstesinden gelmiştir ki, onun bu durumu, canlı ve aktif olmaya çarpıcı bir misaldir.

Zinde Kalmanın Esasları

Aktif ve zinde kalmanın esaslarıyla alâkalı olarak özetle şu hususlar da zikredilebilir:

Herkese yürüyebileceği bir yol gösterilmesi, bir alan tanınması ve "Senin işin şudur." denilmesi, insanları aktif tutma adına önemli faktörlerden birisidir. İnsan, enaniyetten sıyrılsa ve umum heyet adına hareket etse bile yine de psikolojik olarak kendi yaptığı işin çerçevesini ve ulaştığı noktayı bilmek ister. Ortaya koyduğu sa'y u gayretle takdir edilme de insandaki aşk u şevki kamçılar. Bazıları değişik başarılar elde ettikçe işin içine enaniyetlerini karıştırsalar bile burada yapılması gereken, usûlü ve üslubunca onları ihlâs düşüncesine yönlendirmek olmalıdır.

Öte yandan başkalarının dirilişine yardım ederseniz, aynı zamanda diri kalmanıza da yardım etmiş olursunuz. Âlemi dirilten bir insanın, kendisinin ölü kalması düşünülemez. Çünkü siz, birilerini ayağa kaldırır, onlara start verir ve bir maratoncu gibi koşmalarını sağlarsanız, onlar koşarken siz geride durup onlara bakmazsınız.

İtibarî bir hattan ibaret olan zamanın gerçek kıymetinin bilinmesi de aktif ve canlı kalma adına çok önemlidir. Biz, uzun bir süre, zamanın kendisinin de bir kıymete tekabül ettiğinin farkına varamamışız. Fakat esasında o, iyi değerlendirilebildiği takdirde kendisiyle Cennet'in kazanıldığı eşsiz bir hazinedir. Evet, iyi değerlendirilebildiği takdirde kısa ve dar bir zaman aralığı içinde insan, zamansızlığa açılır ve onunla ebediyeti kazanır. Bu açıdan zamanın zatî değerinin bilinmesi; bilinip onun her "ân"ına salih amel ve aksiyonla hayat üflenmesi aktif ve canlı bir hizmet hayatı için "olmazsa olmaz" bir esastır.

Fâni İmkânları Ebedî Güzelliğe Dönüştürmenin Yolu

S*oru:* *Dünya hayatının fâni imkânlarını ebedî hayatın sonsuz güzelliklerine dönüştürebilmek için mü'minin dünyaya bakış açısı nasıl olmalıdır?*

Cevap: Ebed için yaratılan, ebede namzet bulunan ve sonsuz saadet hülyalarıyla oturup kalkan insanoğlu, dünyaya dünyanın fâniliği kadar, ahirete ise ahiretin sonsuzluğu ölçüsünde kıymet vermelidir. Şayet mukteza-i beşeriyet müsait olsa ve dinî hükümler de buna "evet" deseydi, zannediyorum öte dünyanın sonsuzluğunu düşündüğümüzde kendi kendimize şöyle diyecektik: "Dünya ile bütün bağlarımızı koparıp yüzümüzü sadece ahirete döndürelim." Ne var ki, insanın sahip olduğu fıtratı, cismanî arzuları, beşerî zaafları ve nefsanî boşlukları böyle bir söz söylemeye cevaz vermediği gibi, insan fıtratını nazar-ı itibara alarak hükümler vaz' eden Kur'ân ve Sünnet de böyle bir yaşam tarzını tasvip etmemiştir. Bu açıdan insan, bir taraftan Sahib-i Şeriat'ın insan tabiatına yerleştirdiği kanunları görmezden gelmemeli, diğer yandan da neye namzet olduğunun ve ötede kendisini ne gibi sürprizlerin beklediğinin farkında olmalıdır. Yani o, Kur'ân'ın kendisine gösterdiği istikamette Allah'ın (celle celâluhu) ona verdiği her şeyle ahiretin arkasında olmalı, onu yakın takibe almalı; ama dünyadan da nasibini unutmamalıdır.

İşte bu noktada insan dünyaya ait istek ve arzularını, –söyleyeceğim yakışıksız bir ifade olsa bile– nefsinin önüne atılan bir kemik veya bir lokma ekmek şeklinde görmeli ve böylece dünyanın cazibedâr güzelliklerine takılıp kalmadan yoluna devam etmesini bilmelidir. Ne var ki, insanoğlu için dünya ve ukbanın kendine has renk ve deseniyle tam olarak duyulup sezilmesi, çok ciddi bir mârifet duygusuna bağlıdır. İmanını mârifetle bezeyemeyen bir insan, Müslüman da olsa, ebediyeti kazandıracak yolun zorluklarındaki güzellikleri duyamaz ve dolayısıyla yürüdüğü yolda yol yorgunluğundan kurtulamaz.

Mârifet, kendi bağrında, engin deryaların birbirine çarpışan dalgaları gibi muhabbetler oluşturur. Muhabbet ise insanın nazarını Hazreti Mahbûb-u Hakiki'ye (Gerçek Sevgili) yönlendirir ki, işte bu sayede insan cismaniyetin dağdağasından sıyrılır, nefsin isteklerine ve dayatmalarına karşı bir kemik atar ve yoluna devam eder. Ne kadar cazibedâr görünse de o, dünyaya bel bağlamaz. Böyle bir insana göre dünyada önem verilecek tek şey, dünyanın dört bir yanında nâm-ı celîl-i Muhammedî'nin şehbal açması, yitirilmiş ve pâyimâl olmuş İslâmî itibarın yeniden yüksek burçlarda bayraklar gibi dalgalanmasıdır.

Böyle yüce bir mefkûreye dilbeste olduktan sonra, dünyada kalmanın bir değeri olur.

Allah'ın (celle celâluhu) adını her yere duyurma, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlığa yeniden ruh olmasını sağlama ve O'nu bütün gönüllere duyurma istikametinde yürüdükten sonra, insan dünyada Hazreti Nuh (aleyhisselâm) gibi dokuz yüz elli sene yaşasa, değer. Çünkü bu takdirde dünya çok verimli bir şekilde değerlendirilmiş olur. Böyle bir gaye-i hayal bulunmadan geçirilen bir hayat ise, iflasla burun buruna götürülen bir aldanmışlığın ifadesidir.

Eyvah Aldandık! Gösteriş ve Alkışa Kandık!

Maalesef çoklarının bu dünyada aldandığı bir gerçektir. Esasen neye ne kadar önem verileceği belirlenmediği takdirde isabetli karar verilemez. Dolayısıyla insan son noktaya gelindiğinde umduğunu bulamayabilir. O zaman Şeyh Galip gibi,

" Vardık der-i saâdetine yâri görmedik
Girdik behişte, hayfâ ki dîldârı görmedik."

(Saadet yurduna vardık, Cennet'e erdik ama heyhat ki sevgili yâri göremedik) der. Yani dünya ukba dengesini kuramamış bir insan bazen burada din adına bir şey yapıyorum zannederek bir ömür boyu didinir durur. Fakat öte tarafa gittiğinde insan orada yâri bulamaz, dildârla hemdem olamaz, gönüllerin etrafında pervaz ettiği Hazreti Mahbûb'u göremez.

Bazen de yapılan iyi işler riyaya, süm'aya, ucba, fahre, takdire ve alkışa bağlandığından aldanmalar olur. Böylelikle insan ömür boyu ortaya koyduğu pozitif işlerini negatif hâle getirir. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَرُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهَرُ

"Nice oruç tutanlar vardır ki, yanlarına kâr kalan sadece açlık ve susuzluktur. Nice namaz kılanlar da vardır ki, yanlarına kâr kalan sadece yorgunluk ve zahmettir."[29]

Bu örnekleri çoğaltabilir, mesela şöyle diyebilirsiniz: Hak yolunda koşan niceleri vardır ki; yolun öbür ucuna gittikleri zaman ne yâri ne de dildârı görebilirler. Çünkü onlar yolda yapmaları gerekli olan işleri kirletmişlerdir. Onlar yolda yürümenin adabına riayet etmemiş, istikameti bulamamış ve hep düşe kalka yürümüşlerdir. Burada düşe kalka yürüyenlerin, yani istikametsiz yaşayanların orada başlarına gelecek şey de, –hafizanallah– bütün bütün kapaklanmadır. Nitekim Yüce Allah, إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ۝ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ *"Mücrimler tam bir sapıklık ve çılgınlık içindedirler. O gün onlar yüz üstü*

Cehennem’e sürüklenir ve kendilerine, ‘Tadın Cehennem’in dokunmasını!’ denilir.”[30] ferman-ı sübhanisiyle, burada heva ve heveslerine takılarak sürüm sürüm bir hayat yaşayanların, öbür tarafta yüzleri üstüne sürüm sürüm Cehennem’e gireceklerini haber vermiştir. Evet, burada heva ve heveslerine esir olmuş, nefsin tasmalı köleleri hâline gelmiş kimseler öbür tarafta öyle bir kapaklanırlar ki, hiçbir şefaat onlara kâr etmez. Nitekim Cenab-ı Hakk’ın,

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ *“Artık onlara, şefaat edenin şefaati fayda vermez.”*[31] kavl-i kerimi de böyleleri içindir.

İşte böyle bir kötü âkıbete maruz kalmamak için, Allah’a (celle celâluhu) müteveccih yaşamak gerekir. İnsandan Allah’a giden bir şey olması lazım ki, O’ndan da insana bir şey gelsin. Eğer burada Allah’a karşı saygı, tazim ve tebcil duygularıyla dopdolu bir hayat yaşanırsa, orada da insana Allah’tan inayet adına uzanan bir el olur ve en muhtaç olduğu bir zamanda onu sürüm sürüm olmaktan kurtarır.

Bu açıdan elden geldiğince hayat dolu dolu yaşanmalı, boş bırakılan yerler de niyetin enginlik ve duruluğuyla doldurulmalıdır. Zira niyetin boşlukları doldurmada öyle bir sırlı genişliği vardır ki, onun bir damlası deryaları doldurabilir. Bundan dolayı insan, niyetlerini çok geniş ve engin tutmalıdır. Mesela demelidir ki, “Allah’ım, bana öyle bir fırsat ve imkân ver ki, şu küre-i arzın yörüngesini değiştireyim; değiştireyim de nâm-ı celîl-i Muhammedî bütün yeryüzünde dalgalansın.” İşte insanın bu mevzudaki bir damla niyeti ona deryalara denk sevap kazandırabilir. Yani insan bir taraftan yapması gereken işleri şakakları zonklayasıya, göbeği çatlayasıya yapacak, takatini aşan bir yere geldiğinde de, “Allah’ım! Ben bu işi yapmaya kararlıydım. Fakat gücüm buraya kadar yetti. Bundan fazlasını götüremiyorum.” deyip niyetini şefaatçi kılacaktır. İşte o zaman Sonsuz Kudret, Sonsuz Meşiet ve Sonsuz İrade “Kulum! Senin götüremediğini Ben götürürüm.” diyecektir.

Meseleyi Alvar İmamı’nın sözlerine bağlayarak şöyle diyebiliriz:

“ Sen Mevlâ’yı seven de, Mevlâ seni sevmez mi?
Rızasına iven de, Hak rızasın vermez mi?
Sen Hakk’ın kapısında canlar feda eylesen,
Emrince hizmet etsen, Allah ecrin vermez mi?
…………
Sular gibi çağlasan, Eyyub gibi ağlasan,
Ciğergâhı dağlasan, ahvalini sormaz mı?
Derde dermandır bu dert, dertliyi sever Samed,
Derde dermandır Ehad, fazlı seni bulmaz mı?”

Evet, sözün özü budur.

“Dünya Seven, Ahireti Bulamaz”

İnsanın ruhen, hissen ve fikren duyduğu buradaki beraberlik, orada realite plânındaki beraberliği netice verecektir. Burada beraber yaşayanlar, orada beraber olacaklardır. Bu sebeple de, sürekli maiyyete dilbeste bulunun. Dualarınızda, tazarrularınızda ve niyazlarınızda sürekli, اَللّٰهُمَّ مَعِيَّتَكَ اللّٰهُمَّ مَعِيَّةَ حَبِيبِكَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *“Allah’ım, ne olur maiyyetin, Allah’ım, ne olur Habibinin maiyyeti!”* deyin. Hep O’nunla oturun kalkın, hep O’nu heceleyin ve hep O’nu sayıklayın. Ta ki oraya gittiğiniz zaman bu maiyyet karşınıza çıksın. Eğer burada O’nunla olursanız, oraya gittiğinizde karşınıza çıkan sürprizler karşısında arkada bıraktığınız bu yalan ve aldatan dünyayı unutursunuz. Fakat ne acıdır ki, günümüzde kafalar bozulmuş, duygu ve düşünceler dağılmış, insanlar sonsuz hayat ve Ebedî Zât’tan daha çok dünyayı düşünüyorlar.

Esasında büyük insanların sözlerine baktığınızda onların bile dünyadan ne kadar şikâyet ettiklerini görürsünüz. Mesela Yunus Emre şöyle der:

“ Aciz kaldım zalim nefsin elinden
Şol dünyanın lezzetinden doyamaz.
Aynını (gözünü) almıştır gaflet gömleğin
Ömrünün gelip geçtiğini bilemez.

İlâhî, gaflet gömleğin giyene,
“ Müslüman” der misin nefse uyana?
Kazanıp kazanıp verir ziyana
Hak yoluna bir pulunu kıyamaz.

İlâhî, gafletten uyar gözümü,
Dergâhında kara etme yüzümü
Yunus eydür, gelin tutun sözümü
Dünya seven, ahireti bulamaz.”

Evet, yâri görmeye, dildârla hemdem olmaya hazır olmak lazım. Burada hep aşk mektupları yazmışsanız, orada bunların hiçbirisi zayi olmaz. Oraya gittiğinizde, “Bu mektup senden gelmişti.” derler. Orada insanın muhatap olacağı,

“ Bana Hak’tan nida geldi
Gel ey âşık ki, mahremsin
Bura mahrem makamıdır
Seni ehl-i vefa gördüm.”

türünden iltifatlar yanında, dünyevilerin iltifatlarının ne ehemmiyeti olur ki! Allah’ın (celle celâluhu) bahşettiği sultanlığın yanında, “Bin canım olsa, ona kurban olsun.”

dediğim Fatihlik ne olur ki! Bunlar güneşin yanındaki zerreler bile olamazlar.

Hulâsa, ellerindeki sermaye ile burada dünyayı peyleyen insanların, öbür tarafı peylemeye sermayeleri kalmayacak ve oraya eli boş olarak gideceklerdir. Fakat ellerindeki imkânları orayı peyleme istikametinde kullanan kimseler, oraya gittiklerinde çok farklı sürprizlerle karşılaşacaklardır. Yüce Allah, Kıyâmet Sûresi'nde insan tabiatına işarette bulunduktan sonra her iki grubun ahirette karşılaşacağı âkıbeti şu şekilde beyan etmiştir:

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ۝ وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَ ۝ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ۝ إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ۝ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ

"Gerçek şu ki, siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz. Onun için ahireti terk edip durursunuz. Yüzler vardır o gün pırıl pırıl.. O güzel ve Yüce Rabbilerine bakakalır.. bir kısım yüzler de o gün pek ekşi bir hâldedir. Belini kıran darbeyi yediğini hisseder."[32]

Rabbim hepimizi, o dehşetli günde yüzleri pırıl pırıl, apak olanlardan eylesin! Amin!

Bir Dua Dört Esas

S*oru:* *Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) çokça tekrar ettiği:* اَللّٰهُمَّ إِنّ۪ي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى *"Allah'ım, Senden hidayet, takva, iffet ve gınâ istiyorum."*[33] *duasında yer alan dört hususu izah eder misiniz?*

Cevap: Öncelikle ifade etmek gerekir ki, bu duada yer alan hususların her biri, enbiya-i izâmın önemli birer sıfatıdır. Hatta denilebilir ki bu sıfatlar, onların lazım-ı gayr-i mufarıkı yani ayrılmaz birer vasfıdır. Onlar her yönüyle bütün mü'minler için rehber olduğuna göre, kendilerini insanlığa, hak ve hakikati anlatmaya adamış irşad ve tebliğ kahramanları da bu yüce vasıflara uygun hareket etmeli, dillerinin yanı sıra, hâl, tavır ve davranışlarıyla da, اَللّٰهُمَّ إِنّ۪ي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى demelidir.

1.Hidayet

Nebiler Serveri Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) diline vird-i zebân ettiği bu duada talep edilen *ilk husus* olan hidayet; doğruyu görme, doğruyu duyma, doğruyu bulma ve doğruda sabitkadem olma demektir. Bu açıdan Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) duada ilk olarak hidayete yer vermesi çok önemlidir. Çünkü hidayet olmadan bir insanın doğruyu görmesi, hayatını doğruya göre programlaması mümkün değildir. Bu mümkün olmayınca da takva, iffet ve gınâdan bahsedilemez. Duada yer alan daha sonraki üç talebin elde edilmesi bir yönüyle hidayete bağlıdır.

Her şeyin başı ve esası olan "hidayet"in kaynağı, başta Kur'ân-ı Kerim, sonra da Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz, fiil ve davranışlarını ihtiva eden Sünnet-i Sahiha'dır. Nitekim Bakara Sûresi'nin ikinci âyetinde, ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ف۪يهِ هُدًى لِلْمُتَّق۪ينَ *"İşte Kitap! Şüphe yoktur onda. Hidayet rehberidir müttakilere."*[34] beyanıyla Kur'ân'ın potansiyel olarak müttakiler için bir hidayet kaynağı olduğuna dikkat çekilmiştir. Üçüncü ve dördüncü âyetlerde müttakilerin özellikleri sayıldıktan sonra beşinci âyette أُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ *"İşte bunlardır Rabbileri tarafından doğru yola ulaştırılıp hidayet üzere olanlar."*[35] buyrulmak suretiyle tekrar hidayete vurgu yapılmıştır. Ayrıca burada Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'dan hakkıyla istifade etmenin temel şartı olarak takva sahibi olma zikredilmiştir ki, hidayet ve takva arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Başta da ifade etmeye çalıştığımız gibi hidayet, peygamberlerin doğuştan mazhar

oldukları temel karakterleridir. Çünkü Allah Teâlâ, çok önemli bir misyonla göndermiş olduğu o mualla zatların ileride bir kısım kendini bilmez densizler tarafından serrişte (bahane) edilecek davranışlarda bulunmalarına fırsat vermez. Bu açıdan Hazreti Davud ve Hazreti Süleyman (alâ nebiyyinâ ve aleyhimesselâm) aleyhinde söylenilen sözler İsrailoğulları'nın bir iftirası olduğu gibi, Hazreti Nuh ve Hazreti Hûd (alâ nebiyyinâ ve aleyhimesselâm) gibi peygamberler aleyhinde söylenilen sözler de kavimlerinin birer iftirasından ibarettir. Aynı şekilde İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında hidayet dairesi dışında söylenilen uygunsuz sözler hem kendini bilmezliğin bir ifadesi hem de Arş'ı titretecek büyük bir iftiradır.

Söz buraya gelmişken, وَوَجَدَكَ ضَٓالًّا فَهَدٰى[36] âyet-i kerimesiyle ilgili bir kısım teologlar tarafından dile getirilen bir yorumun yanlışlığını ifade etmek istiyorum. Onlar bu âyet-i kerimeyi, "Allah, Seni dalâlet içinde buldu ve hidayete erdirdi." şeklinde izah ediyor, burada yer alan ضَٓالًّا lafzına, hidayetin zıddı bir mânâ veriyorlar. Buradan yola çıkarak da peygamberlik nuruyla serfiraz kılınıp ufkunun aydınlanacağı âna kadar –hâşâ ve kellâ– İki Cihan Serveri Hazreti Muhammed Mustafa Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dalâlet içinde yaşadığını iddia ediyorlar. İşin doğrusu, O'na böyle bir dalâlet nispetinde bulunan bir insan, –Allah hidayet buyursun– kendisi dalâlet içinde demektir.

Kur'ân-ı Kerim, Necm Sûresi'nde, مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى *"Sahibiniz (Hazreti Muhammed Mustafa aleyhi ekmelü't-tehâyâ), hiçbir zaman dalâlet ve sapıklığa düşmedi, hiçbir zaman aşırılık, taşkınlık ve ölçüsüzlüğe girmedi."*[37] buyurmuştur. Âyet-i kerimede geçen ve Allah Resûlü'nün dalâlete düşmediğini bildiren مَا ضَلَّ fiili, mâzi sigasıyla geldiği için, O'nun hayat-ı seniyyelerinin hep hidayet üzerine geçtiği ifade edilmiş oluyor.

O hâlde zahiren birbirine zıt gibi görünen bu iki âyet-i kerimenin arasını telif etmek için "dalâlet" kelimesinin farklı anlamlarına bakmak gerekmektedir. Dalâletin bir anlamı, "yürünen doğru yoldan ayrılma, sapma" olsa da, onun diğer anlamı, "değişik yollar karşısında doğru yolun ne olduğunu kestirememe ve bu konuda tereddüt yaşama demektir". İşte "dalâlet" kelimesi, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) nispet edildiğinde anlaşılması gereken bu ikinci mânâdır. Semavî nurun ulaşacağı âna kadar O (sallallâhu aleyhi ve sellem), farklı yollar karşısında tereddüt yaşamış, doğru yolu bulma adına cehd ü gayret sarf etmiş, bununla da bir yönüyle geleceğine ait çok önemli blokajlar oluşturmuştur.

Ayrıca وَوَجَدَكَ ضَٓالًّا فَهَدٰى âyet-i kerimesinden Nebiler Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy esnasında yaşamış olduğu dehşet, kalak ve heymân da kastedilmiş olabilir. Zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem), böyle semavî bir sürprizle karşılaşınca, ciddi bir şok yaşamış, ne yapması gerektiğini anlayamamış olabilir. Buna

rağmen o muhteşem fetanet, dengeli ve oturaklaşmış bir kadın olan Hazreti Hatice Validemiz'e (radıyallâhu anhâ) gelip içini dökmüştür. O da öncelikle genel karakteri itibarıyla Allah Resûlü'nü değerlendirmiş, O'nun yüce ahlâkını ifade etmiş, sonra Allah'ın O'nu yalnız bırakmayacağını söylemiş, ardından da O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) alıp bir Hıristiyan âlimi olan amcazadesi Varaka İbn Nevfel'e götürmüştür.

Öyleyse Duhâ Sûresi'nde yer alan bu âyet-i kerimenin mânâsını şu şekilde anlayabiliriz: "Sen belli dönemde Cennet nedir, Cehennem nedir bilmiyordun. İnsanların genel ahvali karşısında kıvranıp duruyordun fakat onlar için ne yapacağını bilemiyordun. Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm) dininden geriye kalan şeylerin Sana ifade ve ifâza ettiği bazı mânâlarla bir kısım şeyler sezsen bile, her şeyi yerli yerine koyma mevzuunda kesin bir karar verecek durumda değildin. Allah (celle celâluhu), göndermiş olduğu semavî vahiy ile Senin bu hayret ve tereddüdünü izale etti ve Sana doğru yolu gösterdi."

Peygamberlerin sahip olduğu hidayet sıfatıyla alâkalı üzerinde durulması gereken ayrı bir husus da şudur: Şûra Sûresi'nde, وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ *"Sen gerçekten insanları doğru yola hidayet edersin."*[38] buyrulmak suretiyle, kendisi hidayet üzere olan Allah Resûlü'nün, aynı zamanda bu konuda bir rehber olduğu ifade buyrulmuştur. Hidayette olan peygamberler, Allah'ın (celle celâluhu) izniyle, aynı zamanda insanları da hidayete sevk eder, bu konuda insanlara rehberlik yapar, yol gösterir, onların önünü açar ve onları hidayetle tanıştırırlar. Cihad ve irşad konusundaki genel tariflerimiz çerçevesinde ifade edecek olursak onlar, insanlarla Allah arasındaki engelleri bertaraf ederek kalblerin Allah'la buluşmasını sağlarlar. Elbette ki ilâhî nurun, muhatapların içinde bir meşale hâlinde yanması Allah'a ait bir icraat-ı sübhaniyedir.

2.Takva

Rehber-i Ekmel Efendimiz'in (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) duasında *ikinci husus* olarak zikredilen "takva"yı, "Allah'ın (celle celâluhu) emirlerini yerine getirip haramları ve kebâiri (büyük günahlar) terk ederek O'nun gazabı ve azabından korunma cehdi" olarak tarif edebiliriz. Vâkıa, hidayette dereceler olduğu gibi takvada da dereceler vardır. Başta, farzları yapıp, haramlar ve kebâirden kaçınmak ile girilen yer, takvanın koridorudur. Daha sonra şüpheli şeylerden uzak durup haramların semtine sokulmamakla takva kapısından içeriye adım atılır. Ardından bir kısım mubahları, "şüphelidir" mülâhazasıyla terk etmek suretiyle de asıl takvaya ulaşılmış olunur. Ayrıca kâmil mânâda takvanın ancak şeriat prensiplerini kemal-i hassasiyetle yerine getirme gayretiyle beraber şeriat-ı fıtriye kanunları dediğimiz Cenab-ı Hakk'ın kâinatta koymuş olduğu kanunlara riayetle elde edileceğinin de unutulmaması gerekir.

Bir mü'minin, hidayetten ve hidayet rehberi sayılan Kur'ân ve Sünnet'ten tam istifadesi işte bu seviyedeki bir takvaya bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında hidayet ile

takva âdeta ikiz kardeş gibidir. Takvaya ulaşma hidayete bağlı olduğu gibi, Kur’ân ve Sünnet’in ortaya koyduğu sistemi doğru anlama, onun ruhunu, ulviyet ve azametini kavrama da takvada derinleşmekle mümkündür.

3.İffet

Duada *üçüncü olarak* zikredilen iffet ise, insanın namusunu koruma konusunda hassas yaşaması, gözünün bağını iyi kullanması, kulağına mukayyet olması, dilini gerektiği yerde kullanması, kimseye el açmaması, hâsılı her hâlinde ve fiilinde haya ve edep dairesinde bulunması demektir. Eğer fertler iffetli olursa, toplum da iffetli olacaktır. Yoksa fertleri günahkârlardan oluşan bir toplum iffetli olamaz. İffetini kaybeden bir toplumda ise hırsızlık, kapkaç, rüşvet, yalan ve hortumlama gibi türlü türlü mefsedet ve mesâviler baş gösterir. Küçükler küçükçe, büyükler de büyükçe çalıp çırpmaya, hırsızlık ve yolsuzluk yapmaya başlar.

Kur’ân-ı Kerim, bir âyet-i kerimede iffet kahramanlarını يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا *“İffet konusunda olabildiğine hassas hareket ettiklerinden ötürü, onların gerçek hâllerini bilmeyenler, onları zengin sanırlar. Ey Resûlüm! Sen onları simalarından tanırsın. Onlar yüzsüzlük ederek halktan bir şey istemezler.”*[39] ifadeleriyle onların, aç-susuz, yurtsuz-yuvasız kalma pahasına yine de tekeffüf ve tese’ülde (el açıp dilencilik yapma) bulunmadıklarını haber vermiştir ki, hakikaten alınlarından öpülesi insanlardır onlar. Bununla beraber şunu da ifade etmeliyiz ki İslâm, muhtaç durumda bulunan insanların, bellerini doğrultacak kadar başkalarından bir şey istemelerine cevaz vermiştir.

4.Gınâ

Allah Resûlü’nün duasında yer alan dördüncü husus ise gınâdır ki, bunun da iki mânâsı vardır. Bunlardan birincisi gönül zenginliği, istiğna; diğeri de helâlinden kazanarak maddeten zengin olma demektir. Bunların ikincisini istemede de bir mahzur yoktur. Çünkü dünya nimetleri yerli yerinde kullanılabildiği takdirde, imanı, ibadet ü taat düşüncesini destekleyici önemli birer faktör olabilir. Fakat maddî zenginlik istenirken bunun helâlinden olmasına âzamî dikkat edilmeli, böyle bir zenginliğin hakkını verme konusunda asla cimriliğe düşülmemeli, gönlün mala mülke kapılmasına müsaade edilmemeli, mal ve servetin Allah’ın (celle celâluhu) bir lütfu olduğu unutulmamalı, elde edilen imkânlara bakıp *“Bunu ben kendi bilgi ve maharetimle elde ettim.”* demek suretiyle Karun’un düştüğü çukura yuvarlanmamaya dikkat edilmelidir.[40]

Bu hususlara riayet edildiği takdirde Cenab-ı Hak’tan servet istemekte bir mahzur yoktur. Ayrıca Nebiler Serveri Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dualarında, başka bir kısım hususların yanında açlık[41] ve fakirlikten[42] de Allah’a sığınmıştır. Çünkü

böyle bir duruma maruz kalan insan, hâlinden şikâyet edebilir veya dilenciliğe düşebilir.

Bu açıdan denilebilir ki zenginlik talebi karşısında İslâm dininin olumsuz, yasaklayıcı bir tavrı olmamıştır. Belki burada dikkat edilmesi gereken mesele, kenz yapmamak, şahsî servet ve istikbal için para ve mal stoklamamaktır. Zira kenz yapıp da ondan infakta bulunmayan insanların su-i âkıbetleri Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'da şöyle gözler önüne serilmiştir: وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ *"Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele!"*[43] Evet, burada hazineler oluşturan, stok üstüne stoklar yapan, çok defa bu stoklarını tefecilikte kullanan, hatta fırsat kollayarak yerine göre ekonomiyle oynayan, bütün bunları yaparken Allah korkusu, ahiret düşüncesi olmayan insanlar, canlarını yakacak bir azapla müjdelenmiştir. Aslında insan, elindeki servetini yerli yerinde kullansa, gerçek bir müjdeye mazhar olabilir. Fakat onlar ellerindeki serveti yanlış yerde kullanmalarından ötürü bu müjdeyi, kendi elleriyle acıklı bir azap müjdesine çevirmişlerdir.

Müteakip âyet-i kerimede ise onların Cehennem'de maruz kalacakları azap şekli detaylandırılarak haber verilmiştir: يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ *"O azap günü, dünyada iken biriktirilip yığılan altın ve gümüşler, Cehennem ateşinde kızdırılır kızdırılmaz sahiplerinin alınları, yanları ve sırtları bunlarla dağlanır: 'İşte' denir kendilerine, 'bunlar, nefisleriniz için yığıp biriktirdiğiniz altın ve gümüşlerdir. Şimdi tadın bakalım o durmadan yığıp biriktirdiğiniz şeyleri!'"*[44]

Allah yolunda harcamak için biriktirilen servet ise böyle bir kenzden farklıdır. Evet, i'lâ-yı kelimetullah yolunda kullanmak, dünyanın farklı yerlerinde okullar, üniversiteler açmak, kendi değerlerimizi insanlığa duyurmak gibi hayırlı niyetlerle kazanılan servet farklı değerlendirilmelidir. Hatta insanlar bu gaye-i hayali gerçekleştirmek için servet sahibi olmaya teşvik edilmelidir.

İffetli ve müstağni yaşamayla Cenab-ı Hakk'ın nimetlerinden istifade etme, Kur'ân-ı Kerim'in emirleriyle de telif ve tevfik edilebilir. Mesela وَابْتَغِ فِيمَٓا اٰتَاكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا *"Allah'ın Sana verdiği her şeyde ahiret yurdunu ara, onu izle ve sürekli o yolda yürü; bu arada dünyadan da nasibini unutma!"*[45] âyet-i kerimesinde, ahiretin yanında dünyaya ne kadar teveccüh edilmesi gerektiğine de işaret edilmektedir.

Bütün bunların yanında asıl önemli olan husus, insanın kendi ruhunda müstağni olmasıdır. Enbiya-i izâm hep bu istiğna duygusuyla yaşamışlardır. Onlar, yaptıkları tebliğ vazifesi karşılığında bir beklentiye girmemiş, insanlardan hiçbir şey istememişlerdir. Onlar, mesajlarını kavimlerine ulaştırma adına onca meşakkat ve

sıkıntıya katlanmış fakat bunun karşılığında kimseden bir ücret ve mükâfat talebinde bulunmamışlardır. Zira onlar, bütün beklentilerini Allah'a (celle celâluhu) bağlamışlardır. Bu açıdan onların kavimlerine karşı kullandıkları en önemli ve en müessir dinamiğin istiğna olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü böyle bir duruş, muhataplar açısından oldukça inandırıcıdır. İşte bir insanın yapmış olduğu vazife karşılığında dünyevî bir beklentiye girmemesi, makam ve mansıp gibi taleplerde bulunmaması ve mükâfatını sadece Allah'tan beklemesi gınânın (gönül zenginliği) farklı bir derinliğidir.

Bununla birlikte herkes, Cenab-ı Hakk'ın kendisi hakkındaki takdirine razı olmalı ve maddî konularda, dünyevî meselelerde asla hırs göstermemelidir. Zira bazı kişiler hakkında kader-i ilâhî tarafından takdir edilen fakirlik daha hayırlı olabilir. Kim bilir onların servete karşı zaafı olduğundan, elde edecekleri böyle bir servet Karun gibi kendilerini baş aşağı Cehennem'e yuvarlayabilir. Bu açıdan da her zaman hakkımızdaki takdir-i ilâhîye rıza göstermemiz gerekir.

Gaflet ve Ülfete Yenik Düşmemiş Dua

S*oru: Duada ülfet ve ünsiyet perdesini yırtma adına neler tavsiye edersiniz?*

Cevap: Dua etmek isteyen bir insanın, huzur-u ilâhîde bulunuyor olma şuuruyla ellerini kaldırması, ağzından çıkan kelimeleri şuurluca telaffuz etmesi ve lağv u lehvden uzak durması çok önemlidir. Zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, إِنَّ اللّٰهَ لَا يَقْبَلُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ *"Allah, ne dediğini bilmeyen, söylediğinden habersiz olan bir kalbin duasını kabul etmez."*[46] buyurmak suretiyle, gaflet hâlinde ve şuursuzca yapılan duaların Cenab-ı Hak katında makbul olmadığı uyarısında bulunmuştur. Bu açıdan ülfet ve ünsiyetin duanın taravet ve halâvetini alıp götürmemesi ve ağızdan çıkan kelimelerin partal bir söz hâline gelmemesi için öncelikle duanın dindeki yeri ve öneminin iyi bilinmesi gerekir.

Dua: İbadetin Omuriliği

İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ *"Dua, ibadetin omuriliğidir, özüdür."* [47] buyuruyor. Nasıl ki omurilik, bünye için hayatî bir öneme sahiptir; onda bir sakatlık meydana geldiği zaman insan felç olur ve yatağa düşer; hatta bazen de ölür. Aynen öyle de dua, Allah'la insan arasındaki kulluk münasebetini ayakta tutan bir omurilik gibidir. İnsan, Allah'a (celle celâluhu) hakiki kul olup olmadığını ancak dua ile ortaya koyar.

Dua, aynı zamanda Cenab-ı Hak'tan sebepler üstü talepte bulunma demektir. Bu da hakiki tevhid şuuruna erme adına çok önemlidir. Zira bir insan ellerini kaldırıp Allah'a teveccüh ettiği zaman, artık onunla Allah arasında herhangi bir sebep yoktur. Sebepler Cenab-ı Hakk'ın izzet ve azametine bir perdedir. Fakat dua eden bir insan, bütün bu perdeleri aşarak doğrudan doğruya Hazreti Azîz ü Cebbâr'ın kapısının tokmağına dokunur, isteyeceğini yalnız O'ndan ister ve böylece hâlis tevhid ufkuna yelken açmış olur.

İşte sebepleri arkada bırakıp Allah'ın (celle celâluhu) huzurunda bulunuyor olma şuuruyla dua eden bir mü'min, dilinden dökülen bütün sözlerin kalbinden de vize almış olmasına dikkat etmeli; ağzından çıkan her bir kelimeyi kalbin ifadesi hâline getirmelidir. Diğer bir tabirle o, gönlüyle dili arasında bir çelişkinin yaşanmasına meydan vermemelidir. Dili ne söylüyorsa, kalbi de aynı mânâyı tefekkür etmelidir. Mesela o, "Allah'ım, ne olur beni rıdvanına ulaştır ve rızanla serfiraz kıl!" dediği zaman, kalbin ritmi de bu sözlere ayak uydurmalı ve kalb ona göre atmaya başlamalıdır.

Şayet bu ikisi arasında bir tenakuz meydana gelir de dil başka söyler, kalb de başka düşünürse, bunlardan hangisine cevap verileceği mevzuu muallakta kalır. Bu itibarla insan, Allah huzurunda dururken düalistçe hareket etmekten kaçınmalı ve dil ile kalbinin ikilem yaşamasına meydan vermemelidir. Aslında insan, sadece duada değil, diğer ibadetlerini eda ederken de hep şuurlu hareket etmelidir. Mesela namaz kılan bir insan, kalbin kastı olan niyetiyle amelin içine girmeli ve elden geldiğince bu ibadetini kalbî amel hâline getirmelidir. Çünkü insanın ortaya koyduğu ameller, kalbindeki iz'an ile yakînin ve Allah'a (celle celâluhu) bağlılığın dışa vurması ölçüsünde O'nun nezdinde bir mânâ ifade eder.

İman ve Dua

Esasında böyle bir şuur derinliği, her meselede olduğu gibi duada da, öncelikle Allah'a (celle celâluhu) sağlam inanmaya bağlıdır. Bir insan Allah'a ne ölçüde inanıyorsa, yapmış olduğu dua da o ölçüde derin ve keyfiyetlidir. İnanmada problemi olan ve yakîn zaafı yaşayan bir insan ise kalb ve dil bütünlüğüne asla ulaşamaz. Bu açıdan diyebiliriz ki, eğer bir insan söylediklerini içten söyleyemiyor, duanın heyecanını dolu dolu gönlünde duyamıyorsa, ortada önce iman, yakîn ve mârifet problemi var demektir. Dahası bir insan, küfür seylaplarını umursamıyor; insanların dalâlet ve tuğyanı karşısında rahatsızlık duymuyor; onların iman etmesini, en az bir yuvaya kavuşma veya bir çocuk sahibi olma ölçüsünde önemsemiyor; ellerini kaldırıp, "Allah'ım! Ne olur yeryüzündeki bütün insanların kalblerini İslâmiyet'e karşı feth u neşr eyle! Bahtına düştüm Allah'ım! Gerekirse benim canımı al ama insanların kalbine imanı koy!" demiyorsa, bir açıdan o, iman problemi yaşıyor demektir. Böyle bir insanın evvela iman esasları hususunda ciddi bir rehabiliteye ihtiyacı vardır.

Vâkıa, hepimizin iman esasları konusunda ciddi rehabiliteye ihtiyacı vardır; zira biz farkına varsak da varmasak da, Hazreti Pîr'in ifadesiyle –maalesef günümüzde– fen ve felsefeden gelen dalâlet ve küfür, zihinleri ciddi ifsat etmekte;[48] işlenen her bir günah, kalbe giren her bir şüphe ve tereddüt kalb ve ruhta yaralar açmaktadır.[49] Nifak, cehalet ve enaniyet çağında tahkik bütün bütün yıkılıp gittiği gibi, taklit bağları da çözülmüş durumdadır. Evet, eskiden insanlar, önlerindeki bir rehberi veya kanaat önderini görüyor, onun yaptığını yapıyor ve böylece hiç olmazsa taklitle iman serasının içine giriyor, kendilerini muhafaza altına alıyorlardı. Maalesef günümüzde insanların pek çoğu böyle bir imkândan dahi mahrum bulunmaktadır.

Aslında bir insan, kendisini dinlese, çevresinde cereyan eden hâdiselerin çehrelerine baksa sonra da onları doğru okusa, her şeyde O'nu duyacak-hissedecek ve Cenap Şehabettin gibi;

" Varsın İlâhî! Yine varsın, yine varsın!

Aklımda, hayalimde, hissimde hep varsın!” diyecektir.

Her aynada O’nun cemalini müşahede eden bir insan yeri geldiğinde ağaca koşup onu öpecek, çemenlere sarılacak, toprağa yüzünü gözünü sürecek, bazen O’nun Nur isminin kesif bir gölgesi olan Güneş’e teveccüh edecek ve bir yönüyle deli gibi yaşayacaktır. Böyle bir insan ise O’nun varlığı karşısında ihsan şuuruna sahip olacak, O’nu görüyor gibi davranacak ve O’nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla hareket edecektir. İşte ancak böyle bir yakîn ufkuna ulaşan insan, ellerini kaldırdığında, ülfet ve ünsiyetin hakkından gelecek, sebepleri aşacak, O’nun tarafından görülüyor olma şuuruyla Cenab-ı Hakk’a yalvarıp yakaracaktır.

İç Heyecan ve Titreyişlerin Sesi

Evet, ihsan şuuru içinde duada huzur, hudû ve huşû çok önemlidir. Öyle ki insan, derin bir konsantrasyonla Allah’a (celle celâluhu) yönelmeli ve dua ederken kendisinden geçmelidir. Ben, Hazreti Pîr’in talebelerinden Tahiri Mutlu Ağabey ve Ahmed Feyzi Ağabey’i gördüm. Onlar, dua ederken iç heyecanlarını dile getirir, âdeta kıvranır ve kendilerinden geçerlerdi. Aslında onlar, Üstadlarından gördükleri tavrı sergiliyorlardı.

Burada sizin için de mazeret sayılabilecek bir hususa bir kez daha dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Maalesef biz, doğru dürüst namaz kılan, samimi dua eden, gönülden Cenab-ı Hakk’a teveccühte bulunan insanları tekyede de, medresede de, camide de görmedik. Bu konuda bize öncülük yapacak, ufkumuzu açacak, kapıyı aralayarak hakikatin dırahşan çehresini gösterecek rehberlerimiz olmadı. Her birimiz birer ümmi olarak kaldığımız yerde kalakaldık. Merhum Kutup, bu türlü mülâhazalara girdiğinde, *“Biz, Müslüman mıyız?”* diyerek hâl-i pürmelâlimizi ifade ederdi.

Fakat her şeye rağmen, hakiki imanı elde etmeyi ağır bulmayın ve elde edilmez sanmayın. Siz, hele bir dertlenin ve ızdırapla O’na yönelin. İşte o zaman bakın, Mevlâ görelim neyler, neylerse güzel eyler ve size ne tür sürpriz kapılar açar.

Öyleyse gelin, içimizdeki katılıkların izale olması, kulluğun içimizde bir inşirah hâsıl etmesi ve imanda derinleşebilme adına gece kalkalım, dört rekâtlık bir hacet namazı kılalım; ardından da, “Allah’ım! Senden bu gece beni ihsan şuuruna ulaştırmanı istiyorum. Senden ne keramet, ne ikram ne şu ne de bu, başka bir şey istemiyorum. Tek isteğim, Seninle münasebette derinleşebilmek. Sen aklıma geldiğinde başka şeylerin gözümden silinip gitmesi ve Senin mârifetinle meşbû yaşamaktan başka bir şey istemiyorum!” diyelim. Bunu derken de ağzımızdan çıkan her bir kelimenin şuur damgası taşımasına dikkat edelim. Israrla geceleri Allah’tan (celle celâluhu) bunu isteyelim. Bir gece, iki gece, üç gece... kalkalım, delice Allah’a yalvaralım. Ben, burada sizi itham edercesine bir tavırla, “İçinizde, Allah’tan mârifet, muhabbet ve aşk u

iştiyak isteme adına hayatında bir hafta peşi peşine gece kalkıp hacet namazı kılıp arkasından da böyle bir istekte bulunmuş olan var mı?" diye sormak istemem. Çünkü böyle bir soru karşısında olumlu cevap alacağım insanın çok fazla olmayacağı kanaatini taşıyorum. Bu da bizim, meseleye verdiğimiz önemi gösteriyor. Fakat unutmamak gerekir ki, مَنْ طَلَبَ وَجَدَّ وَجَدَ *"Bir şeyi talep eden, talebinde ciddi olur ve gereken gayreti de gösterirse istediğini elde eder."*[50]

Bazen hac için Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina'da bulunan insanların hâline bakıyor ve uzaktan bu şuuru arıyorum. İçlerinde delice Allah'a (celle celâluhu) dua eden, heyecanla köpüren birileri olup olmadığına bakıyorum. Eğer orada bin tane insan samimi olarak elini açsa ve bin ağızdan âli mülâhazalar Cenab-ı Hakk'a yükselse, külliyet kesbeden böyle bir duanın geriye çevrilmesi mümkün değildir. Hatta benim bu konudaki inancım şudur: Şayet orada bulunan üç milyon insan ellerini kaldırsa ve "Allah'ım, bu arzı değiştir!" deseler, ayaklarının altındaki arz birden bire değişikliğe uğrar ve farklı bir âlem olur. Heyhat! Âlem-i İslâm'ın var olduğu günden bu yana günümüzde olduğu kadar derbeder ve perişan olduğuna, bu kadar dağıldığına şahit olunmamıştır. Ama demek ki insanlar bu felâketleri, bu zillet hâlini bütün fecaatiyle duyamıyorlar. Şayet duysalardı, en azından bir dua ölçüsünde bundan kurtulma cehtleri olurdu. İnsanlar bu ızdırabı hissetmedikleri gibi etraflarındaki küfür dalgalarının darbelerinden rahatsızlık da duymuyorlar. Dolayısıyla da küllî bir duaya yönelme lüzumunu hissetmiyorlar.

Son bir husus olarak şunu ifade edeyim: Böyle bir ızdırap ufkuna bir anda ulaşılmazsa da insanın kendini zorlaması, bu istikamette ciddi bir ceht ve gayret ortaya koyması gerekir. Ellerini kaldırdığında, "Verirsen verirsin, vermezsen vermezsin." tavrıyla dua etmesi ise Allah karşısında küstahlık ve terbiyesizliğin ifadesidir. Hâlbuki insan, dua ederken âdeta bir dilenci gibi olmalı, hâli ve tavrıyla, "İstiyorum Allah'ım, bahtına düştüm, kurban olayım istiyorum! Lütfet Allah'ım! Öldür beni ama isteklerimi kabul et!" demelidir. Evet, mü'min, nazarını hep yüksek zirvelere dikmeli ve bu isteklerini içinden gelerek dillendirmelidir ki, Cenab-ı Hak da ona lütfuyla cevapta bulunsun. Çünkü bir insanın teveccühü ne kadarsa ona o kadar teveccüh edilir; nazarı ne ölçüde ise ona o ölçüde nazar edilir.

Miskinliğin Doğru Anlaşılması

Soru: *Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir duasında şöyle buyuruyor:* اَللّٰهُمَّ أَحْيِنِي مِسْكِينًا وَأَمِتْنِي مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ *"Allah'ım, beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskinler zümresi içinde haşreyle!"*[51] *Efendimiz'in bu isteği nasıl anlaşılmalı ve bundan ne tür dersler çıkarılmalıdır?*

Cevap: Arapça bir kelime olan "miskin", "سَ-كَ-نَ - se-ke-ne" kökünden gelir ve lügavî mânâsı itibarıyla kendisini durgunluğa salmış, aktivitesini yitirmiş, çalışmayan, üretmeyen insan anlamına gelir. Şer'î ıstılahta ise "miskin" denildiğinde, hiçbir malı olmayan, bir yönüyle yatağı kum, yorganı da gök kubbe olan kimse demektir. Bu açıdan miskinin maddî durumu, fakirin daha altındadır. Zira fakir nisap miktarına (80 gram altın değeri) ulaşacak ölçüde malı olmayan kimse demektir. Yani fakirin az da olsa bir miktar malı vardır. "Miskin" ise buna dahi sahip değildir. Dolayısıyla miskin, zekât kabul eden, sadaka alan, ancak başkalarının yardımıyla geçinebilen insan demektir.

Kınanan ve Sakınılması Gereken Miskinlik

Öncelikle ifade etmek gerekir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), durağanlığı, pasif bir hayat yaşamayı, amelmanda olmayı ve elin-âlemin eline bakmayı asla istemez, böyle bir duruma rıza göstermez. Çünkü O (sallallâhu aleyhi ve sellem), dilenciliğe savaş açmış, pek çok hadis-i şerifte onu zemmetmiş, ümmetini de dilencilik yapmaktan sakındırmıştır. Mesela bir gün fakir bir adam Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek bir şeyler istediğinde, o adama evindeki bazı eşyaları sattırmış, sonra bu parayla bir balta satın aldırarak onu ormana göndermiş, kesip topladığı odunları satmasını istemiştir. Adam, bir süre sonra alma durumundan verme durumuna yükselip kazandığı paralarla Efendimiz'in huzuruna geldiğinde, ona şöyle demiştir: *"Bu, senin için kıyamet günü yüzünde bir dilencilik lekesi ile gelmenden daha hayırlıdır."*[52]

Aynı şekilde Nebiyy-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), اَلْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى *"Yüksek el, aşağı elden daha hayırlıdır."*[53] buyurmak suretiyle kinayeli bir tabir kullanmış, bununla veren elin alan elden daha hayırlı olduğuna işaret etmiş, "Başkalarına temennada bulunmak suretiyle insanî şeref ve haysiyetinizi aşağı düşürmeyin. Eliniz, ayağınız tuttuğu sürece çalışarak kendi maişetinizi kendiniz temin etmeye çalışın ve kimsenin eline bakmayın." imasında bulunmuş, mü'minleri "üst el" olmaya teşvik etmiştir. Bununla birlikte insan hayatını tehlikeye atacak ölçüde açlık, susuzluk gibi bir zaruret durumunda ise dilenmeye cevaz

verilmiştir. Zira Kur'ân-ı Kerim, hayatî tehlikeye maruz kalan kimsenin, hayatını devam ettirecek kadar domuz eti yemesine bile müsaade etmiştir.[54]

Hadis-i şerifte anlatılan bu espriyi iyi kavrayan seleflerimiz, başkalarına zekât veya sadaka verirken ellerini aşağıda tutmak suretiyle, fakirin onurunu zedelememeye dikkat etmişlerdir. Osmanlı devletinde ortaya çıkan sadaka taşları da fakirlerin izzet ve onurunu koruması açısından çok önemlidir. Zenginler, vereceği sadakayı bu taşlara koymuşlar, fakirler de sadece ihtiyacı olan miktarı buradan almışlardır. Bu uygulama aynı zamanda toplumun nasıl bir gönül saffetine sahip olduğunu, insanlar arasında ne ölçüde yardımlaşma ve dayanışma duygusunun hâkim bulunduğunu göstermektedir. Denilebilir ki, o dönemde âdeta gökteki meleklere eş bir toplum vücuda gelmiştir. Günümüzde onca polis, jandarma ve zabıta güçlerine rağmen bir yerde bile bu ölçüde bir asayiş temin edilemediğini acı acı müşahede ediyoruz. Çünkü kalblerde olması gereken yasakçı yok, ahiret nazarlardan silinmiş, hesap verme duygusu insanların içinde öldürülmüştür. Tabi bu arada asıl ölen de insanın kalbi ve vicdanı olmuştur.

İradî Miskinlik veya "Kul Peygamber" İsteği

Bütün bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) başkalarına el açıp dilenme mânâsında bir miskinliği istememiştir. O hâlde burada miskinlikten kastedilen, mütevazi bir hayat yaşamak veya acz u fakr şuuruna sahip olmaktır. Hazreti Bediüzzaman'ın da mesleğinin esası olarak zikrettiği[55] fakr, hakikatte hiçbir şeye malik olmadığının farkına varma, Allah'a (celle celâluhu) karşı ihtiyacını hissetme demektir. Bu duyguya sahip olan insan,

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ

"Yâ Hayyu, yâ Kayyûm! (Ey gerçek hayat sahibi ve kâinatı ayakta tutan Yüceler Yücesi Zât), rahmetin hürmetine Senden yardım diliyorum; her hâlimi ıslah et ve göz açıp kapayıncaya kadar olsun beni nefsimle baş başa bırakma!"[56] diyerek sürekli Allah'ın (celle celâluhu) himaye ve görüp gözetmesine sığınır.

İşte Nebiler Sultanı (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu duygularla yaşamayı, bu duygularla ruhunun ufkuna yürümeyi ve ötede de acz ve fakr kanatlarıyla kanatlanan, sürekli Allah'a iltica eden insanların içinde haşrolmayı diliyor. Bir başka ifadeyle, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ahirette de bu duyguya sahip olan insanların rehber ve öncüsü olacaktır; olacaktır çünkü O (aleyhissalâtü vesselâm), hayatı boyunca hep insanlardan bir insan olarak yaşamış, hiçbir zaman mahviyet ve tevazudan ayrılmamıştır. Hazreti Âişe Validemiz'in (radıyallâhu anhâ) ifadesiyle, bazen o kutlu hanenin üzerinden iki ay geçmiş, üçüncü ay girmiştir de hâlâ orada ocak yanmamış, bir

çorba bile pişmemiştir.[57] Kim bilir belki de bir ara Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) içinden biraz da sorumlu olduğu kişilerin hukukunu koruma endişesiyle, bu konuda bazı mülâhazalar geçmiş olabilir. İhtimal ki işte böyle bir zamanda O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazreti Cebrail'in (aleyhisselâm) yanında bulunurken bir ses duyulmuş, yanlarına farklı bir melek inmiş ve şöyle demiştir: *"Allah sormaktadır: Melik bir peygamber mi, yoksa kul bir peygamber mi olmak istersin?"* Böyle bir sual karşısında Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) zaten tercihini doğru yapacaktır. Fakat Hazreti Cebrail, meselenin yanılmaya hiç tahammülü olmadığından, *"Ey Allah'ın Resûlü! Rabbine karşı mütevazi ol!"* demiştir. Bunun üzerine Efendimiz de, *"Kul bir peygamber olmayı isterim!"* buyurmuştur.[58]

Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), fakir olarak yaşamış ve ruhunun ufkuna yürüdüğü esnada da arkasında hesabını veremeyeceği bir mal bırakmamıştır. O, elde ettiği bütün nimetlerin hakkını vermiş, Allah'ın (celle celâluhu) kendisine ihsan buyurduğu malları yine O'nun yolunda harcamış, böylece de alnı açık, yüzü ak olarak huzur-u kibriyaya yürümüştür.

İffet Âbidesi ve İffet Kahramanları

Bununla birlikte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayatı boyunca kendini hiç atalete salmamış, yaşadığı sıkıntılarla ilgili kimseye dert yanmamış, kimsenin eline bakmamış, dilenmemiş, kimseden sadaka ve zekât kabul etmemiştir. Zaten O'nun sadaka ve zekât alması haram kılınmıştı.[59] O (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine gelen hediyeleri de hep başkalarına dağıtmıştır.[60] Efendimiz, aile fertlerinin iaşesini karşılayabilmek için bir Yahudiden veresiye yiyecek satın almış, karşılığında da ona mübarek kalkanını rehin bırakmıştı. O, kalkanı rehin olduğu hâlde ruhunun ufkuna yürümüştür.[61] Muhtemelen böyle bir hâdiseden sahabe-i kiramın haberi bile olmamıştır; olsaydı onlar bu konuda ne yapacaklarını çok iyi bilirlerdi. İşte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sürekli infakta bulunarak elinde avucunda ne varsa Allah yolunda harcamış, iradî olarak ümmetinin en fakiri gibi hayatını yaşamış ama asla kimseye el açmamış, bu konuda en küçük imada dahi bulunmamıştır. İşte O'nun talep ettiği miskinliği, bir taraftan cömertlik ve civanmertlik sergileyerek en basit ve sade bir hayatı tercih etmek, diğer taraftan da bir iffet âbidesi olarak başkalarından en küçük bir beklentiye girmemek şeklinde anlamak gerekir.

O (aleyhissalâtü vesselâm) eşsiz bir iffet âbidesi olduğu gibi, adım adım O'nu takip eden ashab-ı kiram efendilerimiz de iffet kahramanları olarak hayatlarını geçirmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim, fakirlik ve zaruret içinde kıvranıp durdukları hâlde tekeffüf ve tese'ülde bulunmayan, yani elin âlemin eline bakmayan ve kendini dilenmeye salmayan İslâm'ın o ilk kahramanlarını;

يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا

"Halktan istemekten geri durmaları sebebiyle, onların gerçek hâllerini bilmeyenler, onları zengin sanırlar. Ey Resûlüm, Sen onları simalarından tanırsın. Onlar yüzsüzlük ederek halktan bir şey istemezler."[62] buyurmak suretiyle takdir ve tebcil etmiştir.

Evet, sahabe-i kiramın hayatlarına baktığımızda onların, ciddi bir hassasiyet içinde başkalarından bir şey istemekten kaçındıklarını ve geçimlerini kendi el emekleriyle çalışarak karşıladıklarını görürüz. Mesela Aşere-i Mübeşşere'den Abdurrahman İbn Avf (radıyallâhu anh) bütün servetini Mekke'de bırakmak zorunda kalarak Medine'ye hicret etmiştir. Fakat Medine'ye geldiğinde, eline bir ip alıp pazarın yolunu tutmuş, işe hamallıkla başlamış[63] ama Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle bir süre sonra yedi yüz deveyi infak edebilecek bir zenginliğe ulaşmıştır.[64] Evet, dilenmenin çok ayıp bir davranış olduğunu bilen sahabe-i kiram efendilerimiz, ciddi fakr u zarurete rağmen hep kendi el emekleriyle geçinme ve helâlinden kazanma yollarını aramışlardır. Bu açıdan vaktini Allah yolunda harcayan, Allah yolunda hizmet eden insanların bile kanaatimce, başkalarından burs ve yardım beklemesi ayıptır. Keşke imkân olsa taş kırsak, apartmanlarda temizlik yapsak ama her zaman alnımızın teriyle kazandığımız parayı yesek. Fakat bazı konumlar, meşgul olunan bazı hizmetler vardır ki, insanın başka bir iş yapmasına müsaade etmez. İşte ancak bu durumlarda, o konumda bulunan insanın zaruret ölçüsündeki ihtiyaçlarının karşılanabileceği ruhsatı verilebilir.

Şahsen, kendi hayatımı da bu konuda sürekli sorgulama lüzumu duyuyorum. Mesela askerlikten önce üç sene imamlık yaptım ve maaş aldım. Gerçi aldığım maaşla –çoğunu kitaplara ve hizmetlere harcadığımdan– günde bir öğün karnımı ancak doyurabiliyordum. Daha sonra vaizlik görevi söz konusu olduğunda, emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münker (iyiliği yaygınlaştırıp kötülüğü engellemeye çalışma) vazifesini para karşılığında yapmanın caiz olup olmadığını birine sorma ihtiyacı duydum. Hazreti Pîr'in en yakın talebelerinden birine bu meseleyi sordum. O büyük zat, aynı sorunun Hazreti Pîr'e sorulduğunu, onun da, "Eğer seni vaiz tayin etmediklerinde sana vaaz ettirmeyeceklerse, bu vazifeyi kabul et. Eğer bu paraya ihtiyacın yoksa onu birisine verirsin. Fakat ihtiyacın varsa, ihtiyaç ölçüsünde onu kendin kullanırsın." şeklinde cevap verdiğini nakletti. Ben de bunun üzerine vaizliğe intisap ettim. Vaizlik dolayısıyla takdir edilen maaştan ise sadece zaruri ihtiyaçlarımı karşılayacak ölçüdeki kısmını aldım, geri kalanını Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine verdim. Kitaplardan gelen telif ücreti söz konusu olunca da maaşa elimi sürmeden bir ihtiyaç sahibine verilmesini istedim.

Günümüzün hizmet erleri de başkalarına el açmaktan kaçınmalıdırlar. Öyle ki, zaruri

ihtiyaçlarının karşılanması için başkaları onların arkasından koşturmalı ve "Sizin başka alanlarda inkişaf etmeniz ve toplum için yararlı birer unsur hâline gelebilmeniz için buna ihtiyaç var." demeliler. İşte böyle bir durumda siz de onların takdir ettiği burs ölçüsündeki meblağı kerhen kabul edebilirsiniz. Bunun dışında, bir kişinin insanlardan gelenlere bağlı olarak hayatını sürdürmesi kanaatimce, Kur'ân ve Sünnet'te ayıplanan miskinlik kategorisine girer.

İnsan Parayla Alınıp Satılacak Hakir Bir Varlık Değildir

Çağımızın inanan gönülleri bu konuda daha bir hassas olmalı ve hayatları boyunca onurlu ve izzetli yaşamaya çok dikkat etmelidirler. Onlar, hiç kimseden tek bir kuruş dahi olsa beklenti içine girmemeli ve hiç kimseye karşı diyet ödeme mecburiyetinde kalmamalıdırlar. Evet, onlar, iffet kahramanları olarak her zaman dimdik durmasını bilmelidirler. Aksi takdirde değişik menfaat şebekeleri, din yolunda koşturan bu insanları kendilerine kul köle hâline getirirler ve gün gelir onları dininden taviz vermek zorunda bırakırlar.

Maalesef günümüzde bunun çok acı misallerini müşahede ediyoruz. Evet, acı acı görüyoruz ki niceleri satın alınıyor, sonra da onlar değişik şekilde kullanılıyor. Hâlbuki insan, asla parayla alınıp satılacak bir varlık değildir, olmamalıdır. Onun fiyatı, Cennet'tir, Cemalullah'tır, Allah'ın (celle celâluhu) rızasıdır. Bunların dışında kalan hiçbir şey insana bedel olamaz. Evet, bedel olarak İstanbul'un fethi bile takdir edilse, insanın kendisini satması konusunda bu bir bedel olamaz. Yani birisi satıldığında İstanbul fethedilecek olsa, insan yine de buna razı olmamalıdır. Çünkü insanın izzet, haysiyet ve şerefi onların hepsinden daha yüksektir.

Bu kudsî daire içinde bazı kimselerin bu ölçüde bir ruh saffetine ulaştıklarını söylemezsek, nankörlük olur. Fakat biz, herkesi böyle bir ruh hâletine ulaştırmaya çalışmalıyız. İnsanlara, el emeğiyle geçinmenin, itibarı korumanın, izzetli yaşamanın değerini anlatmalıyız. Çünkü Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), kul bir peygamber olmayı seçmesi, peygamberlik mesleğinin temsili olan bir hizmet yolunun her zaman aynı ruh hâletiyle temsil edilebileceğini gösterir.

Dar-ı bekâya irtihalinden sonraki dönemde, Hazreti Pîr'in öndeki talebelerinin çoğunu gördüm. O günlerde Türkiye genelinde sadece birkaç ev vardı. Bu evlerde, sadelik hâkimdi. Oralarda çoğu zaman çorba pişerdi, onun da yağı olmazdı. Çayın yanında bir ekmek ve peynirle iktifa edilirdi. Fakat onlar, hakka hizmet adına ciddi bir şevk u târâb içindeydiler. Onların her biri hizmet aşkıyla bir küheylan gibi şahlanmıştı. Bu açıdan denilebilir ki, asıl hizmeti onlar yaptı, bugünkü zemini size onlar hazırladı. Toprağı sürdüler, tohumu saçtılar, sonra da onu tımar ettiler. Ardından hasat mevsiminde iş size düştü.

Bu ölçüde bir istiğna ve iffet içinde yaşamak bazıları için ağır gelebilir. Fakat ulvi bir düşünceye gönül vermiş mefkûre muhacirleri hep bu ufku yakalama gayreti içinde olmalıdır.

Asla unutulmamalı ki, bu yüce mefkûre devam ederse, ancak bu ahlâkla devam eder. Çünkü –Allah korusun– şatafatlı bir hayat içine girerseniz insanların size olan güvenleri sarsılır; sarsılır da sizi himaye eden ellerini üzerinizden çekerler. O zaman da geniş bir coğrafyaya yayılmış çok güzel faaliyetler –Allah korusun– durur. Evet, bütün insanlığa öyle hizmetler sunuluyor ki, sayısız gönüllünün sayısız fedakârlıkları olmasa bu faaliyetlerin devam etmesi söz konusu olmaz. Günümüzde kimisi cehaletten, kimisi de çok iyi bildiği hâlde sırf kıskançlık ve hasedinden dolayı "Bu değirmenin suyu nereden geliyor?" diye itham edici sorular ortaya atabilir. Şurası muhakkak ki, bu değirmenin çarkları suyla veya rüzgârla değil; İstiklâl mücadelesinde baş döndürücü bir fedakârlık ortaya koyan civanmert Anadolu insanının bir kez daha fedakârlıkla şahlanmasıyla dönüyor. O hâlde bu civanmert insanların zihnini bulandıracak, onları suizanna sevk edecek en küçük bir yanlışlık içine girilmemelidir. Bu, altından kalkılamayacak bir vebaldir ve Allah (celle celâluhu) bunun hesabını sorar.

Elbette ki bir iş adamı, bir tüccar ticarî hayata atılacak, çalışıp kazanacaktır. Rabbim onların ticaretlerine bin bereket versin, onlar da çalışıp kazanmaya devam etsinler. Ancak konumu itibarıyla sade bir hayat yaşama mecburiyetinde olan hakka adanmış ruhlar, mefkûre muhacirleri son nefeslerini verinceye dek zâhidâne hayatı tercih etmeli, dünyaya karşı müstağni davranmalı ve duyguları, düşünceleri, akılları ve kalbleriyle kendilerini tamamen iman ve Kur'ân hizmetine adamalıdırlar.

Gerçek Dindarlık ve Karakter Sahibi Olma

S*oru:* *Bir mü'minin, kötü söz ve muamele karşısında karakterinde çatlama ve kırılma yaşamaması için dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Kendi düşünce dünyamız ve terminolojimiz açısından karakter, İslâm'ın emretmiş olduğu amel ve ibadetlerin, ihsan şuuruyla yani Allah'ı (celle celâluhu) görüyor ve O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla yerine getirile getirile insanda bir tabiat hâline getirilmesidir ki siz buna İslâmî karakter de diyebilirsiniz. Buna göre mü'minin karakterli olması derken bizim anladığımız, onun Allah'la münasebetlerini sağlam tutması; İnsanlığın İftihar Tablosu'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) –konumuna yakışır şekilde– fevkalâde saygılı olması; gerek şahsî, gerek ailevî, gerekse sosyal hayattaki vazifelerini tastamam yerine getirmesi ve bütün hayatını bu istikamette dosdoğru sürdürme gayreti içinde bulunmasıdır.

Nafile İbadetlerle Temrinat

Bir insanın böyle bir karaktere sahip olması ciddi bir cehd ü gayrete bağlı olduğu gibi, bir ömür boyu onu muhafaza etmesi de oldukça zordur. Fakat mü'min, böyle bir zora talip olmalıdır. Rehber-i Ekmel Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), فَاسْتَقِمْ كَمَٓا أُمِرْتَ *"Sana nasıl emredilmişse öyle dosdoğru hareket et."*[65] âyet-i kerimesini de ihtiva eden Hûd Sûresi'nin kendisini ihtiyarlattığını ifade buyuruyor.[66] O hâlde hakiki mü'minin gaye-i hayali, Efendiler Efendisi'nin yaşadığı bu ufka yaklaşabildiği kadar yaklaşmak olmalıdır. İşte zorlardan zor bu mesele, çok ibadet ve amelle tabiat hâline getirilebilirse, iradenin üzerindeki yük kısmen hafifleyecek ve insan yapması gerekli olan mükellefiyetleri daha rahat yerine getirecektir.

Aslında nafile ibadetlerin böyle bir fonksiyonu bulunduğu söylenebilir. Mesela uzun, sıcak ve bunaltıcı yaz günlerinde bir ay boyunca oruç tutması insanın nefsine ağır gelebilir. Fakat bildiğiniz gibi Sahib-i Şeriat, mü'minlere haftanın pazartesi ve perşembe günlerinin[67] yanı sıra her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri oruç tutmayı[68] nafile bir ibadet olarak tavsiye buyurmuştur. İşte kısa ve serin günlerde bu nafile oruçları tutan bir insan oruç tutmaya alışacağı için, uzun ve sıcak yaz günlerinde açlık ve susuzluk karşısında daha mukavemetli olacak ve Allah'ın (celle celâluhu) izniyle daha kolay bir şekilde bu farz vazifeyi eda edecektir.

Zekât ibadeti için de aynı husus geçerlidir. İslâm, yerine göre kırkta bir, yirmide bir, onda bir veya beşte bir oranında, sahip olunan malların zekâtının verilmesini farz

kılmıştır. Eğer insan az bir miktar dahi olsa sadaka nevinden kendisini vermeye alıştırmadıysa, İslâm'ın farz kılmış olduğu zekât mükellefiyetini yerine getirmekte zorlanabilir. Fakat o, az da olsa tasaddukta buluna buluna nefsini buna alıştırmış ve zamanla vermeyi tabiat hâline getirmişse, zekâtı ödeme konusunda iradesi çok fazla zorlanmayacaktır.

Aynı şekilde vaktinin müsait olduğu daha rahat bir vakitte nafile namaz kılmayı tabiatına mâl eden bir kimsenin, şartların daha ağır olduğu sabah namazı veya diğer farz namazları eda etme konusunda nefis ve hevanın, onun önüne çıkarttığı engelleri aşması daha kolay olacaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde:

إِنَّ اللهَ تَعَالَى جَعَلَ لِكُلِّ نَبيّ شَـهْوَةً، وَإِنَّ شَـهْوَتِي فِي قِيَامِ اللَّيْلِ

"Allah her nebiye bir arzu, istek ve şehvet vermiştir. Bana gelince, benim şehvetim, gece namaz kılmaktadır."[69] buyurarak, bir mânâda, "Sizin cismanî ve bedenî şeylerden lezzet aldığınız gibi, Ben de Rabbime ibadet etmekten lezzet alıyorum" demek istemiş; tabiat hâline gelmiş ibadet ü taat düşüncesini nazara vermiştir. İşte her bir Müslümanın hedefi, böyle bir ufku yakalamaya çalışmak olmalıdır. Vâkıa herkes böyle bir zirveyi ihraz edemeyebilir fakat bu yolda olmak ve onu talep etmek de çok büyük bir fazilettir. Allah (celle celâluhu) bu konuda gösterilen cehd ü gayretleri ibadet sayacak ve bununla o kişinin derecesini yükseltecektir.

Kaçınılması gereken negatif ameller için de aynı bakış açısını göz önünde bulundurabilirsiniz. Mesela bir insan; nefsinin aldanabileceği baş döndüren günahlarla karşı karşıya kaldığında o esnada tam olarak iradesinin hakkını vermekte zorlanabilir. Fakat o, hayat çizgisi itibarıyla küçük büyük demeden her türlü haram fiile karşı kapalı bir hayat yaşamaya çalışır ve bunu tabiatının bir derinliği hâline getirirse, Allah'ın izni ve inayetiyle baş döndürecek, bakış bulandıracak münkerat ve fuhşiyatla karşılaştığında bile, kirlenmeden, herhangi bir çirkefe bulaşmadan o badireyi aşabilir.

Tavır ve Davranışlarda İstikamet

Bahsedilen bütün bu hususlar, mü'minin diğer insanlarla kurduğu münasebetler konusunda da geçerlidir. Evet, bir mü'min, Rabbisiyle münasebetleri yanında insanlarla olan muamelelerinde de dinin emirleri istikametinde hareket etmeyi karakter hâline getirmelidir. Biraz daha açacak olursak, şayet bir insan, kim olduğuna bakmadan herkesi sevgiyle kucaklama, karşılaştığı herkese tebessüm yağdırma, muhtaçlara yardım etme, çevresindekilere izzet ü ikramda bulunma gibi güzel sıfatları tabiat ve karakter hâline getirememişse, bir gün beklemediği çirkin bir muameleyle karşılaştığında farkına

varmaksızın hırçın ve haşin bir tavır sergileyebilir. Böyle biri karşılaştığı her kötü muamele karşısında mü'mine yakışır şekilde mukabelede bulunmayı iradesine havale edeceğinden ciddi mânâda zorlanacak ve bazen falso yaşamaktan kurtulamayacaktır. Tavır ve davranışlarındaki bu zikzaklar ise onun inanılırlık ve güvenilirliğini zedeleyecektir. İnanan gönüller olarak eğer biz çevremizde inandırıcı ve güven vaat eden biri olmak istiyorsak, gerek ibadetleri, gerek haramlardan sakınmayı ve gerekse de muamelata ait hususları tabiatımızın bir buudu hâline getirmeliyiz.

Her şeye rağmen, kimi zaman insanın karakterinde, hâdisenin şiddetine göre çatlama ve kırılmalar meydana gelebilir. Karakterindeki kırılma, o insanın gayret-i diniyesinden kaynaklanabileceği gibi bazen de birilerinin hiçbir insaf ölçüsü tanımayan iftira ve hakaretlerinden, onun dem ve damarına dokundurmasından da kaynaklanabilir. Bu durum karşısında insan hiç farkına varmaksızın bir anda olumsuz bir havaya girebilir. Karşılıklı atışmalar ve tartışmalar yaşanabilir; kalbler kırılabilir. Fakat unutmamak gerekir ki, ne olursa olsun, karakterinize uymayan bir tepki verdiğinizde inandırıcılığınızı zedelemiş olursunuz. Bu itibarladır ki hakiki bir mü'min, en alçakça saldırı ve tecavüzler karşısında bile karakterinden taviz vermemelidir. Mukabele edecekse bile, bu, edep ve ahlâk âbidesi bir mü'mine yakışır şekilde olmalıdır.

Yüksek Karakterli Sabır Kahramanları

Aslında Kur'ân-ı Kerim, وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ *"Ceza verecek olursanız, size yapılan muamelenin misliyle cezalandırın."*[70] âyet-i kerimesiyle mü'minlere, saldırılara misliyle karşılık vermeye ruhsat vermiştir. Bununla birlikte Cenab-ı Hak, âyet-i kerimenin devamında yüksek karakter sahiplerine şöyle seslenmiştir: وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ *"Eğer sabrederseniz bilmelisiniz ki, hiç şüphesiz sabretme, dişini sıkıp katlanma, sizin için daha hayırlıdır."* Çünkü bir kere bile olsa karakter kırılması yaşayan bir insan, hem muhataplarına karşı güvenini sarsmış hem de daha başka yanlışlara kapı aralamış olur. Karakterinde böyle bir çatlak meydana gelen kişi ise, hiç olmayacak yerde falsolar yaşayabilir. Bu sebeple şartlar ne olursa olsun her yerde karakteri korumak ve onu hiç deldirmemek ve kırmamak gerekir.

Hususiyle iman ve Kur'ân hizmetine gönül veren adanmış ruhlar, sevgi ve müsamaha ufuklarını her yerde korumalıdırlar. Maruz kaldıkları en alçakça saldırılar karşısında bile onlar yol ve yön değiştirmemelidirler. Yunus Emre, *"Dövene elsiz, sövene dilsiz, derviş gönülsüz gerek."* diyor. Son kısmı biraz değiştirerek, isterseniz siz "Kur'ân talebeleri gönülsüz gerek." diyebilirsiniz. Evet onlar, kırılsalar da kırmamalı, incinseler de incitmemelidirler. Çünkü netice itibarıyla, incitilen bir gönüldür. Gönül ise, realite plânında olmasa bile, potansiyel olarak arş-ı Rahman'dır.[71] Başka bir ifadeyle gönül, bir ağacı meydana getirecek çekirdek konumundadır. Vâkıa bazıları itibarıyla çekirdek

konumundaki bu yüksek değer, kuvve-i inbâtiyesi (bitirme gücü) olan bir toprağa yerleşmediğinden, uygun atmosferi bulamadığından, nemle bütünleşemediğinden, güneş şualarıyla kucaklaşamadığından ötürü inkişaf edememiş olabilir. Ama siz, potansiyel olarak Arş-ı Rahman'ın izdüşümü olarak yaratılan yüce bir varlığa karşı saygısızlık yapamazsınız.

Bu noktada zihne hemen, "Peki mü'min kötülükler karşısında sessiz mi kalmalı, onları engellemek için bir tavır sergilememeli mi?" sorusu gelebilir. Öncelikle bilinmesi gerekir ki, mü'min, şahıslara değil kötü sıfatlara karşı tavır almalıdır. O, cehalet, ilhad, nifak ve temerrüt gibi sıfatlara karşı gösterdiği tavrı, insanın mânevî değerini öldürücü ve kahredici olan bu sıfatları gidermeye matuf kullanmalıdır. Başka bir ifadeyle mü'min, ateşe doğru giden veya uçurumun kenarına doğru sürüklenen evladı karşısında nasıl bir korku ve ızdırapla çırpınıp duruyorsa, olumsuz sıfatlara sahip olan insanlar karşısında da aynı ızdırabı duymalı, tavsiye ve ikazlarıyla onlara yol göstermeye çalışmalıdır. Bu durumu, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir temsille tasvir etmektedir. O, şöyle buyuruyor: *"Benimle sizin misaliniz ancak ve ancak ateş yakan ve o ateşe haşerat ve pervaneler düşmeye başlayınca da onları ateşten uzaklaştırmaya çalışan adamın misaline benzer. Ben sizin eteklerinizden tutup çekiyorum. Siz ise Benim elimden kurtulmaya çalışıyorsunuz."*[72]

Evet, hakiki mü'min, bir rahmet ve şefkat âbidesidir. Şimdi siz, şefkat ve merhametin yeryüzündeki temsilcileri olarak, Cehennem'e doğru sürüklenip giden bir insana, "Canın Cehennem'e! Madem oraya gitmek istiyorsun, hadi git o zaman!" mı dersiniz; yoksa Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı gibi onu gittiği bu kötü yoldan geri çevirip, içinde bulunduğu atmosferden uzaklaştırmaya mı çalışırsınız? Bunlardan birincisi vicdanı kararmış insanın vasfı, diğeri ise gerçek mü'min sıfatıdır. Bu açıdan kötü evsafa karşı tavır almak Allah (celle celâluhu) hatırına çok önemli olduğu gibi, insanlık adına da çok yararlı bir davranıştır.

Rabbim, hepimizi en olumsuz hâdiseler karşısında bile yüksek karakterli bir insan tavrını sergileyen, İslâm'ı özümsemiş hakiki dindarlardan eylesin!..

Üç Büyük Tehlike

S*oru:* *İnsanlığa hizmet yolunda koşturanların; "gıpta damarıyla kardeşlerini aidiyet mülâhazasıyla diğer mü'minleri, gelecek vaat ediyor görünmekle de düşmanlığa kilitli hasım cepheyi tahrik etme" tehlikesiyle karşı karşıya gelebileceği ifade ediliyor. Bu üç tehlikeden emin olabilmek için hangi hususlara dikkat edilmelidir?*

Cevap: Gıpta, şer'an mubah ve mahzursuz görünse de bu, mutlak mânâda değildir, belli ölçü ve esaslara bağlıdır. Mesela kişi, kardeşinin güzel bir meziyetini görür, ona gıptada bulunur ve aynı meziyetin kendisinde de olmasını ister. Böyle bir istek başlangıçta mahzursuz sayılabilir. Fakat zaman geçtikçe "Niçin ben de aynı meziyete sahip olamıyorum?" şeklinde zımnî olarak kaderi tenkit eder ve bunun neticesinde gıpta ettiği şahsa karşı içinde kıskançlık ve rekabet duyguları uyanmaya başlarsa artık o, mubah alandan çıkmış, mahzurlu ve şüpheli alanda dolaşıyor demektir. İşte bu tür bir gıpta mahzurlu olduğu gibi, kişinin çevresindeki insanların gıpta damarını tahrik edecek davranışlar içinde bulunması da mahzurludur ve şüpheli sahada dolaşmak gibidir. Hâlbuki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem);

إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنْ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ

"Şüphesiz ki haramlar da, helâller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur."[73] buyurmak suretiyle şüpheli alanlardan uzak durulmasını istemiştir. Hasede dönüşebilecek gıpta hissi de helâl ve haram arasında böyle bir sınırda durmak gibidir ki, insan her an azıcık sola kaydığı zaman haset ve çekememezliğe girebilir. Dolayısıyla bu bir tür gıpta hissidir ve onu tahrik edebilecek tavır ve davranışlar da kendisinden uzak durulması gereken amellerdir. Üstad Hazretleri de *İhlâs Risalesi*'nde, kardeşler arasında gıpta damarının tahrik edilmemesini tavsiye etmek suretiyle bu hususa dikkatleri çekmiştir.[74]

Tenâfüs: Hayırda Yarış

Bir yönüyle gıptaya benzeyen tenâfüs, masum bir ameldir. Tenâfüs, hak ve hakikat istikametinde yarış yapma, Allah'ın (celle celâluhu) adını yüceltme yolunda kardeşlerinden geri kalmama niyet ve gayreti içinde olma demektir. Nitekim Cenab-ı Hak, وَفِي ذٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ *"İşte yarışacaklarsa insanlar, bu Cennet*

devletine konmak için yarışsınlar!”[75] âyet-i kerimesiyle mü’minleri ahiret amelleri konusunda böyle bir yarışa davet etmiştir.

Dünyevî yarışlarda birinin ipi göğüsleyip başarılı olmasına mukabil diğerleri kaybeder; dolayısıyla bu durum onların içinde bir rahatsızlık meydana getirir. Fakat ahirete yürekten inanan bir gönlün, Allah rızası hedefli tenâfüs konusundaki mülâhazası şudur: “Dünyanın dört bir yanında, Allah’ın (celle celâluhu) yüce adını duyurma istikametinde cehd ü gayret gösteren kardeşlerim, inşâallah, ahirette Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kevserinin başına koşacak ve doğrudan O’nun elinden kevser içecekler. Onlar bunu içerken onlardan geri kalmamam için benim de bu yarışta yer almam gerekir.” İşte kaybedeni olmayan böyle bir yarış mülâhazası tenâfüse irca edilebileceği gibi, gıptanın masum neticesi olarak da görülebilir.

Esasında hak adına yapılan böyle bir yarışta; takdir edilme, alkışlanma, belli makamlara layık görülme… gibi adanmış bir ruhun –o, böyle bir beklenti içinde olmasa da– nail olacağı mükâfatlarda fedakârlık ruhu ve başkalarını kendine tercih etme arzusuyla “Yarışı kazanan, ipi göğüsleyen varsın başkaları olsun!” demesi gerekir. Bildiğiniz üzere Üstad Hazretleri’nin idareciliğe talip olma mevzuunda verdiği ölçü, tâbiiyetin, sebeb-i mesuliyet ve hatarlı olan metbuiyete tercih edilmesi gerektiğidir.[76] Yani sorumluluk gerektiren ve pek çok tehlikesi bulunan idarecilik ve amirliği istemektense bir idarecinin altında fert olmak daha uygundur. Zira önde bulunmak, imamete geçmek insanın içindeki değişik nefsanî arzuları uyandırır ve tetikler, dolayısıyla insan onlara karşı çok dikkatli ve temkinli olmalıdır. Bu açıdan en çok hak sahibi siz olsanız yani ahseni temsil etseniz bile, bir başkasını öne geçirme ve ona tâbi olma tercih edilmelidir.

Ötelere Uzanan Civanmertlik Ruhu

Bırakın bu dünyada alkışlanmayı, takdir edilmeyi, parmakla gösterilmeyi, mü’min öyle bir vicdan enginliğine sahip olmalıdır ki o, öte dünyada ahiret nimetlerinden faydalanma mevzuunda bile kardeşini tercih civanmertliğini ortaya koyabilmelidir. Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde âlimler ile zenginlerin Cennet kapısına geleceklerini ve her birinin diğerine öncelik vermek isteyeceğini haber vermiştir. Belki de bilemiyoruz böyle bir fedakârlık ve civanmertlikte Cennet-nümûn bir zevk ve haz vardır. Evet, belki de bir insanın, imamın arkasında saf bağlayan bir cemaat gibi geriye çekilip önceliği başkasına vermesinde öyle ledünnî ve ruhanî bir zevk vardır ki o, imamete tereccüh eder, ağır basar.

Esasında îsâr ruhunu yani başkalarını kendine tercih etme hasletini dar bir alana hasretmemek lazım. Evet, îsârı sadece yeme, içme, giyme meselesine indirgerseniz, çok geniş alanlı fedakârlık mülâhazasını daraltmış ve onun ruhunu öldürmüş olursunuz. Hâlbuki adanmış ruhlar olarak siz, *“Gözümde ne Cennet sevdası ne de Cehennem*

korkusu var; milletimin imanını selâmette görürsem Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."[77] diyecek kadar bu konuda yiğitçe ve dik bir duruş sergilemeli; kurtuluşunuzu başkalarını kurtarmaya bağlamalı ve böylece bu kısa hayatı başkaları için yaşamak suretiyle değerlendirmeye ve derinleştirmeye çalışmalısınız. Öyle ki, elinden tutup bataklıktan çıkmalarına vesile olduğunuz bin tane insanla öbür tarafta Cennet'in kapısı önünde karşılaşsanız, "Yâ Rabbi! Ben nail olduğum nimetlerin şükrünü tam olarak eda edebildim mi, yaptığım amellerde ihlâslı olabildim mi, bilemiyorum. Önce bu kardeşlerim Cennet'e girsinler." diyecek kadar merdane davranmalısınız. Yani hem bu dünyada hem de ötede, her hâdisede kendi üzerinize bir çarpı çekmeli ve sürekli başkasını nazara verebilmelisiniz.

Aidiyet Mülâhazası veya Cemaat Enaniyeti

Aidiyet mülâhazasına gelince o, insanların nefis ve enaniyetlerinden beslenir. Kendini ifade etmeye çalışan bazı insanlara ferdî enaniyet yetersiz gelir; gelir de onlar, bir heyetin içine karışıp onun gücünü arkalarına alarak o heyet içinde bir atkı, bir tel ve bir nakış olmak suretiyle kendilerini daha güçlü ifade etmek ister. Onlar, içine girdikleri cemaat, hareket veya cereyanın gücünü kendi adlarına bir propaganda vasıtası gibi kullanır; arkaya aldıkları cemaatle, enaniyetlerini daha bir pekiştirir; farklı tavır ve davranışlarla kendilerini göstermeye çalışır da böylece ferdî enaniyetten daha kuvvetli bir enaniyetle nefis ve şeytanın esiri hâline gelirler.

Her ne kadar bazıları tevazu ve mahviyet ambalajı içinde asıl niyetlerini gizlemeye çalışsa da insan fıtratı, belli ölçüde enaniyetli insanları sezer. Bu açıdan enaniyet, bir taraftan insanın itibarını yer bitirir, diğer yandan da o insan, çevresi tarafından tahkir edilip dışlanır.

İşte yakın daireden geniş daireye kadar cemaat enaniyeti diyebileceğimiz aidiyet mülâhazasıyla hareket eden insanlar çevrelerindeki başka cemaat ve harekete mensup insanların ya gıpta damarlarını tahrik eder ya da onlardaki haset duygularını harekete geçirirler. Maalesef günümüzde bunlardan her birinin örneğine rastlamak mümkündür.

Hele bazı muvaffakiyetlere ermiş belli bir harekete mensup olan insanların, kendilerini merkeze oturtmaları, bütün güzelliklere sahip çıkmaları, hep kendilerinin parmakla işaret edilmelerini istemeleri ve bu arada başkalarının hizmetlerini görmezden gelmeleri, söz konusu heyet, hareket veya cereyana karşı çok ciddi bir cephenin oluşmasına sebebiyet verir. Zira toplumun değişik kesimlerinde, farklı cemaat ve hareketler içinde öyle samimi, öyle akıllı, öyle gayretli Müslümanlar vardır ki, onlar öteden beri hak ve hakikati duyurma istikametinde çırpınıp durmalarına rağmen başkalarının yaptığı hizmetlerin öşr-ü mişarını (yüzde birini) ortaya koyamamış olabilirler. Dolayısıyla bu insanlar, değişik muvaffakiyetlere mazhar olmuş bir hareketin mensuplarının her yerde gürül gürül kendilerinden bahsetmesinden rahatsızlık

duyarlar. Bu açıdan değişik başarılara mazhar olmuş bir hareketin mensupları, farklı hizmet şeritlerinde hareket eden insanların içinde oluşabilecek olumsuz duyguları aşağıya çekmek için fevkalâde temkinli ve tedbirli olmalı, yapılan hizmetleri mümkün olduğu ölçüde geniş dairelere mâl ederek anlatmaya çalışmalıdırlar.

Mesela başka cemaatlerden insaflı ve kadirşinas insanlar gelip onların yapmış olduğu hizmetleri takdir ettiğinde bile onlara düşen şunu ifade etmektir: "Aslında ortaya çıkan bütün bu güzellikler sizin hülyalarınızdı, sizin gaye-i hayalinizdi. Siz, yıllar boyu hep bunların türküsünü söylediniz, destanını kestiniz ve bu uğurda ciddi gayret gösterdiniz. Bu hizmetleri ilk olarak başlatan da sizlersiniz. Fakat kader, sürecin belli bir kısmında bazı arkadaşları devreye soktu ve Allah (celle celâluhu) sizin gayretlerinizle başlamış bu mefkûrenin gerçekleştirilmesini şu an itibarıyla, bir ölçüde, onlara tahakkuk ettirdi."

Zaten, insaf ve vicdan sahibi her insan şunu kabul eder: Bu ülkede toplumun yeniden dirilişinde her bir cemaat, hareket ve cereyanın çok ciddi gayreti vardır. Onlardan bazıları, ülkeyi bir uçtan diğer bir uca Kur'ân kurslarıyla donattı. Evet, onlar Kur'ân'ın öğretilmediği bir dönemde köy köy, kasaba kasaba dolaştı ve her yerde insanlara Kur'ân öğretmeye çalıştı. Bazıları imkân ve fırsat buldukları her yerde imam-hatip okulları açarak gençliğe sahip çıktı. Bazıları da İslâm enstitüleri, ilâhiyatlar, yurtlar, kurslar vs. açarak millete karşı sorumluluklarını yerine getirme gayreti içinde oldu. O hâlde bugün ülkemizde şu veya bu çapta bir diriliş yaşandıysa bu, saydığımız veya sayamadığımız cemaat, hareket veya cereyanların bütününün gayreti sayesinde gerçekleşmiştir.

Zannediyorum siz, meseleyi bu üslupla ele aldığınız takdirde, insaf sahibi hiçbir kimse, kendisinin ademe mahkûm edildiğini, görmezden gelindiğini, yok sayıldığını düşünmeyecek ve böylece suizan, haset ve çekememezlik gibi günahlara girmemiş olacaktır.

Düşmanlık Duygularını Tetikleyen Vehim ve Endişeler

Günümüzde basiretle hizmet etmeye çalışan adanmış bir ruh, sadece dost çevresine karşı değil, sırf aynı duygu ve düşünceyi paylaşmadığından dolayı ona karşı düşmanca tavır ve davranışlar içerisine giren insanlara karşı da onların vehim, korku ve endişelerini giderecek civanmertlikler sergileyebilmelidir. Hazreti Pîr, konuyla ilgili olarak Hafız-ı Şirazî'nin şu sözünü nakleder: *"İki cihanın rahat ve selâmetini iki harf tefsir eder, kazandırır: Dostlarına karşı mürüvvetkârâne muaşeret ve düşmanlarına sulhkârâne muamele etmektir."*[78] Eğer biz, mü'min isek ve bizim temel disiplinlerimizden birisi de şefkat ise, bizim herkese karşı merhamet ve mülâyemetle davranmamız gerekir. Ayrıca geleceğe dair korku ve endişelere kapılan insanların

vehimlerini izale için, ileriye matuf hiçbir hesabınızın olmadığını ve rıza-i ilâhîden başka hiçbir gayenizin bulunmadığını değişik vesilelerle ifade etmelisiniz. Öyle ki, yedi cihanın duyacağı şekilde gür bir sesle ve net bir dille şu hakikatler tekrar ber tekrar dile getirilmelidir:

Bizim, bırakın falan ülkenin filan beldenin idaresine talip olmayı, bir köyün muhtarlığına talip olma gibi bir mülâhazamız bile yoktur. Bizim tek bir hesabımız var: Nâm-ı celîl-i Muhammedî'nin dünyanın dört bir yanında duyulması; eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insanın, Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) alabileceği bütün faziletleri alması ve Nâm-ı Celîl-i İlâhî'nin gönüllere duyurulup o gönüllerde bir bayrak gibi dalgalanması. Biz, bunun dışındaki bütün düşünceleri kafamızdan yedi köy öteye kovarız. Ayağımızın ucuna kadar dünya saltanatı gelse, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), karşısında temessül eden dünyayı elinin tersiyle ittiği ve *"Sen, bana kendini kabul ettiremezsin."*[79] dediği gibi, biz de Efendiler Efendisi'ni adım adım takip etmeye çalışan fertler olarak ayağımızın ucuyla o dünyevî saltanatı bir tarafa iteriz. Çünkü biz, bu yalancı ve fâni dünyanın cazibedâr güzelliklerinden çok daha büyük olan Allah'ın (celle celâluhu) rızasına talibiz. Zaten bugüne kadar çok farklı kültür ve farklı coğrafyalarda bazı kesimlerin endişe duydukları falan makama, filan konuma talip olma gibi hususlarda en küçük bir emare ve işaretin bulunmaması da bizim bu düşüncemizi teyit etmektedir.

Fakat gerçek bu olmakla beraber, her fırsatta bu samimi mülâhazaların vurgulanması gerekir. Yoksa hiçbir şey söylemediğiniz ve bu konuda sessiz kaldığınız takdirde, kötü niyet taşımayan en samimi insanlar bile, eğitim ve diyalog hizmetlerinin inkişaf ve büyümesine bakarak kendilerine göre yanlış bir kısım kanaatlere sahip olabilir ve endişeye kapılabilirler. Bırakın uzaktaki insanları, namazda sizin sağ veya sol tarafınızda duran insanlar bile kendilerine göre yanlış bir kısım düşüncelere kapılabiliyorlarsa sizin iç dünyanızı, rıza-i ilâhî mülâhazasını bilmediğinden dolayı size cephe alan insanların ne ölçüde endişeye kapılacaklarını tahmin edebilirsiniz. Bu açıdan yedi yaşındaki çocuğundan yetmiş yaşına gelmiş, yaşını başını almış büyüğüne varıncaya kadar adanmış gönüller, dünyevî saltanat ve onun sağlayacağı imkânlara dair ileriye matuf herhangi bir hesaplarının bulunmadığını sık sık, sesli olarak dile getirmeli; dünyayı her şey gören ve hayatlarını sırf dünyaya bağlamış bulunan kimselerin dünyevî imkânlarını kaybetme korkusunu tetikleyecek söz ve beyanlardan, tavır ve davranışlardan uzak durmalıdırlar.

Teyakkuz

S ***oru:*** *Hakka hizmet yolunda nelere karşı teyakkuz hâlinde olmalı ve nasıl bir teyakkuz tavrı sergilenmelidir?*

Cevap: "Uyanma, uyanık durma, gözünü dört açma" gibi mânâlara gelen "yakaza" kelimesinden türeyen "teyakkuz", *"tefe'ul"* kipinden geldiğinden dolayı tekellüf ifade eder. Dolayısıyla teyakkuz, daha bir dikkat, daha bir temkin, daha bir derinlik ve hassasiyetle uyanık olma ve gözünü dört açma demektir. Bu açıdan teyakkuzu, "hâdiseleri doğru tespit ve teşhis etme mevzuunda gözlerin yanında bütün his ve düşünce melekelerimizi de uyanık tutma; sadece bir görüş veya duyuşun ilham ettiği değerlendirmelerle yetinmeyip karar ve kanaatlerimizi tekrar ber tekrar gözden geçirip kontrol etme" şeklinde de tarif edebiliriz. Buna göre müteyakkız insan, çok küçük bir hata ve arızanın bile kendisiyle beraber nicelerini baş aşağı götüreceğinin farkında olan bir pilot gibi görür kendisini. Görür de baş aşağı yere çakılmaya sebebiyet vermemek için sürekli teyakkuz hâlinde bulunur.

Nifak Çağında Teyakkuz

Çağ, nifak çağı olduğundan dolayı günümüzde, iman ve Kur'ân hizmetine gönül vermiş adanmış ruhlar için teyakkuz daha bir önem arz etmektedir. Bu açıdan onlar öncelikle içinde bulundukları zamanı çok iyi okumalı, konjonktürü çok iyi tahlil etmeli; aynı zamanda karşılarında olduğu hâlde bazen yanlarında görünen, nifak perdesi altında iç içe daireler hâlinde düşmanlığa kilitli husumet cephesini de çok iyi tanımalıdırlar. Zira adanmış ruhlar cephe olmama adına ellerinden gelen her türlü gayreti ortaya koysa da kıskançlık ve hasetle gözü dönmüş kimseler en yakın daireden başlayarak en uzak daireye kadar iç içe hasım cepheler hâlinde onları kuşatma altına alabilirler. Öyle ki hasetten gözü dönmüş, kin ve nefretinin esiri bu kişiler, ellerinden gelse bir bardak suda onları boğmak isteyebilirler. Bu açıdan sırtlarında taşıdıkları yumurta küfesinin şuurunda olarak onlar, attıkları her adımda, yapacakları her hamlede sarsılmaz inançları, medenî cesaretleri ve yürüdükleri yolun hakkaniyeti yanında karşı cephenin gayz, kin ve nefretle yapacakları tahribatı da mutlaka hesap etmelidirler. Aksi takdirde, mensup oldukları hareket itibarıyla falso ve fiyaskoya sebebiyet verebilirler ki, işte bu mevzuda hassaslardan daha hassas hareket etmeyi teyakkuzun bir derinliği ve buudu olarak ele alabilirsiniz.

Zaten inanan bir gönül, bugünle beraber her zaman yarını da göz önünde bulundurur ve asla günübirlikçi hareket etmez, etmemelidir de. Zira şimdiye kadar günübirlikçi düşüncelerle herhangi bir problem halledilemediği gibi bundan sonra da halledilemez.

Ne var ki son birkaç asırdan beri İslâm dünyasının problemleri temelinden görülememiş ve günübirlikçi politikalarla devasa problemler halledilmeye çalışılmıştır. Günü kurtarmaya matuf bu türlü politikalarla memleketimizin ve İslâm dünyasının problemlerinin halledileceğini, ülkemizin yeryüzünde muvazene unsuru olabileceğini ve gözünün içine bakılacağını zannedenler hem kendilerini hem de insanımızı aldatmış oldular. Evet, bugün toplum olarak kendimizi objektif bir nazarla değerlendirmeye tâbi tuttuğumuzda asırlık dertlerimizin illetinin tam olarak tespit edilemediği, teşhisin doğru olarak konulamadığı, tedavi yollarına usûlünce başvurulmadığı, dolayısıyla da asırlık hastalıklarımızın şifa bulmadığı anlaşılıyor.

Bu açıdan günümüzde inanan gönüller, yürüdükleri yolu uyurgezer gibi değil, birer uyûn-u sâhire (uyanık gözler) olarak müteyakkız bir hâlde yürümelidirler. Hâdiseleri şümullü görmeli, attıkları her adımı bir kere daha kontrol etmeli, yaptıkları her işi yeniden gözden geçirmeli, duygu ve düşünce melekeleri bütünüyle uyanık bir insan gibi meselelere yaklaşmalıdırlar. Dahası onlar, sınırda nöbet tutan bir asker gibi en küçük bir tıkırtı karşısında hemen teyakkuza geçmeli, tehlike ihtimaline karşı her an tetikte bulunmalı, olumsuzluklar karşısında da ellerinde alternatif çözüm yollarıyla her daim mücadeleye hazır olmalıdırlar.

Muvaffakiyetler Karşısında Teyakkuz

Öte yandan Cenab-ı Hak, günümüzde kendi rızası için insanlık yolunda koşturup duranlara, dünyanın dört bir yanında hak ve hakikate tercüman olma imkân ve fırsatı vermiştir. Şimdi böyle bir meselede –hafizanallah– teyakkuz olmazsa, Zât-ı Ulûhiyet'e verilmesi gereken başarıları kendimize verme gafletine düşebiliriz. Hâlbuki biz, sadece şart-ı âdi plânında iredemizin hakkını vermeye çalışıyoruz. Yapan O, eden O, eyleyen O, kışta baharlar yaratan O ve bütün bu güzelliklere bizi sevk eden de yine O'dur (celle celâluhu). Bu açıdan "Biz yaptık, biz ettik." gibi mülâhazalar hayalimizden dahi geçmemeli, gördüğümüz her güzelliği Cenab-ı Hakk'ın hep bir lütfu olarak bilmeli ve onları tahdis-i nimet mülâhazasıyla asıl sahibine vermeliyiz. Esasında böyle temkinli bir yaklaşım, yeni nimetlerin gelmesi için de çok önemli bir vesiledir. Zira Cenab-ı Hak, لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ *"Eğer şükrederseniz, Ben de (nimetlerimi) arttırırım."* buyuruyor.[80]

Ayrıca, beraber yol yürüdüğümüz arkadaşlar hakkında abartılı sıfatlar kullanmaktan da elimizden geldiğince uzak durmalıyız. Zira Hazreti Pîr'in ifadesiyle, insanlar hüsnüzannın verdiği makamlara dilbeste olabilirler ve böylece biz farkına varmaksızın kendi elimizle kendi arkadaşlarımızın boyunlarını kırmış oluruz.[81] Hem, hüsnüzan ettiğiniz kişiler hakkında kullandığınız medh u sena ifadeleri, size yakın olan yanı başınızdaki şeritte sizinle aynı yolu paylaşan insanlarda rekabet duygusunu tetikleyerek onları kıskançlığa sevk edebilir. Öyle ki siz, sevdiğiniz zat hakkında övgü dolu sözler

sarf ettikçe onlarda ona karşı inkâr duygusunu tetiklemiş olursunuz. Bu da esasında, o sevdiğiniz zata kötülük yapma demektir. Bu açıdan sevdiğimiz insanları övgü dolu sözlerle şişirmek, balonlaştırmak yerine birbirimize karşı fevkalâde sadakatle muamelede bulunmalı, birbirimize karşı çok sadık ve vefalı olmaya çalışmalıyız. "Falanca, velidir; filanca da kutuptur." vs. diyeceğimize, "Allah'ım! Bizi bu kardeşlerimize karşı sadakatten ayırma!" diye dua etmeliyiz.

Şayet belli bir zata karşı yürekten, içten, burnunuzun kemiklerini sızlatacak ölçüde bir muhabbetiniz varsa, bunu, onun Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde önünüze koyduğu gaye-i hayali gerçekleştirme yolunda çalışarak ortaya koymalısınız. O zatı övgü dolu sözlerle falana filana karşı anlatma ise başkalarının ona karşı kin ve nefretini köpürtmek, dolayısıyla ona kötülük etmek demektir. İşte sevgi ve saygı duyduğumuz büyüklerimize karşı muhabbet ve hürmet ifadelerinde göstereceğimiz hassasiyet de hakka hizmet yolundaki teyakkuzun ayrı bir derinliğidir.

***

Soru: *Kalb ve ruh ufkunda seyahat etmek isteyenler için teyakkuz ne mânâ ifade etmektedir? İzah eder misiniz?*

Cevap: Bazen hak yolcusu, belli hâl ve makamlarda, akıp gelen bir kısım vâridât ve mevhibeler veya umumi tecelli sağanakları karşısında kendisini çok fazla ümide salıp şathiyat ve laubaliliğe girebilir. İşte sâlik için bir imtihan ve iptila olan bu türlü hâllerde temkin ve teyakkuza çok ciddi ihtiyaç vardır. Allah (celle celâluhu), bazı durumlarda size ekstra bir kısım ihsanlarda bulunur, eteğinize mücevher kıymetinde bazı şeyler atar. Şayet siz, bir çocuk gibi o ihsanlarla sevinip oynar da ihsan sahibini unutursanız, işte orada imtihanı kaybedersiniz. Dolayısıyla nimetlerin sağanak sağanak tepenizden yağdığı bu tür durumlarda gözler Nimet Sahibi'ni görmeli, gönüller de sadece tahdis-i nimet mülâhazasıyla gürlemelidir. Hazreti Pîr'in ifadesiyle, bize ihsanda bulunan tablacıya teşekkür ederken, o tablacıyı bize gönderen Zât'tan gaflet edilmemelidir.[82] Evet, kalb ve ruh ufkunda seyahate azmetmiş bir insanın, mazhar olduğu bazı mevhibe ve vâridâtlar karşısında dengeyi koruyabilmesi için onun her zaman ciddi bir temkin ve teyakkuz anlayışına ihtiyacı vardır.

"Rızandan Başka Bir Şeye Talip Değilim!"

Bu meselenin, günümüzdeki adanmış ruhlara bakan yönü biraz daha farklıdır. Zira onlar, mesleklerinin gereği olarak zaten bu türlü mânevî makamlara talip değillerdir. Vâkıa Üstad Hazretleri'nin, ulaşılması gereken bir hedef olarak, iman-ı billâh, mârifetullah ve muhabbetullah dedikten sonra zevk-i ruhaniyi/lezzet-i ruhaniyeyi de eklediği söylenebilir.[83] Fakat burada dikkat edilmesi gereken şöyle bir incelik vardır: Sayılanların ilk üçü iradeye bakan hususlardır. Yani iman-ı billâhın da, mârifetullahın

da, muhabbetullahın da arkasında şart-ı âdi plânında insanın iradesi vardır. Başka bir ifadeyle, siz iman-ı billâh, mârifetullah ve muhabbetullah hususunda iradenizin hakkını verip dileyecek, isteyecek, okuyacak, araştıracak, tekvinî emirler âleminde dolaşacak, teşriî emirlere riayet edecek, zikr u fikirde bulunacak ve bu konuda hırz-ı can edeceksiniz. Zevk-i ruhanî meselesine gelince o, iradî olarak istenilmez fakat Allah (celle celâluhu), mârifet ve muhabbet yolunda bulunanlara böyle bir lütufta bulunabilir. Ama siz, başta bunu talep eder, iman-ı billâh, mârifetullah ve muhabbetullahı ona bağlarsanız, çok küçük bir neticeye talip olmuşsunuz demektir. Çünkü kulluğunuzu sadece O'nun rıza ve teveccühüne bağlamanız öyle bir değere tekabül eder ki, dünyada bunu tartacak bir kantar yoktur. Zevk-i ruhanî ise bunun yanında çok küçük kalır. Bu açıdan iradî olanla gayr-i iradî olan birbirine karıştırılmamalıdır. Biz, hep iradînin arkasından koşmalı ve bu konuda iradenin hakkını vermeliyiz. Gayr-i iradî, isteğimizin dışında bize lütfedildiğinde ise bunu hamd ve şükürle karşılamalı, tahdis-i nimetle minnet ve şükran duygularımızı dile getirmeliyiz.

Sofilerin duydukları ve hissettikleri ilham, keşif, insanların içini okuma, hiss-i kable'l-vukularla hâdiseleri önceden sezme, rüyalarda farklı âlemlere açılma gibi mânevî hâller ve makamlar, bizim mesleğimizde esas değildir. Zira bu meslek, sahabî mesleğidir. Onlar ise nefsin de işin içine karışabileceği bu türlü olağanüstülüklere iltifat etmemişlerdir. Vâkıa bazı sahabe efendilerimizin hayatında da hiss-i kable'l-vuku, intak-ı bi'l-hak nevinden bir kısım kerametler görülmüştür. Fakat onlar, hiçbir zaman bu tür keşif ve kerametlere talip olmamışlardır. Onların tek maksadı vardı, o da rıza-i ilâhîyi elde etmekti. Dolayısıyla bizim de asıl bu yörüngede hareket etmemiz gerekir. Şayet biz de talepte bulunmadan bazı mevhibe ve vâridâta mazhar oluyorsak bu durumda onları *"Yâ Rabbi! Değildir bu bana layık bu bende / Banabu lütf ile ihsan nedendir?"* mülâhazasıyla karşılamalı ve onların istidraç olmasından endişe etmeli, korkudan tir tir titremeliyiz. Belki ardından da şöyle demeliyiz: "Yâ Rab! Ben istiyordum ki, delice sadece Seni seveyim, deli gibi Sana mülaki olmayı isteyeyim. Şayet bunları, beni şahlandırmak için verdinse, Sana binlerce hamd ü sena olsun! Ama ben, Senin rızandan başka bir şeye talip değilim."

Mükemmel Dinin Mensupları Mükemmelliğe Talip Olmalı

Soru: *Cenab-ı Hak,* اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا *"İşte bugün sizin dininizi kemale erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin hakkınızda hoşnutluğumu din olarak İslâm'a bağladım."*[84] *buyurmak suretiyle, rızasını ekmeliyet ve etemmiyete bağladığını ifade buyuruyor. Bizim için bir hedef olan ekmeliyet ve etemmiyetin gerçekleştirilmesi hangi hususlara vâbestedir?*

Cevap: İslâm, kıyamete kadar gelecek bütün toplumların her türlü ihtiyacına cevap verecek şekilde eksiksiz, kusursuz, mükemmel ve tastamam bir değerler mecmuasının ad ve unvanıdır. Dolayısıyla bu dinin müntesipleri ekmeliyet ve etemmiyete yani en mükemmel ve tastamam olana talip olmalıdır. Daha basit bir ifadeyle söyleyecek olursak, kemale ve tamama erdirilmiş son dinin müntesipleri, onun vaat ettiği güzellik ve hayırlı neticeleri kâmil mânâda elde edebilmek için vazife ve sorumluluklarını en mükemmel ve tastamam bir şekilde eda etme peşinde koşmalıdır. Âyetin sarih mânâsından anlaşıldığına göre, rıza ufkuna yürüyebilmenin yolu da işte budur.

"Yaşanan Falso ve Fiyaskolar Benim Yüzümden"

Bu ufka ulaşabilmenin şartlarına gelince; âyet-i kerimenin gösterdiği hedefi realize edebilmenin *ilk şartı*, insanın, Cenab-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği bütün imkân ve kabiliyetleri rantabl şekilde kullanma niyet ve azmi içinde olmasıdır. Mesela kiminin sesi güzeldir; kiminin iş becerisi, insanları sevk ve idare etme yeteneği vardır; kiminin kalemi iyidir; kiminin de güzel konuşma kabiliyeti vardır. Herkes neye sahipse, sahip olduğu imkânları hak ve hakikati ifade etme adına son damlasına kadar en verimli şekilde kullanmaya çalışmalı; bu arada bazı hata ve kusurlar ortaya çıktığında da dışarıda suçlu aramak yerine bu hata ve yanlışlıkları kendinden bilerek telafi yollarını araştırmalıdır.

Hususiyle kendini iman ve Kur'ân hizmetine adamış insan, hayatın hangi biriminde vazife yaparsa yapsın, ekmeliyet ve etemmiyetin yakalanamaması karşısında kendini sorumlu görmeli, yaşanan problemleri kendinden bilmelidir. Esasında onun, "Omuzlarıma yüklenen vazifenin sorumluluğunu hakkıyla yerine getiremedim, semere ala ala bu vazifeyi sonuna kadar götüremedim; bu iş, bana ait bir kusurdan dolayı sekteye uğradı." şeklindeki mülâhazaları, zımnî bir tevbe hatta kalbin enginliğine göre

bir inâbe veya evbe sayılır. Cenab-ı Hak, böyle ızdıraplı bir kalbe lütf u inayetiyle cevap verir ve inşâallah o şahsın fevt ettiklerini ekstra inayetiyle telafi buyurur. Yoksa bir insanın, yaptığı işleri, sürekli mükemmel görmesi; kendi icraatlarında bir kusur bulunmadığına inanması; plân ve projelerinin gökleri bile fethedebilecek ölçüde kusursuz olduğunu düşünmesi; ortaya çıkan falsoları da kendisini dinlemeyen, anlamayan ve itaat etmeyen insanlara bağlaması Firavun'un, أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلٰى *"Ben sizin en yüce Rabbinizim!"*[85] hezeyanının farklı bir ifadesinden ibarettir.

Hatta insan, maruz kaldığı sürçme ve tökezlemelerdeki nefis muhasebesini biraz da başında bulunduğu işle mebsûten mütenasip (doğru orantılı) ele almalıdır. Dolayısıyla vazifesinin ağırlığı arttıkça muhasebesi de daha derince olmalıdır. Yani iç içe sorumlu olduğu daireler çoğaldıkça insan, sorumlu olduğu dairelerin her birinin yaşadığı falso ve fiyaskoları kendinden bilmelidir. O, bütün bu olumsuzlukların, sürçmelerin, Allah'la irtibatını sağlam tutamama, İslâmiyet'i derince duyup hissedememe, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) düsturlarını güzel bir şekilde yorumlayamama, içinde bulunduğu şartları doğru okuyamama, hasım cepheyi iyi tanıyamama vs. gibi kendine ait boşluklardan kaynaklandığını düşünmelidir.

Güzellikler O'ndan, Eksik ve Kusurlar Bizden

Aslında Kur'ân-ı Kerîm'in bu konudaki şu açık düsturu fazla söze ihtiyaç bırakmamaktadır:

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

"Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. Çoğunu da Allah affeder."[86]

Meydana gelen hata ve gediklerin, yaratılış gayesine muhalif bir şekilde gözün bakmasından, kulağın duymasından, zihnin değerlendirmesinden, ağzın konuşmasından, elin tutmasından, ayağın adım atmasından, hislerin ortaya konulmasından vs. kaynaklandığı ve bunların pek çoğunu da Allah'ın (celle celâluhu) affettiği bizzat Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın nassıyla ifade edilmektedir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, كُلُّ ابْنِ اٰدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ *"Her âdemoğlu hata yapar. Hata edenlerin en hayırlıları ise çokça tevbe edenlerdir."*[87] buyurmak suretiyle, insan tabiatında hata yapma his ve duygusunun, daha doğrusu donanımının bulunduğuna dikkat çekmiştir. İşte burada önemli olan, insanın, hatasının farkına varması ve onu telafi etmeye çalışmasıdır. Râşit Halifeler bile yer yer "Keşke şu işi şöyle değil de böyle yapsaydım." demek suretiyle kendilerini sorgulamış; bazı icraatlarında –kendi ufukları açısından– yanıldıklarını ifade etmişlerdir.

Hâdiselerin Dilini Doğru Okuma

Hatta insan, başına gelen bela ve musibetleri, meydana gelmesi açısından kendi irade ve kastına bağlı olmasa bile, kendinden bilmelidir. Mesela ayağına batan iğneyi bile tesadüf eseri görmemeli, onun kendi kusurlarının bir sonucu olduğunu düşünmelidir. Bu duruma bir misal olması açısından şu hâdiseyi ifade edebilirim: "Bir arkadaşınız kendine günde bazen iki bazen de üç defa insülin iğnesi vuruyor. Eğer bu sırada iğnenin mahfazası elinden düşse bunu, 'Bismillâh' dememeye bağlıyor ve 'Allah'ım! Eğer Senin adınla bunu taksaydım, elimden düşmeyecekti.' diyor. Aynı şekilde bazen iğneyi vururken bir sinire veya kılcala rastlıyor ve kan çıkıyor. Bunu da iç inhiraflarına, düşüncede istikamete erememeye, O'nunla münasebeti tam sağlayamamaya vs. veriyor." Bence bela ve musibetler karşısında ortaya konması gereken tavır işte bu şekilde olmalıdır. Zira insan, ortaya çıkan bir kusuru, bir eksiği, bir gediği kendinden bilmediği ve kendisini sorgulamadığı takdirde, ömür boyu suizanda bulunmaktan ve başkalarını suçlamaktan bir türlü kurtulamaz. Hatta o, sürekli çevresindeki insanların, kendi pozitif tavır ve davranışlarını negatif hâle getirdiğini ve işlerini riske attığını düşünür. Tabi, kendi kusurlarını göremediğinden ötürü de onları telafi etme adına herhangi bir teşebbüste bulunmaz.

Hâlbuki hatalarını gören ve bunların farkında olan insan, ortaya çıkan her bir olumsuz hâdise karşısında oturup düşünecek ve bir daha aynı hatayı yapmama adına alternatif çare arayışlarına girecektir. Evet, falso ve fiyaskoyu kendinden bilen insan bir daha aynı vartaya düşmemek için makuliyet ve mantıkıyet içinde hareket edecek ve gerekli olan bütün tedbirleri almaya çalışacaktır. Mesela insanları sevk ve idare konumunda bulunan bir yönetici, mesul olduğu insanların arasında uyuşmazlıklar ortaya çıktığında bundan ders ve ibret alacak, aynı huzursuzlukların bir daha tekrarlanmaması adına bütün ihtimalleri gözden geçirip her bir ihtimal için birkaç çözüm yolu üretecektir. Yani daha baştan ortaya koyduğu plân ve projelerde muhtemel problemlerin farklı farklı alternatif çözümleri olacaktır.

Ortak Akla Müracaat

Ortaya konulan işlerin ekmeliyet ve etemmiyet içinde yapılmasını sağlayan ve insanı hata ve yanlışlardan koruyan önemli bir disiplin de ortak akla müracaat edilmesidir. Söz Sultanı (sallallâhu aleyhi ve sellem), istişare eden kimsenin kayıp yaşamayacağını ifade buyuruyor.[88] Düşünün ki, Efendimiz vahiy ile müeyyet olduğu ve gökler ötesi âlemlerle irtibata geçtiği hâlde her meseleyi meşverete arz ediyor. Hem de dini, hak ve hakikati, meşveretin ne demek olduğunu kendilerine öğrettiği insanlarla istişarede bulunuyor. Evet, kendi mutlak üstünlüğünü bir mânâda bir kenara bırakıyor ve insanlardan bir insan olarak karşılaştığı problemler hakkında ashabıyla görüşüyor.

Kaldı ki Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için yanılma ihtimali söz konusu değildir. O hâlde yanılmaya, hem de pek çok yanılmaya açık bizim gibi insanlar için yanılma ihtimalini en aza düşürmenin yolu da meseleleri ortak akla havale etmek olacaktır.

Günümüzde hem fert, hem toplum olarak pek çok problem sarmalıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Eğer bugün siz en muğlak problemleri bile çözebilecek istişare mekanizmasını işletmez, ortak akla başvurmazsanız ortaya çıkan zincirleme yanlışlar karşısında ezilir kalır, daha sonra da suçluluk psikolojisine girer, etrafınızda suçlular arar ve neticede çevrenizde yıkmadık gönül, küstürmedik insan bırakmazsınız. Suç da, kabahat de sizde olduğu hâlde sürekli etrafınızdakileri suçlayarak kendinize olan güveni sarsar, onları kendinizden uzaklaştırır ve kaçırırsınız. Hâlbuki bir şairin ifadesiyle,

“ Kimseye bâki değil mülk ü devlet, sim ü zer;
Bir harap olmuş gönül tamir etmektir hüner!”

Eğer altın ve gümüş birisi için bâki olsaydı, onlar Karun’un işine yarardı. Oysaki o, hazineleriyle birlikte yerin dibine batırıldı. Bununla da kalmadı, Kur’ân’da lanetlenmek suretiyle mânen de insanlar tarafından sürekli yerin dibine batırılmaya mahkûm edildi.[89] Bu açıdan yıkılmış bir gönül varsa, asıl hüner onu tamir etmektir. Yunus Emre de “Biz, gönül yıkmaya değil, gönül yapmaya geldik.” diyor. Bizim de vazifemiz kalbleri tamir etmektir. Hâl böyleyken bir insanın, kendi yaptığı hataları kalkıp başkalarına mâl etmesi, onları suçlaması ve böylece pek çok gönlü yıkması olacak iş değildir.

Melek Edalı Nefis: Nefs-i Mutmainne

S*oru:* *Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) okunmasını tavsiye buyurduğu duaların birisinde,* اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ نَفْسًا بِكَ مُطْمَئِنَّةً تُؤْمِنُ بِلِقَائِكَ وَتَرْضَى بِقَضَائِكَ وَتَقْنَعُ بِعَطَائِكَ *"Allah'ım! Senden, Seninle itminana ermiş, Sana kavuşacağına inanan, hükmüne razı olan, verdiklerine kanaat eden bir nefis istiyorum"*[90] *buyurmuştur. Bu yüce ve yüksek duadaki "itminana ermiş nefis" ifadesinden anlaşılması gereken nedir, izah eder misiniz?*

Cevap: Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, أَعْدَى عَدُوٍّ لَكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ *"Senin en büyük düşmanın, mahiyetindeki nefsindir."*[91] buyurmak suretiyle kendisine karşı asıl tavır alınması ve mücadele edilmesi gereken en çetin düşmanın nefis olduğuna dikkat çekmiştir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir zaman düşmanla yaka paça olduktan sonra Medine'ye dönerken, *"Şimdi küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz."* buyurmuş, büyük cihadın ne olduğu sorulduğunda ise O, *"Nefisle cihad."* cevabını vermiştir.[92] Çünkü insanın, karşısında açıkça gördüğü düşmanla mücadelesine nispetle, iki kaşı arasına gizlenmiş, her an hücum fırsatı kollayan sinsi bir düşmanla mücadelesi daha zordur. Hem düşmanla yapılan cihadda, her ne kadar savaşma, vuruşma gibi maddî zorluklar olsa da muzaffer olma neticesinde ganimet ve benzeri kazançların peşin olarak dünyada elde edilme ihtimali vardır. Fakat nefisle mücadele etme, onu yenme, aşma ve bertaraf etme neticesinde insana vaat edilen mükâfatlar büyük çoğunluğu itibarıyla hâlihazırda mevcut olmayıp ahirete bağlanmıştır. İnsan tabiatı ise, كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ۝ وَتَذَرُونَ الْاٰخِرَةَ *"Hayır, doğrusu siz şu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, onun için ahireti terk edip durursunuz."*[93] âyet-i kerimesinde ifade buyrulduğu üzere peşin ve günübirlikçi mükâfatlara perestiş eder. Evet, insan sa'y u gayretinin neticesini hemen elde etmek, çalışmasının ücretini çarçabuk almak ister. Bu açıdan i'lâ-yı kelimetullah adına yapılan cihad, gerçekte küçük olmasa da, büyük cihada nispeten küçük kalmaktadır.

Nefis Mertebeleri ve Nefs-i Levvâme

Bilindiği üzere, insanın amansız düşmanı olan nefis, potansiyel olarak insan için çok zararlı olsa da, değişim ve yükselmeye açıktır, terbiye edilebildiği takdirde insanı Allah'tan (celle celâluhu) uzaklaştıran değil, onu Allah'a (celle celâluhu) yaklaştıran

bir bineğe dönüşür. Mesela; وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ *"Hayır hayır, kasem ederim sürekli kendini kınayan o nefse!"*[94] âyet-i kerimesinde beyan buyrulan nefis, böyle bir değişim ve terakkinin ilk adımını atmış, ilk açılımını gerçekleştirmiş nefsi ifade eder. Bu nefis, her ne kadar, zaman zaman hata ve günahlara girse de yaptığı kötülük ve günahtan dolayı kendini kınar, sorgular, içine düştüğü levsiyattan çıkma yolları araştırır, tevbe ve istiğfara yönelir ve bir daha da aynı hata ve günahlara düşmemek için alternatif mücadele şekilleri geliştirir. İnsanın, "nefs-i emmâre"nin sultasından kurtulup hata ve günahları karşısında kendisini kınayan "nefs-i levvâme" mertebesine geçmesi nefsin tezkiye ve terakkisi adına çok önemlidir. Çünkü bu ilk adım, nefsin diğer mertebelerine ulaşma adına bir açılma noktasıdır. İnsan nefsinin mertebe mertebe "nefs-i mutmainne"ye yükselmesi, nefs-i mutmainnenin, nefs-i râdiye (Hakk'ın takdir ve hükümleri karşısında hep rıza soluklayan nefis), nefs-i mardiyye (kendisinden razı olunan nefis) ve –eğer bu dünyada mümkünse– nefs-i sâfiye veya nefs-i zekiyyeye ulaşması da ilk olarak "nefs-i emmâre"nin "nefs-i levvâme"ye açılmasından geçmektedir. Nasıl ki, merkezdeki küçük bir açı muhit hattında kocaman bir açı meydana getiriyorsa, nefis adına küçük de olsa merkezdeki böyle bir açılım çok önemlidir ve bir o kadar da zordur. Çünkü bunun sağlanması için bir değişimin gerçekleştirilmesi; bir diğer ifadeyle eskinin silinmesi, geçmişe veda edilmesi, o güne kadar alışılagelen şeylerin elin tersiyle itilip yeni bir yola girilmesi gerekmektedir.

İşte günah ve hatalar karşısında kendini kınayan, sorgulayan ve bir daha da o günahlara düşmeme konusunda mücadele azmi ve iradesi sergileyen nefis, bu mücadelesini sürdürdüğü takdirde, kalb ve ruh ufku semasında pervaz edip kanat çırpabilecek "nefs-i mutmainne" mertebesine yükselmiş olur.

İtminana Ermiş Nefsin Vasıfları

Nefs-i mutmainne, itminana ermiş, iman ve irfan ufku açısından tam oturaklaşmış, Allah'ın (celle celâluhu) rıza ve hoşnutluğundan başka her şeye kapılarını kapatmış, farklı alternatif arayışlardan da kesilmiş nefis demektir. Beyhude arayışlardan kurtulmuş böyle bir nefis artık hep O'na müteveccih yaşar, ömrünün dakika ve saniyelerini bile O'nun rızası istikametinde değerlendirir ve hep O'nun takdir ve hükümleri karşısında rıza soluklar. Bir insanın içinde Cenab-ı Hakk'ın icraat-ı sübhaniyesi karşısında razı olma duygusu varsa bu aynı zamanda Allah'ın (celle celâluhu) ondan razı olduğunun da bir göstergesidir. Bu açıdan bazı muhakkiklere göre nefs-i râdiye ve mardiyye, nefs-i mutmainnenin açılmış iki kanadı mesabesindedir. Allah'tan razı olan ve Allah'ın da kendisinden razı olduğu böyle bir insan için artık ister celâlden cefa gelsin isterse de cemalden vefa gelsin fark etmez. O, her ikisini de safa diye bağrına basar. Ayrıca o, *"Hel min mezîd – Daha yok mu?"* yolcusu olması itibarıyla sürekli mârifetini arttırmaya ve kendisine ait farklı uzaklıkları aşarak O'na karşı yakınlık mukabelesinde

bulunmaya çalışır.

Allah'a Kavuşacağına İman, Rıza Ufku ve Kanaat

Bu açıdan Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) mezkûr duasında, başta itminana ermiş nefis istedikten sonra duanın devamında O'nun böyle bir nefsin derinlikleri veya kanatları diyebileceğimiz bazı vasıfları da talep ettiğini görmekteyiz.

Şöyle ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), duada nefs-i mutmainne istedikten hemen sonra تُؤْمِنُ بِلِقَائِكَ ifadeleriyle bu nefsin er geç Allah'a (celle celâluhu) kavuşacağına inanan bir nefis olmasını talep ediyor. Çünkü yürüdüğü yolun, aksine ihtimal vermeyecek şekilde Ebedî Zât'a ulaştıracağına inanması, likâullah arzu ve iştiyakıyla yanıp tutuşması, oturup kalkması insanın içinde derin ve sarsılmaz bir itminan hâsıl edecektir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikinci olarak وَتَرْضَى بِقَضَائِكَ sözleriyle itminana ermiş bu nefsin aynı zamanda Allah'ın (celle celâluhu) kazasına rıza göstermesini istiyor. Bazı âlimler kazayı, Cenab-ı Hakk'ın ezelde ilm-i ilâhîsinde taayyünat çerçevesinde bazı şeyleri belirlemesi olarak tarif etseler de usûlüddin ulemasının çoğunluğuna göre o, levh-i mahv ve ispatta takdir edilmiş ve yazılmış olan kaderin, mevsimi gelince infaz edilmesi demektir. İnsanın sergüzeşt-i hayatında maruz kaldığı hâdiseler, zahirî yüzleri itibarıyla bazen iyi bazen de kötü olabilir. Fakat insan, niyetiyle Allah'ın kaza buyurduğu şeylerin tamamını hayra çevirebilir. Mesela maruz kaldığı bela ve musibetleri, sabır ve rıza duygusuyla; nail olduğu nimet ve başarıları da şükür ve hamd duygusuyla karşılayan bir insan bunları kendisi hakkında hayra çevirmiş olur. Fakat insan, celâlinden cefa geldiği zaman şikâyet eder ve kadere taş atar, cemalinden vefa geldiği zaman da nankörleşir ve bunu kendisinden bilirse, bu sefer de bu onun hakkında şer olur. Yani nimet ve nikmetin insan hakkında şer veya hayır olması, biraz da insanın bunlar karşısındaki duruşuyla ilgilidir. Dolayısıyla insanın, Allah'ın (celle celâluhu) kendisi hakkında takdir ve kaza buyurduğu her şeyden razı olması çok önemlidir.

Son olarak Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) وَتَقْنَعُ بِعَطَائِكَ sözleriyle, Allah'tan (celle celâluhu), kendisi hakkında takdir buyurmuş olduğu, kendisine ihsan ettiği her şeye karşı kanaat hissi vermesini istiyor. İnsanın kanaat etmeyip hırs göstereceği yer de vardır. Ama bu, sadece Allah'a iman ve O'nun rızası ile alâkalıdır. Bu açıdan insan, Allah'ın rızasını talep konusunda delice davranmalı ve bu konuda asla kanaat etmemelidir. Farklı bir ifadeyle, hırsın mahz-ı ibadet olduğu bir yer varsa o da, Allah'ı (celle celâluhu) ve O'nun Resûlü'nü sevme mevzuudur. Evet, insan rıza-i ilâhîye uygun bir çizgi takip etme konusunda elde ettiği şeyleri asla yeterli

görmemeli ve sürekli “Daha yok mu, daha yok mu?” demelidir. Fakat dünyaya, bedene ve cismaniyete hitap eden hususlarla alâkalı asıl olan, Cenab-ı Hakk’ın takdirine kanaat etmektir. İşte bu da “nefs-i mutmainne”ye yelken açmış kâmil insanların sıfatlarından bir diğeridir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu duasında sabah akşam bütün bu önemli hususları Cenab-ı Hak’tan talep ediyor. Elbette ki O, bütün bunları kendi engin ufku ve kendi yüksek taleplerine bağlı olarak istiyordu. O’nun bu isteklerini biz, kendi darlığımız, kendi hedeflerimiz zaviyesinden değerlendirirsek, O’nu kendi seviyemize indirmeye çalışma gibi bir saygısızlığa düşmüş oluruz. Fakat Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu duasındaki isteklerini, bize rehberlik yapması açısından değerlendirip ona göre hareket etmemiz gerekiyor. Mademki O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu duasında çıtayı çok yüksek bir noktaya koyarak bize hep yükseklere talip olmayı öğretiyor, o hâlde biz de hiçbir zaman dûnhimmet olmamalı, sürekli iradelerimizi kamçılamalı ve son nefesimize kadar iman ve itminan içinde Allah’ın (celle celâluhu) rıza ve hoşnutluğunu yakalama peşinde koşmalıyız.

İrşad Ruhu ve Hakperestçe Duruş

S***oru:*** *Üstad Hazretleri "Hakikat Çekirdekleri" ve "Sünûhât" isimli eserlerinde, "Cumhur-u avamı burhandan ziyade me'hazdaki kutsiyet imtisale sevk eder."*[95] *diyor. Bu sözün izahını lütfeder misiniz?*

Cevap: "Avam halk" mânâsına gelen "cumhur-u avam" ifadesiyle burada kastedilen; İslâmî ilimlere vâkıf olmayan, dinî hayatını taklide bağlı olarak yaşayan ve dinin ruhuna nüfuz edemeyen kişilerdir. Bu tür insanlar genel itibarıyla aklî, mantıkî ve felsefî delilleri pek bilmezler/bilemezler; ilmî istidlâller de onlara çok ağır gelir. Aynı şekilde pozitif bilimlerin verilerini de anlamakta zorlanırlar. Bu açıdan aklî, felsefî istidlâlleri kullanarak onlara hitap etmenin pek bir faydası olmayabilir. Bunun yerine farzdan harama, mubahtan âdâba kadar herhangi bir şer'î meseleyi onlara anlatırken, "Kur'ân, bu konuda kat'î olarak şöyle ferman ediyor." veya "Sünnet-i Sahiha'da konuyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır." dediğinizde bu, onlar için daha bağlayıcı ve etkili bir beyan olacaktır. Çünkü Kur'ân ve Sünnet, –hakikatte öyle olduğu gibi– onlar nazarında da itimat ve ittiba edilmesi gereken çok sağlam iki kudsî kaynaktır.

Bu açıdan bazı hakikatleri avam halka anlatırken fıkhî tahliller, küllî kaideler yerine öncelikli olarak âyet-i kerimelerle Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz ve uygulamaları öne çıkarılmalıdır. Farklı bir ifadeyle, anlatılmak istenilen meseleler, "Efendiler Efendisi (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) şöyle davranıyordu; şöyle oturuyor, böyle kalkıyordu; şöyle yiyor, böyle içiyordu." gibi ifadelerle bizzat Efendimiz'in hayatına bağlanarak anlatıldığında bunun muhataplarda çok daha inandırıcı ve yönlendirici bir etkisi olacaktır.

Buraya kadarki izahlardan anlaşılacağı üzere "aslî kaynak" diye ifade edebileceğimiz "me'haz" dediğimizde ilk anlaşılması gereken Kur'ân ve Sünnet'tir. Bununla birlikte bazı büyük şahsiyetler hayatlarını milimi milimine Kur'ân ve Sünnet yörüngeli yaşadıklarından ötürü halkın sevgi ve güvenini kazanmışlar ve bir mânâda izafî bir me'haz hâline gelmişlerdir.

Hakperest Âlimlerin Dimdik Duruşu

Mesela İmam Ebû Hanife'nin (rahmetullahi aleyh rahmeten vâsiaten) binlerce talebesi olduğu ifade ediliyor. Bunların bir kısmı İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer gibi ulemadan olsa da, halk arasından da o halkaya dâhil olan ve gelip onu –belki tam olarak anlayamasa da– kenarından, köşesinden dinleyen çok sayıda insan

olmuştur. Avamdan olan insanların bu halkada konuşulan derin ilmî meseleleri, onların menatlarını, konuyla ilgili usûl-i fıkıh disiplinlerini, içtihat sistematiğini anlamaları çok zordur. Fakat Hazret'in öyle bir Allah'a (celle celâluhu) teveccühü, Peygamberimiz'e bağlılığı ve din yolunda dimdik duruşu vardır ki işte bu duruş, o insanların gönlünde bin tane delilden daha güçlü tesir meydana getirmiştir.

İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed İbn Hanbel gibi fakihler de hak yolunda dik duruşlarından hiç taviz vermemiş ve ömürlerinin sonuna kadar sahip oldukları kıvamları korumuşlardır. İmam Şâfiî, Müslüman idareciler tarafından zincirlere bağlanarak Bağdat'a celp edilmiş ve orada istintaka tâbi tutulmuştur. Fakat çevresindekiler onun enginliğini gördüklerinde eziyeti bırakmış ve ona hürmet etmeye başlamışlardır. Aynı şekilde İmam Ahmed İbn Hanbel, zindanlara atılmış, kırbaçlanmış, işkence görmüş fakat duruşunu hiç değiştirmemiştir. Daha sonraki dönemlerde yaşamış olan İmam Gazzâlî Hazretleri'nin duruşuna bakacak olursanız, onun da istikametini hiç kaybetmediğini, hep dimdik durduğunu ve muhataplarına tecdit mülâhazasıyla hak dini yeniden ifade ettiğini görürsünüz. İşte avam halk onların bu dik duruşlarına bakmış ve onları arkasından gidilecek birer rehber olarak kabul etmiştir.

Hakka Çağrıda Dosdoğru Bir Duruş

Aynı şekilde Hazreti Pîr de çağımızın sesi soluğu olmaya, fen ve felsefeden gelen dalâletlere karşı aklî, mantıkî ve ilmî bir kısım delillerle imanı yeniden inşa etmeye, İslâmiyet'i akılların, ruhların ve hislerin kabul edeceği şekilde yeniden insanlara sunmaya çalışmıştır. Onun ortaya koyduğu düşüncelere açılabilirseniz, onların derinliklerinde çok cevherlere ulaşabilirsiniz. Ayrıca yazmış olduğu *Lahikalar'*a baktığınız zaman, iman ve Kur'ân'a hizmet etmek isteyen insanlar için nasıl hizmet etmeleri lazım geldiği hususunda yanıltmayacak ve şaşırtmayacak çok önemli düsturlar ortaya koyduğunu görürsünüz. Fakat denilebilir ki onun yazdığı bu baş döndürücü eserlerin hiçbiri olmasaydı, o zatın seksen küsur senelik hayatındaki dimdik duruşu yeterdi. Evet, sizin mücelletlerle ifade etmek istediğiniz hakikatleri o zat elif gibi dimdik duruşuyla ifade etmiştir.

İşte bir realite olarak diyebiliriz ki avam-ı mü'minîn öteden beri aklî istidlâllerden, mantıkî kıyaslardan daha ziyade Hakk'a müteveccih olan bu ufuktaki insanların söz ve tavırlarına itimat etmiş ve onların arkasından gitmişlerdir. Bu tür insanların durduğu yeri, durulması gerekli olan yer; yöneldikleri ciheti de yönelinmesi gerekli olan cihet olarak görmüşlerdir.

Kalb ve Ruh Ufkunda Diriliş

Farklı zamanlarda ortaya çıkan diriliş hareketlerinde de kalb ve ruh ufkunu ihmâl ederek sadece aklını ve mantığını kullanan, amel buudu noksan bir ilimle başkalarına

bir şey anlatmak isteyen insanlardan daha ziyade, iç dünyasına yönelmiş, ciddi bir murakabeye dalmış, kendi ruhunun ufkuna göre yaşayan, ömrünü kalbî ve ruhî hayat yörüngesinde sürdüren insanlar toplumdaki yenilenmeyi sağlamışlardır. Yaşanan ba'sü ba'de'l-mevtlerin, diriliş hareketlerinin arkasında bu tür ruh ve kalb kahramanları vardır. Bu diriltici solukları Hazreti Pîr'den Mevlâna Halid Bağdâdî'ye, Alvar İmamı'ndan kardeşi Vehbi Efendi'ye, İhramcızade Hazretleri'nden halifesi Hulusi Efendi'ye muhtelif meşreplerden sayısız gönül erleriyle misallendirebilirsiniz. Herhangi bir beklenti içine girmeden, işin sonundaki semereyi hiç mi hiç düşünmeden, kendilerini delice hak yoluna adamış bu büyük zatlar, çevrelerinde oluşturdukları atmosfer içinde, sizin bin tane mektebinizde yetiştirdiğiniz insandan daha büyük ruh ve kalb insanları yetiştirmişlerdir.

Bu ifadelerimizden bütün bütün ilme ve ilmî hakikatlere kapanılması gerektiği, onların bir işe yaramadığı anlaşılmamalıdır. Elbette ki ilim, ilmi elde etme yolları ve ilmî hakikatler dirilişimiz adına çok önemli dinamiklerdir. Bizim burada üzerinde durduğumuz mevzu ise me'hazın kudsiyetinin çok önemli bir tesirinin olduğudur. Çünkü onda samimiyet, Allah'a (celle celâluhu) yakınlık, Allah'la irtibat ve Allah'a nisbet vardır ki, muhataplar üzerinde derinden derine tesir hasıl eden faktörler de işte bunlardır.

Heyetin Sevabına Nail Olmanın Şartları

S***oru:*** *Bediüzzaman Hazretleri, müşterek yapılan ahirete yönelik iş ve amellerde elde edilen sevapların bütününün, onlara ortak olan her bir ferdin hasenat defterine eksiksiz bir şekilde kaydedileceği hususu üzerinde duruyor. Bu mükâfat ve müjdeye nail olmanın şartları nelerdir, izah eder misiniz?*

Cevap: Hazreti Pîr, *Risale-i Nur*'un değişik yerlerinde iştirak-i a'mâl-i uhreviye meselesini net bir şekilde ortaya koymuş; hizmet-i imaniye ve Kur'âniye dairesi içinde yer alan kişilerin her birinin, umumun kazandığı sevaplara ortak olacağını da ifade etmiştir.[96] Hazreti Üstad'dan önce bu meselenin ne tasavvuf, ne tefsir ne de diğer İslâmî eserlerde bu ölçüde açık ve sarih şekilde ele alındığını hatırlamıyorum. Her ne kadar geçmişten bugüne bazı büyük zatlar bu hususa değişik ima ve işaretlerde bulunmuş olsalar da Üstad'ın konuyla ilgili yaklaşımları çok açık ve nettir.

Esasında onun bu yaklaşımı nuranî olan metafizik âlemin letafetine de çok uygun düşmektedir. Çünkü nuranî şeyler, aynıyla akseder. Mesela, dört duvarında ayna olan bir odada bulunan lambanın sureti, aynı anda hepsinde aynıyla tezahür eder. Aynen onun gibi uhrevî ve nuranî işlerdeki sevaplar da bölünmeksizin o işe iştirak eden her bir şahsın amel defterine fazl-ı ilâhî olarak kaydedilir.

Kur'ân ve Sünnet Temelli Bakış Açısı

Hazreti Pîr'in bu yaklaşımının Kur'ân ve Sünnet'in temel düsturlarından süzülmüş bir tespit olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan veSünnet-i Sahiha'ya bakıldığı zaman pek çok yerde Cenab-ı Hakk'ın muvaffakiyet lütfetmesinin vifak ve ittifaka vâbeste olduğu; birlik ve beraberlik ruhu içinde gerçekleştirilen amellere apayrı bir bereket ve mükâfat vaat edildiği görülecektir. Mesela Kur'ân-ı Kerim'de yer alan,

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Ve topluca Allah'ın ipine yapışın, (yapışın, sonra da) ayrılmayın; Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz, (Allah) kalblerinizi birleştirdi de, O'nun nimetiyle kardeşler hâline geldiniz. Siz ateşten bir çukurun

kenarında bulunuyordunuz, (Allah) sizi ondan kurtardı. Allah, size âyetlerini böyle açıklıyor ki, yola gelesiniz."[97] kavl-i kerimiyle;

وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Ve onların kalblerini birbiriyle te'lif edip uzlaştırdı. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine de onların kalblerinin arasını uzlaştıramazdın; ancak Allah'tır ki, onların arasını buldu ve uzlaştırdı. Çünkü O, daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir."[98] âyet-i kerimesi bu hususa işaret etmekte; bir yönüyle umumun menfaatine bakan zafer, hâkimiyet ve muvaffakiyetlerin Müslümanların vifak ve ittifakına bağlandığını göstermektedir.

Bir işte ortak hareket etme, dünyevî işlerde büyük başarılara vesile olmaktadır. Hazreti Üstad'ın verdiği misalle meseleye bakılacak olursa, on kişi ayrı ayrı dikiş iğnesi üretimi yapmaya çalıştıklarında günde ancak üç iğne yapabilirken, teşrik-i mesai ve taksim-i a'mâl (birlikte işbölümü yapma) düsturuyla hareket edip her birisi iğnenin imalatı adına gerekli olan ocak yakma, demir getirme, delik açma ve uç sivriltme gibi bir işi yaptığında her birine günlük üç yüz iğne düştüğü görülür.[99] Yine Üstad Hazretleri'nin verdiği bir misalle, dört beş kişiden birisi lamba, birisi gazyağı, birisi fitil, birisi şişe, bir diğeri de kibrit getirip lambayı yaksalar, onlardan her birisi ondan çıkan ışıktan tamamıyla istifade ederler.[100] İştirak-i a'mâlin maddî olan dünyevî işleri bu ölçüde kolaylaştırdığını ve ona bereket kazandırdığını gören bir insan, zannederim ortaklık düsturunun şeffaf ve muranî olan uhrevî işlerde nasıl bir feyiz ve bereket kazandıracağını daha iyi anlar.

Bu açıdan meseleye bakıldığında şunu söyleyebiliriz: Günümüzde Cenab-ı Hakk'ın inayet ve lütfuyla dünyanın dört bir yanında ve hayatın değişik katmanlarında gerçekleştirilen güzel hizmetlerden hâsıl olan sevabın bütünü, iştirak-i a'mâl-i uhreviye sırrıyla bu uğurda koşturan her bir ferdin amel defterine eksiksiz bir şekilde aksedecektir. Yani bu geniş daire içinde bulunan her bir fert, milyonların sa'y u gayretinin neticesinden istifade edecektir. Her birinin amel defterine yazılan sevaplar, diğerlerine de yazılacaktır. Durum böyleyken bir insanın böyle küllî bir mükâfatı bırakarak, ferdî mülâhazalara takılıp kalması, bencilliğinin altında ezilip "Ben, kendi kendime bir şeyler yapabilirim." demesi o engin mükâfattan mahrum kalması demektir. Çünkü insan ne kadar kabiliyetli ve istidatlı olursa olsun, isterse elli tane deha çapında kabiliyete sahip bulunsun, yine de tek başına ne dünyada insanlığa faydalı ve kalıcı bir hizmet ortaya koyabilir ne de ahirete müteveccih böyle büyük bir mükâfata nail olabilir.

Amelin Özü: İhlâs

Hazreti Pîr'in konuyla ilgili açıklamalarına bir bütün hâlinde baktığımızda böylesine büyük ve küllî bir semereye mazhariyetin kendine göre bir kısım şartlarının bulunduğunu görmekteyiz. O hâlde kendimize sormamız gereken soru şudur: Biz, sahip çıkmaya çalıştığımız bir hareket içerisinde nasıl bir duruş ortaya koymalıyız, birlikte nasıl yol yürümeliyiz ve nasıl kaynaşıp bütünleşmeliyiz ki söz konusu mazhariyetleri elde edebilelim? İşte böyle bir mazhariyeti elde etme adına Hazreti Pîr *ilk şart* olarak "sırr-ı ihlâs ile iştirak" esasını zikrediyor.

İhlâs, bir ameli sırf Allah (celle celâluhu) emrettiği için yapmak, neticesini rıza-i ilâhîye bağlamak, semerelerini de ahirete bırakmak demektir. Bu açıdan ahirete müteveccih her türlü iş ve amelde ihlâsı esas alan bir kimseye göre önemli olan, bir kısım hayırlı hizmetlerin yerine getirilmesidir; bunları falan veya filanın yapması değildir. Farklı bir ifadeyle söyleyecek olursak, asıl olan, kimi zaman toplu çarpan dertli yüreklerle bir ney sesi gibi inleyip insanları mest etmek; kimi zaman da koro hâlinde gür bir sesle insanlara hak ve hakikati duyurmak, onlara *Kalbin Zümrüt Tepeleri*'ndeki ifadesiyle, hayret, kalak ve heymân yaşatmak ve böylece onları huzur-u kibriyaya ulaştırmaktır. Hedef ve maksat bu ise, böyle bir gayeyi kim gerçekleştirirse gerçekleştirsin, insan, kendisi yapmış gibi bundan memnuniyet duymalıdır. Üstad Hazretleri, bu konuya misal verirken, talebelerinden birisine, *"Falanın hattı senin hattından daha güzel."* dediğini, o talebesinin bu sözden memnun olduğunu ifade ediyor. Hatta Üstad Hazretleri o talebesinin kalbine baktığını, kalbinin de aynı duygularla çarptığını belirtiyor.[101] İşte bu, sırr-ı ihlâs ile iştirake çok çarpıcı ve güzel bir misaldir.

Aynı şekilde Hazreti Pîr, bu meseleyi ağır bir defineyi taşıma ve muhâfaza etmeye benzetmiş, defineyi omuzunda taşıyanların kendilerine yardıma koşan kuvvetli ellerin iştirakinden sevinmesi ve memnun olması gerektiğini ifade etmiştir.[102] Evet, bu taşınan definenin bir ucundan ben tutacağım, bir ucundan sen tutacaksın, bir ucundan da öbürü tutacak ve hiç kimse kendisine hangi ucun rast geldiğine bakmayacak. Madem götürülen definede, ona iştirak eden herkese ait bir hisse vardır; herkesin kendi payına düşen işi hakkıyla yerine getirmesi ve bunu yaparken de kimseyle rekabet ve münakaşaya girmemesi gerekir.

Bir insanın bu ölçüde ihlâs sırrına muvaffak olabilmesi ise, kendi renginden sıyrılıp heyetin rengini alabilmesi ve kardeşlerinin meziyetleriyle iftihar etmesiyle mümkündür. Zaten hizmet-i imaniye ve Kur'âniye'ye gönül vermiş bir insanın, değişik nam u nişanları, ad ve unvanları geride bırakacak şekilde çok önemli bir vazife ve sorumluluğa talip olduğunu asla unutmaması gerekir. Bu açıdan yürüdüğü yolun şuurunda olan bir insana, "Sen, şunu yaptın, bunu yaptın." dense onun vereceği cevap şu şekilde olacaktır: "Hatırlamıyorum, çok ihtimal de vermiyorum. Arkadaşlar çalıştı, gayret ettiler. Belki o esnada ben de aralarında bulunmuş olabilirim." İşte Üstad

Hazretleri'nin ifade ettiği sırr-ı ihlâs ile iştirakin ölçüsü budur.

Tam Bir Kardeşlik ve Dayanışma Ruhu

Üstad Hazretleri, iştirak-i a'mâl-i uhreviyeden istifade edebilmenin *ikinci şartı* olarak ise "sırr-ı uhuvvet ile tesanüd"ü nazara vermiştir.[103] Uhuvvet, kardeşlik demektir. Bir yerde kardeşlik varsa, orada birbirine dayanma ve dayanışma da olur. Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) mü'minler arasındaki kardeşliği anlatırken, bir vücudun uzuvları arasındaki münasebete dikkat çekmiştir.[104] Nasıl ki bu uzuvların birinde rahatsızlık hâsıl olduğunda, diğer uzuvlar da ateş ve uykusuzluk ile buna ortak olurlar. Aynen öyle de mü'minler kendi aralarında öyle samimi ve ciddi bir uhuvvet bağı tesis etmelidirler ki, heyet-i İslâmiye'de bir arıza olduğu zaman her biri bundan üzüntü duyup ızdırabını çekmelidir. Evet, kendini hakka adamış inanan gönüller kubbedeki taşlar gibi düşmemek için baş başa vermeli, birbirlerine destek olmalı ve yol boyu hiçbir arkadaşının yolda takılıp kalmasına meydan vermemelidir. Eğer hizmet erleri bu anlayış çerçevesinde yekvücut olur, böyle bir ruh hâletini paylaşır, hakiki birlik ve beraberliğe ererlerse, milyonların hasenatı ayrı ayrı her birinin defterine noksansız bir şekilde akacaktır.

Ortak Akılla Uyum İçinde Hareket Etme

Bu konuda ileri sürülen *üçüncü şart* ise "sırr-ı ittihat ile teşrikü'l-mesai"dir.[105] Yani birlik ve beraberlik ruhuyla mesailerin, yapılacak işlerin, vazife ve sorumlulukların taksim edilmesidir. Başka bir ifadeyle münferit hareket etmekten sakınarak müşterek mesai yapma ve birlikte hareket etme alışkanlığının kazanılmasıdır. Bunun için de herhangi bir işe başlarken öncelikle vazife taksimi yapılmalıdır. Herkes elinden ne geliyorsa, neyi güzel yapıyorsa onu yapma gayreti içinde olmalıdır.

İfade ve izah etmeye çalıştığımız bu üç şart yerine getirildikten sonra, hizmet erleri kafa kafaya vererek meseleleri müşterek akla emanet ederlerse –Allah'ın izni ve inayetiyle– ferdî aklın düştüğü hatalara düşmeyeceklerdir. Çünkü ihtimal hesapları içinde bir araya gelmiş on tane aklın bir meselede yanlış bir neticeye varması belki milyonda bir ihtimaldir. Baş başa vermiş akıl sayısı yirmi olduğu takdirde ise ihtimal oranı o ölçüde düşecektir.

Bu açıdan meselelerin kolektif şuura bağlı götürülmesi çok önemlidir. Öyle ki, bir insan dâhiyane fikirlere, tedbirlere sahip olsa bile, umum heyetle alâkalı meselelerde tek başına asla karar vermemelidir. Şimdiye kadar insanlık tarihi boyunca tek başına hareket edip, tek başına karar verip de kalıcı bir muvaffakiyet ortaya koyan tek bir kişi dahi bilmiyorum. Evet, ne Sezar'ın, ne Napolyon'un, ne Hitler'in, ne Mussolini'nin ne de ondan sonra gelen diğer tiranların muvaffakiyetleri kalıcı olmamış, başta saman alevi gibi parlamış ama kısa bir zaman sonra sönmüş ve hazin bir enkaz yığını hâlinde orta

yerde kalakalmıştır. Kolektif şuura müracaat eden gerçek liderler ise, meseleleri meşverete bağladıkları ölçüde muvaffak olmuş, ortaya koydukları hizmetlerle içinde bulundukları toplumun geleceğini inşa etmişlerdir.

Hâsılı, hem dünya hem de ukbada iştirak-i a'mâl-i uhreviyenin vaat ettiklerine nail olabilmek için dupduru bir niyet ve samimiyete, kardeşlik ve dayanışma ruhuyla ortak akıl ve kolektif şuura ihtiyaç vardır.

İdeal İstişare

S*oru:* *İslâm'da istişarenin usûl ve âdâbı nedir?*

Cevap: Kur'ân-ı Kerim, herhangi bir tevil ve yoruma ihtiyaç bırakmayacak şekilde, açık ve net olarak, istişareyi Müslümanların zaruri vasfı olarak zikretmiş ve onun, hayatın bütün birimlerinde vazgeçilmez bir esas olarak uygulanmasını inananlara emretmiştir. Mesela, Şûrâ Sûre-i Celîlesi'nde, وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ *"Onlar (öyle kimselerdir) ki, Rabbilerinin çağrısına icabet eder ve namazı dosdoğru kılarlar; onların işleri kendi aralarında şûrâ iledir; kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infakta bulunurlar."*[106] beyan-ı sübhanisinde, meşvereti namaz ve infakla birlikte zikretmek suretiyle onun, mü'min bir toplum için en hayatî bir vasıf ve ibadet ölçüsünde bir muamele olduğunu hatırlatmıştır. Şûrâyla alâkalı beyanı ihtiva etmesi itibarıyla, bu sûreye "Şûrâ" isminin verilmesi de gayet mânidârdır!

Şûrânın sarahaten emredildiği diğer bir âyet-i kerime ise şu şekildedir:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, Sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalbli olsaydın –ki değilsin–, çevrenden dağılır giderlerdi. Öyle ise onların kusurlarını affet; onlar için mağfiret dile. Yapacağın işleri onlara danış, karar verince de artık Allah'a dayan; çünkü Allah Kendine güvenip dayananları sever."[107]

Rencide Edildiğiniz Anda Bile İstişare!

Bildiğiniz üzere bu âyet-i kerime Uhud savaşı esnasında yaşanan geçici bir sarsıntı sonrası en kritik bir anda şeref-nüzul olmuştur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) savaştan önce harekat tarzıyla ilgili ashabıyla istişare etmiş ve onların hissiyatlarını nazar-ı itibara alarak meydan savaşına karar vermişti. Fakat sahabe-i kiramdan (radıyallâhu anhüm) bazıları emre itaatteki inceliği kavrayamadıklarından dolayı farkına varamadıkları bir muhalefete düşmüşler ve orada muvakkat bir sarsıntı –hezimet demekten özellikle kaçınıyorum– yaşanmıştı. İşte Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaralandığı, yüzünden mübarek kanlarının aktığı, pek çok sahabe-i kiramın şehit edildiği böyle bir zamanda Cenab-ı Hak bu âyet-i kerimeyi indirmiştir.

Bu âyet-i kerimede Cenab-ı Hak ilk olarak, فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ *"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, Sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalbli olsaydın –ki değilsin–, çevrenden dağılır giderlerdi."* kavl-i kerimiyle Efendiler Efendisi'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) iltifat edalı bir hitapta bulunmuştu. Âyet-i kerimeyi biraz daha açacak olursak şöyle diyebiliriz: Habib-i Edibim! Sen zaten katı kalbli, hırçın ve haşin olamazsın, değilsin. Öyle olsaydın bu insanlar zaten Senin etrafında kümelenip savaş meydanına kadar gelmez, etrafında hiç toplanmaz ve dağılır giderlerdi. Ey Habib-i Edibim! Bir de onların içtihat hataları oldu. Dolayısıyla فَاعْفُ عَنْهُمْ Sen affet onları! وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ ve onların affedilmeleri için Allah'tan mağfiret dile! Sonra وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ meseleyi bir kere daha meşveret masasına yatır, müzakereye arz et ve yapılması gerekeni etrafındaki insanlarla bir kere daha görüş!

Evet, izafî bir sarsıntının her şeyi allak bullak ettiği, bir insan olması yönüyle kalb-i nebevînin inkisara uğrayabileceği, pek çok gönlün de rencide olduğu esnada Allah (celle celâluhu) çok yumuşak bir emirle meselenin yeniden meşveret edilmesini emrediyor. Oysaki Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) meşverete hiç ihtiyacı yoktur. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) ifadesiyle sabah akşam göklerle münasebet içindedir. Söyleyeceği sözleri, atacağı adımları, yapacağı icraatları Allah (celle celâluhu) O'na bizzat bildirir. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında hiç tıkanıklık yaşamamıştır. Tıkanacağı yerde Cenab-ı Hak önünü açmış, patikaları şehrah hâline getirmiş ve "Yürü, yol Senin devran Senindir!" demiştir. Fakat sadece kendi dönemi itibarıyla değil, bütün zamanlar itibarıyla Rehber-i Ekmel olan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) meseleleri ashabıyla meşveret etmek suretiyle, O'nu taklitle mükellef olan ümmetine yol gösteriyor ve lisan-ı hâliyle diyor ki: "İster kaymakam, ister vali, isterse devlet başkanı... her kim olursanız olunuz. Sizler indî mülâhazalarla hareket etmeyin. Vereceğiniz hükümleri şahsî mülâhazalarınıza bağlı götürmeyin. Mutlaka her meselenizi istişare edin."

Meşveret, Yapılacak İşlere Herkesin İştirakini Sağlar

Umumu ilgilendiren karar ve faaliyetlerde meselenin umuma mâl edilmesi adına meşveret çok önemlidir. İnsanlar bir mevzuun içine kendi fikirlerini kattıklarında –bu, minnacık bir fikir de olsa– kendilerini o işin içinde görür ve o yük ağır da olsa ellerini o yükün altına sokarlar. Fakat bir mevzu ile ilgili alınan kararların içinde kendi fikir ve teklifleri yok ise, kendi akıl ve düşünceleriyle o meseleye bir katkıda bulunmadılarsa işin içine girmez ve ellerini de taşın altına sokmazlar. O hâlde yapılması gereken, yapılacak işlerin ağır bir defineyi taşımak gibi düşünülmesini sağlamak ve pek çok

omuzun işin altına girerek yükü hafifletmesi için fikir plânında insanların meseleye iştiraklerini temin etmektir. Bu açıdan diyebiliriz ki meşveret, aile içinde ihmal edildiği takdirde aile çerçevesinde huzursuzluk ve arızalara sebebiyet verir; bir heyet ve topluluk içinde ihmal edilirse o heyet ve topluluk zarar görür; devlet plânında ihmal edildiğinde ise devlet çapında çok ciddi huzursuzluk, arıza ve problemlere yol açar. Evet, Hazreti Sadık u Masduk (sallallâhu aleyhi ve sellem), mutlak mânâda *"İstişare eden haybet yaşamaz, hüsrana düşmez."*[108] buyurduğuna göre, demek ki en küçük daireden başlamak üzere hayatın bütün birimlerinde bu esasın uygulanması gerekmektedir.

İstişarede Münazara ve Müzakere Ahlâkı

İstişarenin gerekliliğine kısaca değindikten sonra şimdi isterseniz ideal bir istişarenin nasıl olması gerektiği konusuna geçelim.

Öncelikle bir ferdin kendi kafasına göre karar alması, aldığı bu kararı bir sabite hâline getirmesi ve daha sonra da meşverette görüşülecek bütün meseleleri bu sabitelere göre örgülemeye çalışması meşveretin ruhunu bilmeme demektir. Bunun yerine insan, işin içine hislerinin karışmaması, heva ve hevesini akıl ve mantık zannetmemesi için meşverette görüşülecek mevzularla ilgili aklına gelen mülâhazaları, akl-ı selim, hiss-i selim ve kalb-i selimin yanı sıra bâtınî hasseleriyle de değerlendirip bir yere not etmeli, görüşülecek mevzuların çerçevesini belirlemeli, daha sonra meseleyi meşverete sunmalıdır. Ayrıca, kendimizce çok orijinal fikir ve teklifler olsa da, meşverette ortaya konulan düşüncelerin her zaman hüsnükabulle karşılanmasını beklemek doğru değildir. Bu açıdan, meşveret meclisine sunulan teklif ve fikirler hüsnükabul görmezse, insan "Demek ki ben bu meseleyi tam olarak bilmiyor veya yanlış biliyormuşum." diyebilmeli ve kendi sabit fikrinde ısrar ve inatta bulunmamalıdır.

Esasında meşverette izlenmesi gereken usûl, münazara ve müzakeredir. Münazara ve müzakere ise kesinlikle tartışma ve didişme demek değildir. Şimdiye kadar münazara âdâbıyla ilgili çok farklı eserler yazılmış ve münazaranın Kitap ve Sünnet yörüngeli olması için belli prensipler vaz' edilmiştir. Esasen münazara, görüşülen mevzu ile ilgili olarak karşılıklı nazir (benzer) ortaya koyma demektir. Mesela ekonomiyle ilgili bir meselenin görüşüldüğü yerde, bütün görüşler ekonomi etrafında döneceği için elbette bunlar birbirine benzeyecektir. İşte birbirine benzeyen bu nazirlerin karşılaşmasına münazara denir. Buradaki asıl hedef, hakikatin tebellür etmesi, billurlaşıp ortaya çıkmasıdır. Zira *müsademe-i efkârdan bârika-i hakikat tecelli eder.* Tartışmadan ise hakikat parıltıları değil, parçalanmalar, bölünmeler doğar. Çünkü münazarada insaflı olmak ve karşı tarafın düşüncesine saygılı kalmak asıl iken, tartışmada "dediğim dedik" mülâhazasıyla hareket etmek ve karşı tarafı mahcup düşürmek de vardır.

Aslında bir meselenin karşılıklı olarak görüşüldüğü yerde, haksız çıkan bir insanın

kaybı yoktur. Çünkü o, kendi görüşünün hatalı olduğunu görmüş ve daha önce bilmediği yeni bir şeyi de öğrenmiş olur. Haklı çıkan ise sadece kendi düşüncesini tekrar etmiş demektir. Hatta böyle bir kişinin “Bak işte, benim dediğim doğruymuş!” gibi bir düşünceyle gurur ve kibre girme ihtimali de vardır.

***

İstişare Kendi Fikirlerimizi Dayatma Yeri Olmamalı

İstişare esnasında insaf ve vicdan kriterleriyle meseleleri değerlendirmenin önemli bir ölçüsü de Kur’ân-ı Kerim’in amellerin tartılmasıyla ilgili beyan buyurduğu şu ölçüdür:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

“Her kim zerre miktarı hayır işlerse, karşılığını görür; her kim de zerre miktarı şer işlerse o da karşılığını görür.”[109]

Yani herhangi bir meseleyle ilgili karşılıklı ortaya konulan donelerden şer yönü hayır cihetine zerre kadar ağır gelen görüş bir kenara konulmalı ve bunun yerine hayır yönü zerre kadar bile olsa ağır basan görüş esas alınmalıdır. Yani amellerin tartılmasında nasıl ki, hayır şerre tercih edilebiliyorsa ve Cenab-ı Hak da kulları hakkında buna göre hüküm veriyorsa, bu düstur bizim istişarelerimize de hâkim olmalıdır. O hâlde dile getirilen görüşlerden birisinin zerre kadar hayır ağırlığının söz konusu olduğu bir yerde; ne kıdemin, ne unvanın, ne makamın ne de parmakla gösterilen biri olmanın etkisi söz konusu olamaz. Aksine hakikat orta yerde dururken bütün bunları bir kredi olarak görme ve baskı unsuru yapma meşveretin ruhunu tahrip etme demektir.

Evet, meşverette kat’iyen dayatma olmamalıdır. İslâm’a göre en makbul insan, yarım saatlik bir meşveret içinde karşı tarafı dinlerken on defa “Siz bu konuda çok haklısınız. Söylediğiniz her sözün altına imzamı atarım. Fakat bunların yanında benim de aklıma şöyle bir düşünce gelmişti. Buna ne buyurursunuz?” diyen kimsedir. İşte meşveretin şerefini koruyan, şeref âbidesi insan budur. Yoksa karşı tarafı dinleme saygısını gösteremeyen ve sürekli kendi düşüncelerini doğru gören kimse esasında nefsini put hâline getirmiş bir zavallıdır. Nefsi karşısında rükû ve secdeye varan böyle bir zavallı ise din ve hizmet adına konuştuğunu zannetse de hakikatte nefsi hesabına konuşuyor demektir. Dolayısıyla onun ortaya koyduğu düşünceler hep reaksiyona sebebiyet verecek, tepkiyle karşılanacaktır.

Bu sebepledir ki insan, istişaredeki hâl, hareket ve konuşmalarında sertliğini kırmalı, fikirlerinin sivri yanlarını törpülemeli ve böylece hüsnükabulle karşılanmasını sağlamalıdır. Meselelerin sertliğinin kırılmadığı, düşüncelerin yumuşak bir üslupla

seslendirilmediği ve sertliklerin bulunduğu bir meşverette ise kırılıp dökülmeler olur.

Kıdem ve Makam Üstünlüğü Değil Hakk'ın Hatırı

Bazen istişarelerde zaafı olan kimseler kıdem ve kredilerini kullanmaya çalışır, dayatmalarda bulunur. Böylece onlar bilmeyerek de olsa, kıdemleri ve makamları uğruna, din adına yaptıkları hizmetlerini açıktan açığa istismar etmiş olur. Ancak hiç kimsenin egoist ve bencilce tavırlarla istişarenin yümün ve bereketini alıp götürmeye hakkı yoktur.

Konuyla ilgili bir misal arz etmek istiyorum. Hasan Basrî Hazretleri bazı sahabe efendilerimizle birlikte bir mecliste sohbet halkasında bulunuyor. Bu meclise uğrayan insanlar sorularını sahabilere soruyor ve onlara danışıyorlar. Zaten olması gereken de budur. Çünkü sahabe-i kiram, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda bulunmuş ve o huzurun boyasıyla boyanmış insanlardır. Zannediyorum Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda bir kere bile bulunmak, Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona on kere okumak kadar feyz ve bereket vesilesidir. Çünkü O'nun her tavrında Hak bütün parlaklığıyla görünüyordu. Bakışlarında, kulak kabartışında, ağzını açışında, mübarek dilini ve dudaklarını hareket ettirişinde dahi hep Allah'a (celle celâluhu) inanmışlığın hakikatleri görülürdü.

Bir şair bu durumu, كُلَّمَا سَجَدَ تَجَلَّي اللّٰهُ فِيهِ *"Her secde ettiğinde onda Allah mütecelli olurdu."* sözleriyle ifade etmiştir. Yani O'na bakan bir insan, O'nun silinip gitmesi karşısında âdeta Allah'la (celle celâluhu) karşı karşıya kalıyordu. Hâşâ bunun mânâsı, zat-ı nübüvvette, Zât-ı Ulûhiyet tasavvur etme değildir. Bilakis O'nun her tavır ve davranışıyla Allah'ı ifade ettiğini vurgulamaktır. Dolayısıyla böyle bir Nebiyy-i Muhterem'in huzurunda bulunan sahabiler hiç şüphesiz ayrı bir insibağ yaşıyorlardı. Hele O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) yürekten bağlı bulunan insanların hayatları boyunca en az her gün birkaç defa O'nun huzuruna çıkmayı ihmal etmemeye çalıştıkları düşünülecek olursa, elbette onların sözleri dinlenilmesi ve düşüncelerine müracaat edilmesi gereken insanlar oldukları anlaşılmış olur. Ayrıca o dönem itibarıyla ekonomik, idarî ve sosyal hayat bütünüyle din ekseni etrafında dönüyor ve dinin nasslarına bağlı götürülüyordu. Dolayısıyla insanlar, hayata ait problemleri çözme mevzuunda dinin sarsılmaz ve sabit kurallarına başvuruyorlardı. Hasan Basrî Hazretleri'nin döneminde yaşayan insanların dinin kaynağından beslenen ve henüz hayatta olan sahabe efendilerimize başvurmaları buradan kaynaklanıyordu.

İşte Hasan Basrî Hazretleri'nin bulunduğu böyle bir mecliste yine bir sahabî efendimize (radıyallâhu anh) soru sorulmuş, o da cevabını vermişti. Sahabî efendimizin konuşması bittikten sonra bir ara söz sırası henüz 25-30 yaşlarında olan ve arka tarafta

bir yere oturmuş bulunan Hasan Basrî'ye geliyor. O, ağzını açıp konuşmaya başlayınca sahabî efendimiz hayran kalıyor. Peygamber Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğrendiği ahlâkla çok hakperest ve çok insaflı olan o sahabî efendimiz, etrafındakilere, "Bu adam varken ne diye bize soru soruyorsunuz?" diyor. Bu misalde de görüldüğü gibi sahabe-i kiram, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nispeti, o münasebetin kazandırdığı kredi ve pâyeyi bile dayatma unsuru olarak kullanmıyordu. Sözünün daha tesirli ve muhakemesinin daha güçlü olduğuna inandıkları bir gencin yanında nazarları o gence yönlendiriyor ve onun konuşmasının daha yararlı olduğuna inanıyorlardı. Bence meşveretin ruhunu kavrama mevzuunda böyle bir yaklaşım çok önemlidir.

Maalesef günümüzde bu ölçüde bir hakperestlik ortaya konulamıyor. Şöyle böyle bir kıdemi olan insan, hep kendisinin konuşmasını ve o konuşurken de başkalarının mum kesilip onu dinlemesini istiyor. Ayrıca istişare meclisini teşkil eden fertler, başkaları konuşurken muhatabını dinlemek yerine, karşıdakinin sözüne mukabele adına kafada bir kısım cevaplar hazırlıyorlar. Bazen de gereksiz yere inatlara giriliyor ve karşı tarafın söylediğini reddetme adına ille de bir şey deme zorunluluğu hissediliyor. Hatta bazen karşı tarafı ilzam etme adına şeytanî bir kısım kurgulara girildiği bile oluyor. Dolayısıyla, istişare meclisinde konuşulan sözler hakikat bile olsa, onlardan istifade edilmesi mümkün olmuyor.

Hâlbuki *hakkın hatırı âlidir ve o, hiçbir hatıra feda edilemez.* Dolayısıyla bütün söz ve tavırların hak istikametinde örgülenmesi gerekir. O devasa kâmet Hazreti Pîr de talebelerine bir şeyi sadece kendisi söylediği için kabul etmemeleri gerektiğini, zira kendisinin de yanılabileceğini ifade etmiştir. İşte bu enginliğe sahip olunmalıdır. Kimse vahiyle müeyyet bir peygamber olmadığına göre herkes hata edebilir, yanılabilir; bunu asla hatırdan çıkarmamalı.

Yeter ki Konuşan Hakikat Olsun!

Öte yandan hakikatin başkalarının beyanıyla ortaya çıkmasından, başkalarının eliyle ortaya konulmasından rahatsız olmamak gerekir. Şayet makul ve makbul bir mülâhazayı ifade edebilecek başka biri varsa, orada ille de "Ben konuşayım, bu güzel fikirleri ifade etmekle takdir ve beğeni alayım." düşüncesi içine girmek mü'mince bir tavır değildir. Ancak mutlaka konuşulması gerekli olan bir mevzu hakkında başkalarının söyleyeceği bir söz yoksa ve bu husus dile getirilmediği takdirde o insanların bir mahrumiyet yaşaması söz konusu ise işte o zaman hakkın hatırına konuşmak gerekir. Böyle bir durumda da umumun hissiyatının söylenilen sözleri kabule müsait olup olmadığı iyi hesap edilmelidir ki, olumsuz bir tepkiye sebebiyet verilmiş olmasın. Söze saygı gösterilmeyen bir yerde susmak daha makul ve insanın beyan edeceği kendi düşüncesine saygının gereğidir. Çünkü konuşulan söz hak bile olsa, muhataplar baştan tepki verince

sonradan onu kabul etmeleri çok zor olur. Hatta böyle bir durum karşısında oradan ayrılıp giden insanlar sonradan oturur kalkar ve kendi aralarında o düşüncenin uygulanmaması için yeni yeni bahaneler uydurabilirler. Bu açıdan genel hissiyatın hakikate saygı duyacağı sezildiği an konuşulmalıdır ki, herkes ondan istifade etsin.

Aynı zamanda istişareye katılan herkes, çok hakperest olmalıdır. Özellikle sözü dinlenen büyük insanların bu konuda çok hassas hareket etmeleri gerekir. Zira bu tür insanlar ne derlerse desinler, onların sözleri saygı görür. Hâlbuki onların söylediği sözler içerisinde de hata ve yanlışlar olabilir. İşte bu noktada hakperestlik adına büyüklerin yapması gereken şudur: Söyledikleri sözün yanlış olduğunu anladıkları an hemen hatalarından dönmesini bilmeli ve bu konuda çok rahat olmalıdırlar. Ayrıca konuşması gereken bir insanın konuşacağı yerde, konuşmaması gereken insanların konuşması hem istifade edilecek sözün arka plâna itilmesine hem de gereksiz bir kısım dedikodulara girilmesine sebebiyet vermiş olur.

Yılandan Çıyandan Kaçar Gibi Gıybetten Uzak Durulmalı

Meşverette dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de, istişare esnasında gıybete düşmeme konusunda hassas davranmak ve gereksiz yere başkalarını çekiştirmemektir. Yoksa kazanma kuşağında kaybetmiş, hak yolunda hizmet ettiğimizi zannettiğimiz anda kalbimizden daha büyük hâle getirdiğimiz dilimizi kirletmiş, mânevî v e ruhî hayatımızı söndürmüş oluruz. Bu açıdan gıybete girmeme konusunda hassaslardan daha hassas olmalı, şayet ezkaza gıybet yapıldıysa, o zaman da söz konusu şahsa gidilerek ondan helâllik istenmelidir. Hatta belli mevzular konuşulurken çerçeve çok iyi belirlenmelidir ki, insanlar yanlış bir yöne sevk edilmesin ve suizanna kapı aralanmasın. Bu tür durumlara meydan verilmemesi için gerektiğinde sözü mahz-ı hakikat olan insanlar bile susmasını bilmelidir. Onlar önce susmalı ve “Acaba bu hakikati kimseyi rencide etmeden nasıl ifade edebilirim?” diyerek daha derince düşündükten sonra söyleyeceklerini söylemelidirler.

Evet, mü’minin sükûtu tefekkür, konuşması ise hikmet olmalıdır. Yani sözlerinde bir hikmet varsa konuşmalı, yoksa susmalıdır. Şairin dediği gibi *“Leylî sözü söyle yoksa hâmûş!”* Yani konuşacaksan sevgiliden söz et, aksi hâlde sus! İnsanları Allah’a giden yollara ulaştırmayan, onlara Peygamber’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) giden yolları açmayan ve İslâmî hakikatler adına bir şey ifade etmeyen konularda gevezelik yapma ihtimali belirdiğinde, kalbten daha büyük hâle getirilen o yaramaz dil ısırılmalı ve sükût edilmelidir. İnsan ısırması gereken yerde onu ısırmazsa, o başkalarını ısırmaya devam edecektir. Asla unutulmamalıdır ki süngü yaraları tedavi edilir ve şifayâb olur; fakat sözlerle yaralanmış sinelerin tamiri çok zordur.

Kulluktaki Zaafiyet ve Kabaran Enaniyet

S*oru:* *Enaniyet ve benliğin kuvvet bulmasının en önemli sebeplerinden biri olarak ubûdiyet zaafiyetine vurguda bulunuluyor. Ubûdiyet zaafiyetiyle enaniyetin kuvvet bulması arasında nasıl bir ilişki vardır?*

Cevap: Arapça "عَ-بَ-دَ–a-b-d" kökünden türeyen ubûdiyet, insanın Cenab-ı Hakk'a karşı sorumluluklarını yerine getirip kulluk şuuru içinde olması demektir. İbadet kelimesi de aynı kökten gelir; ancak bu iki kelime arasında bazı mânâ farklılıkları vardır. Kısaca ifade edecek olursak ibadet; imana ait nazarî bilgilerin belli bir disiplin ve sistem içinde amelîye dönüşmesinin ad ve unvanıdır. Ubûdiyet ise insanın, hayatını kulluk şuuru içinde yaşaması demektir. Başka bir ifadeyle ibadet; emredildiği şekliyle kulluk sorumluluklarının yerine getirilmesi; ubûdiyet ise kullukta derinleşe derinleşe hayatın ihsan mülâhazası içinde, hep O'nun tarafından görülüyor olma şuuruyla yaşanması mânâsına gelir.

İbadetlerini vicdanında derinlemesine duyarak yerine getiren, temrin yapa yapa kullukta derinleşen, ubûdiyet mülâhazasına kilitli bir kul başka kulluklardan sıyrılmış olur. Zaten başkalarına kulluktan sıyrılmanın tek yolu, Allah'a (celle celâluhu) hakiki mânâda kul olmaktan geçer. O'na kul olmayanlar ise mahlûkatın sayısınca değişik güç ve kuvvet sahiplerine, totem, ikon ve putlara kul, köle olur.

Esasında kendisine karşı ibadet edilmeye layık olan tek varlık Allah'tır (celle celâluhu). Tasavvuftaki ifadesiyle O, Mâbud-u Mutlak ve Maksûd-u bi'l-İstihkak'tır. Yani ibadet edip hayatımızın her anında O'na karşı kulluk şuuruyla hareket etmemiz O'nun hakkı, bizim de vazife ve sorumluluğumuzdur. Farklı bir ifadeyle Allah, Allah olduğu için maksuttur; Allah, Allah olduğu için mahbuptur ve Allah, Allah olduğu için mâbuttur. Dolayısıyla hiçbir şekilde hakkı olmadığı ve layık bulunmadığı hâlde değişik inhiraf ve sapıklıklar neticesinde kendisine tapılan totem, mit, ikon, put gibi şeyler apaçık küfür ve dalâlettir. Mâbud-u Hakiki ise tektir, o da Allah'tır (celle celâluhu).

İşte böyle bir ubûdiyet mülâhazasına kilitli kul, Allah'tan başka hiç kimse karşısında bel kırmayı, boyun bükmeyi, baş eğmeyi düşünmediği gibi, kendisini de hiçbir zaman diğer insanlardan üstün ve farklı görmez, kul olmaktan öte kendine bir yer ve konum belirlemez. O, her zaman kendisinin Mâbud-u Mutlak karşısında boynu tasmalı, kulağı küpeli ve ayağı prangalı bir köle olduğunun idrakindedir. Böyle birisi nefsini, enaniyetini ve benliğini kulluk potası içinde erittiğinden, mazhar olduğu bütün güzellikleri ve elde ettiği bütün başarıları da hep O'na bağlar. Belki nefsinin

aldatmasıyla bazen boyunu aşkın muvaffakiyetler karşısında bir baş dönmesi, bir bakış bulanması yaşayabilir; ama o, hemen her zaman ruhunda mündemiç bulunan ubûdiyet duygusuyla, içinde kabarabilecek bu tür menfi duyguları baskı altına alır.

Ters Orantı

Görüldüğü gibi kulluktaki derinleşme ile enaniyet ve benliğin kuvvetlenmesi arasında makûsen mütenasip (ters orantılı) bir durum vardır. Yani bir insan, Allah'a (celle celâluhu) karşı kullukta ne kadar derinleşirse nefis, enaniyet ve bencilliğine karşı o kadar temkinli davranıp içindeki menfi duyguları o ölçüde kontrol altına alabilir. Allah'a ubûdiyetten uzak duran kişi ise kulluktan uzaklaşmanın derecesine göre bencilleşir, egoist ve hatta egosantrist olur. Çünkü o, kendini kendine hatırlatacak kulluk vazifesinden uzak bulunduğundan zamanla kim olduğunu unutur da elde ettiği bütün başarıları kendine mâl eder. Hatta başkalarının yaptığı güzel işlerin bile bir yönüyle kendisiyle irtibatlandırılmasını arzu eder. Dolayısıyla başarı, alkış ve takdirler bir girdap gibi sürekli onu kendi içine doğru çeker.

Hâlbuki Hak karşısında el pençe divan duran, hayatının her karesini böyle bir şuurla geçiren insan kim olduğunu hiçbir zaman unutmaz. O her zaman, boynu tasmalı, ayağı prangalı, âciz, zayıf, fâni bir varlık olduğu şuuruyla hareket eder; böyle bir acz u fakr duygusu onda ibadet ve ubûdiyet için sürekli "Daha yok mu?" arzusunu tetikler. Ne kadar ibadet yaparsa yapsın, isterse her gün bin rekât namaz kılsın, yine de onun ağzından sürekli "Allah'ım! Sana hakkıyla ibadet yapamadım! Ey her şeyden daha açık, daha seçik bilinen Zât! Seni hakkıyla bilemedim. Bilseydim zaten erir giderdim. Ey şükür hakkı olan Allah'ım! Sana hakkıyla şükredemedim." cümleleri dökülür. Zira böyle bir kul bilir ki, yapmış olduğu ibadetler, mazhar olduğu nimetlerin yanında bir hiç hükmündedir.

Sınırsız Nimetler Sonsuz Şükür İster

Hakikaten bir insanın, cansız görülen varlıklar seviyesinde kalmayıp hayata mazhar olması, bitki ve hayvan değil de şuurlu bir varlık mazhariyetine ermesi, bunun da ötesinde Allah'ı (celle celâluhu) bilip tanıması, iman gibi sırlı bir anahtarla ebediyetin kapılarını açma fırsatını elde etmesi ve Cennet'e liyakat yolunu takip etmesi öyle büyük nimetlerdir ki, bunların dünyada bir bedeli yoktur. Bu sonsuz nimetleri ihsan eden ise Cenab-ı Hak'tır.

Eğer bir insan bütün bu nimetlerin farkında olur, O'na teveccüh eder, kullukta derinleşir, *"Hel min mezîd/Dahası yok mu?"* kahramanı kesilir, sürekli mârifet, muhabbet ve aşk u iştiyakını arttırmaya çalışırsa Allah da lütuf ve keremiyle onu enaniyet ve bencillik girdabından kurtarır. Alvar İmamı'nın ifadeleriyle;

“ Sen Mevlâ’yı seven de, Mevlâ seni sevmez mi?
Rızasına iven de, Hak rızasın vermez mi?
Sen Hakk’ın kapısında canlar feda eylesen,
Emrince hizmet etsen, Allah ecrin vermez mi?”

Aslında Allah (celle celâluhu), bin bir hâdise ile her an bize Kendini ifade buyuruyor. Buna mukabil biz de bu hâdiseleri sistemli ve disiplinli bir tefekkürle, dikkat ve teyakkuzla takip etmeye çalışır, ayrı ayrı kareleri yan yana getirerek bütününün birden ifade ettiği mânâyı anlamaya çabalar ve farklı farklı yollar araştırarak hep O’na yürüme gayreti içinde olursak, O da bizi yarı yolda bırakmayacaktır. Zira O, bugüne kadar Kendisine yürüyen hiç kimseyi yolda bırakmamıştır.

Enaniyet Çağında Ubûdiyet İksiri

Tarih boyu gündüzler geceleri, geceler gündüzleri takip edip durmuştur. Kimi zaman toprak semaya inat; sema, “gözlerin kuruması murad” demiş, zemin bir baştan bir başa çöle dönmüştür. Ama kimi zaman da semadan sağanak sağanak rahmet yağmış, yer yediveren, yedi yüz veren başaklara beşiklik etmiştir. Evet, kimi zaman aydınlık karanlığa galebe çalmış, karanlık ise iyice büzüşmüştür. Ruhanîlerin ve meleklerin atmosferi, şeytanların atmosferini hâkimiyet altına almış, farklı bir ifadeyle melekûtî durum, mülkî durum üzerinde hâkimiyet tesis etmiştir. Devr-i Risalet-penahiyi bu aydınlık dönemlere birinci derecede örnek gösterebilirsiniz. O dönemde, âdeta şeytanların gezecekleri, oturup kalkacakları, yiyip içecekleri, yatacakları müsait bir zemin ve atmosfer kalmamıştır. Daha sonraki dönemlerde de buna benzer parlak dönemler olmuştur.

Günümüzde de vücudunun bütün zerreleriyle Allah’a (celle celâluhu) kul olduğunu duyan, hisseden, ihsaslarını aşkın ihtisaslarıyla sürekli O’nunla beraber olduğu şuuruyla yaşayan insanların sayısı az değildir. Zaten öyle olmasaydı, bu arz, yörüngesinde durmazdı. Zira Allah (celle celâluhu) kendisine hâlis kulluk yapan insanların adesesiyle yeryüzüne bakar; bizim gibi mücrim, günahkâr, düşe kalka yürüyen insanları da mânen görkemli olan o insanların hürmetine bağışlar; onların yüzü suyu hürmetine kâinata bir ömür daha biçer ve onlar hatırına onu yerle bir etmez.

Her ne kadar günümüz enaniyet çağı olsa da inşâallah ibadet ve ubûdiyet adına güzel bir dönem başlamıştır. Zaten karanlığın son noktası, aydınlığın başlamasına işaret eder. Şafaktan evvel ufukta bir kararma olur. Fakat bu, son kararmadır. Tabir caizse, gecenin kendisine has hususiyetlerinin son kez püskürmesi demektir. Evet, son hıncıyla karanlıklar bir kere daha bütün ufku sarar; fakat bir de bakarsınız, arkadan bir yalancı şafak zuhur eder. O, her ne kadar yalancı bir fecir olsa da aynı zamanda fecr-i sadıkın en doğru şahididir. Zira o, şimdiye kadar hiç yanıltmamış, ne zaman fecr-i kâzip doğmuşsa kısa bir zaman sonra ardından fecr-i sadık zuhur etmiştir.

Hâsılı, enaniyet çağında bile olsa insan, Cenab-ı Hakk'a karşı ibadet ve ubûdiyette ne kadar derinleşirse, enaniyet o ölçüde ondan elini eteğini çekecek ve bencilliğin alanı yavaş yavaş daralacaktır. Nasıl ki, ışık dairesi genişledikçe zulmet dairesi daralıyor; aynen öyle de, ubûdiyetle enaniyet arasında böyle bir zıtlık vardır. Birisi, diğerinin rağmına gelişir. Bir insan ubûdiyette ne kadar derinleşirse, o ölçüde enaniyette sığlaşır. Zamanla o insan her şeyi kudret-i ilâhiyeye bağlar, ortaya koyduğu başarıların kıymetini ise O'nun rıza ve teveccühünün bulunup bulunmamasına göre değerlendirir ve neticede enaniyet ve benlik itibarıyla tamamen erir, kendini görmez olur, hep O'nu söyler, gezdiği her yerde O'nu haykırır.

Efendimiz'in Kuşatıcı Bir Duası

Soru: *Mü'minûn Sûresi'nin ilk âyetleri nâzil olduktan sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)* اَللّٰهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَأَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَارْضَ عَنَّا وَأَرْضِنَا *"Allah'ım! Bizi arttır, noksanlığa maruz bırakma; ikramlarınla değerimizi yükselt, bizi zillete düşürme; bol bol vererek bize ihsanda bulun, mahrumiyet yüzü gösterme; bizi tercih et, başkalarını üzerimize tercih eyleme; bizden razı ol ve bizi icraat-ı sübhaniyeden razı olan kullarından eyle!"*[110] *şeklinde dua yapıyor. Bu dua, bilhassa günümüzdeki inanan gönüllere ne gibi mesajlar vermektedir?*

Cevap: Öncelikle şunu ifade edelim ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahye bizzat muhatap olduğundan, bir başkasının bu yüce hakikatleri O'nun ufku seviyesinde duyup anlayabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple, söz konusu duanın mânâ ve muhtevasına dair burada ifade edilenlerin, onun gerçek derinlik ve enginliğini yansıtmaktan âciz kalacağının daha baştan bilinmesi gerekir.

Soruda da ifade edildiği üzere, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mübarek duayı, Mü'minûn Sûresi'nin ilk âyetlerinin nâzil olmasından sonra yapmıştır. Söz konusu âyetlerin meâl-i münifi şu şekildedir: *"Muhakkak ki mü'minler felâha erdiler. Onlar namazlarında tam bir huşû, saygı ve tevazu içindedirler. Onlar boş şeylerden uzak dururlar. Onlar zekâtı ifa ederler (hatta zekât vermek için çalışırlar.) Onlar ırzlarını, mahrem yerlerini muhafaza ederler. Yalnız eşleri ve sahip oldukları (cariyeleri) müstesna; çünkü bunu yapanlar ayıplanamazlar. Ama bu sınırın ötesine geçmek peşinde olanlar, işte onlardır haddi aşanlar! O mü'minler üzerlerindeki emanetleri gözetirler, verdikleri sözleri tam tamına tutarlar. Onlar namazlarını vaktinde eda edip zayi etmekten korurlar. İşte vâris olanlar, ebedî kalacakları Firdevs cennetine vâris olanlar onlardır onlar!"*[111]

Allah'ın (celle celâluhu) Peygamber Efendimiz'e ve O'nun ümmetine bir armağanı olan bu âyet-i kerimeler nâzil olduktan sonra, burada sayılan vasıfları haiz olan mü'minlerin kurtuluşa erecekleri müjdesini bütün derinliğiyle duyan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), değişik zamanlarda vahiy sağanağı karşısında ellerini açıp Cenab-ı Hakk'a hissiyatını ifade ettiği gibi –sahabe efendilerimizin rivayetine göre– yukarıda zikredilen duayı yapmıştır.

İlk Talep: Bizi Artır, Noksanlığa Maruz Bırakma!

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu duada ilk olarak, اَللّٰهُمَّ زِدْنـاَ وَلاَ تَنْقُصْناَ *“Allah’ım! Bizi arttır, noksanlığa maruz bırakma!”* demiştir. Akla gelen ilk ihtimal olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ifadeleriyle Cenab-ı Hak’tan ümmet-i Muhammed’in sayısını arttırmasını talep etmiş olabileceğidir. Zira ümmet-i Muhammed’in çokluğu her zaman O’nun gaye-i hayali olmuştur. Nitekim konuyla ilgili rivayet edilen bazı hadislerde şu bilgiyle karşılaşıyoruz: O’na (sallallâhu aleyhi ve sellem) değişik topluluklar gösterilmiş, onlar arasında büyük bir karaltı gördüğünde, hemen onların kendi ümmeti olması ümidine girmiştir. Kendisine onların Hazreti Musa’nın (aleyhisselâm) kavmi olduğu ifade edildikten sonra kendi ümmetini görmesi için ufka bakması söylenmiştir. Ufka baktığında ise daha önce gördüğü karaltıdan daha büyük bir karaltının bütün ufku kapladığını görmüştür. İşte böyle bir manzaradan kalb-i Nebevî son derece memnun, mesrur ve mutmain olmuştur.[112]

Resûl-i Ekrem Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetinin çokluğu konusundaki tehâlükünü (şiddetli talep), evlenme konusundaki tahşidatlarında da görebiliriz. Mesela O (aleyhi ekmelüttehâyâ), bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

تَنَاكَحُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أُبَاهِي بِكُمُ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Evlenin, çoğalın; zira ben, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar ederim.”[113]

Aslında evlenme bir açıdan, ferdî ve ailevî bir konu olması itibarıyla, dine ait büyük meselelerin yanında basit kalır ve denilebilir ki o büyük meselelere göre evliliğin izafî bir değeri vardır. Bununla birlikte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetinin evlenmesini ve çoğalmasını tavsiye etmiş ve bununla iftihar edeceğini beyan buyurmuştur. Antrparantez, ifade edelim ki buradaki iftihar, övünç duyma anlamındadır ve Cenab-ı Hakk’ın lütufları karşısında minnet hisleriyle şahlanma demektir.

Sayıca Çokluk Esas Hedef Olmamalı

“Allah’ım! Bizi arttır, noksanlığa maruz bırakma!” talebinde ikinci ihtimal olarak Cenab-ı Hak’tan keyfiyet yönüyle bir artma ve çoğalma isteğinin olduğu söylenebilir. Zira kemmiyete kıymet kazandıran keyfiyettir. Keyfiyet bulunmadıktan sonra tek başına sayıca çokluğun bir önemi yoktur. Nice büyük topluluklar, on bin veya yirmi bin sahabenin yaptığını yapamamıştır. İslâm’ın o ilk ve eşsiz kahramanları, o gün itibarıyla dünyanın iki süper gücü olan Sasani ve Bizans imparatorluklarının oyunlarını alt üst etmiş, onları dize getirmiş ve böylece dünyanın kaderini değiştirmişlerdir.

Bugün dünyada yaşayan Müslüman nüfusunun bir buçuk milyar civarında olduğu söylenmesine rağmen Müslümanların, nüfusları oranında bir fonksiyon eda ettikleri

söylenemez. Çünkü onlar bugün Kur'ân'ın istediği seviye ve kıvamda değiller. Ayrıca birbirine düşmüş hâldeler; birbiriyle uğraşıyor, tearuz ve tesâkutlar fâsit dairesinde birbirini yiyip bitiriyorlar. Evet, Müslümanlar tam bir vifak ve ittifak ortaya koyamadıklarından enerjilerini birbirleriyle çatışarak yiyip bitiriyor, inayet-i ilâhiyeye mazhar olamıyor, sıçrayıp devletler muvazenesinde yerlerini alamıyorlar. Onların sayıca çokluğu devletler muvazenesinde gerçekleştirilmesi gereken bu azim misyonu eda etmeye yetmiyor.

Esasında tarihe bu gözle baktığınızda kemmiyet karşısında keyfiyetin ehemmiyetini çok açık ve net bir şekilde, çarpıcı misalleriyle görebilirsiniz. Mesela tarihin belli bir döneminde samimiyetle yollara dökülmüş nice insan, çalımlı hamleler gerçekleştirmiş, doludizgin hareketler sergilemiş ve çok bereketli muvaffakiyetlere mazhar olmuştur. Fakat aynı insanlar ruhta, mânâda, duyguda, düşüncede, kalbî ve ruhî hayatta kıvam kaybetmeye başlayınca eskiye nazaran sayıca daha fazla oldukları hâlde ilerleme ve inkişaf bir yana elde ettikleri konumu bile koruyamamıştır. Evet onlar, kendilerini rehavete, tembelliğe, makam sevgisine ve korkuya salıp hicret ve i'lâ-yı kelimetullah mülâhazasını unutunca sayılarının çokluğu kendilerine bir fayda vermemiş, güç, tesir ve ağırlıklarını kaybetmişlerdir. Bu açıdan Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) اَللَّهُمَّ زِدْنَا وَلاَ تَنْقُصْنَا derken, kıvam, kredi ve kıymet-i harbiye açısından bir çoğalma isteğinde bulunduğu ve bu konuda nakîse yaşatmaması adına Allah'a (celle celâluhu) dua dua yalvardığı söylenebilir.

Nimeti Nimet Olarak Bilme En Büyük Nimet

Duanın devamında وَأَكْرِمْنَا وَلاَ تُهِنَّا buyruluyor ki, bunun mânâsı *"İkramlarınla değerimizi yükselt ve bizi zillete düşürme!"* demektir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) burada, dünyevî imkânlar, güç ve kuvvet veya keşf u keramet değil de, ilâhî ikramlara mazhar olmayı istiyor. Demek ki, ikram-ı ilâhî, talip olunması gereken çok önemli bir lütuf. Ayrıca bu ifade *"if'âl"* babından geldiği için mânâsı şöyle de olabilir: "Allah'ım, bize ikramda bulun ve bu lütufların birer ikram olduğunu da bize her daim hissettir."

İlâhî ikramın farkında ve şuurunda olması, insanın kayıp düşmekten korunmasına vesile olur. Çünkü ikramın farkında olan insan, sahip olduğu güzelliklerin O'ndan olduğunu, O'ndan geldiğini bilir. Eğer kişi, bunları kendi istidat ve kabiliyetlerinden bilir ve Karun gibi إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي *"O (servet) bana, sadece bendeki bilgi ve mârifet sayesinde verildi."*[114] derse, zillete maruz kalmaya bir davetiye çıkarmış olur. Bu açıdan insan ellerini açmalı ve sürekli "Allah'ım! Beni ne kendi elimle yaptığım kötülükler sebebiyle ne de Senin bir imtihanın olarak, herhangi bir zillete maruz bırakma!" diye sürekli yalvarıp yakarmalıdır.

Yâ Rab! Bizi Mahrumiyetle Cezalandırma!

Duanın devamında وَأَعْطِنَا وَلاَ تَحْرِمْنَا kısmı geliyor. Bunun mânâsı da, *“Allah’ım! Bize sürekli, bol bol ihsanda bulun ve bize mahrumiyet yaşatma!”* demektir.

İnsan, kendisini baştan çıkarmayacak dünyevî bazı nimetler isteyebilir. Hatta insanın istediği her şeyi Cenab-ı Hak’tan istemesi çok önemlidir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) *“Sizden herkes, ihtiyaçlarının tamamını Rabbisinden istesin, hatta kopan ayakkabı bağına varıncaya kadar istesin.”* buyurmuştur.[115] Bu açıdan insan, ister cennet köşesi gibi sımsıcak bir yuva, isterse salih bir çocuk, her ne isterse istesin, isteyeceğini Allah’tan (celle celâluhu) istemelidir.

Bununla birlikte istenilecek şeylerin kıymetini belirleyecek olan esasen insanın ufku, konumu ve gaye-i hayalidir. Elbette huzurlu bir aileye, salih evlatlara, kimseye muhtaç bırakmayacak geçim imkânlarına vs. sahip olma Allah’tan istenmesi gereken nimetlerdir. Fakat yaşamadan ziyade yaşatma sevdasıyla oturup kalkan, ihya düşüncesine kendisini adayan ve bütün insanlığa karşı çok ciddi bir şefkat hissiyle dolu olan birisinin gözü, bunların hiçbirisini görmeyebilir. Onun ufkunu dolduran şudur: “Rabbim! Ben hayattayken vesile olduğum veya vesile olduğum zannedilen herhangi bir fütuhat ve inşirahı görmek istemem. Fakat ne olur yâ Rabbi! Öldükten sonra kabrimin bir köşesinden din-i mübin-i İslâm’ın fütuhat ve inkişafını, her tarafta şehbal açan ruh-ı revân-ı Muhammedî’yi, her yanda okunan ezanları, bütün kalblerin Seninle alâkalı olarak çarpmasını temaşa etmeyi bana lütfeyle!”

Bu açıdan denilebilir ki, وَأَعْطِنَا وَلاَ تَحْرِمْنَا *“Allah’ım! Bize sürekli, bol bol ihsanda bulun ve bize mahrumiyet yaşatma!”*derken herkes kendi himmetine göre Cenab-ı Allah’tan bir şeyler ister. Birinin istediği beş kuruşla sınırlı kalırken bir diğeri milyonları isteyebilir. Bir başkası ise bununla da yetinmez ve nâmütenâhîye, sonsuzluğa talip olur. Bazıları dünyevî nimetlere kavuşmayı isterken, Hazreti Gazzâlî, İmam Rabbânî ve Pîr-i Mugân gibi engin ufuklu insanlar sürekli O’nunrızasına ermeyi ve insanlara Cennet’e giden yolu açmayı dilerler. Evet, onlar her zaman, “Allah’m benim günde elli defa canımı al! Ama ne olur bahtına düştüm Rabbim! Var olduğu günden bu yana hiç bu kadar derbeder ve perişan vaziyete düşmeyen ümmet-i Muhammed’i bu sefalet ve rezaletten kurtar!” mülâhazalarıyla oturur kalkarlar. Bu açıdan denilebilir ki, ellerini açıp duaya duran insanlar biraz da bulundukları basamağın kendilerine ilham ettiği mülâhazaları seslendirirler.

Müslümanların Vesayet Altına Girmesi En Büyük Âfet

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) duanın devamında, وَآثِرْنَا وَلاَ تُؤْثِرْ عَلَيْنَا

diyor. Bunun mânâsı da, *"Allah'ım! Tercih edeceksen bizi tercih buyur ve kimseyi bizim üzerimize tercih etme!"* demektir. Bu ifadeyi biraz daha açacak olursak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cenab-ı Hak'tan, başkalarının gelip ümmet-i Muhammed'in üzerine hâkim olmasına, onu gütmesine, vesayeti altına almasına fırsat vermemesini istiyor.

Allah'ın (celle celâluhu) başkalarını bize tercih etmesi değişik şekillerde olabilir. Mesela biz, kulluğun hakkını veremez, emanete riayet edemez ve dinden gerisin geriye dönersek Allah da devletler muvazenesinde bizi götürüp yerimize başkalarını getirebilir. Bu yüzden Allah'tan (celle celâluhu) O'nun nezd-i ulûhiyetinde makbul olan insanların vasıflarına sahip olmayı istemeliyiz. "Allah'ım, bize bedel başkalarını getirme! Burada neyin yapılmasını murad buyuruyorsan, bizimle yap!" demeliyiz. Çünkü O'nun bizi kaldırıp partal bir eşya gibi bir yere atması ve bizim yerimize başkalarını getirmesi, bizi kendi kıymetsizliğimize mahkûm etme demektir.

İmtihanın Diğer Bir Nevi: Adam Kayırmacılık

Öte yandan tercih edilmenin olumsuz bir şekli olan adam kayırma hakkında Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde,

إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي علَى الْحَوْضِ

"Sizler benden sonra adam kayırmalara rastlayacaksınız. (Kabullenmesi çok zor olan bu tür tavırlar karşısında) sabredin ki Cennet'te havzımın başında bana kavuşabilesiniz."[116] buyurduğu gibi farklı bir hakikate dikkatlerimizi çekmiştir. Nitekim O'nun ruhunun ufkuna yürümesinden sonra bu tür hâdiseler ortaya çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerim "sâbikûn-u evvelûn" yani "önden giden ilkler"den olan sahabe-i kiram hakkında âdeta başlarımızı döndürecek ölçüde takdirler üstü takdirlerde bulunduğu[117] hâlde, arkadan gelen insanlardan bazıları bunu anlayamamış; anlayamamış ve Allah ve Peygamber nezdinde çok kıymetli olan bu kahramanlardan bazılarına apaçık zulmetmiş, haksızlıkta bulunmuştur. Mesela Hariciler, Damad-ı Nebî, Şah-ı Merdan ve Haydar-i Kerrar unvanlarına layık olan Seyyidina Hazreti Ali'nin kıymetini bilememişlerdir. Aynı şekilde yaşadıkları dönem itibarıyla çokları tarafından Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'in kıymeti takdir edilememiştir.

Daha sonra gelen yöneticilerden bazıları da Râşit Halifeler dönemindeki adaleti muhafaza edememiş ve adam kayırmışlardır. Mesela onlar, bir yere bir idareci tayini veya ganimet taksimi söz konusu olduğunda hemen kendi yakınlarını tercih etmişlerdir. Hâlbuki Râşid Halifelerden hiçbirisi sırf kendilerine yakın oldukları gerekçesiyle akrabalarını belli makamlara getirmemiş, çevrelerine ayrıcalık tanımamış ve adam kayırmaya gitmemişlerdir. Çünkü bir ümmet içinde emanet, ehline verilmediği ve yakınlara iltimas geçilmeye başlandığında o ümmetin işi bitmiş demektir.

Evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisinden sonra kayırmaların olacağını ifade ediyor ve ümmetine kendisine kavuşuncaya kadar sabretmelerini tavsiye buyuruyor. Çünkü sabrın sonu selâmettir. Böyle bir tavsiye çağımız mü'minleri için de çok önemli bir mesajdır. Zira bugün de zimamı elinde tutan ve işe vaziyet edenler değişik engellemelerle işin ehli insanlara haksızlıkta bulunabilirler. Varsın onlar zulmetsin! Önemli olan sizin bütün bunlara aldırmadan hak bildiğiniz istikamette, Allah yolunda hizmetinize devam etmenizdir. Evet, adanmış ruhlar günümüzdeki bu tür adam kayırmalar karşısında istiğna felsefelerini korumalı, Cenab-ı Hakk'ın bu mevzudaki takdirini intizar etmelidirler. Çünkü O, bugüne kadar hep güzel şeyler eyledi. Eyledikleri, eyleyeceklerinin en inandırıcı referansı olduğuna göre, bundan sonra da güzel şeyler eyleyecek demektir. Yeter ki biz, O'na karşı sadakat, emniyet ve bağlılıkta kusur göstermeyelim.

Kullukta Zirve: Rıza Ufku

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) duasının sonunda ise وَارْضَ عَنَّا وَأَرْضِنَا *"Bizden razı ol ve bizi Senden razı olan kullarından eyle!"* ifadeleriyle, Cenab-ı Hak'tan razı olmayı ve O'nun da bizden razı olmasını istiyor. Bu ikisi birbirinden hiç ayrı düşmemiştir. Zira Allah (celle celâluhu), bir insandan razı ise insan da O'ndan razı olur. Aynı şekilde kulun, Rabbisinden gelen şeylere karşı rıza göstermesi, Rabbisinin de ondan razı olması demektir. Bunlardan hangisinin sebep, hangisinin sonuç olduğu hakkında ehlullahın farklı mütalâaları vardır. Bazıları insanın iradesinin hakkını verip rıza yoluna talip olmasının rıza-i ilâhiye vesile olacağını söylemiş ve bunu Efendimiz'in şu hadis-i şerifleriyle irtibatlandırmışlardır: *"Cenab-ı Hakk'ın nezdindeki yerinizi bilmek istiyorsanız, Allah'ın nezdinizdeki yerine bakın!"*[118] Yani siz O'na ne kadar değer veriyorsanız, nezd-i ulûhiyetteki değeriniz de odur. O'nu her şeyden daha çok seviyor, dünya ve içindeki her şeyden daha çok O'na değer veriyorsanız, nezd-i ulûhiyette ve mele-i âlânın sakinleri nezdinde de
o ölçüde değer görürsünüz. Bazıları ise Allah (celle celâluhu) razı olmayınca kulların da O'ndan razı olamayacağını ifade etmiş ve bunu âyet-i kerimelerde *"Allah onlardan razı oldu, onlar da O'ndan razı oldu."*[119] denilerek önce Allah'ın hoşnutluğunun zikredilmiş olmasıyla açıklamışlardır. İmam Kuşeyrî'nin de içinde bulunduğu diğer bir kısım kimseler ise onun, başlangıç itibarıyla iradî ve kulun kesbine bağlı olduğunu, nihayeti itibarıyla da bir tecelli ve hâlden ibaret bulunduğunu söylemişlerdir.

Meseleye Mâturîdî akidesi açısından bakılacak olursa Allah'ın (celle celâluhu) rızasını elde edebilme adına, şart-ı âdi plânında insanın iradî olarak rıza istikametinde bir gayretinin olması gerekir. Bu da insanın kendisini ve varlığı doğru okumasına, hakaik-i hâkka-i İslâmiye'yi doğru yorumlamasına bağlıdır. Evet, insan, Allah'tan razı olunca, Allah da (celle celâluhu) Kendisine mahsus engin rızasıyla o kuluna teveccühte

bulunacaktır.

Son bir husus olarak şunu ifade edeyim: Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mübarek duasında talep ettiği hususların her birisinin inananların hayatında tesirlerinin ehemmiyetinin farkında olarak bizim de dualarımızda sürekli bu hususları Cenab-ı Hak'tan istememiz gerekmektedir.

Liyakat ve İstihkak

***Soru:** İman hizmetinin gerektirdiği sorumluluk ve liyakati ortaya koyamayanların âdet-i ilâhiye açısından dairenin dışına itilmeye müstahak hâle geldikleri ifade ediliyor. Bu kötü âkıbete müstahak olmamak, diğer taraftan liyakat sahibi olabilmek için gerekli vasıfları izah eder misiniz?*

Cevap: Liyakat, insanın üzerine aldığı vazifeye ehil olması ve o işi hakkıyla yerine getirmesi; istihkak ise, insanın yaptığı olumsuz ve kötü işlerden dolayı cezayı hak etmesi ve buna maruz kalması demektir. Fakat hemen ifade edelim ki, insan liyakat sahibi olsa da, Cenab-ı Hakk'ın fazl u rahmeti herkes için ve her zaman çok önemlidir. Bu açıdan yüksek istidat ve kabiliyetlere sahip olan insanlar, üzerlerine aldıkları vazifeye layık olduklarını ortaya koysalar bile, yine de onların bu muvaffakiyetlerinde fazl-ı ilâhî esastır. Bununla birlikte meseleye âdet-i ilâhiye açısından bakıldığında liyakatin, çok önemli kazanımların vesilesi, istihkakın ise bunların kesilmesinin önemli bir sebebi olduğu görülür.

Nifak Şebekeleri ve İstihkak

Öteden beri ehl-i dalâlet ve nifak şebekeleri, inanmış gönüller tarafından tesis edilen bir kısım olumlu ve faydalı hizmetleri tersyüz etmek için hemen her dönemde akla hayale gelmedik değişik komplolar kurmuş, entrikalar çevirmişlerdir. Bu komplo ve entrikalarda sadece zaman ve şartlara göre değişen renk ve desen farklılığı vardır. Hatta aynı nifak şebekesi, belli bir dönemde kullandığı argümanla hâl-i hazırda arzu ettiği neticeye ulaşamayacağını anladığında, bu sefer daha başka argümanlar geliştirmiş ve o argümanlarla bu hayırlı faaliyetlerin önünü kesmeye çalışmıştır.

İşte bu nifak şebekelerinin maksatlarına ulaşıp ulaşamayacakları biraz da mefkûre yolcularının bulundukları konumun hakkını verip vermediklerine, sorumluluklarını yerine getirip getirmediklerine ve bu konuda ortaya koydukları liyakate bağlıdır. Eğer onlar emanette emin emanetçiler olarak vazifelerini layıkıyla yerine getiriyor ve birer uyûn-u sâhire (uyanık gözler) olarak değişik menfezlerden, boşluklardan gelebilecek tehlikelere karşı vazifelerini hakkıyla ifa ediyorlarsa Allah (celle celâluhu), nifak ehlinin bu tuzaklarını boşa çıkaracaktır. Ama eğer onlar liyakat keyfiyetinde sürekli kan kaybı yaşıyor, renk atıyor ve matlaşıyorlarsa –hafizanallah– o ölçüde istihkaka doğru kayıyorlar demektir. İstihkak gerçekleştiğinde ise Allah (celle celâluhu) o emaneti alır ve onu emanette emin kimselere verir. Bu açıdan iman ve Kur'ân hizmetine gönül vermiş insanlar, kendilerine kurulan komplolardan salim olmak ve bulundukları konumu muhafaza etmek istiyorlarsa, durdukları yerin hakkını vermeli ve sürekli liyakat peşinde

koşmalıdırlar.

Liyakatin Önemli Bir Şartı: Yenilenme Cehdi

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bazı âyet-i kerimelerden yola çıkarak liyakate vesile ve istihkaka sebep olan vasıfların neler olduğunu anlayabiliriz. Mesela Cenab-ı Hak bir âyet-i kerimede şöyle buyuruyor:

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ

"Eğer isterse sizi götürür ve cedit (yeni) bir kavim getirir."[120]

Burada seçilen "cedit" kelimesinden anlaşılıyor ki Allah (celle celâluhu) yoluna omuz veren insanlar, duydukları her şeyi taptaze, gökten inen semavî bir sofra veya turfanda bir Cennet hurması gibi duymalıdır. Evet onlar, Kur'ân âyetlerini ağızlarına alıp okumaya başladıklarında, henüz o an inmiş gibi, şimdiye kadar duyduklarının çok ötesinde bir zevk ve lezzetle kendilerinden geçmelidir. Aynı şekilde onlar, içinde bulundukları çağı çok iyi okumalı ve Müslümanlığa hizmeti de kendi yeniliği içinde yapmalıdırlar. Hatta onların ruhî hayatları da bu yenilikten payını almalıdır. Zaman akıp gitse, yıllar geçse bile onlar ülfet ve ünsiyete yenik düşmemeli, eskimemeli ve partallaşmamalıdır. Çünkü "cedit" olma, liyakatin olmazsa olmaz bir vasfı olduğundan, eğer bir topluluk bu özelliğini kaybederse, değiştirilmeye müstahak hâle gelir demektir.

Hizmet Mürtedlerinin Âkıbeti

Konuyla alâkalı üzerinde durulması gereken bir başka ilâhî beyan ise Mâide Sûre-i Celîlesi'nde yer alan şu âyettir:

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِه۪ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ
بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ
يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ

"Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, (bilin ki), Allah öyle bir kavim getirecek ki O, bu kavmi sever, onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı başları yerde, kâfirlere karşı ise onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler ve kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah, atâsı, ihsanı çok bol olandır ve her şeyi en iyi şekilde bilendir."[121]

Âyet-i kerimede öncelikle "irtidat" tehlikesine dikkat çekilmektedir. İrtidat, bir insanın içinde bulunduğu önemli konumdan sıyrılıp tekrar geldiği yere dönmesi demektir. Böyle bir kişiye "mürted" denilir. Mürted denildiğinde ilk akla gelen ise

itikadî mürteddir. Böyle biri İslâm dinini bırakıp gerisin geriye döndüğünden küfre düşmüş olur. Bunun yanında bir de dine hizmet mürtedleri vardır. Bunlar bir mefkûreye, belli bir dönem gönül vermiş olsalar da bir müddet sonra sinek kanadı kadar küçük şeylere takılır kalır; kalır da hizmet aşk u şevkini, eski heyecan ve aktivitesini kaybeder ve ardından da içinde bulunduğu dairenin dışına çıkarlar. Esasında bu tür insanlar genelde bütün işlerin kendi heva ve heveslerine göre yapılmasını isteyen, böyle olmadığını gördüğünde bulundukları yerde ihtilaf ve iftirakların oluşmasına sebebiyet veren ve bunun neticesinde de gerisin geriye dönen akılzede ve kalbzede bir kısım zavallılardır.

Cenab-ı Hak bu tür insanları önce şefkat tokadıyla uyarır fakat onlar ihtilaf ve iftirak ateşini körüklemeye devam ederse bu sefer nikmet tokadına müstahak hâle gelirler. Bunun üzerine de Allah (celle celâluhu) “Madem siz ihtilaf ve iftiraktan medet umar hâle geldiniz, Ben de sizi götürüp birlik ve beraberliği esas alanları, vifak ve ittifak ruhuyla hareket edenleri getireceğim.” diyerek onların bulundukları alanı başkalarına bırakır. Bu açından din-i mübin-i İslâm’a hizmet etmeye dilbeste olmuş (gönül vermiş) mü’minlerin hizmet mürtedi olmaktan çok endişe duymaları ve böyle bir duruma düşmemeleri adına pek çok şahsî haklarından feragatte bulunabilmeleri gerekir. İşte bu bir liyakat arayışı olduğu gibi aynı zamanda kötü âkıbete müstahak olmaktan da sıyrılma yol ve yöntemidir.

Liyakatin Esası Allah Sevgisi

Âyette Allah (celle celâluhu) فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ *“Allah öyle bir kavim getirecek ki…”* ifadesiyle konumunun hakkını vermeyen insanların yerine başka bir topluluk getireceğini ifade buyuruyor. Bilindiği üzere fiilin başında gelen “سَوْفَ” edatı, uzak geleceğe işaret eder. Bunun anlamı şudur: Cenab-ı Hak, iman eden insanları yapmış oldukları bir kısım olumsuzluklardan dolayı hemen cezalandırmaz. Onların imanlarına bir değer atfettiğinden ötürü, öncelikle onlara mehil üstüne mehil verir. Eğer onlar hata ve yanlışlarında ısrar ederlerse, bu defa Allah onları götürerek yerlerine başka bir kavim getirir. قَوْمٍ kelimesinin nekre olmasından, bu kavmin hem meçhul bir topluluk hem de kıymet-i harbiyesi yüksek bir topluluk olduğunu anlıyoruz.

Evet, o topluluğun şanı o kadar yücedir ki, siz bunu tasavvur ve tahayyül edemezsiniz. Bununla birlikte âyet-i kerime diyor ki, onları tanımanız için size bir kısım ipuçları vereyim: يُحِبُّهُمْ *“Allah (celle celâluhu), kıymetini ihata edemeyeceğiniz kadar belirsiz olan o kavmi sever.”* Yani şanına yakışır şekilde, rahmetinin enginliği ve muhabbetinin enginliği nispetinde onlara teveccüh eder ve sevmenin lazımını onlara ihsan eder. Daha sonra bu ilâhî sevgi onların kalblerinde Allah (celle celâluhu) sevgisine inkılap eder ve وَيُحِبُّونَهُ *“Onlar da Allah’ı severler.”* Bu fiil *“if’al”*

bâbında gelmiştir. Bilindiği üzere bu bâbın ifade ettiği mânâlardan birisi de kesrettir. Bu açıdan şöyle denilebilir: "Onlar da Allah'ı delice severler."

Âyetin devamında أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ buyrulmaktadır. Yani onlar, mü'minlere karşı "zillet" denecek ölçüde tevazu kanatlarını yerlere kadar indirmişlerdir. Fakat yanlış anlaşılmasın, onların bu tevazuu kesinlikle aşağılık kompleksi değildir. Çünkü onlar أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ *"Kendi değerlerine sımsıkı bağlı olduklarından o değerleri inkâr edenlere karşı fevkalâde aziz ve onurludurlar."* Yani onlar, kibir, gurur, zulüm, bakış açısındaki inhiraf yüzünden veya körü körüne atalarına bağlılığını ileri sürmek suretiyle inkâra saplananlar karşısında el etek öpmezler. Yine onlar, mü'minlerin ortaya koyduğu mesajlara karşı kat'î tavır alan inatçı ve mütemerritler karşısında asla bel kırmaz, boyun bükmez, temennada bulunmaz, el ve etek öpmezler.

Allah Uğrunda Mücadele Ruhu

Onların diğer bir vasıfları da يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ *"Allah yolunda mücahede ederler."* ifadesiyle anlatılmıştır ki, bunun mânâsı da Allah (celle celâluhu) yolunda mücadele etmektir. Mücahedenin keyfiyet ve kapsamı çok geniştir. Tarifler çerçevesinde mücahede; insanlarla Allah arasındaki, imana mâni olan nefsanî, cismanî ve hayvanî bir kısım engellerin bertaraf edilip kalblerin Allah'la buluşmasının sağlanmasıdır. Bu tarife göre, çağın hayat felsefesi, idrak ve ilim seviyesi nazar-ı itibara alınarak ve buna uygun argümanlar kullanılarak insanlara el uzatılmalı; zulüm, kibir, bakış zaviyesindeki inhiraf ve ataları taklit gibi Cenab-ı Allah'la insanlar arasındaki engeller de bertaraf edilmelidir.

Mücahedenin diğer bir şekli ise dur-durak bilmeden emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münker vazifesini yerine getirmektir. Gerek cami kürsülerinde, gerek konferans salonlarında, gerek seminerlerde, gerek meclis kürsülerinde ve gerekse mekteplerde, her nerede size hak ve hakikate tercüman olma imkânı verilirse orada hak ve hakikati dile getirmektir.

Fakat bir gün gelir de düşmanlığa kilitli mütecavizler –değişik zamanlarda olduğu gibi– kapınıza dayanır, ülkenize saldırır, ırz ve namusunuza göz diker ve sizi ayaklar altına almaya çalışırlarsa, elbette o zaman mücadelenin şekli değişecektir. Bu durumda kınına girmiş maddî kılıç kınından sıyrılıp devreye girecek ve Çanakkale'de, Sırpsındığı'nda, Yemen'de, Bingazi'de olduğu gibi yeniden cepheye koşulacak ve orada verilmesi gereken mücadelenin hakkı verilecektir. Tabi ki milletçe yapılacak böyle bir mücadele de ancak devletin karar vermesiyle ve onun gözetiminde yapılabilir. Bu da cihadın maddî türlerinden bir türüdür. Fakat çok yerde ifade ettiğimiz hakikati bir kez daha ifade etmek gerekirse, "cihad" denildiğinde mücahedenin sadece bir yönünü teşkil eden maddî cihadın türlerinden biri olan "sıcak savaş"ın anlaşılması kesinlikle doğru

değildir. Çünkü hak ve hakikatin insanlarla buluşturulması adına veya zulüm ve haksızlıkları engelleme adına mücadele ve mücahedenin pek çok değişik şekli vardır. Ayrıca فِي سَبِيلِ اللّٰهِ *“Allah yolunda Allah için”* kaydının da ifade ettiği üzere yapılacak “eylem” tamamen ve hâlisen Allah (celle celâluhu) için olmalı; Resûl-i Ekrem Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ortaya koyduğu kural ve disiplinler gözetilerek hakperestçe yapılmalı; asla cihad kılıfıyla şahıs veya grup menfaati ya da gazabı uğruna hareket edilmemelidir.

Hâsılı, Cenab-ı Hak, her ne şekliyle olursa olsun burada يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ buyurmak suretiyle umumi mânâda Allah yolunda mücadele etmeyi, İslâm dinine sahip çıkan insanların önemli bir vasfı, liyakatin de önemli bir esası olarak zikretmiştir.

Kınayanın Kınamasından Korkmama

Âyet-i kerimede son olarak وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍ *“Kınayanın kınamasından korkmazlar.”* buyrulmak suretiyle i’lâ-yı kelimetullah ve ruh-ı revân-ı Muhammedî’nin dünyanın dört bir yanında şehbal açması için mücadele eden insanların, başkalarının kınamasından da korkmayacakları ifade ediliyor. Evet, mefkûre yolcuları, hayatı, yaşadıkları dünyadan ibaret gören ve onun keyfini sürmek isteyen insanlar tarafından her zaman kınanabilirler. Mesela onlar, hizmet yolcularına “Bu dünyanın tadını çıkarmak varken ne diye kendinize hayatı zehir ediyorsunuz? Niye ehl-i dalâlet ve ehl-i dünyayı tahrik edip arkanıza takıyorsunuz?” şeklinde güya akıl verebilirler. Maalesef her dönemde, nâm-ı celîl-i Muhammedî’nin şehbal açmasından rahatsız olan insanlar olmuştur. Fakat iman ve Kur’ân hizmetine gönül vermiş insanlar vazifelerini yaparken başkalarının haksızca kınamalarına aldırış etmezler, tehditler karşısında korkup geri durmazlar, hak bildikleri yolda önlerine çıkan engellere takılıp kalmadan hep yürürler.

İstihdam Allah’ın Fazl u İhsanı

Âyetin sonunda, ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ *“İşte bu, Allah’ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir.”* buyrulmak suretiyle, bütün bu vasıfların çok önemli olduğu ve onları Allah’ın (celle celâluhu) herkese değil, dilediği seçkin kullarına vereceği ifade ediliyor. Yani Allah sırf unvan ve kariyer için doktora yapan, post-doktora yapan, post-der-post-doktora yapan hatta mük’ab doktoralar yapan insanlara değil, gönlünü Allah’a vermiş samimi mü’minlere hizmet etmeyi nasip etmiştir/edecektir. Bakıyorsunuz bir dönemde şarkın yalçın kayaları arasından bir zat çıkıyor, altı ay veya bir sene gibi kısa bir süre medrese eğitimi görüyor ve ardından dini, diyaneti ve Kur’ân’ı anlatma adına insanlığa bir ders veriyor ve düşüncede yeniliğe giden kapıları aralıyor. Ama o, böyle bir misyonu eda ederken, hiçbir zaman iddiada bulunmuyor ve bütün bunları sadece Allah’ın (celle celâluhu) fazl u ihsanına bağlıyor. İşte âyetin sonundaki ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ

يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ *"İşte bu, Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir."* fezlekesi liyakatin bir başka olmazsa olmaz vasfını ifade ediyor ki, o da; hiçbir zaman iddialı olmamak, hangi büyük vazife eda edilirse edilsin bütün bunları hep Allah'ın fazl u ihsanı olarak bilmektir.

Yenilenme Ruhu ve İlâhî İnayet

S*oru:* *Dinî duygu ve düşüncede yenilenme cehdi içinde bulunan insanların belirgin özellikleri nelerdir?*

Cevap: Yıllardır Müslümanların yaşadığı coğrafyada ruhî hayatın büyük ölçüde söndürülmesi, aşk u vecdin bütün bütün unutturulup gönüllerin diline zincir vurulması, düşünen ve okuyan aydınların gidip kaskatı bir pozitivizme aborde olmaları, tastamam dindarlık ve hakta sebat yerine kaba softalığın ikame edilmesi; hatta ahiret ve Cennet istenirken bile, dünyada alışılagelen mutluluğun devamı mülâhazasıyla istenmesi gibi pek çok tahribatı onarma cehdi ortaya koymadan, çarpık düşünce ve telakkileri tashih etmeden toplum olarak ruhta ve mânâda dirilmemiz mümkün değildir.

Tabi ki, son birkaç asırdan beri ruhlarımızı saran levsiyat Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle sökülüp atılabilir. Ne var ki, öncelikle milletçe çöküntü ve çözülmelerimizin gerçek sebep ve sâikleri sayılan ihtiras, tembellik, şöhret arzusu, makam sevgisi, bencillik ve dünyaperestlik gibi his ve duygulardan sıyrılmamız; sonra da İslâm'ın özü ve hakikati olan istiğna, cesaret, mahviyet, diğergâmlık, ruhanîlik ve rabbânîlik ruhuyla hakka yönelmemiz ve gönüllerimizi hak duygusuyla arıtıp şekillendirmemiz gerekmektedir. İşte bu anlayışla işe koyulmadan ve ona muvafık bir gayretle çalışıp çabalamadan düze çıkmamız imkânsızlık ölçüsünde zor demektir. Bununla beraber, eğer içimizde, öze sadık kalmanın yanı sıra çağı da kucaklayabilecek tecdit ve ıslah iradesine sahip bir kısım yiğitler varsa –ki vardır– bu tamir ve yenilenme mutlaka gerçekleşecektir.

Göz Açıp Kapayıncaya Kadar Dahi Olsa

Bir misal olması açısından, kendisine Hüccetü'l-İslâm denilen İmam Gazzâlî'nin hayatına bu perspektiften bakabilirsiniz. O, öncelikle ilm-i zahirde yüksek bir ufku yakalamıştır. Öyle ki, kendi dönemi itibarıyla ulaşılabilecek bütün kaynak eserlere ulaşmış, kütüphaneler dolusu kitabı hallaç etmiş ve neticede daha sonraki nesillere çok bereketli eserler bırakmıştır. Zaten yetiştiği dönem olan beşinci asır, bir açıdan, bizim rönesansımızın zirveye ulaştığı bereketli bir çağdır. İşte İmam Gazzâlî zahirî ilimlerde zirveleri tuttuktan sonra o ilimlerin dar kalıpları içine sıkışıp kalmamış, onlara ayrı bir kıymet ve derinlik kazandıran rabbânîlik ve ruhanîlik ufkuna yönelmiştir. Zira ona göre mânevî ve metafizik buudu olmadığı takdirde âlimlerin kitaplarda söyledikleri sözler, nazarînin ötesine geçmemektedir. Hakikat bilgisine ulaşılması nazarînin amelîye

çevrilmesi ve kalb ufkunda yaşanan bir hayat tecrübesiyle mümkündür. Dolayısıyla kalb ve ruh yörüngesinde bir hayat yaşayanlar diğer ilim ehline göre kırılma ve dökülmelere daha az maruz kalmaktadırlar.

İşte kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselen, nefsî arzularından sıyrılan, kendinde fena bulup Allah'ta (celle celâluhu) bakî olan bir insanı, rahmet-i ilâhîyenin, düşüncelerinde, mülâhazalarında ve hissiyatında kendisiyle baş başa bırakması düşünülemez. Evet, göz açıp kapayıncaya kadar bile olsa, Allah bu tür insanları nefisleriyle baş başa bırakıp yanlışlığa kaymalarına müsaade etmez.

Bildiğiniz gibi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem); يَا حَيُّ يَــا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ *"Yâ Hayyu, yâ Kayyûm! Rahmetinhürmetine Senden yardım diliyorum; her hâlimi ıslah buyur ve göz açıp kapayıncaya kadar olsun beni nefsimle baş başa bırakma!"*[122] duasını ümmetine bir hedef olarak talim buyurmuştur. Efendiler Efendisi'nin dualarını kendilerine en yüksek hedef olarak belirleyen ve o istikamette cehd ü gayret içinde bulunan ıslah erleri de, Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle, hep maiyyet-i ilâhiyenin nurdan tayfları altında yol almışlardır.

Cenab-ı Hak, Hiçbir Emeği Zayi Etmez

Bu itibarla denilebilir ki asırlara damgasını vurmuş bu büyüklerin içtihat, istinbat ve tecdit mülâhazalarını Cenab-ı Hak onların içine atmıştır. İsmail Hakkı Bursevî'nin *Kitâbü'n-Netice*'sine bakacak olursanız onun, "Sabah vakti kalbime şöyle tulû etti; içime şöyle geldi." gibi sözlerine şahit olursunuz. Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Cenab-ı Hak, bu büyük zatların yollarını aydınlatıyor ve önlerini açıyor, böylece onlar da her şeyi doğru görüp doğru yorumluyorlar. Sonra da zamanın şartlarına, toplumun karakterine ve sahip oldukları vazifeye göre yapılması gerekli olan işleri yapıyorlar.

Cenab-ı Hak, Zilzâl Sûre-i Celîlesi'nde:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

"Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlemişse mutlaka onun karşılığını görür; kim de zerre ağırlığınca bir şer irtikâp etmişse mutlaka onun karşılığını görür."[123] buyuruyor. Bu âyet-i kerimenin mânâsını, sadece "insanın burada işlediği iyilik ve kötülüklerin karşılığını ahirette alması" şeklinde anlamak eksik olur. Kanaatimce konuya şöyle bakmak gerekir: Atom ağırlığınca bile olsa yapılan iyilik ve kötülüklerin karşılığı belli ölçüde dünyada da görülecektir. Zerre ağırlığı kadar küçük hayırların bile karşılığı görülecekse şayet, mefkûre uğrunda, küre-i arz ağırlığında yapılan hayırların karşılığı öncelikle görülecek, çok defa ilâhî inayet şeklinde tecelli edecek,

demektir.

Bu açıdan Cenab-ı Hakk'ın, himmeti milleti olan, kendisini insanların dirilişine adayan, şahsî zevklerinden fedakârlıkta bulunup hiçbir şekilde kendi ikbal ve istikbalini düşünmeyen bir ihya erini kendi nefsiyle baş başa bırakması düşünülemez! Allah (celle celâluhu) kim bilir bazen açıktan açığa, bazen de şahsın hiç farkına varmayacağı şekilde onu sevk-i ilâhî ve insiyaklarla yönlendirir. İşte böyle bir diriliş kahramanı ne kadar dolambaçlı yollara girerse girsin, hangi derin vadilerde dolaşırsa dolaşsın, Allah'ın izni ve inayetiyle, hep doğru yolda yürümeye devam eder.

Allah (celle celâluhu) tarafından ufukları açılan bu tür hakikat kahramanları kimi zaman daha işin başında her şeyi ayan beyan o kadar net bir şekilde görürler ki karşılaştıkları hâdise ve problemler karşısında hemen çok rahat, فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ *"Hakkın ötesinde ancak dalâlet vardır."*[124] deyip doğruyu işaret eder, hakikati seslendirirler. Kimi zaman da karşılaştıkları hâdisenin muğlaklığı ve müphemliği karşısında, "Allah'ım, sadece Senin rızanı diliyor, bu insanların Sana yönelmesi için rızana en muvafik tercih ne ise beni ona muvaffak kılmanı istiyorum." diyerek samimiyet, ihlâs ve gayretle O'na sığınırlar. Neticede onlar, Allah'ın (celle celâluhu) izniyle doğruyu görür, doğruyu seslendirir ve insanları doğru yola yönlendirirler.

Hiç Kimse O Kapıdan Eli Boş Dönmemiştir

Eğer siz sürekli dualarınızda, "Allah'ım! Dayanamayacağım, güç yetiremeyeceğim musibet ve belalar karşısında Senin kapının tokmağına dokunuyor ve *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* diyorum. Allah'ım! Hata ve günahların ağır baskılarından kurtulma hatta tasavvur ve tahayyüllerimin kirlenmesi karşısında tertemiz bir hayat yaşayabilme adına yine Senin kapının tokmağına dokunuyor ve bir kere daha *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* talebinde bulunuyorum. Allah'ım! İnsanların dirilmeleri adına ortaya koyduğum bütün söz ve fiillerimde beni benimle baş başa bırakma! İrşad tecellilerini benim üzerimden hiçbir zaman eksik etme! Beni her daim doğru yola hidayet buyur! Bütün tavır ve davranışlarımda beni samimiyet ve ihlâsla serfiraz kıl! Sazımın sözümün insanlara tesir etmesi için inayetini, görüp gözetmeni üzerimden eksik etme! Allah'ım! İrşad ve tebliğ yolunda mücadele ederken biliyorum ki ehl-i dalâlet beni rahat bırakmayacak; çok küçük şeyleri dahi bahane ederek üzerime gelecek. Onlardan gelecek her türlü bela ve musibet karşısında eğilmeden, bükülmeden, kırılmadan, taviz vermeden dimdik ayakta durabilmek ve sadece Senin karşında eğilebilmek için yine Senin inayetine, koruyup kollamana sığınıyor, bir kere daha kapının tokmağına dokunuyor ve *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* diyorum. Allah'ım! Kalbimi duru tutamıyor ve hakkıyla hukukullaha riayet edemiyorum. Kalbimin, yarattığın günkü gibi dupduru olabilmesi adına tekrar Senin kapının tokmağına dokunuyor ve bir kez daha *'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'* diyorum." şeklinde sadakat ve samimiyetinizi ortaya

koyarsanız Cenab-ı Hak sizin bu teveccüh ve yakarışlarınızı boş çevirmez; sizi içtihat, istinbat ve tercihlerinizde göz açıp kapayıncaya kadar dahi olsa nefsinizle baş başa bırakmaz.

Evet, eğer siz hayatınızı bu mülâhazalara bağlı götürüyor, sabah-akşam hep O'nun kapısının tokmağına dokunuyor ve isteklerinizi birer dilekçe gibi hep o kapıya arz ediyorsanız, arz-ı hâlinizi duyan, bilen, gören Allah (celle celâluhu) mutlaka icabet edecek ve sizi asla karşılıksız bırakmayacaktır. Hak dostlarının yürekleri yakan o derin ve dokunaklı virdlerinde çok defa ifade edildiği gibi, şimdiye kadar O'nun kapısına gidenlerden hiç kimse eli boş dönmemiştir. Hata ve günahlar içinde düşe kalka yürüdükleri hâlde niceleri o kapının tokmağına dokunmuş, O'nun afv u mağfiretine sığınmış ve neticede O'nun rahmet, lütuf, ihsan ve inayetiyle sarılıp sarmalanmışlardır.

Hâsılı, Cenab-ı Hak, fenâ fillah, bekâ billâh ve maallah'a mazhar olamamış, ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn mertebelerinden geçerek Zât-ı Baht'a ulaşamamış, bu yolda ciddi bir sermayesi bulunmayan; fakat son derece samimi ve ihlâslı olan, sürekli "Allah'ım! İman-ı kâmil!" "Allah'ım! İslâm-ı etemm!" "Allah'ım! İhlâs-ı tam!" "Allah'ım! Samimiyet!" diyerek Allah'a (celle celâluhu) teveccüh eden ve tam bir sadakatle o kapının tokmağına dokunan tamir, ıslah ve tecdit yolcularını yalnız bırakmamış; ilâhî koruma, görüp gözetme ve kollamasıyla onları hep muhafaza altına almıştır.

Kötülüklerden Sakındırmada Denge

Soru: *Topluma zarar vermeyen çirkinliklere göz yumma, adanmışların önemli bir vasfı olarak zikrediliyor. İslâm'da nehy-i ani'l-münkerin (kötülüklerden sakındırma) önemli bir esas olduğu zaviyesinden meseleye bakılacak olursa, günahlara göz yumma ve yapılan kötülükleri affetmenin sınırları nelerdir?*

Cevap: Öncelikle ferdî kusur ve günahlarla, toplum hukukuna tecavüz sayılan suç ve kötülüklerin birbirinden ayrılması gerekir. Çünkü bunların her birine karşı alınması gereken tavır farklıdır. Şahsın kendisiyle sınırlı kalan günahların görmezden gelinmesi ve bu tür günah işleyen kişilere karşı mümkün olduğunca afv u safh ile muamele edilmesi esas iken, başka bir şahsa veya kamu hukukuna zarar veren kötülüklerin ise imkânı varsa elle, elle mümkün değilse dille ortadan kaldırılması, hiç olmazsa o kötülüklere karşı kalbî bir tavır ortaya konulması gerekir.

Ferdî Haklarda Afv u Safh Yolu

Şahsın sadece kendisini ilgilendiren günahların neler olduğunu tek tek saymaya gerek yoktur. Zira bâtılın tasfilatıyla anlatılması, safi zihinleri bulandırır; dolayısıyla faydadan daha çok zarara yol açar. Umumi mânâda İslâm'ın yasaklamış olduğu bütün söz ve fiilleri bu kategoride düşünebilirsiniz. Bir insan bunlardan birini, ikisini veya daha fazlasını irtikâp etmiş olabilir. Eğer böyle birisi, başkalarına kötü örnek olmuyor, dinin emirlerini hafife almıyor, dinî değerlerle alay etmiyor ve umumun hukukunu çiğnemiyorsa, böyle bir kişiye karşı afv u safh ile muamele edilebilir.

Zira Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet-i kerimede insanlara müsamaha göstermenin ve onlardan kötülük görülse de onlara karşı iyilikle muamelede bulunmanın önemi üzerinde durulmuştur. Mesela bir âyet-i kerimede, وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ *"Kızdıklarında öfkelerini yutkunurlar, insanların kusurlarını affederler. Allah, böyle iyi davranan ihsan ehlini sever."*[125] buyrulmak suretiyle, öfkeyi yutma, affetme ve iyilik yapma takva sahiplerinin önemli vasıfları arasında sayılmıştır. Bu sebeple mü'minlerin, başkalarının ferdî hata ve günahları karşısında ilk olarak bu Kur'ânî düsturlara uygun şekilde hareket etmeleri ve mümkün olduğunca bunlara göz yummaları bir esastır.

Bununla birlikte hususiyle cahil kişilerin ortaya koyduğu bazı muamele ve davranışlar karşısında alınması gereken tavır ise, yüz çevirme ve onlardan uzak durmadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim,

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ *"Sen her zaman af yolunu tut,*

iyiliği emret ve cahillerle uğraşmaktan uzak dur!”;[126] وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا *“(Rahmân’ın has kulları), cahiller kendilerine sataşınca ‘selâm’ der geçerler.”;*[127] وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ *“(O mü’minler), her türlü boş, faydasız ve mânâsız söz ve davranışlardan yüz çevirir ve uzak dururlar.”*[128] gibi âyet-i kerimeleriyle mü’minlere bu şekilde davranmayı emretmektedir.

Kötülükten Sakındırırken Günahı Fâş Etmeme

Bununla birlikte eğer bir insan, hata ve günahlarında ısrar ediyor, onları hafife alıyor, işlediği çirkinliklerle başkalarına kötü örnek oluyor veya toplum hukukuna tecavüz ediyorsa, bu durumda usûlünce bu kötülüğe mâni olunması gerekir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşılaşılan bu tür fenalıklar karşısında takip edilmesi gereken nehy-i ani’l-münker yöntemini şu ifadeleriyle beyan buyurmuştur:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

“Sizden kim bir münker görürse, onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse dil ile irşad ve ikazda bulunsun. Buna da gücü yetmezse kalbiyle ona tavır alsın. Bu sonuncusu imanın en zayıf mertebesidir.”[129]

Buna göre bataklığın içine düşmüş bir insana karşı yapılması gereken ilk iş, elinden tutup onu bir kenara çıkarmaktır. Eğer sizin onun elinden tutup kenara çekecek bir gücünüz yoksa, bunu yapmaya gücü yeten birisinden yardım almalısınız. Fakat bunu yaparken de hata ve günah fâş edilmemeli, yayılmamalı, bir kusur tellalı kesilmemeli, söz konusu kişi mahcup edilmemeli ve toplum içinde onun yüzü yere baktırılmamalıdır. Çünkü burada asıl gaye, onun içine düştüğü fenalıktan kurtarılmasıdır.

Elle müdahalenin mümkün olmadığı durumlarda yapılması gereken ise, nasihat etmektir. Burada nasihatin üslubu çok önemlidir. Mesela ikazda bulunurken, bütün alternatifler hesaba katılmalı ve reaksiyona sebebiyet vermeyecek bir üslup tercih edilmelidir. Bunun için de kardeşini o kötülükten kurtarmak isteyen kişi, bir sözü on defa düşündükten sonra ifade etmelidir. Hatta kendisinin konuşması muhatapta tepki uyandıracaksa, konuşmasından rahatsızlık duymayacağı birisinin ona nasihat etmesi temin edilmelidir. Dahası bazı hassas durumlarda ikazda bulunacak kişinin tamamen devre dışı kalması, yüz yüze gelmeden muhatabını uyarması gerekebilir. Mesela siz, gördüğünüz bir yanlışı düzeltme adına iki satırlık bir yazı yazar, yazdığınız bu yazıyı halim ve selim mülâhazalarınızla elli defa gözden geçirir, sonra da bunu muhatabınızın kapısının altından atar veya onun posta kutusuna bırakırsınız. Böylece hatasını doğrudan yüzüne söyleyerek onu utandırmamış, dolayısıyla da onun itibarını korumuş olursunuz.

Burada asıl gaye bir insanı bir fenalıktan vazgeçirmektir. O hâlde atılacak adımlar da çok iyi hesap edilmeli, söylenilen sözle kesinlikle muhatabın başına vurulmamalıdır. Mârifet, ne kötülüğün kötülük olduğunu söylemek ne de suç ve günaha bulaşmış kişiyi mahcup etmektir. Mârifet, bir şekilde o insanı kötülükten uzaklaştıracak en tesirli ve en yumuşak yolu bulmaktır.

Bir Acı Tebessümle İrşad ve İkaz

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kötülük ve çirkinlikleri dil ile izale etmenin mümkün olmadığı durumlarda, kalbî tavır ortaya koymak suretiyle bunun değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hadisçiler genel itibarıyla bu ifadeden, münkere karşı kalb ile buğz edilmesi gerektiğini anlamışlardır. Bununla birlikte daha farklı yorumlara da gidilebilir. Mesela bu ifadeden, kötülükleri işleyip duran insana karşı kalbî alâkanın kesilmesi gerektiği anlaşılabilir. Öyle ki siz böyle bir kişiyle karşılaştığınızda, yüz ekşitmeniz, acı bir tebessümünüz veya ondan yüz çevirmenizle onun, yanlışının farkına varmasına ve bundan vazgeçmesine vesile olabilirsiniz.

Ayrıca tavrınız şahsa değil onun kötü davranışlarına olduğundan dolayı ellerinizi açar, “Allah’ım! Ne olur benim bu kardeşimi içine düştüğü bu fenalıktan kurtar ve onu bu günahtan tiksindir!” diyebilirsiniz. Hatta bununla da yetinmez ve kardeşlik hukukunun bir gereği olarak onun fenalıktan sıyrılabilmesi adına dualarınızda bin defa, اَللَّهُمَ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْإِيمَانَ وَزَيِّنْهُ فِي قُلُوبِنَا وَكَرِّهْ إِلَيْنَا الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ وَاجْعَلْنَا مِنَ الرَّاشِدِينَ *“Allah’ım! İmanı bize sevdir, onunla kalblerimizi tezyin et; küfrü, fıskı ve isyanı bize çirkin göster. Bizleri rüşde erenlerden eyle!”*[130] dersiniz. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), gaibin gaibe yaptığı duanın kabul buyrulacağını haber vermiştir.[131]

Geçmiş dönemde bir arkadaşın bir inhirafından bahsetmişlerdi. O günden beri onun adını anarak dua etmediğim bir gün olmadı. Aynı şekilde önceki yıllarda sağlam karakterli bir arkadaş itikadî bir probleme maruz kalmıştı. Rabbim şahit, kendime yaptığım her duada muhakkak ona da dua ettim. Bu konuda ihmalkârlık göstermeyi kardeşlik hakkına, hukukuna karşı bir saygısızlık ve vefasızlık olarak gördüm. Bu şekilde kalben dua da hadisin ifadesinden anlaşılan bir mânâdır. Dolayısıyla hadis-i şerifte geçen فَبِقَلْبِهِ lafzını, sadece kalben buğz etme, alâkayı kesme ve sırtını dönüp gitme şeklinde anlamak eksik olacaktır. Burada önemli olan Allah’ın (celle celâluhu) sevmediği kötü vasfa karşı bir çeşit tavır alma, onun izalesi için elinden gelen her şeyi yapma ve böylece kardeşini o kötülükten kurtarmadır.

Kamu Hakkı Allah Hakkıdır

İster geniş, isterse dar dairede şöyle böyle topluma zarar verebilecek fuhşiyat ve münkerata karşı ciddi tavır alınması ve böylece onun izalesine çalışılması millî ve dinî

bir vazife olduğu gibi aynı zamanda Allah hakkına saygının bir gereğidir. Zira bilindiği üzere İslâm'da kamu hakları aynı zamanda Allah hakkı kabul edilmiştir. Yani verdiği zarar ve neticesi itibarıyla bir güve gibi içten içe toplumu çürütecek fenalıklar, ferdin kendisiyle sınırlı kalan günahlar gibi değildir. Dolayısıyla bu tür fenalıklara göz yumulamaz ve onlar karşısında sükût geçilemez. Kanun gücünü uygulamakla vazifeli kişiler kendilerine verilen yetkiyle kötülükleri önlemeye çalışmalı, mü'minler de yerinde ilgili mercilere müracaat ederek, yerinde bu mevzuda yetkilileri yüreklendirerek, kimi zaman da şahitlik hakkını kullanarak onlara yardımcı olmalıdır. Bir kez daha ifade edelim ki, bütün bunlardan maksat kötülüğe düşmüş bir insanı mahcup etmek değildir. Bilakis bu, toplumu içten içe yiyip bitirecek fenalıklara karşı tavır alma, toplumu bu fenalıklardan sıyanet etme ceht ve gayretidir.

Konumuzla irtibatlı olarak, Benî İsrâil'den bir grupla alâkalı kınama makamında inen fakat bizim için de önemli bir disiplin olan şu âyet-i kerimeyi hatırlayabilirsiniz. Allah (celle celâluhu) buyuruyor ki:

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

"Onlar kötülük yaptıkları zaman, birbirlerini kötülükten vazgeçirmeye çalışmazlardı. Ne çirkin davranıştı bu tutumları!"[132]

Burada geçen لَا يَتَنَاهَوْنَ fiil kipinin ifade ettiği mânâyı biraz daha açacak olursak şunları söyleyebiliriz: Bu âyete konu olan insanlar, işlenen kötülüklere engel olacak müşterek bir akıl geliştirmemişlerdi. Bu konuda kolektif şuura müracaat edilmiyordu. Aralarında bir koordinasyon yoktu. Bu yüzden kötülükten nehyetmeyen bu kişiler lânetlenmiş, meshe maruz kalmışlardı.

O hâlde kötülüğe şahit olan insanın vazifesinin ne olduğu, gücü elinde bulunduranların bu konuda ne yapması gerektiği ve bu mevzuda umumi olarak topluma ne gibi sorumlulukların düştüğü konularında ortak bir aklın geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Hâsılı insan, kendisine karşı söylenen ve sadece kendisini alâkadar eden uygunsuz ve incitici sözleri affetmeye çalışmalıdır. Nasıl ki bir insanın mide ve bağırsaklarında, yenilen gıdaları sindiren sıvılar ve asitler varsa mü'minlerin de kalb ve ruh dünyasında bu tür mesâvileri, kötülük ve haksızlıkları hazmedip eritebilecek sistemleri olmalı ve böylece onlar kendilerine yapılan kötü muameleleri rahatlıkla hazmedebilmelidir. Fakat bir kişinin şahsında bir grup veya bir cemaat hedef alınıyor ve onlar karalanıyorsa, mesele ferdî olmaktan çıkmış demektir. Böyle bir zulüm karşısında kişinin hazm-ı nefs etmesi doğru değildir. Bilakis orada yapılması gereken, tavzih, tashih ve tekzip gibi yollarla zulmü savmaya çalışmaktır. Hatta zulüm ve haksızlıkta temerrüdün devam etmesi durumunda mütecavizlerin seslerini kesme ve zulümlerine engel olma adına daha

başka hukukî yollara başvurulmalı, tazminat davaları açılmalıdır. Nitekim Hazreti Pîr de kendisini hapishane hapishane gezdiren, tecrid-i mutlaklara mahkûm eden, zindan zindan dolaştıran, defalarca zehirleyen insanlara hakkını helâl ettiğini söylemesine rağmen, hizmet-i imaniye ve Kur'âniye söz konusu olduğunda asla susmuyor, gürül gürül konuşmalarıyla zalimlerin sesini kesiyor ve böylece hakkın, Kur'ân'ın ve umumun hukukunun müdafaasını yapıyor.

Ahirete Ait Zevk ve Lezzetleri de Feda Etme Ufku

***Soru:** Hazreti Üstad'ın, "Ben, cemiyetin imanını kurtarmak yolunda dünyamı da feda ettim, ahiretimi de!"*[133] *cümlesini nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Çağın devasa kâmetinden önce yaşayan Hazreti Ebû Bekir Efendimiz (radıyallâhu anh), Hallac-ı Mansûr, İmam Rabbânî ve daha başka Hak dostları da buna benzer sözler söylemişlerdir. Onlar, âdeta Cehennem kapısında duran sıyanet meleği gibi davranmış ve insanların oraya yuvarlanmaması adına sürekli çırpınıp durmuşlardır. Necip Fazıl'ın ifadesiyle, kollarını makas gibi açmış ve *"Burası çıkmaz sokak!"* demişlerdir.

O, En Başta Dünyasını Feda Etti

Hazreti Pîr, bu sözünde ilk olarak başkalarının imanını kurtarmak için dünyayı terk ettiğinden bahsediyor. Hakikaten onun hayatına göz atan bir insan, baştan sona bütün bir ömrün bu sözü tasdik ettiğini görecektir. Zira onun seçmiş olduğu hayat tarzı normal bir insan için yaşanabilecek, dayanılabilecek gibi değildir. Onun bütün hayatı sürgünler, hapishaneler, zindanlar, baskılar ve mağduriyetlerle doludur. Kimi zaman hapishane hücresini bile yeterli bulmamış ve onu –o pak ruh beni mazur görsün– kendilerince helâ gibi bir yere tıkmışlardır. Üstelik soğuk ve dondurucu kış günlerinde bu hücrenin pencerelerini de açmış ve âdeta onu ölüme terk etmek istemişlerdir. Hatta bunlarla da yetinmeyerek onu tam on dokuz defa zehirlemişlerdir.[134] Hapishanelerdeki maddî işkence ve zulümler bir yana, bu devasa kâmet, dışarıda da peşine takılan mahalle bekçileri tarafından takip edilmiştir.

Hâlbuki Hazreti Pîr, eğer isteseydi, başkaları gibi makam ve mevki sahibi olabilir, herkes gibi rahat ve lüks içinde yaşayabilir ve dünya zevklerinden faydalanabilirdi. Zira o, çok erken dönemden itibaren büyük plân ve projeler üretebilen sağlam bir kafa yapısına sahipti. Konuştukları ve yazdıklarıyla kitlelere tesir ediyordu. Daha Meşrutiyet yıllarındayken yaşanan kargaşalarla ilgili *Sünûhât* isimli eserini yazmış ve bu eserinde problemlere çözüm olabilecek pek çok disiplin ortaya koymuştu. Aynı şekilde *Muhâkemât* isimli eserini yazdığında ulemanın bile ezberini bozmuştu. Anadolu'yu gezerek isyana hazırlanan aşiretleri ikna etmiş; meydanlarda yaptığı konuşmalarla da asi zümreleri yatıştırmıştı. Divan-ı Harp'te yargılandıktan sonra duygu ve düşüncelerinden hiç taviz vermeyerek avazı çıktığı kadar, *"Zalimler için yaşasın Cehennem!"*[135] diye bağırabilecek ölçüde de bir cesarete sahipti.

Eğer böyle muhteşem bir dimağ azıcık dünyayı düşünseydi ve çevresindekilere yaranmak için azıcık bir taviz verseydi gül gibi yaşardı. İstiklâl mücadelesini takip eden yıllarda Meclis'te bir koltuk da o kapar, orada uslu uslu oturur ve böylece sürekli iltifat görürdü. Kendisine aidât-ı mestûre yani günümüz ifadesiyle "örtülü ödenek"ten bir kısım servetler, imkânlar tahsis edilirdi. Başkaları gibi onun da bağları, bahçeleri, yalıları, villaları olurdu ve böylece refah içinde, dünyevî hayat itibarıyla bir şekilde gül gibi yaşayıp giderdi. Fakat o, davası uğruna bunların hepsini elinin tersiyle itmesini bildi ve başkalarının imanını kurtarma adına kendisi katlanılmaz bir hayata talip oldu.

Ahireti Feda Ne Demek?

Öte yandan Hazreti Bediüzzaman, milletin imanını kurtarmak için ahiretini de feda ettiğini ifade ediyor. Bu hususta bile nefsini düşünmüyor. Yani o, Allah'la (celle celâluhu) münasebetini güçlendirme adına bir köşeye çekilerek inziva hayatı yaşama, erbaînlere girme, şahsî terakkisini gerçekleştirme, zevk-i ruhaniye açılma, keşif ve kerametler izhar etme, el ve etek öptürme gibi yollara da girmiyor. Milletinin imanını selâmette görme meselesi onun biricik gaye-i hayali hâline geldiğinden, dünyeviliğe talip olmadığı gibi uhreviliğe de talip olmuyordu. Peki, onun ahirette Allah'tan bir beklentisi yok muydu? Vardı elbette. Fakat bunu Allah'ın fazlından, kereminden, hususi rahmetinden bekliyordu.

Burada şunu da hemen belirtmek gerekir ki Hazreti Pîr ve onunla aynı duygu ve düşünce çizgisini paylaşan insanlar, milletiyle bütünleşmiş ve umumi bünyenin bir parçası hâline gelmişlerdir. Onlar âdeta o bünyenin kafasının içinde yer alan nöronlardan bir tanesi olmuşlardır. Dolayısıyla onlar, acısıyla tatlısıyla bünyede olup biten her şeyi derinden derine duyar ve bundan çok ciddi mânâda etkilenirler. İşte böyle bir insan Hazreti Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gibi, *"Vücudumu öyle büyüt ki, Cehennem'i ben doldurayım ve oraya başkaları girmesin!"*[136] diyebileceği gibi *"Milletimin imanını selâmette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."*[137] da diyebilir.

Fakat Üstad'ın sahip olduğu bu vicdan enginliğine sahip olmayan birinin bu sözleri hakiki mânâda anlaması mümkün değildir. Evet, bir insanın bu fedakârlık ufkunu anlayabilmesi için, insanların bugün çektikleri muhakkak azabın yanı sıra daha sonra çekecekleri mukadder ve muhtemel azabı da kendi içinde bir yangın gibi hissedebilmesi gerekir. Bu ise bütün insanlığı kucaklayan engin bir vicdana sahip olmaya bağlıdır. Siz isterseniz buna evrensel vicdan da diyebilirsiniz. İşte böyle bir vicdana sahip insanlar, başkalarının elemleriyle üzülür, lezzetleriyle de sevinirler. Öyle ki dünyanın neresine ateş düşerse düşsün, onları da yakar. Zira onlar bu ateşin acısını vicdanlarında duyarlar.

Bu itibarladır ki, herkes için diyemesek de bizim gibi sıradan insanların bu engin

mülâhazaları tam mânâsıyla anlayabilmeleri mümkün değildir. Biz, belli ölçüde, varsa çocuğumuzun, eşimizin, arkadaşımızın elemlerini duyabilsek de bütün insanlığı kucaklayabilecek bir engin vicdana sahip değiliz. Böyle bir mârifet ufkuna ve vicdan enginliğine açılmadığımız için de çok defa o büyük zatların çektikleri ızdırabı anlamakta güçlük çekiyoruz.

Bir zaman tanıdığım birisini Yaşar Hoca'nın bir vaazına götürmüşlerdi. Merhum her zamanki gibi vaazında derin bir heyecanla ve gözyaşlarıyla konuşmuştu. Ben, misafir arkadaşın bundan etkilendiğini düşünürken onun, "Bu adam niye böyle pis pis hıçkırıp duruyor!" dediğini işitmiş, hayret etmiş ve çok üzülmüştüm. Bir tarafta anlama ve hissetme kabiliyetinden mahrum kaba bir düşünce, öbür yanda ise dışa akseden inceliğin numunesi engin bir vicdan vardı. Böyle engin bir vicdanın duyup hissettiklerini anlamak ise onunla aynı ufku paylaşmakla mümkündü.

Allah Hakkı Her Şeyin Önünde Olmalı

İşte Şah-ı Geylânî, Hazreti Gazzâlî, İmam Rabbânî ve Hazreti Bediüzzaman gibi zatlar çok geniş bir daireye kilitlendiklerinden ve çok geniş bir alanla alâkadar olduklarından dolayı kendilerini düşünmemişlerdir. Böyle bir âbide şahsiyeti tanıma bahtiyarlığına ermiş olanlara gelince, onlar da aynı fedakârlık ufkunu paylaşma peşinde koşmalıdır. Evet, adanmış ruhlar hiçbir zaman, hayatın tadını çıkarmak için, yaz günlerinde dağların tepelerine çıkıp kış bastırdığı zaman sahile inerek yalılarda keyif sürme gibi düşünceler arkasında koşmamalıdır. Onlar akıllarına gelebilecek bu tür mülâhazaları çok rahatlıkla ayaklarının ucuyla itmesini bilmelidir. Ama bunun yanında onlar keşif ve keramet gösterme, insanların içini okuma, metapsişik mülâhazalar içinde dolaşma, ruhanilerle beraber kanat çırpma gibi mânevî füyûzat hislerinden de fedakârlık göstermeli ve kendilerini sadece milletin imanını kurtarmaya adamalıdırlar. Talip olunmadığı hâlde gelen bu tür mânevî füyûzat hisleri karşısında ise "Acaba Allah beni bununla imtihan mı ediyor?" endişesini taşımalı ve aynı zamanda "Allah'ım, eğer bunlar istidraç değil de Senin birer lütfun ise Sana hamd ederim. Fakat ben bunlara talip değilim." diyecek kadar da bu konuda mert bir duruş sergilemelidirler. Esasında böyle temkinli bir yaklaşım aynı zamanda Allah hakkını her şeyin önünde görme demektir.

Burada yanlış anlaşılabilecek bir noktaya dikkat çekmekte fayda olabilir: Ahiretini feda veya mânevî füyûzat hislerinden fedakârlık, ibadet ü taatı, evrad u ezkârı terk veya ihmal etmek demek değildir. Bilakis bunları mümkün mertebe en üst seviyede yerine getirmekle beraber, hedefte keşf u keramet, ruhanî zevk ve lezzetler değil, kulluk vazifesini yerine getirme ve duyup tattıklarını başkalarına da duyurup tattırma vardır. Hem zaten ibadet ü taat, evrad u ezkâr ile kendi imanını muhafaza altına almayan birinin başkasının imanını kurtarması mümkün değildir.

Son bir husus olarak şunu ifade edeyim ki, insanın kendisini düşünmeyerek sürekli

yaşatma duygusuyla oturup kalkması, hep O'nu hecelemesi, insanlığı düşünerek gecelemesi bir peygamber vasfıdır. Ötede insanlar belirli kategorilere ayrılırken din, iman, Allah, Kur'ân ve insanlık için çırpınıp duranlar da inşâallah peygamberlerle birlikte haşr olacaktır. Bu yüzden himmetler âli tutulmalı, yaşama duygusu bir kenara bırakılıp hep yaşatma ideali peşinde koşulmalıdır.

Başarıyla Gelen İmtihan: Zafer Sarhoşluğu

Soru: *Güzel bir netice veya başarı elde edildiğinde mü'mince mülâhaza nasıl olmalıdır?*

Cevap: Hakiki bir mü'min, bütün iyilik, güzellik ve başarıların Allah'tan (celle celâluhu) geldiğini, kötülük ve başarısızlıkların ise nefsinden kaynaklandığını bilir. Zira çok açık ve net bir şekilde Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَّا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

"Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsindendir."[138]

Öyleyse inanan insan hiçbir zaman vesile olduğu iyilik ve güzelliklere, yaptığı iş ve hizmetlere sahip çıkmamalıdır. Aslında biz, bütün namazlarımızda Allah'ı (celle celâluhu) tesbih etmek suretiyle O'nun icraatında, şuûnâtında, rubûbiyetinde eşi, menendi, naziri, zıddı ve niddi olmadığını söylemiş oluyoruz. İşte dilimizle söylediğimiz bu hakikati bütün derinliğiyle içimizde de duyar ve onu düşüncelerimize hâkim kılabilirsek, Allah'ın izniyle, vesile olunan iyilik, güzellik ve başarıları, yapılan hizmetleri kendimize mâl etme gibi büyük bir günah içine düşmemiş oluruz.

Ne Mutlu O İnsana ki Haddini Bilir

Allah'a (celle celâluhu) inanan bir insanın, ne tür başarılara imza atarsa atsın, haddini bilmesi gerekir. Hazreti Pîr, eserlerinde,[139] طُوبَى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ *"Ne mutlu o adama ki, kendini bilir ve haddini aşmaz."*[140] hakikatine dikkat çeker. İnsanın haddini bilmesi ve kendi çerçevesini aşmaması ise, etten kemikten yaratıldığının ve mahiyetinin acz u fakr ile yoğrulduğunun idrakinde olmasına bağlıdır. Dahası insan, mülâhazalarını biraz daha derinleştirerek, kirli bir toplum içinde neş'et ettiği için çoğu zaman belvâ-i âmm sayılabilecek kirlere bulaştığını hatta bazen gırtlağına kadar günahlara daldığını göz önünde bulundurmalı ve demeli ki, "Esasında benden hiçbir şey olmazdı. Demek ki Allah, engin rahmetiyle muamelede bulunduğundan mazhar olduğum ihsan ve lütuflar O'ndan geliyor." Eğer insan böyle düşünür ve hâlis bir tevhid ile Cenab-ı Hakk'a teveccüh ederse bâlâpervazâne iddialara girmez. Bütün güzellikleri O'ndan bildiğinden dolayı da Allah (celle celâluhu) ona olan nimetlerini devam ettirir.

İnsanın, nefsine itimat edilemeyeceğini anlaması adına günahlarını hatırda tutması da çok önemlidir. Zira insan, cürmünün farkında olduğu müddetçe, iddiaya girmez. İddialı olmak bir yana, kendisine hep günahkâr bir insan nazarıyla bakar, başarılı görünen faaliyetler karşısında da Cenab-ı Hakk'ın bazen mücrimlere de iş yaptırabileceğini düşünür; "Benden bir şey olmazdı ama Allah (celle celâluhu) yoklukta varlık cilvesi gösteriyor." der; değişik vesilelerle sürekli kendini hesaba çeker.

Bununla birlikte insan, bu tür iddialardan kaçınmak için ille de günah işlemesi gerektiği şeklinde bir mülâhazaya girmemelidir. Çünkü bir bakıma, bir günaha kulak kabartma, bir yanlışa doğru adım atma gibi hiç farkına varmadan işlediğimiz hatalar bile, nefse itimat edilemeyeceğini anlamamız adına yeterli bir sermayedir. Önemli olan bunları çok iyi değerlendirebilmektir. İnsan bir hatanın akabinde bin kere tevbe etmiş olsa dahi, o yanlışını sürekli mülâhazasında canlı tutabilirse ancak o zaman Cenab-ı Hakk'ın sa'y ve gayrete lütfettiği neticeleri kendinden bilmez ve bunların Allah'ın (celle celâluhu) birer lütfu olduğunu gönlünde derinlemesine hissedebilir.

Böyle ulvi bir nefis muhasebesinde dikkat edilmesi gereken husus ise şudur: Kimi zaman şeytan, insana günahlarını bahane olarak gösterir ve "Bu günahkâr hâlinle Allah'a yönelemezsin!" diyerek onu aldatmaya çalışır. İnsan, böyle durumlarda bir taraftan arınma yollarına tevessül ederken diğer yandan da Allah'ın rahmetini düşünmeli ve "Gerçi cürmüm çok ama gönlüm Sana hayran." demelidir. İşlenen günahlar, Cenab-ı Hakk'ın icraat-ı sübhaniyesine, lütuf, inayet ve ihsanlarına hayranlığa ve teveccühe mâni olmamalıdır. İşlemiş olduğu cürümler insana kendini Cenab-ı Hak'tan çok uzakta gösterse de o, duygu ve düşünceleri itibarıyla hep yakınlarda dolaşmaya çalışmalıdır. Bir insan, bırakalım paçalarına veya dizlerine kadar kirlenmeyi, gırtlağına kadar levsiyat içine batsa bile yine ulûhiyet ve rubûbiyet dairesinin biricik sultanı olan Allah'a (celle celâluhu) ve o dairenin en büyük davetçisi olan Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) teveccüh etmeli, onları deli gibi sevmeli ve asla bu kapıdan ayrılmamalıdır. Bu, bir yönüyle çelişki sayılır. Fakat mü'min, hayatını bu zıtlıkların ve çelişkilerin ahengi içinde götürmek zorundadır.

Şeyh Uçmaz, Mürid Uçuruma Yuvarlar

Asıl konumuza dönecek olursak; başarılar karşısında insanın düşebileceği en önemli tehlikelerden birisi muvaffakiyet neticesinde kendisine yönelen teveccüh ve iltifatlara layık olduğunu düşünmesidir. Oysaki Allah (celle celâluhu), imtihan unsuru olarak liyakatin çok üstünde lütuflarda bulunabilir. O hâlde insan bir taraftan mazhariyetleri karşısında Allah'a şükürde kusur etmemeli, diğer yandan da bunları sahiplenmemelidir. Zaten cürmünün farkında olan insan, Cenab-ı Hakk'ın teveccühlerini kendisinden bilmez. O, bir taraftan ortaya çıkan gülistana, diğer yandan da kendisine bakar, kendisiyle yüzleşir ve çorak bir arazide güllerin neşv ü nema bulması karşısında sadece

şaşkınlık ve hayretini dile getirir. Hakikaten Cenab-ı Hak, bazen çok kırılmış, dökülmüş ve çatlaklar yaşamış insanların sa'yine bile ekstra teveccühlerde bulunabilir. Bunu gören bazı insanlar da o şahsın etrafında toplanarak takdirlerini ifade edebilirler. Hatta birisi kalkıp onun veli bir zat olduğunu söyleyebilir. Bir başkası bunu bile az görüp; "Ne velisi? O, ortaya koyduğu âsâr-ı bergüzidesiyle gavs gibi görünüyor." diyebilir. Başka biri ise daha ileri gidip onun kutbiyet ve gavsiyeti cem ettiğini iddia edebilir. Bu kadar iltifat ve teveccüh karşısında o kişi de hüsnüzannın verdiği bu makamlara gönlünü kaptırıp "Acaba ben hakikaten gavs veya kutup muyum?" şeklinde düşünebilir.

Bazen içinde bulunduğu bu duruma makul mahmiller de bulabilir. Mesela der ki, "Allah'ın insana en büyük ikramı, ikramını hissettirmemesidir. Demek ki ben bugüne kadar bu durumun farkına varamamışım. Etrafımda halkalanan bunca insan yalan söyleyecek değil ya!" Hani halk arasında, *"Şeyh uçmaz, mürid uçurur."* şeklinde bir söz vardır ya, işte etrafındaki insanlar, o kişi uçmasa da, onu uçurmaya başlar. Aslında bu bir uçurma değil, –hafizanallah– o kişiyi uçuruma yuvarlama demektir. Çünkü bir zaman gelir ki, karşı tarafın aşırı teveccüh ve medh u senalarını gören böyle biri gavsiyet ve kutbiyetle de yetinmez ve gözünü mehdilik ve mesihlik gibi makamlara dikmeye başlar. Hele bir de çevresindekiler onun Mehdi veya Mesih olduğuna dair ima ve işaretlerde bulunursa bu sefer o zavallı, hüsnüzannın verdiği makamlara dilbeste olur (gönlünü kaptırır) ve kendisini buna iyice inandırmaya başlar. Bazen yapmacık tevazularla bu düşüncesini izhar ederken bazen de konuyla ilgili bazı âyet ve hadisler okuyarak bunlardan kendisine pay çıkarır. O, belki de isyan ve günahlarıyla düz yolda bile yürüyemiyor iken, kendisini göklerde uçuyor görür. İşte böyle biri, kendini uçuruma sürükleyecek çok tehlikeli bir yola girmiş demektir. Hâlbuki Hazreti Pîr-i Mugân'ın mülâhazasıyla, insan sevdiklerine fevkalâde makamlar vereceğine, davada fevkalâde sadakat göstermelidir. Kardeşlerini, dünyaya değiştirmeyecek ölçüde çok sevmeli fakat onların boynunu kıracak mübalağalı övgülerden de her zaman kaçınmalıdır.

Dericinin Elindeki Deri Misali

Tarihimize baktığımızda, sultanlardan Hak dostlarına kadar pek çok büyük zatın kendilerini hep yerden yere vurduklarını görürüz. Her biri ayrı bir yüce kâmet olmasına rağmen onlar kendilerine hiçbir zaman bir kıymet-i harbiye takdir etmemişlerdir. Zaten iddiada bulunan bencil insanların bir şey olması da mümkün değildir. Zira onlar, fantezilerden bir türlü sıyrılamazlar ve sürekli kendilerini ifade etme lüzumunu duyarlar. Bunu gerçekleştirebilmek için de hakikatleri yeterli görmez, fantezilere girer, riya ve süm'a (başkasına gösterme ve duyurma) gibi daha başka yollara tevessül ederler.

Mesela bir gün birisi kalkar, İmam Buhârî üzerine konuşmaya başlar. Fakat bakar ki, söylediklerine çok da iltifat edilmiyor. Zira bunlar, bütün hadisçilerin bildikleri

bilgilerdir. O, sözleriyle dikkatleri kendi üzerine çekemediğini görünce daha orijinal bir şeyler söyleme ihtiyacı duyar; ardından ahiretin varlığıyla ilgili farklı bir mülâhazada bulunur ve klasik bir monist gibi ifadeler kullanarak dikkat çekmeye çalışır. Esasında o söylediklerinin de, Şeyh Bedrettin Simavi'nin *Vâridât* isimli eserinde söylediklerinden bir farkı yoktur. Hatta Aristo'nun öteki âleme ve ruha dair ileri sürdüğü düşüncelere baktığınızda da benzer tenakuzlarla karşılaşabilirsiniz. Yine o insan orijinal diye ortaya koyduğu bu telakkilerin kendisinden önce nice insan tarafından seslendirildiğini anlayınca bu sefer ne diyeceğini düşünmeye başlar ve farklı bir fantezi adına ruhların devr-i daiminden bahisler açar. Ne var ki o şahıs, hakikatleri bulma ve duyurma arayışında olmadığı için nefsini tatmin adına sahnelediği orijinallik gösterileri hep hüsranla neticelenir.

Oysaki Allah (celle celâluhu), bizi kul yaratmıştır ve insan için kulluk pâyesinden daha büyük bir pâye yoktur. Neden Cenab-ı Hakk'ın bizi kul olarak yaratmasıyla iktifa etmeyelim, bunu yeterli bulmayalım? Bize düşen vazife, O'na gönülden teveccüh etmek ve O'nun rubûbiyet ve ulûhiyetine karşı ciddi bir ubûdiyetle mukabelede bulunmaktır. Kaldı ki Hazreti Pîr'in yaklaşımıyla ubûdiyet, bize daha önce lütfedilen nimetlere karşı bir şükürdür; daha sonra verilecek nimetler için bir mukaddime değildir.[141] Bundan dolayıdır ki sırf belli mazhariyetlere ulaşmak niyetiyle Allah'a kullukta bulunmak doğru değildir. Allah (celle celâluhu) dilerse karşılıksız lütuflarda bulunduğu gibi kulluk karşılığı olarak da engin rahmetinden lütuf ve ihsanlarda bulunabilir. Fakat bu, beklenmez. Ücret ve mükâfatını baştan almış bir kul olarak bize düşen, Allah'a karşı sürekli hamd ve şükür duyguları içinde olmaktır.

Allah'a (celle celâluhu) kul olmayan bir insan nefsine kul olur. Nefsine kul olan insan ise sadece kendisi için yaşar ve kendini dünyanın merkezi olarak görür. Böyle bir insana egosantrist denir. Sürekli kendisiyle meşgul olan, kendi ufku, kendi düşünceleri, kendi mülâhazaları hatta kendi kâmet-i bâlâsı, edası ve endamı karşısında hayranlık duyan bir insana da narsist denir. Böyleleri sadece kendi yaptıklarını ve ortaya koyduğu başarıları beğenir ve bunlarla övünür, başkalarını beğenmesi ise mümkün değildir. Bu tür insanların övgü ve senalarla tatmin oldukları da görülmemiştir. Onlar sürekli hep daha fazlasını ister. Tabi böyle bencil ve narsist kişiliklerin, insanlığa faydalı herhangi bir iş ve icraatları da olmaz.

Mütevazi insanlardır ki, Allah (celle celâluhu) onları nice hayırlı işlere vesile kılar. Şairin dediği gibi,

" Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebat.
Mütevazi olanı rahmet-i Rahman büyütür."

Yani tohum toprağın bağrına düşmeyince feyze mazhar olamaz. Yüzü yerde olanları da Allah (celle celâluhu) ekstra lütuflarla kâmet-i bâlâ hâline getirir. İşte Şah-ı Geylânî,

işte Muhammed Bahauddin Nakşibend, işte Ebu'l-Hasan eş-Şâzilî, işte Hazreti Pîr-i Mugân. Aradan asırlar geçmesine rağmen hâlâ onların evradını okuyor ve eserlerinden istifade ediyoruz. Onların her birisi unutulmayan simalar hâline gelmişler. Çünkü onlar, mahviyet, tevazu, hacalet ve kendini nefyetmenin kahramanları olmuşlar. Kendilerini yok sayıp bütün himmetlerini Yüce Allah'ı (celle celâluhu) ispata vermişler. O'nun varlığını nazara verip, kendilerini sıfırlamışlar. Başka bir ifadeyle onlar kendilerini vücud-u ilâhinin gölgesinin gölgesi olarak görmeye hasretmiş, Allah da onlara öyle bir vücud-u câvidânî vermiş ki, hâlâ içimizde yaşamaya devam ediyorlar. Hem içimizde öyle bir yaşıyorlar ki, bazen odama girdiğimde, mesela bir Ebu'l-Hasan eş-Şâzilî Hazretleri veya bir Abdülkadir Geylânî Hazretleri'yle karşılaşacağım gibi geliyor bana. Gönlümde o kadar canlı yaşıyorlar. Evet, onlar Allah'ı (celle celâluhu) ispata koşmuş, Allah da onları öyle bir tespit buyurmuş ki, onların her biri, asırlar geçmiş olmasına rağmen, bize yol gösteren birer rehber gibi vazife görüyor. Yedi sekiz asır sonra bile biz hâlâ onların evradına müracaat etmek suretiyle günümüzün problemlerine çare arıyoruz. Bundan daha güzel tespit mi olur?

Hâsılı, tekebbür, büyüklenme, maalesef günümüzün en yaygın hastalıklarından biridir. Zafer ve muvaffakiyet neticesinde ise bu hastalık insanı helâke sürükleyecek ölçüde tehlikelidir. O hâlde başarı ve güzel neticeler karşısında bize düşen, bütün bunları Rabbimizden bilmek ve O'na karşı hep hamd u sena duyguları içinde iki büklüm olmaktır.

Kötülüklerden Sakındırma ve Bâtılı Tasvir

S ***oru:*** *Bâtılı tasvirin safi zihinleri idlâl edeceği ifade ediliyor. Fakat bâtıldan insanları uzak tutma adına onun kötülüğünün de anlatılması gerekiyor. Bu iki husus arasındaki denge nasıl kurulmalıdır?*

Cevap: Öncelikle bir şeye "kötü" diyerek onun kötülüğünü anlatmakla, onun detaylarıyla tasvirini yapmanın birbirinden farklı olduğunun bilinmesi gerekir. Fert ve topluma zarar veren tavır ve davranışlardan insanları uzaklaştırmak, soğutmak ve bu tür kötülüklere karşı onlarda bir tiksinti hissi uyandırmak için elbette onların kötü olduğunun söylenilmesi, onlar hakkında uyarıda bulunulması gerekir. Fakat bu yapılırken, o kötü fiil ve davranışlar renk renk, çizgi çizgi resmedilip zihinlerde somut fotoğraf oluşturacak şekilde ortaya konulmamalıdır. Zira meselenin tam bir fotoğrafı çekilerek ortaya konulması, bazılarında söz konusu fiillere karşı arzu ve temayül oluşturabilir.

Bu itibarla, yapılan işin maksadının aksiyle neticelenmemesi için bâtıl olarak isimlendirilen kötülük ve günahlar tafsile girilmeden icmalen zikredilmeli, akabinde onların zararları anlatılmalı, gerek dünyada gerekse ahirette insanın başına getireceği olumsuz âkıbet ifade edilmelidir. Mesela sürekli günah işleyip kötülük peşinde koşan birine, mânevî füyûzat hislerini yitireceği, ibadet ü taatından zevk alamayacağı, basiretinin köreleceği, ihsaslarını harekete geçiremeyeceği, ihtisas dünyasından habersiz yaşayacağı, şeklî Müslümanlıktan kurtulamayacağı, Allah'ı (celle celâluhu) sadece nazarî olarak bileceği, O'nun huzurunda bulunuyor olma şuuruna ulaşamayacağı gibi hususlar hatırlatılabilir. Yani bir günahı tasvirden daha ziyade o günahın sebebiyet vereceği kötü âkıbete dikkat çekilebilir.

Negatif Çağrışımların Yıkıcı Tesiri

Bilindiği üzere şeytan, insanı günaha sürükleme adına ondaki bazı negatif duyguları çok iyi değerlendirir. Dolayısıyla bu duyguların uyanmaması ve uyarılmaması çok önemlidir. Bâtılı tasvir adına ifade edilen şeyler ise, bu duyguların uyanması adına birer sevk edici saik ve çağrışım gibidir. Bunlar insandaki bu potansiyel duyguları harekete geçirir. Şeytan da bu durumu fırsat bilir, negatif çağrışımları kullanarak insanları tesiri altına almaya çalışır ve onları fenalıklara sevk eder.

Bâtılı tasvir dediğimizde daha çok beşerî garizeleri harekete geçirecek mevzular akla gelir. Fakat meseleyi sadece şehevanî hislere bağlamak da doğru değildir.

Anlatıldığında insanlarda onu yapmaya karşı bir arzu ve istek oluşturabilecek her türlü kötülük için aynı husus geçerlidir. Mesela siz ikiyüzlülüğün nasıl bir kötülük olduğunu anlatmak istiyorsunuz. Şayet siz meseleyi detaylandırırken onu artistik bir maharet olarak algılanacak şekilde insanlara takdim ederseniz, bazı zihinlerde o kötü sıfata karşı bir beğeni duygusunun oluşmasına sebebiyet verirsiniz. O hâlde mesâvi çerçevesi içinde yer alan bütün tavır ve davranışlarda terhip (korkutma) edalı bir üslup takip edilmeli ve bunları işleyen insanların hesap gününde nasıl bir cezayla karşı karşıya kalacakları anlatılmalıdır.

Hatta şirki tasvir ederken bile çok hassas davranılmalıdır. Mesela, Cenab-ı Hakk'a şerik koşulan ve –hâşâ ve kellâ– sanki birer mâbud ve maksutmuş gibi kendilerine teveccüh edilen bir kısım cisim ve objelerin isimlerini tekrar edip durmaya, hatta herhangi bir zaruret yoksa tasrih etmeye gerek yoktur. Bu tür şeyler icmal edilmeli ve daha çok Allah'a (celle celâluhu) şirk koşan bir insanın ebedî saadet yurdunu kaybedeceği, ebedî bir Cehennem hayatıyla karşı karşıya kalacağı üzerinde durulmalıdır.

Aynı şekilde anne-babaya karşı gelme, yalan yere şahitlikte bulunma, hırsızlık yapma, iftira etme, gıybet yapma gibi meseleler arz edilirken, bu günahlara karşı muhataplarda imrenme duygusu hâsıl edecek tafsilattan kaçınılmalı, icmalî bir üslup takip edilmeli ve asıl olarak bütün bu günahların âkıbetlerine dikkatler çekilerek insanlarda bunları işlemeye karşı bir mukavemet hissi oluşturulmalıdır.

Aslında bu metot, peygamber üslubudur. Mesela Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dil âfetlerinden ve zinadan uzak durmanın insan için nasıl bir kazanç vesilesi olduğunu anlatma adına şöyle buyurmuştur: *"İki çene arasını ve apış arasını koruma hususunda bana teminat verin, Cennet'e gireceğinize teminat vereyim."*[142] Görüldüğü üzere burada mesele muğlak ve müphem bir şekilde icmalen muhataplara sunulmuş, bu iki hususta sağlam durulduğu takdirde elde edilecek mükâfat nazara verilmiştir.

Ayrıca bilinmesi gerekir ki, bâtılı tasvire maruz kalan insanın zihin kirliliği günlerce belki haftalarca devam edebilir. Hatta olumsuz bir kısım şeyler ibadet ü taat esnasında bile onun zihnini meşgul edebilir. Bu açıdan insan bu tür menfiliklere karşı mesafeli durma hususunda daha başta güçlü ve kararlı olmalıdır. Bütün bunlardan uzak durup kaçınmanın yanında, aynı zamanda o, sürekli zihnini iyi ve güzel şeylerle doldurmaya çalışmalıdır. Öyle ki insan, korteksindeki hangi dosyaya el atarsa atsın karşısına hep güzel sözler, güzel düşünceler ve güzel tablolar çıkmalıdır. Ezkaza bir şekilde gözü, kulağı, zihni kirlendiğinde veya kalbine olumsuz bir şey girdiğinde ise ona uzun ömür tanımadan, hiç vakit kaybetmeksizin hemen en yakın seccadeye koşmalı ve o arınma kurnasının altında kirlerinden temizlenmeye çalışmalıdır.

Temiz Bir Zihin ve Güzel Âkıbet

Hususiyle günümüzde çarşıda, pazarda hatta bizim için en korunaklı mekânlar olan evlerimizde dahi zihinlerin çok ciddi bir kirliliğe maruz kaldığı bir gerçektir. Bu gibi negatif tasvir ve görüntüler ise zamanla insanın kuvve-i hafızasını ve korteksini kirletir. Oraya yığılan bu kirli bilgiler daha sonra insanı ciddi mânâda meşgul eder ve ondaki bir kısım kötü duyguları tetikler. İnsan zihnindeki bu türlü resimler, onun his ve düşünce dünyasını baskı altına alarak kendi arzu ve isteklerini dayatır. Hatta fırsatını bulduğunda insanın iradesini felç eder ve onu, ahiret hayatını mahvedecek haram ve günahlara sürükler.

Evet, bütün bu olumsuz tasvir ve görüntüler zamanla insanda bir şuuraltı müktesebatı oluşturur ve onun rüyalarını bile kirletmeye başlar. Oysaki insan, rüyalarında bile nezih olma azmi içinde bulunmalıdır. Aslında biz, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dualarını rehber edindiğimizde, akşam yatarken okuduğumuz dualarla, "Ey emanette emin olan Allah'ım! Ben duygu, düşünce ve hayallerimi Sana emanet ediyorum. Onların kirlenmesine fırsat verme ki, ben uykudan uyandığım zaman bir kısım kirli duygularla uyanmış olmayayım!" mülâhazalarıyla Allah'a (celle celâluhu) sığınıyor ve böylece gece ufkumuzu da Cenab-ı Hakk'ın sıyanetine emanet ediyoruz. Bir insanın bu kadar hassas hareket etmesi, hiç şüphesiz onun ahiret hayatı hesabına çok önemlidir. Bilinmesi gerekir ki, onun bu mevzudaki her türlü niyeti, duası ve cehdi sevap defterine yazılır. Hatta yerine göre insanın hayallerinin kirlenmemesi, şuuraltı müktesebatının duygularını baskı altına almaması, ihsas ve ihtisaslarının temiz kalması adına göstereceği böyle bir ceht, onun yüz rekât namaz kılmasından daha önemli olabilir. Ne var ki, insanın rüyalarında bile temiz âlemlerde gezmesi, bağ ve bahçelerde, yaseminlikte yürüyor gibi salına salına dolaşması ciddi bir azim ve kararlılıkla iradenin hakkının verilmesine bağlıdır.

Esasında bir insan hataya sevk edecek sebeplerden ve hata düşüncesinden ne kadar uzak durursa, günaha girmeme adına o kadar selâmette demektir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, اَللّٰهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ *"Allah'ım, doğu ile batının arasını birbirinden uzak tuttuğun gibi, benimle hatalarımın arasını da uzak tut."*[143] diye dua etmek suretiyle, hatadan uzak durmanın ehemmiyetine işaret etmiştir. Çünkü kendisini kenardan köşeden de olsa işin içine salan bir insan, belli bir zaman sonra akıntıya kapılacak ve bir daha da kenara çıkmaya imkân bulamayacaktır. Evet, eğer insan bir kere isyan deryasına açılırsa, daha sonra bir daha kenara çıkamayabilir. Bu sebeple o, sürekli zihnini, fikrini, hissiyatını temiz tutma gayreti içinde olmalı, nefsanî ve şeytanî tuzaklara karşı da sürekli tetikte ve teyakkuzda bulunmalıdır.

Hizmetlerin Anlatılmasında Makul ve Objektif Çizgi

S*oru:* *Yapılan hizmetlerin hissilikten uzak, makul ve objektif bir şekilde anlatılması gerektiği üzerinde duruyorsunuz. Bu hususu izah eder misiniz?*

Cevap: Öncelikle ifade etmek gerekir ki, insan, hakkında yapılan eleştiri ve tenkitlere açık olmalı ve yapılan hizmetleri anlatırken iddiadan uzak durmalıdır. Zira insan, mahiyeti itibarıyla kusura açık bir varlıktır. Onun en doğru zannettiği iş ve amellerinde bile bir kısım yanlışlıklar bulunabilir. Mesela insan, ilmihallerde anlatılan hüküm ve şartlara riayet ederek kıldığı namazında bile dünya kadar kusuru bulunabileceğini hiçbir zaman nazardan uzak tutmamalıdır. Aynı şekilde oruç, zekât, hac gibi ibadetlerin kendilerine göre o kadar çok esası vardır ki, mü'minin bunların tamamını arızasız ve kusursuz ortaya koyması çok zordur. Hele yapılan amellerin içselleştirilmesi, ihlâs ve samimiyete bağlı eda edilmesi, riya ve süm'adan (başkasına gösterme ve duyurma) ayıklanması gibi meselenin içe bakan yönleri göz önünde bulundurulacak olursa meselenin zorluğu daha iyi anlaşılmış olur.

İnsan, Hata ve Kusurlara Açık Bir Varlıktır

Şayet her zaman yapageldiğimiz ibadet ü taatta bile bu kadar kusur ihtimal dâhilindeyse, çok farklı buutları ve derinlikleri olan insanlık yolundaki hizmete ait işlerde hata yapmak kaçınılmaz olacaktır. Vakıa Hak yolunda yapılacak hizmetlere dair Kur'ân ve Sünnet-i Sahiha'nın bize bildirdiği temel disiplinler elimizdedir ve bunlar zaman ve mekân üstüdür. Ancak bu disiplinlerin sabit düsturları yanında farklı zaman ve mekânlara bakan değişik yönleri de vardır. İşte bu noktada insanın her zaman tam bir isabetle tercihte bulunması bir hayli zordur. Bununla beraber ortaya konulan açılımlar bir taraftan temel disiplinlere bağlı olmalı, diğer yandan da zaman, mekân ve konjonktüre uygun bir şekilde hayata taşınmalıdır. Bu ölçüde zor ve çetrefilli bir işte ise her zaman hata yapma ihtimali bulunduğundan daha baştan bunun kabullenilmesi bir hakşinaslıktır.

Aksi ise insanın, yaptıklarının hepsini doğru görmesi, eleştiri ve tenkitlerden rahatsız olması, sürekli takdir beklentileriyle yaşaması hatta yapmadığı işlerden dolayı bile övülmekten hoşlanır hâle gelmesidir. Bunların her biri birer münafık sıfatıdır. Mesela Kur'ân-ı Kerim'de Âl-i İmrân Sûre-i Celîlesi'nde, Cenab-ı Hak münafıklarla ilgili şöyle buyurur:

وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا

"...Onlar yapmadıkları işlerden dolayı bile övülmek isterler."[144]

Bu açıdan insan, hata ve kusurlara açık bir varlık olduğunu asla unutmamalı, daha baştan eksikliklerinin farkında olmalı ve bunların dile getirilmesinden rahatsızlık duymamalıdır. Bilakis kusurlarının hatırlatılıp onlardan kurtuluş yolu gösterildiği için memnun olmalıdır.

Tenkide açık olma ve eleştirilerden rahatsızlık duymamanın gerekliliğini kısaca ifade ettikten sonra makul ve objektif bir çizgide hizmetlerin anlatılması adına şu ölçüleri sıralayabiliriz:

Temel Disiplinlere Bağlı Hizmet Etme Gayreti

Muhataplara, yapılan hizmetlerin dinin ortaya koyduğu disiplinlere ve evrensel insanî değerlere bağlı götürülmeye çalışıldığı ifade edilmelidir. Zira Kur'ân ve Sünnet nasslarıyla telif edilmeyen ve yüzüp gezen düşüncelere bağlı götürülen meselelerin kalıcı olması mümkün değildir. Evet, küllî kaidelere bağlı olmayan insanlar sürekli zikzak çizer. Onların bugünkü davranışları öncekilerden farklı olduğu gibi, yarın ortaya koyacağı davranışların da bugünkülerle çelişmesi kaçınılmazdır. Bu açıdan insanın düşüncelerinin, hislerinin, beyninin bütün nöronlarının dinin temel disiplinlerine ve evrensel ahlâkî değerlere bağlı kalması lazımdır ki, tavır ve davranışlarında da istikamet olsun.

Esasında evrensel bir dinin müntesipleri olarak bizim temel disiplinlerimiz herkesi kucaklamaya açıktır. Önemli olan, kendimiz olarak kalınması gereken çizginin doğru tespit edilmesidir. Bunu yapabildikten sonra çok rahatlıkla muhataplarımıza "Biz, vermeyi vazife bildiğimiz gibi, sizin vereceklerinizi almayı da tamamiyet adına çok önemli görüyoruz. Eğer gördüğünüz bir eksiğimiz ve yanlışımız varsa, onları lütfen ifade edin, biz de oturup müzakeresini yapalım." demek suretiyle, sorgulama ve tenkite açık olduğumuzu göstermeliyiz.

Şayet siz, açılımlarınızı temel disiplinlere bağlı gerçekleştiriyorsanız, zamanlar, mekânlar, şahıslar değişse de, Allah'ın (celle celâluhu) izniyle, siz merkezle irtibatınızı hiçbir zaman kaybetmezsiniz. Hazreti Mevlâna'nın ifadesiyle, bir ayağınız yetmiş iki millet içinde olsa bile, diğer ayağınız merkezde ise ve siz bütün açılımlarınızı sabit olan ayağınıza göre test ediyorsanız istikametinizi muhafaza edersiniz.

Hiçbir Fert veya Grup Yapılan Hizmetlere "Benimdir" Diyemez

İkinci olarak üzerinde durulması gereken husus, yapılan hizmetlerin içinde

başkalarının da hakkı olduğunu unutmamak ve onu sadece belli bir kesime ait bir mesele gibi ele almamaktır. Dünden bugüne gerek bizim toplumumuzda gerekse değişik İslâm toplumlarında hizmet eden farklı grup ve hareketler olmuş ve bunlar size ışık tutacak, sizi yüreklendirecek, size rahat hareket etme zemini hazırlayacak çok önemli gayretler ortaya koymuşlardır. Onlar meseleyi bir yere kadar getirmişler ve âdeta "Bu işi biraz da siz devam ettirin." demişlerdir. Şöyle de düşünebilirsiniz: Siz kendi imkânlarınızla devreye girdiğiniz zaman bu iş tam semere verecek hâle gelmiştir. Şöyle ki, birileri zemini hazırlamış, birileri tohum ekmiş, birileri onun filizlenip bir ağaç hâline gelmesi adına gerekli olan hizmetleri görmüş ve daha sonra kaderin sevkiyle sizlere de çiçek açacak, meyve verecek mevsimde hizmet etme imkânı doğmuş. O hâlde işin sadece sizin sa'y u gayretinize terettüp eden kısmını görüp diğerlerinin hakkını yemek apaçık nankörlük olacaktır.

Evet, Anadolu insanının ruhunda, cevherinde fedakârlık ve diğergamlık duyguları bulunduğundan, şimdiye kadar çokları bu cevheri değerlendirmişlerdir. Fakat öyle bir devre gelmiştir ki, bu devrede artık toplumun bütün katmanları kendisini ifade edecek insanlar yetiştirmiş ve dünyanın dört bir yanına açılmıştır. Yapılan hizmetlerin faydalı olduğuna inanan esnaflar, rehberler, muallimler bir yerde bir dikiş tutturduklarında, başkalarını da çağırmış "Gelin, bir dikiş de siz tutturun." demiş ve böylece yapılan hizmetler katlanarak büyümüştür. Bu da tamamen Cenab-ı Hakk'ın inayet ve keremiyle gerçekleşmiştir. Yoksa bunları sebeplere bağlayıp değerlendirdiğinizde, yapılan hizmetlerin ortaya çıkması ihtimal hesapları içinde milyonda bir ihtimal bile değildir.

Hizmet adına yapılan açılımları belli bir grubun sa'y u gayretine bağlamak doğru olmadığı gibi onu, şahıslara mâl etmek de doğru değildir. Bazı arkadaşların önde bulunmaları tamamen kaderin bir cilvesidir. Bu açıdan mesele ele alınırken şahısların adlarının öne çıkarılmaması gerekir. Bunun yerine yapılan hizmetler, hareketin kendisine, milletin bu konudaki müstakim heyecanına, tükenmeyen azmine, sağlam iradesine ve insan sevgisine bağlanmalı ve bunların topyekûn bir milletin eseri olduğu izah edilmelidir. Milletin bu gayreti neticesinde, Cenab-ı Hak da insanımıza kendi kültür değerlerini bütün dünyaya gösterme ve tanıtma imkânını bahşetmiştir. Tabi bu arada sahip olduğumuz güzellikleri dünyanın farklı yerlerinde başkalarına aktarırken, onlardan da bazı güzellikleri almış ve böylece zenginliğimize zenginlik katmışızdır.

Biz inanıyoruz ki yapılan işler, Allah'ın (celle celâluhu) sağanak sağanak üzerimize yağan lütuflarına karşı bir mukabelede bulunma cehdinden ibarettir. Eğer bu mesele doğru bir şekilde muhataplara izah edilebilirse, ehl-i gafletin yaptığı gibi, koskocaman bir milletin mücadele ve mücahedesi neticesinde elde edilen başarıları, önde görülen birkaç kişiye mâl etme zulmü irtikâp edilmemiş olacaktır. Savaşta bile elde edilen ganimet, ona iştirak eden bütün fertler arasında eşit olarak taksim edilir. Bunun aksi bir davranış şahısları putlaştıracağından onlar açısından da çok tehlikeli olacaktır. Zira bu

takdirde onlar, yapılan hizmetleri kendilerinden bilmeye başlayacak, alkış ve takdir beklentilerine girecek ve böylece ahirete ait meyveleri burada tüketeceklerdir.

Yılandan Çıyandan Kaçar Gibi Gıpta Damarını Tahrikten Kaçınma

Meselenin bundan daha tehlikeli yönü ise şudur: Belli şahısların öne çıkarılması başkalarının kıskançlık hislerini tahrik edecektir. Herkesin tabiatında kıskançlık ve haset duygusu vardır. Hususiyle siz, akademisyenlerin, teologların, yüksek ilim adamlarının yanında kalkıp da bir iki adamı öne çıkarırsanız, hiç farkına varmadan onlardaki bu damarı tetiklemiş olursunuz. Bu defa kendi elinizle dostlarınızı düşman hâline getirirsiniz. Öyle ki onca gayret ve çabasına rağmen böyle bir muvaffakiyeti elde edemeyen bir kısım ehl-i iman bile haset duygusuna kapılabilir. Bu defa siz, dolaylı yoldan dahi olsa, günaha sebebiyet vermiş olursunuz. Ayrıca sizin böyle bir kıskançlık ve haset hissine kilitlenmiş bir insana daha sonra bir şeyler anlatmanız da çok zor olacaktır. Bu açıdan şahıslar öne çıkarılmadan hareketin kendisi nazara verilmek suretiyle kısmen de olsa bu tür menfi duyguların önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Yani bir taraftan yapılan hizmetler arka plânıyla birlikte anlatılarak muhatapların hissiyatları yatıştırılmalı; diğer yandan da kullanılan üslup itibarıyla kimsenin gıpta damarı tahrik edilmemeli, yeni rakip ve hasetçiler icat edilmemelidir.

Yapılan Hizmetler ve Sorumluluk Şuuru

Bazıları bu hizmeti, ehl-i dünyanın farklı hedefleri gerçekleştirmek için bir araya gelerek kurdukları bir organizasyon şeklinde düşünebilir. Hatta hareketin belli siyasi hedeflere yöneldiğini de tevehhüm edebilir. Hâlbuki yapılan bütün hizmetler kültür mirasımızın temel disiplinlerinden kaynaklanmakta ve bununla Allah'ın (celle celâluhu) bize yüklediği bir vazife eda edilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu, insanlığa ait sorumluluklarımızı yerine getirme çabasıdır. Hatta biraz daha derinlemesine meseleye bakıldığında, bunların insana artı değer kazandıran birer amel olmadığı, bilakis temel kulluk görevi ve önceden verilmiş nimetlere karşı bir şükür ve hamd vazifesi olduğu anlaşılacaktır. İşte insanlar yapılan bu hizmetleri, dinin kendilerine yüklediği sorumluluklar çerçevesi içinde gördüğünden ve aynı zamanda takip edilen metodun mantık ve makuliyet çizgisinde birleştiğinden ötürü bu iş katlanarak büyümeye devam etmektedir.

Hizmeti, hak ve hakikatin anlatılması mevzuunda ortaya konulan bir tenâfüs mülâhazasına bağlamak da mümkündür. Zira yapılan iş, Cenab-ı Hakk'ın, فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ *"Hayırlı işlerde yarışınız."*[145] beyan-ı sübhanisi gereğince, hayırda yarışmaktan ibarettir. Hizmette önde koşan adanmışları gören insanlar, onlardan geri

kalmama düşüncesiyle üzerlerine düşen hizmetleri yapmaya çalışıyorlar.

Niyette Masumiyet, Faaliyetlerde Makuliyet

Her şeye rağmen bazıları yapılan hizmetlerden rahatsız olabilir ya da endişeye kapılabilirler. Bu durumda bize düşen vazife, şüpheye sebebiyet teşkil edecek hususları birer birer izah etmek, yani niyetimizdeki masumiyeti ve faaliyetlerdeki makuliyeti göstermektir. Zira biz biliyoruz ki, ortaya konulan hizmetler Cenab-ı Hakk'ın milletimizin himmetine bir teveccühünün ifadesidir. Hizmet erleri vifak ve ittifak düşüncesiyle belli fedakârlıklara katlandıklarından dolayı Allah da inayetini sağanak sağanak onların üzerine yağdırıyor. Yoksa ortaya konulan bunca faaliyet, pek çoğu itibarıyla birbirinden habersiz olan insanların yapacağı bir iş değildir.

Bazıları, yapılan hizmetlere bir türlü akıl erdiremediklerinden dolayı daha da ileri gidip "gizli ajanda" türü vehimlere kapılabilir. Onlara da şu hususun ifade edilmesi gerekir: Biz, Allah rızasından başka herhangi bir mülâhazaya bağlı davranmayı şahsî hayatımız adına haram sayıyor; insanî değerlerle bütün insanlığı kucaklamayı dünyanın bütün güzelliklerine tercih ediyoruz. Zira ahirette Cenab-ı Hakk'ın bize karşı, "Siz, bir insanın elinden tutup onun hakikatle tanışmasına vesile oldunuz. Ben de sizi mükâfatlandırıyorum." demesini bütün dünyalara bedel sayıyoruz. Bunun dışında daha başka mülâhazalara açılmayı ise, kuyumcular çarşısında altın alışverişi yapan bir tüccarın, bakırcılar çarşısına gidip bakırlara talip olması olarak değerlendiriyoruz.

İşte bu düşüncelerle dolup boşalmalı, rencide edici söz ve tavırlar karşısında bile darılmamalı, küsmemeli, sabır ve sükûnetle vehim ve kuruntuları izale etmeye çalışmalıyız.

İnsanı Hakikate Ulaştıran Nurdan Helezon: Tefekkür

S***oru:*** *Mesleğimizin çok önemli bir esası olan tefekkür ameliyesinin istenen seviyede gerçekleştirilebilmesi hangi esaslara bağlıdır?*

Cevap: Tefekkür, insanın kendi iç dünyası hakkında kendini düşünmeye zorlaması, eşya ve hâdiseleri sürekli hallaç etmesi ve bütün bunları tekrar ber tekrar mütalâaya alarak engin ve derin düşüncelere açılması demektir. Aslı itibarıyla Arapça bir kelime olan tefekkür, *"tefe'ul"* babından gelir. Bu babın özelliği ise, tekellüftür. Yani insanın bir işi gerçekleştirmek için ciddi bir gayret ortaya koyup kendini zorlaması, bu istikamette iradesinin hakkını vermesidir. Dolayısıyla rahatlıkla diyebiliriz ki tefekkür kelimesi, türediği kip itibarıyla, basit bir düşünce ameliyesinden ziyade, sistemli, derin ve süreklilik arz eden bir düşünme faaliyetini ifade etmektedir.

Kur'ân Aktif Aklı Nazara Veriyor

Mesleğimizin önemli bir esası olan tefekkür aynı zamanda Müslümanlığın da temel disiplinlerinden birisidir. Zira Kur'ân-ı Kerim pek çok âyet-i kerimede semalardan, yağmurun yağışından, bitkilerden, bulutlardan, rüzgârdan, yıldızlardan, atmosferden, canlıların yaratılışından, insanların rızıklarından… kısaca âfâk ve enfüse (dış ve iç âlemler) dair nice delillerden bahsettikten sonra meseleyi hep tefekküre bağlamıştır. Mesela Cenab-ı Hak, yer ve göklerin yaratılışını, gece ve gündüz sürelerinin değişmesini, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin yüzdürülmesini, semadan indirilen yağmurla ölmüş yeryüzünün diriltilmesini ve orada pek çok canlı yaratılmasını, rüzgârların hareketini, yeryüzü ve sema arasında emre âmâde duran bulutları zikrettikten sonra لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ buyurmak suretiyle, bütün bunlarda tefekkür eden insanlar için Allah'ın (celle celâluhu) varlık ve birliğine âyetler bulunduğunu zikretmiştir.[146]

Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer çok sayıda âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerin bazısı meseleyi akla, bazısı fikre, bazısı ise ilme bağlıyor. Bunların arasında nüans bulunsa da temelde hepsinin aynı noktaya işaret ettiği görülecektir ki bu da Allah'ın (celle celâluhu) âfâk ve enfüste yaratmış olduğu deliller üzerinde insanın düşünmesi, aklını kullanması ve tefekküre dalmasıdır.

Pek çok âyet-i kerimenin sonunun, لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ şeklinde hitama ermesi bize şu hususu da hatırlatmaktadır: Kur'ân-ı Kerim tefekkürü geniş zamana delâlet eden bir kiple ifade ederek nazarlarımızı sürekli aktif akla çevirmektedir. Evet, Kur'ân-ı Kerim,

bir tek defa bile pasif akıldan bahsetmediği gibi, sadece maziye yönelik bir aklî ameliyeden de bahsetmez. Bilakis Kur'ân-ı Kerim, geniş zamanda sürdürülecek bir tefekkürden bahsetmek suretiyle, geçmişin yanında bugünün ve yarınların da tefekkür edilmesini ister. Dolayısıyla insan, geçmişle aklî ve mantıkî irtibatlar kurmanın yanında, yaşadığı çağı ve gelecek zamanı da tefekkür imbiklerinden geçirmeli ve her adımını makuliyet zemininde atmalıdır. Ayrıca söz konusu âyet-i kerimelerin aktif akla işaret etmesi, tefekkürdeki sürekliliği vurgulaması açısından da çok önemlidir.

Burada istidradî olarak bir hususa dikkatinizi çekmek istiyorum. Kur'ân'da yer alan bu tür âyet-i kerimelere meal verirken, genellikle "akletme" kelimesinin kullanıldığını görüyoruz. Fakat bu kelime, يَعْقِلُونَ lafzının mânâsını tam olarak ifade etmemektedir. Her ne kadar alternatif başka bir tabir bulunamadığından dolayı bu kelime ile iktifa edilse de bunun zayıf bir karşılık olduğunu da belirtmek gerekir. Belki bunun yerine, "aklı yürüterek eşya ve hâdiseleri okuma", "tefekkür yoluyla akıldan hâsıl olabilecek ürünlere ulaşma", "aklı değerlendirmek suretiyle varlığı sağma" vs. denilebilir.

İnsan Ancak Tefekkürle Kendini Keşfeder

Allah (celle celâluhu) pek çok yerde dikkatleri aklı kullanmaya ve tefekkür etmeye çektiğine göre, mü'minlerin de gerek âfâkî gerekse enfüsî tefekkürde derinleşmeleri gerekmektedir.

Enfüsî tefekkür mevzuu olarak insanı, –Alexis Carrel'in de *İnsan Denen Meçhul* isimli kitabında tahlil ettiği üzere– sadece fizyolojisi ve anatomisi itibarıyla ele alacak olsanız bile o, hakikaten saygı duyulması gerekli olan bir âbide şeklinde karşınıza çıkacaktır. Evet, insan iç-dış yapısıyla o kadar mükemmeldir ki, muhalfarz eğer Allah'tan (celle celâluhu) başka birisine secde etmek caiz olsaydı, insana secde edilirdi. Fakat Allah (celle celâluhu) kendisinden başka hiç kimseye secde edilmesine müsaade etmemiştir. Meleklerin Hazreti Âdem'e (aleyhisselâm) secdeleri ise emre itaatteki inceliğin anlaşılması adına bir imtihan ve iptilanın gereğidir.

Bununla birlikte Allah'a (celle celâluhu) yapılan secdede Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) bir mihrap olması, böyle bir konum, faikiyet (üstünlük) ve hususiyeti ihraz eden başka bir varlık olmadığını göstermektedir. Zira Hazreti Âdem, bir yönüyle madde ve mânânın, fizikî ve ruhanî âlemlerin birleşik noktası gibidir. Farklı bir ifadeyle o, Cenab-ı Hakk'ın bütün esma-i hüsnasının cami bir aynasıdır. İşte böylesine mükemmel bir varlık olan insanı, maddî ve mânevî buutlarıyla okumaya başladığınızda, derin derin tefekküre dalmamanız mümkün değildir. Evet, insanı ister el, ayak, göz, kulak, burun, dil, dudak gibi maddî yanıyla ele alın, isterseniz mahiyet-i nefsü'l-emriyesi (hakiki mahiyeti) itibarıyla ele alın, doğru okunabildiği takdirde o, insanı derin derin düşünceye sevk edecek mükemmel bir kitap gibidir.

Hususiyle nefsi, kalbi, duyguları, şuurunun şuurunda olması, iradesini yönlendirmesi

itibarıyla insana bakıldığında, onun hiçbir boşluğa rastlanmayacak nasıl muhteşem bir mekanizmaya sahip olduğu görülecektir. İnsan, böyle bir sistemin dümeninde bulunması, onu işletmesi ve onun merkez noktasına tahtını kurması itibarıyla onun en yakınında durduğundan dolayı, onu en iyi anlayan da kendisidir. Eğer insan enfüse açılabilir, onun maddî ve mânevî yanı üzerinde düşüncelerini derinleştirebilirse, tıpkı yeryüzünde başarılar elde ettikten sonra uzaya açılan insanlar gibi, âfâka da açılabilir. Farklı bir ifadeyle, enfüs üzerinde iç âlemlerde gerçekleştirdiği sistemli bir tefekkürle, Allah'ın (celle celâluhu) abes bir şeyi yaratmadığının farkına varan bir insan, nazarlarını dış âlemlere tevcih ettiğinde de, tıpkı çiçeklere konan bir arı gibi farklı bal özleriyle geriye dönecektir.

Sohbet Mekânları Tefekkür Meclisleri Olmalı

Evet, bize düşen vazife, âfâkî ve enfüsî olmak üzere her iki tefekkür kanadını da çok iyi değerlendirerek oturup kalktığı meclisleri derinlemesine Allah'ın teşriî ve tekvinî âyetleri üzerinde durulan ve kalbin zümrüt tepelerinde dolaşılan yerler hâline getirmektir. Bu yapılmadığı takdirde meclisler laubaliliklerden kurtulamayacaktır. Laubaliliğin hüküm sürdüğü yerlerde ise insanlar sürekli –bağışlayın– dudu nineler gibi falanı filanı eleştirmekten, başkalarının kabahatleriyle meşgul olmaktan ve onun bunun gıybetini yapmaktan kurtulamazlar. Bu tür dedikodularla meşguliyet ise hem zamanı, hem mekânı hem de atmosferi kirletir. Böyle kirli bir atmosferde ise tefekkür çimlenmesi gerçekleşmez. Esasen nefis ve hevasının akıntılarına kendisini kaptıran bir insan, varlığı doğru okuyup doğru yorumlamasını sağlayacak tefekkür mekanizmasının eline kement vurmuş ve onu felç etmiş demektir.

Söz buraya gelmişken, Medet Efendi'den bahsetmek istiyorum. Kendisi, İkinci Abdülhamit'in yaveri bir binbaşı imiş. Bir zaman kendisiyle aynı yerde bulunmuştuk. O zaman ben on iki-on üç yaşlarında idim. O da yetmiş beş yaşında idi. İbadet ü taatında çok hassas, sakallı, nuranî bir zat idi. Ayrıca tam bir Osmanlı beyefendisiydi. 1908 yılında Sultan Abdülhamit (cennetmekân) hal' edilince, ittihatçılar başkaları gibi onu da tımarhaneye atmışlar. Delilerin içinde kala kala kendisi de bir nebze aklî dengesini yitirmişti. Zaten mecnunlarla aynı mekânı paylaşmak zorunda kalan biri onlarla aynı çizgiyi paylaşmaz ve onlara uyum sağlamazsa, problem hâline gelir ve oradaki deliler tarafından "deli" ilan edilir. İşte, bir süre delilerin içinde kalan Medet Efendi, zaman zaman onların hâl ve tavırlarını naklederdi. Onlardan kimi eline bir ayna alıp Erzurum'u sel bastığından bahsedermiş, bir başkası soba deliğinde hazine yer aldığını anlatırmış, bir başkası da gazetede çıkan yazılara küfreder dururmuş.

Delilere dair Medet Efendi'nin naklettiklerinden bu hâdiseden şu noktaya gelmek istiyorum: Şayet biz de oturup kalktığımız yerleri nuranî birer meclis hâline getirmezsek dünyevî-uhrevî faydası olmayan mevzuları konuşur durur ve sürekli gevezelikle

zamanımızı heba ederiz. Tıpkı tımarhanedeki insanlar gibi, birisi kalkar gereksiz bir söz eder, öbürü başka bir boş mevzuu dillendirir, başka birisi de kalkar bir başkasına verir veriştirir. Bunun sonucunda meclislerimizi verimsiz, bereketsiz çorak bir arazi hâline getirmiş, isyan deryasına yelken açmış ve –halk ifadesiyle söyleyecek olursak– eften püften meselelerle vaktimizi israf etmiş oluruz. Meclislerimizi iman meclisi hâline getirme dururken niye onu ruhtan, mânâdan yoksun bir kabristana çevirelim ki! İtaat vadilerinde dolaşma varken niye geriye dönüşü zor bir isyan deryasına açılalım ki! Niye meclislerimizde fırsatları değerlendirip değişik menfezler bularak oradan Kur'ân'ın değişik enginliklerine açılmayalım ki!

İşte meclislerimizi bereketli kılmanın yolu sözlerin hep Allah (celle celâluhu) ve Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşüneceğimiz tefekkür zeminine çekilmesi, muhavere ve müzakerelerin hep sohbet-i cânana getirilmesidir. Gevezeliğe dalmak isteyen olursa, usûlünce ona da müdahale edilmeli ve "Kardeşim! Allah adına, Efendimiz adına söyleyeceğin bir söz varsa söyle, dinleyelim; yoksa bir kitap getir, onu okuyalım." demeli ve yürekleri hoplatacak, gözleri yaşartacak ve bize yeniden insanlığımızı hatırlatacak bir konu müzakere edilmelidir. Mesela orada bulunanların birisinden Kur'ân okumasını ister, şayet okunan âyetleri izah edecek birisi varsa ondan da okunan kısmın tefsirini yapmasını rica eder ve böylece içimize inşirah salmış oluruz. Tefsir yapabilecek selâhiyette birisi yoksa getireceğimiz bir meal ve tefsirle okunan âyetleri anlamaya çalışırız. Zira anladıkça, tefekkür ettikçe, seviyesizlikten, düşüncede sığlıktan kurtulacak ve engince mülâhazalara açılacağız.

Hasılı, tefekkür dinamiği sayesinde aczimizi, fakrımızı ve şükre ihtiyacımızı daha derinden anlayacak, mahlûkatı daha engin bir şefkatle kucaklayacak ve Allah'ın (celle celâluhu) izniyle şevk içinde hizmetimize devam edeceğiz.

Sabır Çeşitleri Arasındaki Münasebet

***Soru:** Eserlerde ibadete, günahlara ve musibete karşı üç tür sabırdan bahsediliyor. Bu sabır çeşitleri arasında nasıl bir münasebet vardır?*

Cevap: İnsanları, kalb ve ruh ufkuna yönlendiren geçmiş asırlardaki büyük zatlar gibi Hazreti Pîr de, eserlerinde bu üç sabır çeşidi üzerinde durmuştur.[147] Bu sabır türlerinin arasında ciddi bir münasebetin olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi isterseniz ana hatlarıyla aralarındaki bu münasebeti görmeye çalışalım:

İbadette İstikamet, İnsanı Günaha Düşmekten Korur

İnsanın ibadetlerini arızasız ve kusursuz bir şekilde yerine getirmesi ve özellikle bu konuda devamlılık peşinde olması ciddi bir sabrı gerektirir. Çünkü insanın bir işi hiç aksatmadan başlangıcından sonucuna kadar götürmesi çok zordur. Ancak insan, bu sabrı sayesinde Allah'ın (celle celâluhu) sevgisine mazhar olabilecektir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

"Amellerin Allah'a en sevimlisi, az da olsa devamlı olanıdır."[148]

Nafileler bir yana, insanın, Allah'ın (celle celâluhu) takdir buyurduğu farz ibadetleri kesintisiz olarak yerine getirmesi bile, tam bir kulluk ortaya koyması açısından çok kıymetlidir. Bu itibarla Üstad Hazretleri'nin *"makam-ı mahbubiyete kadar çıkarıyor"*[149] ifadesiyle nazara verdiği ibadete karşı sabır ile insan nezd-i ulûhiyette apayrı bir kıymet kazanır.

Eğer siz, farz olduğu andan itibaren, hatta alıştırma faslını da düşünecek olursak yedi-sekiz yaşından itibaren vefat edeceğiniz âna kadar hayatınızın her faslında namazınızı, orucunuzu, zekâtınızı ve diğer ibadetlerinizi hiç aksatmadan yerine getirebilmişseniz, rıza-i ilâhîye nail olma adına çok ciddi bir kulluk ortaya koymuşsunuz demektir. İşte bir insan, bu ölçüde ibadet ü taata kilitlenmişse, onun kıldığı namazlar, tuttuğu oruçlar, verdiği zekâtlar vs. bir yönüyle masiyete karşı bir kalkan vazifesi görecek ve onu büyük günahların ağına düşmekten koruyacaktır.

Mesela, günümüzde bazı geceler bahane edilerek zararlı meşrubatın çokça kullanıldığını, hatta bu yüzden bazılarının komaya girdiğini ve neticede bu insanların dünya ve ahiret hayatlarını karartacak şekilde kötü duygu ve tutkuların esiri olduğunu görüyoruz. Şimdi hiçbir zaman ibadetini aksatmayan bir insanın böyle bir gecede, yine

camiye gideceğini ve ibadet ü taatını yerine getireceğini düşünecek olursak, onun camiden çıktıktan sonra –çevresindeki insanların teşvik ve baskısı olsa da– dinin açıkça yasakladığı böyle büyük bir günahı irtikâp etmesi pek düşünülemez. Çünkü kıldığı namaz, okuduğu evrad u ezkâr Allah'ın lütuf ve inayetiyle onun için bir sütre ve bariyer vazifesi görecek ve hayat güzergâhında onun herhangi bir trafik problemi yaşamadan sağ salim yoluna devam etmesini temin edecektir. Ayrı bir husus olarak şunu da söyleyebiliriz: Sürekli akan suyun mermerleri aşındırması ve eritmesi gibi, böyle bir insanın da ibadet ü taatta sebatı nefsinin günaha meyillerini eritecektir.

İbadet, Düşüncede İstikameti Sağlar

Bir insanın, ibadetlerini hassasiyetle yerine getirmesi, aynı zamanda, bela ve musibetler karşısında takınması gereken tavır konusunda da ona yardımcı olacaktır. Zira ibadet ü taat, insana her zaman Cenab-ı Hakk'ın rızasını, kaza ve kaderini hatırlatır. Dolayısıyla böyle bir mü'min müptela olduğu sıkıntılar karşısında müstakim düşünür ve Allah'ın (celle celâluhu) izniyle isyana düşmez, kaderi tenkit etmez. Bilakis Allah'la irtibatı kavi olduğundan dolayı, "Bütün bunlar, benim kemerbeste-i ubûdiyet içinde karşısında el pençe divan durduğum Zât tarafından geliyor." şeklinde düşünerek kadere rıza gösterir. Başkalarının sarsıldığı hatta devrildiği zamanlarda bile o sürekli;

" Hoştur bana Senden gelen,
Ya hıl'atü yahut kefen;
Ya taze gül, yahut diken,
Lütfun da hoş, kahrın da hoş"

diyerek sürekli rıza ufkunda yaşar.

Evet, ibadet, ubûdiyet ve ubûdetle Mâbud-u bi'l-Hak ve Maksud-u bi'l-İstihkâk'a yönelip O'na karşı tam bir kulluk ortaya koymanın hem bir sera gibi insanı koruyucu yönü vardır hem de insanı bela ve musibetler karşısında düşüncede istikamete çeker. İşte bütün bunları nazar-ı itibara alacak olursak, sabır çeşitleri arasında ciddi bir münasebetin olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

Öte yandan bu sabır çeşitleri arasında zorluk ve kolaylık açısından da bir sıralamanın bulunduğu söylenebilir. Zira bir insanın ömür boyu arızasız ve kusursuz bir kulluk tavrı ortaya koyabilmesi çok zordur. İşte bu zorluğu aşabilen bir insanın diğer sabır çeşitlerini aşması daha kolay olur. Çünkü kandan irinden deryaları geçmiş bir insanın önüne bir ırmak çıktığında, o, Allah'ın (celle celâluhu) izni ve inayetiyle orayı daha kolay bir şekilde aşıp karşı tarafa geçebilir. Dolayısıyla burada öne alınan sabır çeşitleri bir yönüyle sonrakileri kolaylaştırmakta ve desteklemektedir.

***

S*oru:* *Bu üç sabır türüne ilave edilebilecek daha başka sabır çeşitleri var mıdır?*

Cevap: Hazreti Bediüzzaman'ın ifade ettiği bu sabır çeşitlerine yenilerini eklemek mümkündür. Mesela belirli bir vakte bağlı bulunan hususlar karşısında zamanın çıldırtıcılığına karşı dişini sıkıp sabretmek çok önemlidir. Yine siz herkesin inanmasını, sevgi dalgalarının bütün insanların içinde yayılmasını, her yerde sulh ve huzurun hüküm sürmesini, herkesin birbiriyle sarmaş dolaş olmasını, bütün ırkî mülâhazaların ayakaltına alınmasını vs. düşünebilir ve bu istikamette soluk soluğa gayret gösterebilirsiniz. Fakat bilinmelidir ki, bütün bu güzelliklerin yaşanması adına yeni bir neslin yetiştirilmesi ve meselenin dipten ele alınması gerekir. Hiç şüphesiz bunun gerçekleşmesi de en az çeyrek, hatta bazen belki yarım asır ister. Bu da aceleci ruhların sabr u sebat gösterebileceği bir iş değildir. Zira şairin dediği gibi, bu konuda acele edenin pâyine dâmen (ayağına etek) dolaşır, temkinli bir şekilde aheste yürüyen ise menzile ulaşır.

Ayrıca idareye talip olup dinamik gücü ele geçirenler çoğu zaman birden bire hemen toplumun rengini, şeklini, desenini ve şivesini değiştirebileceğini düşünür ve bu anlayışa göre toplumu dizayn etmeye kalkışır. Hâlbuki meseleyi dipten ele almaz, insanların hür iradelerine saygı duymaz ve güzel bir ortamın oluşması adına gerekli olan sabrı göstermeyip acele ederseniz, hiç farkına varmadan zaman ve hâdiseleri kendi aleyhinize çevirmiş olursunuz. Başardığınızı zannettiğiniz bir kısım işlerde bile kurduğunuz temelsiz bina bir anda başınıza yıkılıverir. Çünkü acelecilik ve tepeden inmecilik insanî ve içtimaî tekâmül sürecine terstir. Bu itibarla kendi toplumuna ve hatta bütün insanlığa barış ve sevgi iklimi getirmeye çalışan karasevdalılar şuna hazır olmalı; belki siz bu konuda göbek çatlatıp ölesiye gayret ettiğiniz hâlde görmek istediğiniz bir kısım güzellikleri hiçbir zaman göremeyeceksiniz. Onları görmek arkadan gelen nesillere nasip olacak. Esasen "vazifemizi yapıp şe'n-i rubûbiyetin gereğine karışmama" prensibi hayat boyu bağlı kalmamız gereken temel bir disiplin olmalıdır.

Bir diğer sabır çeşidi de, mubah çerçevede görünse de, dünyanın cazibedâr güzelliklerine karşı sabırdır. Evet, dünya göz kamaştırıcı şualarıyla gözümüzün içine yöneldiği zaman, ona karşı kararlı ve dimdik durabilme de çetin sabırlardan bir tanesidir. Hazreti Pîr'in de bahsettiği üzere birisi, *"sanki yedim"* diyerek bir camiyi yememiştir. Yani canının çektiği bir kısım yiyecek ve içecekler karşısında dişini sıkıp sabretmiş, *"sanki yedim"* diyerek onlara vereceği parayı bir yerde biriktirmiş ve neticede biriken bu paralarla çok güzel bir cami yaptırmıştır.[150]

Bu sabırlardan daha öte bir sabır da mukarrabînin, Cenab-ı Hakk'ın cemal-i bâ kemaline ve Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a kavuşma adına iştiyakla yanıp kavrulmalarına karşı, ruhlarının ufkuna yürüyecekleri âna kadar dünyada kalmaya

sabretmeleridir. Bu ufkun önemli temsilcilerinden Mevlâna;

سِينَه خَواهَم شَرحَه شَرحَه اَز فِرَاق ... تَـابِگُويَم شَـرحِ دَردِ اشـتِيَاق

“Parça parça olmuş bir sine isterim ki, bu iftirak derdini ona anlatayım.” der. Yani bir insanın dertli olması lazımdır ki, dertten anlasın. Dertten anlamayanlara derdinizi anlatamazsınız. Esasen Hazreti Mevlâna, bir insan olarak yitirilmiş bir cennetin çocuğu olduğu ve Allah’tan (celle celâluhu) gelmiş ve buraya atılmış bir zavallı konumunda bulunduğunu söylüyor ve sürekli iştiyak ateşiyle yanıp tutuşuyor. O, vefat edeceği âna kadar “şeb-i arûs” diyor. Fakat o, “Vuslat ne zaman?” diyerek yanıp kavrulsa, burnunun kemikleri sızlasa da hiçbir zaman, “Allah’ım, bir an evvel canımı al ki, Sana kavuşayım.” şeklinde bir hissiyatı seslendirmiyor, iradesinin hakkını verip vuslat iştiyakına karşı sabrediyor.

Çünkü bizi buraya gönderen O’dur. Emir edebin hatta aşkın da üstündedir. Aşk, insanı çıldırtsa da O, “gel” demeden gelme talebinde bulunma, O’na karşı saygısızlıktır. Bizi burada asker yapan O olduğuna göre, terhis tezkeremizi dolduracak da O’dur. O hâlde bize düşen, O’nun bu tezkereyi dolduracağı âna kadar dişimizi sıkıp burada kalmaya katlanmaktır. İşte bu da aşk u iştiyak karşısında sabırdır. Ne var ki, böyle bir sabır gerçekten inanmış, inanmanın ötesinde mârifette derinleşmiş; derinleşip mârifetten muhabbete, muhabbetten aşk u iştiyaka kanat açmış çok büyük zatların işi olduğundan bizim boyumuzu aşkındır.

Cins Dimağlar ve Kabiliyetlerin İnkişafı

***Soru:** Yazı ve sohbetlerde cins dimağlardan bahsediliyor. Cins dimağdan maksat nedir? Bu tür insanların kabiliyetlerinin inkişafı adına dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

Cevap: Cins dimağ dediğimizde, içinde yaşadığı çağı, toplumu, insanı, kâinatı, eşya ve hâdiseleri, kısaca her şeyi anlamaya çalışan, anladığı nazarî bilgileri pratiğe dökme gayreti içinde olan ve bu istikamette sürekli düşünen, sorgulayan, araştıran dimağları kastediyoruz. Bu tür insanlar, hakikat aşkına, ilim sevdasına ve araştırma tutkusuna kilitlendikleri için arkasına düştükleri problemleri, Allah'ın (celle celâluhu) izniyle çözebilir, çok sürpriz başarılar ortaya koyabilir, düşüncelerdeki tıkanıklıkları açabilir ve böylece içinde yaşadıkları toplumun aydınlanmasına vesile olabilirler.

Kabiliyetler Bir İmtihan Vesilesidir

Ne var ki, böyle bir seviyeyi elde etmiş insanların potansiyel bir kısım tehlikelerle karşı karşıya olduklarını da ifade etmek gerekir. Mesela onlar, yeteneklerini göz önünde bulundurarak farklılık mülâhazasına girip karşılaştıkları her problemi kendi zekâ ve kabiliyetleriyle çözebilecekleri ve her sorunun üstesinden gelebilecekleri vehmine kapılabilirler. Böyle bir psikoloji içinde "dediğim dedik" mülâhazasıyla hareket edebilir veya kendi üstünlüklerini vurgulamak istediklerinden ötürü farklı düşünce ve kanaatlere karşı müstağni ve katı bir tavır sergileyebilirler. Başka bir ifadeyle bazı konularda yüksek ufuklara açılmaları, çevrelerindeki insanlara tepeden bakmaya ve onların mülâhazalarını hafife almaya sebebiyet verebilir. Hatta zamanla kendilerince bir isyan ahlâkı geliştirerek, ciddi bir tefekkür ürünü olan çok makul düşüncelere bile hemen itiraz etme yoluna girebilir ve Hakk'ın hatırının âli olduğunu unutabilirler.

Bu tür inhirafların temelinde esasında terbiye eksikliği vardır. Eskiden talimde bulunan yani öğreten insanlar aynı zamanda çok iyi eğitimciydiler. Hakiki mürebbiler, oturuşları, kalkışları, duruşları, inanç, düşünce ve dünya görüşleriyle çevrelerindeki insanlara her yönüyle örnek oluyor ve onları hâl diliyle terbiye ediyorlardı. Fakat bugünkü tedrisat sisteminde eğitim ve öğretimin at başı gittiğini söylemek oldukça zordur. Öğretimde çok ileri noktalara gidildiğini düşünsek bile bu durum, eğitimdeki boşluğu doldurmayacaktır. Eğitim, potansiyel insanın hakiki insanlığa yükseltilmesi demektir. İdeal eğitimciler ise, mahir bir heykeltıraş gibi insan âbidesini ortaya koyabilecek kabiliyette olmak zorundadır. Eğer cins dimağlar, iyi eğitimcilerin elinden

geçmiyor ve onların tesirinde yetişmiyorlarsa, “Her şeyi en iyi ben bilirim.” psikozundan sıyrılmaları ve başka insanlardan istifade edecek bir anlayışa kavuşmaları oldukça zordur.

Benliğinin Altında Kalıp Ezilenler

Bu konuyla irtibatlı olarak, Hazreti Pîr’e ömür boyu hizmet etmiş ilk saffı teşkil eden kahramanlardan birisinin bir tavrını daha önce size birkaç defa nakletmiştim. Bir müzakere esnasında bu kahraman zatın yanında bulunanlardan birisi onun düşüncesine muhalif bir beyanda bulunuyor. Fakat o büyük insan ona karşı “Öyledir kardeşim. Belki de doğru söylüyorsun.” deyip tebessümle mukabele ediyor. Çünkü o, muhatabının o anki hâlet-i ruhiyesi itibarıyla, hakikati kabullenip söylediklerini anlayacak durumda birisi olmadığını hissediyor. Fakat itiraz eden kişi bir süre sonra kendi mülâhazalarının falsosunu birkaç yerde yaşayınca tekrar o büyük insanın yanına geliyor ve bu sefer, “Efendim! Ben şu düşüncemde yanılmışım. Sizin söylediğiniz doğruymuş.” diyor. Hazret, tavrını hiç değiştirmeden yine, “Öyledir kardeşim.” diyor.

Ben de belki yüz defa benzer hâdiseler yaşadığımı ve her defasında bunları geçiştirdiğimi söyleyebilirim. Geçiştirmişimdir çünkü bu tür insanlar kendi akıllarının her meseleye erdiğini zannedip her söze itiraz edebilirler. Bu durumda siz, problemin büyümemesi adına meseleyi zamana bırakırsınız. Aksi takdirde bu insanlar çok farklı noktalara savrulabilirler. İnsanlık tarihi boyunca bunun pek çok acı örneği vardır. Mesela Hitler, bir kısım kabiliyetleri olmakla birlikte, kendisini hep üstün görme gibi bir hastalığa tutulduğundan hiçbir kalıba girmemiş, hiçbir söze kulak asmamış ve neticede koskocaman bir milleti bir macera uğruna hezimete uğratmıştır. Öyle ki günümüzde bile hâlâ kendi toplumu içinde ona lanet okunmaktadır.

Cins Dimağların Topluma Kazandırılması Ayrı Bir İhtimam İster

İnsanları böyle yanlış bir isyan ahlâkından korumanın tek çaresi, terbiye ve rehabilite etmek suretiyle onların heyete uyumlarını sağlamaktır. Değişik üslup ve metotlarla ama mutlaka bir yolu bulunup onlara vifak ve ittifakın önemi anlatılmalıdır. Cenab-ı Hakk’ın ekstradan gelecek teveccüh ve inayetinin buna bağlı olduğu ifade edilmeli; insanın şahsî düşüncesi ne kadar isabetli olursa olsun, genel ahengi bozmama adına onlardan vazgeçebilmenin bir fazilet olduğu vurgulanmalıdır.

Umumun hukukunu ilgilendirmeyen şahsî meselelerde, terbiye maksadıyla, kimi zaman, bu tür insanları kendi falsolarıyla baş başa bırakma da faydalı bir yol olabilir. Gidebildiği kadar bir yere gitsin, toslasın ve sonra gelip “Sizin dediğiniz doğruymuş.” desinler. Çünkü kişilerin kendi tercih ve hür iradeleriyle yanlışlıklarını görmesini temin

etme, insanın yetiştirilmesi adına çok önemlidir.

Benlik uğrunda, heva ve heves peşinde ömür tüketen kabiliyetli insanları görünce insan bir “keşke” çekmekten kendini alamıyor: Keşke kapasitesi yüksek, aklı farklı meselelere eren, problem çözme yeteneği olan, cesur ve atılgan insanlar, bu güç ve potansiyellerini kendilerini ispat etmeye, şuna buna itiraz etmeye kullanacaklarına din-i mübin-i İslâm’ı i’lâ etme, milli kültürümüzü anlatma yolunda kullansalardı. Çünkü Cenab-ı Hakk’ın kendilerine bahşettiği kabiliyetleri, içinde bulunduğu heyetle uyumlu hâlde, yüce bir mefkûre istikametinde kullanabilen cins dimağlar pek çok yararlı iş ve faaliyete vesile olabilirler.

Bu noktada onları sevk ve idare etme konumunda bulunan insanlara çok ciddi sorumluluk düşmektedir. Evet, idarî konumda bulunanlar, bu tür insanları kazanma, onların içinde bulundukları toplumla uyumlu çalışmasını sağlama ve böylece onların kabiliyetlerinden istifade etme adına ciddi gayret göstermelidir. Eğer bu tür insanlar on kişinin yaptığı hizmeti yapacaklarsa, baştakiler de gerekirse on kişiye ayıracakları zaman ve emeği böyle bir kişiye harcamalıdır. Zira bilindiği gibi Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Halid İbn Velid, Amr İbnü’l-Âs, Muğîre İbn Şu’be (radıyallâhu anhüm) gibi müstesna fıtratların Müslüman olması adına ciddi gayret göstermiştir. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) cahiliye toplumu arasında yer alan bu tür kabiliyetleri ayrı bir ihtimamla yoğurmuş, şekillendirmiş ve sonra da dinin emrine vermiştir. Tabi, netice itibarıyla bu sahabe efendilerimizin her biri İslâm adına çok büyük hizmetlere vesile olmuştur.

Osmanlı tarihine baktığınızda da sultanların, deha seviyesinde bir kabiliyet sezdikleri an hemen onu kazanma adına ciddi gayret içine girdiklerini görürsünüz. O devrin idarecileri, firaset ve sezgileriyle, farklı din ve kültürlerden bile olsa bu kabiliyetleri keşfetmiş ve onları kazanmanın yollarını aramışlardır. Bu sayede Zağanoslar, Evrenoslar, Gazi Mihaller, Mimar Sinanlar, Sokullular (Allah hepsinden razı olsun) Müslüman olmuş, Osmanlı devletinin emrine girmiş ve hayatları boyunca insanlığa hizmet etmişlerdir. Bunların içinde kimisi komutan, kimisi sadrazam, kimisi de mimar olmuş ve neticede milletimiz adına çok yararlı hizmetler yapmışlardır.

Netice itibarıyla, dengesizlik ve aşırılığa girmeden, yerinde gönüllerini alarak, yerinde alkışlayarak, yerinde de ödüllendirerek cins dimağları kazanmanın yolları aranmalıdır. Esasında böyle davranmak ilâhî bir ahlâktır. Zira icraat-ı sübhaniyesinde görüyoruz ki O (celle celâluhu), hiçbir başarıyı mükâfatsız bırakmıyor. Bu açıdan yapılması gereken, bir taraftan farklı kabiliyet ve istidatların inkişafı adına cins dimağları takdir edip mükâfatlandırmak, diğer taraftan da onların ruhunda insanlığa faydalı olma duygu ve düşüncesini uyarmaktır.

Mesai Tanzimi ve Aile Hayatımız

Soru: *Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlik ve devlet başkanlığı vazifesinin yanı sıra aynı zamanda bir baba, bir eş ve ashabının da en yakın dostuydu. O, zamanını öyle tanzim ediyordu ki, bunların hiçbirisinin hakkını ihlal etmiyordu. Buna göre bir mefkûre insanı, üzerindeki haklarda dengeyi kurma adına nasıl bir zaman tanzimi yapmalıdır?*

Cevap: Zamanın tanzimi, yapılması gerekli bütün işleri nazar-ı itibara alıp önem sırasını belirleyerek hayatın ona göre plânlanması demektir. Öyle ki, bu plân içerisinde namaz, zikir, dua gibi ibadet hayatımız da olmalı; aile, çoluk-çocuk gibi bire bir mesul olduğumuz insanlara karşı yapmamız gereken sorumluluklar da yer almalıdır.

Mesela mü'min, hizmet ediyorum diye gece ibadetini terk edemez, etmemelidir. Evet, inanan bir gönül iki rekâtlık namazla da olsa gecenin ihyasına mutlaka katkıda bulunmalıdır. Esasında geceleyin kalkıp 10-15 dakikasını teheccüd namazına ve duaya ayıran bir insan hizmet hayatından hiçbir şey kaybetmez; bilakis çok şey kazanır. Zira geceyi değerlendiren bir insan, bir diriliş yoluna girmiş demektir. Gece ibadeti, mele-i âlânın sakinlerinin alkış tutacağı bir ameldir. Orada yapılan dua, başka dualarla kıyas edilemeyeceği gibi, gecenin derin sessizliği içinde alnı yere koyma, seccadeyle buluşma, Rabbin huzurunda iki büklüm olma, iki damla gözyaşı dökme de başka zamanlarda yapılan ibadetlerle kıyas edilemeyecek kadar büyüktür. Bu açıdan, bir gün tanzim edilirken gece ibadeti asla ihmal edilmemelidir.

Her Hak Sahibine Hakkını Verin!

İnsan, kalbî ve ruhî hayatını besleyen ibadetleri asla ihmal etmemesi gerektiği gibi, sosyal hayatındaki umum hakları birden nazara alarak bunları ağırlıkları ölçüsünde sıraya koymalı ve her birisinin hakkını vermeye çalışmalıdır. Bilindiği üzere Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendilerini ibadete adadıklarından ötürü ailelerini ihmal eden sahabilere hitaben şöyle buyurmuştur: *"Nefsinizin sizin üzerinizde hakkı var, ailenizin sizin üzerinizde hakkı var, Allah'ın sizin üzerinizde hakkı var.. her hak sahibine hakkını veriniz."*[151] Hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere, ibadetle meşgul olma dahi insanın; nefsinin, eşinin, çocuklarının vs. kendisi üzerindeki haklarını ihmal etmesine yol açmamalıdır.

Esasında namazın beş vakte tahsis ve tayini, mü'minlere zamanın tanzimi konusunda önemli dersler verdiği gibi, gece ve gündüzün yaratılış hikmetlerinin anlatıldığı âyet-i

kerimeler de onlara bu konuda bir kısım doneler vermektedir. Mesela Kasas Sûresi'nde şöyle buyrulmuştur:

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"O, rahmetinin eseri olarak gece ile gündüzü var etti ki, geceleyin istirahat edesiniz, gündüzün de hayatınız için çalışıp Allah'ın lütfundan nasibinizi arayasınız ve O'nun nimetlerine şükredesiniz."[152]

Bu ve benzeri âyet-i kerimelerle Kur'ân-ı Kerimzaman tanzimi konusunda rehberlikte bulunup bize şu mesajı vermektedir: Eğer hayatınızı tanzim eder, gündüz, gündüz yapılması gerekenleri, gece de gece yapılması gerekenleri yapar; geceyi ayrı bir derinlikte, gündüzü de ayrı bir ufukta değerlendirirseniz karışık yaşamaktan kurtulur, plânsızlık ve programsızlıktan kaynaklanan engellere takılmaz ve çok daha bereketli bir hayat yaşarsınız.

Yirmi Dört Saatin Plânlanması

Disiplinli ve verimli bir zaman tanzimi için yirmi dört saatlik zaman dilimini yazıya dökebilirsiniz. Bu yapılabildiği takdirde sohbet-i cânan yörüngesinde arkadaşlarla bir araya gelmeden kitap okumaya; odamızı düzenlemeden evrad u ezkârla meşgul olmaya; eş ve çocuklarımızla belli meseleleri meşveretten istirahat etmeye kadar günün hangi saatinde hangi işin yapılacağı net bir şekilde tespit edilmiş olacaktır. Hatta oturup içilecek bir çaya, yenilecek bir yemeğe ayrılacak süre bile bu tanzimin içinde mütalâa edilebilir. Mesela yemek için yirmi dakika yeterliyse bununla iktifa etmeli ve yemek sonrası yapılacak lakırdılarla zaman israf edilmemelidir. Hatta mesai tanzimi yapılırken, ekstra ortaya çıkabilecek meşguliyetlerin programımızı aksatmaması için ihtiyatî zaman dilimleri de 24 saatlik plânlamanın içine konulmalıdır.

Usûlünden fürûuna yapılacak bütün işler bu şekilde detaylandırılmak suretiyle tanzim edilebilirse, zamanın ayrı bir berekete ulaştığı ve yapılan işlerde ortaya çıkan neticenin birden ona yükseldiği görülecektir. Zira hayat böyle muntazam bir hâle getirildiği takdirde, insan zaman içerisinde tam disiplinli olacak, belli bir program dâhilinde hareket etmeye alışacak ve sahip olduğu motivasyonla yapacağı işleri zorlanmadan yapacaktır. Yanlış anlaşılmasın, böyle bir hareket tarzı, makineleşme demek değildir. Bilakis bu, disiplin insanı olma ve hayatı disiplin içinde götürme demektir. Böyle disiplinli bir insan ise ne ibadet ü taatında boşluk yaşar, ne evrad u ezkârından taviz verir, ne üzerine düşen vazifeleri aksatır ne de aile fertlerinin haklarını ihlal eder.

Beraber Yol Yürünen İnsanları İkna

Zaman tanziminde dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise şudur: İnsan, uygulamayı düşündüğü zaman tanzimini öncelikle hayatını paylaştığı insanlara açmalı, onların düşünce ve görüşlerini almalı, sonra da yapması gereken vazifelerin ehemmiyetini onlara anlatıp aklen ve kalben onları ikna etmelidir. Yani eşinin, çoluk-çocuğunun, anne-babasının hakları yanında kendisi üzerinde Allah'ın (celle celâluhu), dinin, Kur'ân'ın hakkı olduğunu ve her hak sahibine hakkının verilmesi gerektiğini dili döndüğünce izah etmeye çalışmalıdır. İnsan, aynı haneyi paylaştığı kişilerle bu konuda bir mutabakata varabilirse, üzerine terettüp eden işleri aile çevresinin olumsuz söz ve tavırlarına takılmadan, daha rahat ve kolaylıkla yapabilir.

Bir insan düşünün ki, zamanının önemli bir kısmını i'lâ-yı kelimetullah yolunda kullanması gerektiği hususunda nefsini ikna etmiştir ve buna yürekten inanmaktadır. O, bu vazifeyi, hiçbir fedakârlıktan çekinmeden yerine getirebilecek şekilde içine sindirmiş ve içselleştirmiştir. Fakat hayatı beraber paylaştığı insanlar, Allah hakkının büyüklüğünü, O'nun adının âfâk-ı âlemde (dünyanın dört bir tarafında) şehbal açmasının önemini, bu dinin bir emanet olduğunu ve bu emanete karşı sürekli metafizik gerilim içinde bulunulması gerektiğini, asırlardan beri rahnedâr olmuş bir kalenin usûlünden fürûuna kadar restorasyon görmesinin çok hayati bir vazife olduğunu bilmiyorlarsa, onun yanında beraber yol yürümek istemezler. Dolayısıyla onlarla beraber yol yürüyebilmek için ekstra gayret ortaya koyması gerekir. Bu ise bir müddet sonra o kişide yol yorgunluğu hâsıl edecektir.

Hâlbuki insan, sahip olduğu inanç ve mefkûreyi hayatı paylaştığı insanlara inandırabilir, onlarla aynı duygu ve düşünceyi soluklar ve yapmış olduğu hizmetlere sahip çıkma duygusunu onların gönüllerinde uyarabilirse işlerini tanzim etme mevzuunda işini ciddi mânâda kolaylaştırmış olacaktır. Hatta yapması gereken vazifeleri aksattığında, mesela gitmesi gereken toplantıya gitmediği veya katılması gereken bir okuma programına katılmadığında ilk tepkiyi hayatı birlikte paylaştığı insanlardan alacaktır. Bu da kendisi için teşvik edici bir unsur olacaktır.

Aksi takdirde eğer eşiniz, çocuklarınız veya birlikte yaşadığınız diğer insanlar sizin kafanızda kurguladığınız mesai tanziminden ve bunu uygulamanın öneminden habersizse, bir süre sonra duygu ve düşüncede bir kısım ihtilaf ve iftirakların yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bu da ilâhî inayetin kesilmesine yol açar. Zira Allah'ın (celle celâluhu) tevfik-i sübhanisi vifak ve ittifaka gelir. Şayet siz Allah'ın muvaffak kılmasına namzet olmak istiyorsanız, hangi dairede olursa olsun, öncelikle aranızdaki vifak ve ittifakı temin etmeniz gerekir.

Mesai Himmeti

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir mevzu da, yüce bir mefkûre istikametinde harcayacağımız mesaiye ayrılacak zamanın süresidir. Bir memur veya işçi

mantığıyla sadece günün yedi sekiz saatlik bir kısmını mesaiye ayıran bir insanın mefkûre adına yapacağı iş, o mantığın darlığıyla sınırlı olacaktır. Eğer insan yüce bir mefkûre istikametinde üzerine 3-4 iş aldıysa ve bunların yapılması 13-15 saatlik bir zamanı gerektiriyorsa, insan iyi bir mesai tanzimiyle bunu yerine getirmeye çalışmalıdır. Yani bir taraftan saniyesini boşa geçirmeksizin harcayabildiği kadar zamanını Allah yolunda harcamalı, diğer yandan da işlerini düzene koymak suretiyle bu zamanını en verimli bir şekilde değerlendirmeye gayret göstermelidir.

Özellikle günümüzde asırlardan beri rahnedâr olan mânevî bir kalenin tamiri mevzubahis olduğundan, Kur'ân ve iman hizmetine gönül vermiş insanlar şimdiye kadar gösterilen fedakârlıktan daha fazlasını gösterme ve bu konuda daha hassas hareket etme mecburiyetindedirler. Bunu sağlama adına aralarında "mesai himmeti"nde bulunabilirler. Mesela birisi gününün on iki saatini milletine hizmet yolunda ayırabileceğini söyler, bir başkası on üç saatlik bir sorumluluğun altına girer, bir diğeri ise on dört saat Allah yolunda çalışma vaadinde bulunur. Hâsılı herkes gönüllü olarak ne kadar mesai himmetinde bulunmuşsa, o vakti hizmet yörüngeli tanzim edip değerlendirmeye çalışır. Hakiki bir mü'mine düşen mesai anlayışı işte budur. Günümüzde mesai kavramı böyle anlaşılmıyorsa Müslümanlığın bu yönü anlaşılamıyor demektir.

Eğer bazıları, imkânı olmasına rağmen beklenilen ölçüde mesai himmetinde bulunmuyorsa zihinlerin bu mevzuda ikna edilmesine ihtiyaç var demektir. Bu konuda muhataplarla bir mutabakata varma çok önemlidir. Fakat böyle bir mutabakattan sonra da hiç kimsenin hak ihlali yapmaması gerekir. Herkes sahip olduğu sorumluluğu yerine getirme konusunda o kadar titiz olmalıdır ki, ne eşler birbirinin hukukuna tecavüz etmeli, ne çoluk çocuğun hakkına girilmeli, ne amir memur arasında bir haksızlık yaşanmalı ne de işyerindeki sorumluluklar ihlal edilmelidir.

Yoksa biz mesai derken, bir memur mantığıyla hareket etmeyi, yedi sekiz saat çalıştıktan sonra yan gelip yatmayı, yiyip içmeyi, keyfimizce gezmeyi, miskin insanların otağı sayılan kahvehanelerde oturmayı, oyun oynamayı, cismanî ve şeytanî bir kısım aktivitelere katılmayı vs. anlıyorsak, meseleyi yanlış anlıyoruz demektir. Bu zihniyetle hareket eden birisi, günümüzde insanlık için yapılması gereken işlerin onda birini bile yapamayacaktır. Hatta böyle sakat bir mesai anlayışına sahip insan, kendisine en çok ihtiyaç duyulan bir zamanda tatile gitmekten çekinmeyecek, çok önemli meselelerin yapılması gerektiği bir yerde izin alacak ve böylece yapılması gereken hayatî işleri aksatacaktır.

Hizmet ehlinin mesai anlayışı ise böyle değildir. Onlar hakka hizmet için üzerlerine aldıkları sorumluluğu mutlaka yerine getirmeye çalışır ve başladıkları bir işi asla yarım bırakmazlar. Bu arada eşlerine, çocuklarına, ailelerine karşı ihlal ettikleri haklar olduğunda da onları telafi etmek için gayret gösterir, hakkına girdiğini düşündüğü

insanların gönüllerini almaya çalışırlar. Mesela yeri gelir, bir buket gülle onların karşısına çıkar, geç kaldıkları için özür beyan eder ve sonra da ilk fırsatta, onlara verdikleri sözü yerine getirir, kastî olmayan hata ve ihmallerini telafi ederler.

Bu arada mutlaka yapılması gerekli olan bir işten dolayı meydana gelen gecikmeler karşısında da eşler birbirine müsamahalı davranmalıdır. Asla unutulmamalı ki, böyle bir bekleme süresindeki saatler, dakikalar, hatta saniyeler bile bekleyenler açısından ibadet hükmüne geçer. Çünkü böyle bir bekleyiş ciddi bir fedakârlık sayılır. Bir yuvayı paylaşan eşlerden her birisinin diğerine ihtiyacı vardır. Onunla paylaşması, dertleşmesi gereken belli meseleler vardır. İşte kendi ihtiyacı olduğu hâlde, hizmet adına bir yerde koşturan hayat arkadaşını bekleyen bir insanın saniyeleri hiç farkına varmadan seneler hükmünde ibadet şeklinde kabul edilebilir. Zira mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır. Eğer eşlerden biri hayır peşinde koşarken diğeri de maddî-mânevî ona destek oluyorsa, Allah'ın (celle celâluhu) izniyle, her ikisi de o salih amelden hâsıl olan sevabı paylaşırlar.

Evlatperestlik

S ***oru:*** *A'râf Sûresi'nde yer alan,* فَلَمَّا اٰتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَٓاءَ فِيمَٓا اٰتَاهُمَا فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ *"Allah kendilerine kusursuz bir çocuk verince, annesi de babası da ölçüyü kaçırıp verdiği çocuk sebebiyle şirke bulaştılar. Tuttular, Allah'a birtakım şerikler yakıştırdılar. Hâlbuki Allah onların yakıştırdıkları her türlü ortaktan münezzehtir."*[153] *âyet-i kerimesinden çıkarılması gereken dersler nelerdir?*

Cevap: Cenab-ı Hak, bir önceki âyet-i kerimede insanlığı tek bir nefisten yarattığını, sükûn bulsun diye ondan da eşini yarattığını ifade buyurduktan sonra eşinin hafif bir yük yüklendiğini ve hamileliği biraz ağırlaştığında ise her ikisinin ellerini kaldırıp, لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ *"Eğer bize salih bir evlat verirsen mutlaka Sana şükreden kullardan oluruz."*[154] şeklinde dua ettiklerini haber vermiştir. "Salih" kelimesi, hem bedenen sağlıklı ve kusursuz insanlar hem de imanında derin, ibadet ü taatında dikkatli, ihsan şuurunda engin insanlar için kullanılır.

Esasen doğacak çocuğun hem sağlıklı hem de müttaki olmasını istemek Allah'a (celle celâluhu) ve ahirete imanın bir gereğidir. Çocuk bekleyen inanan bir insan, ellerini açıp, "Allah'ım! Salih bir evlat ver! Onun eli ayağı, gözü kulağı, dili dudağı, bütün âzâ ve cevârihi salih olsun! Onu imanda, İslâmiyet'te ve ihlâsta da salih eyle! Bedenî sağlığının yanında amelî yapısını, kalbî ve ruhî hayatını da arızasız ve kusursuz ihsan eyle!" diye dua eder.

Fakat bazen imtihan gereği insanın sakat ve engelli bir çocuğu dünyaya gelebilir. Bu durumda yapılması gereken sabretmek ve onun sıkıntılarına katlanmaktır. Zira engelli bir çocuğun dünyaya gelmesinde ne tür hikmetler olduğunu biz bilemeyiz. Cenab-ı Hak, böyle bir hâdiseyle insanın hem değişik günah ve hatalardan arınmasını hem de o çocuğun bakım ve görümüne katlanmak suretiyle mânevî olarak derecesinin yükselmesini murad buyurmuş olabilir.

Hitap, Peygamberlerin Zatlarında Onların Ümmetlerine

Önceki âyet-i kerimede ilk insanın yaratılışı anlatıldığı için, ilk bakışta burada söz konusu edilen kişilerin Hazreti Âdem ve Hazreti Havva oldukları anlaşılabilir. Fakat Allah'tan (celle celâluhu) salih bir evlat isteğinde bulunanlar onlar olsa da, peygamberlerin ismet sıfatı göz önünde bulundurulduğunda bu âyette "şirke düşenler"

olarak ifade edilenlerin peygamberler değil de onların dışındaki bir kısım benî Âdem olduğunun bilinmesi gerekir. Elbette ki peygamberler kendi muhasebe ufukları açısından bu tür ikazları kendilerine hitap ediyormuş gibi değerlendirip istifade edebilirler, bu ayrı bir konudur. Ama asıl ikaz, peygamberlerin zatında onların ümmetlerinedir. Bildiğiniz gibi ümmetlerine ait bir kısım hususiyetlerin, peygamberlerin şahsına hitap edilerek ifade edilmesi Kur'ân'da değişik yerlerde karşımıza çıkan bir üslup tarzıdır.

Mesela Zümer Sûresi'nde Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben, وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ *"...Şirke girersen, amellerin boşa gider."*[155] buyrulmuştur. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şirke bulaşmayacağı müsellem olduğuna göre bu âyetin mânâsı, O'nun zatında bütün insanlığa, "Eğer şirke girerseniz, amelleriniz boşa gider." demektir. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için Cenab-ı Hakk'ın hıfzı, inayeti ve riayeti söz konusudur. O (sallallâhu aleyhi ve sellem) masûn ve masumdur. Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayat-ı seniyyelerinin bidayetinde dahi, insanların gırtlaklarına kadar cahiliye günahlarına bulaştıkları bir dönemde bile zerre kadar şirk kirine bulaşmamıştır. Hatta bırakın şirki, âdâba ait meselelerde dahi O, kusur etmemiş, kimseye bir fiske vurmamış ve kıl kadar dahi incitmemiştir.

Bu açıdan hangi meseleyi ele alırsak alalım, en başta, peygamberlerin ismet sıfatına sahip olduklarını ve müzekkâ bulunduklarını kabul ve teslim etmek gerekir. O hâlde peygamberlere hitaben nâzil olan bu ve benzeri âyet-i kerimelerin hükmünün, evleviyetle onların ümmetleri hakkında olduğunun bilinmesi gerekir. İşte bu temel prensibi göz önünde bulundurduğumuzda buradaki hitap tarzını şu şekilde anlamak daha doğru olur: "Dikkat edin! Bu kadar masûn ve masum olan bir zat hakkında böyle bir tembih geliyorsa, ismet, iffet ve sıyanet teminatı olmayan insanların evleviyetle bu konuda dikkatli olmaları gerekir."

İşte Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) bu âyette yer alan hitaptaki hissesine bu zaviyeden bakılmalıdır. Aksi takdirde –hafizanallah– Allah'ın (celle celâluhu) bütün insanlar, bütün milletler üzerine seçip tercih ettiği bir zat[156] hakkında uygunsuz mülâhazalara girmiş olursunuz. Hâlbuki bize düşen, bütün enbiya-i izâm efendilerimiz hakkında düşüncelerimizi her zaman temiz tutmaktır. Bu açıdan bir kez daha ifade edelim ki, salih evlat talebi Hazreti Âdem'e (aleyhisselâm) ait olsa bile, evlat sebebiyle şirke bulaşma durumu onunla irtibatlı değildir; hitap bizedir.

Şirke Kapı Aralayan Evlatperestlik

Evet, salih bir evlada sahip olduktan sonra çocuk sevgisinde dengeyi koruyamayıp şirke düşme tehlikesi Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) evlatları için her zaman söz

konusudur. Bazı insanlarda bu duygu öylesine kuvvetlidir ki, onlar varsa da yoksa da "çocuğum" diyebilir. Mesela bir mecliste biri, başka bir konuyu dile getirmek üzere onların çocuklarının adının ilk hecesiyle başlayan bir söz söyleyecek olsa, onlar bunu fırsat bilip hemen kendi çocuklarından bahsetmeye başlayabilirler. Diyelim ki çocuklarının ismi Musa'dır. Birisi konuşurken söze "mu" diye başlar başlamaz onlar hemen, "Bizim Musa'nın başarıları da bizi öyle mutlu ediyor ki… O öyle başarılı bir çocuk ki..." şeklinde söze başlayarak, çocukları adına methiyeler düzebilirler. Evet, bazı insanlarda bu zaaf öylesine güçlüdür ki, her hâdiseden, her sözden, her beyandan mutlaka bir girizgâh bulup meseleyi kendi oğullarına, kızlarına çekmeye çalışırlar. Siz isterseniz bu tür insanlara, Farsçadan gelmiş bir kelimeyle "evlatperest" diyebilirsiniz.

Çocuğa Düşkünlük Onun Ebedî Mutluluğuna Vesile Olmalı

Hâlbuki biz biliyoruz ki, ahsen-i takvîmin küçük birer aynası olan çocuklar Allah'ın (celle celâluhu) bize birer emanetidir. Eğer onları seveceksek Sahib'inden, Sanatkâr'ından ötürü sevmeli ve bağrımıza basmalıyız. Daha da önemlisi bu sevgi ve şefkatimizi, potansiyel olarak ahsen-i takvîme mazhar yaratılmış çocukların İslâmî terbiyeyi kazanmaları yolunda kullanmalıyız. Farklı bir ifadeyle, bu sevgi, onların istikamet içinde yetişmesini, istikamet içinde yaşamasını, istikametin timsali birer insan olmasını sağlamalıdır. Anne baba, çocuklarını severken, kâkül-ü gülberlerini okşarken onların kulağına hep bu hakikatleri fısıldamalıdır ki, çocuklar Allah'a (celle celâluhu) başkaldırmasın, din tanımazlığa dûçâr olmasın ve neticede ebedî hayatlarını kaybetmelerine yol açacak isyan ve taşkınlığa girmesinler. Zira ebeveynler, tertemiz olarak dünyaya gelen bu çocukların, dünyaya geldiği gibi yine tertemiz bir şekilde Rabbilerine yürümesi adına lazım gelen her şeyi tedarik etmekle ve uygun bir yetişme zemini hazırlamakla sorumludur. İşte bütün bunları yerine getirmek de onlara karşı duyulan sevginin farklı bir tezahürüdür ki bunda hiçbir mahzur yoktur.

Fakat bir insanın ajandasında bunların hiçbiri yoksa, o kişi sırf evladı olduğu için tapınırcasına ona bağlanmışsa, her mülâhazayı getirip ona dayandırıyor ve sürekli ondan bahsetmek istiyorsa, Allah'a ve Peygamber'e iman ettiğini söyleyen böyle bir kişi hiç farkına varmadan bir şirk davranışının içine girmiş demektir. Kelime-i tevhidi لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ *"Allah'tan başka ilâh yoktur. Hazreti Muhammed de (aleyhissalâtü vesselâm) Allah'ın elçisidir."* diyen bir insan müşrik olmaz. Fakat bu kişi, çocuğuyla ilgili tutumundan ötürü üzerinde bir müşrik sıfatı taşıyor demektir. Bu hususa dikkat çeken bir beyanında Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ اَلشِّرْكُ الْأَصْغَرُ *"Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey, küçük şirktir."* buyurmuş, sahabe-i kiramın وَمَا الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ *"Küçük şirk ne*

demektir?” sorusuna da اَلرِّيَاءُ *“O, riyadır; görünme arzusudur.”*[157] şeklinde cevap vermiştir. İnsan, çocuğu üzerinden kendini gösterme, duyurma gibi bir zaafa kapılabilir. İnsan kendi şekli, şemâili, güzelliği, malı ve servetiyle küçük şirk olan riyaya düşebileceği gibi, içindeki bu görünme arzusunu çocukları üzerinden de tatmin edebilir.

Söylediğimiz bu hususu somut misallerle ifade edecek olursak, mesela bir insanın mimikleriyle kendisini ifade etmesi bir görünmedir. Başkalarının yanında ibadet yaparken, kendi başına yaptığı ibadetlere göre daha bir hassasiyet göstermesi bir görünmedir. Yazma, çizme, konuşma gibi yaptığı bir kısım güzel işleri başkalarına duyurmaya çalışması bir görünmedir. Hele bir de sözlerine “âcizane, fakirane” şeklinde başlayarak bu görünme isteğini kadifeden kılıflara bürüyor ve kendisini bu şekilde ifade ediyorsa, bu, çok daha korkunç bir riyadır. Esasında bir insanın çocukları üzerinden kendini ifade etmeye çalışmasının da bunlardan bir farkı yoktur. Böyle bir kişi, ister kız ister erkek olsun, evlat sevgisini bir şirk sıfatıyla kirletiyor demektir. Bence bir mü’min, mü’minlik sıfatlarını koruma mevzuunda, namusunu koruma mevzuunda gösterdiği hassasiyet ölçüsünde bir hassasiyet göstermelidir. İster riya, ister süm’a, ister ucb, ister fahr, isterse de kibir adına olsun, duygu ve düşüncelerini her türlü şirk şaibesinden uzak tutmalıdır. Zira bunların her biri, birer müşrik sıfatıdır. Şirke ait bir sıfatın insanda bulunması ise sağlıklı bir insanda bir virüsün bulunması gibidir. Bu virüslerin bazısı grip, bazısı kanser, bazısı da AIDS hastalığına sebebiyet verir. Bu açıdan insan, küfür ve şirk sıfatlarının hiçbirini küçük görmemeli, bu tür sıfatların, ruh ve kalbinde hayat bulmasına asla fırsat vermemelidir.

Tabi ki çoluk çocuğuna, yuvasına aşırı muhabbet gösteren bir insan her ne kadar üzerinde bir müşrik sıfatı taşıyor olsa da bu, onun müşrik olduğu anlamına gelmez. Böyle birisi imanıyla öldüğünde netice itibarıyla Cennet’e girer. Cenab-ı Hak da –Allahu a’lem bissavab (işin doğrusunu Allah bilir)– ona müşrik muamelesi yapmaz. Ancak neticede bu müşrik sıfatı, bir virüs gibi olduğundan, onun çaresine bakılmalı ve bu konuda temkinli olunmalıdır. Çünkü bazen çaresine bakılmayan bir grip virüsü bile insanı yere serebilir, öldürebilir. Öyleyse insan, fıtrat-ı asliyesine ve ahsen-i takvîm keyfiyetine zıt olan hiçbir virüsün, bünyesinde barınmasına meydan vermemelidir. Virüsler kapıyı çaldığı zaman, *“Beyhude yorulma, kapılar sürmelidir.”* deyip kapıyı onun yüzüne kapatmalıdır.

İnsan şirke karşı niçin bu ölçüde hassas ve tetikte olmalıdır? Çünkü bazen olur ki şirk çok gizli veya çok küçük olduğundan insan bunun farkına varamaz veya onu önemsemez. Fakat unutmamak gerekir ki, bazen önemsenmeyen, küçük görülen, sürekli tekrar edilen küçük günahlar, büyük günahlardan daha büyük olur. Ehemmiyet verilmeyen küçük günahlar, bilinen büyük günahlardan daha tehlikeli olur. Bunun yanında kişi büyük günahlarını biliyor ve ciddiye alıyorsa, hemen iki büklüm bir hâlde tevbe, inâbe ve evbe ile Allah’a (celle celâluhu) döner. Bu da onda daha sonra, günahlara karşı

mücadele etme duygusunu tetikler ve neticede günahlara karşı temkinli ve dikkatli bir hayat yaşar.

İşte anne babanın çocuklarına karşı alâka ve düşkünlüğü, başlangıçta çok küçük olarak başlasa da, denge ve ölçüyü koruyamadıkları takdirde, zamanla büyüyerek çok ciddi bir problem hâline gelebilir. Burada konunun daha iyi anlaşılması adına Seyyidinâ Hazreti Nuh'un (aleyhisselâm) irşadıyla mükellef olduğu kavimden önce yaşayan insanların içine düştükleri bir hatayı misal olarak verebiliriz. Bildiğiniz gibi o kavim içinde bir dönem Vedd, Yağûs, Yeûk ve Nesr gibi büyük zatlar yaşamıştır. Bir kısım fertler, tavır ve davranışlarıyla dillere destan olmuş bu insanların arkasından gitmişlerdir. Fakat onlardan sonra gelen insanlar, onların güzel hâllerini hatırlamak ve böylece çizgilerini bulmak için evlerine onların resimlerini asmışlardır. Başlangıçta masum gibi görünen bu düşünce, zaman içinde onlara karşı temenna durulmasına sebep olmuş, ardından da onların birer tanrı şeklinde algılanmasını netice vermiştir. Başlangıçtaki küçük bir açı, muhit hattında geniş bir sahaya tekabül eder. Bu itibarla da insan, ne evlatları ne de daha başka sevdiği insanlar hakkında aşırıya gitmemeli, haddi aşmamalıdır.

Evlat Sevgisinde Denge

Günümüzde bazıları ailelerin çocuk merkezli olduğunu ifade ediyor. İşin doğrusu, yuva çocuk merkezli mi, yoksa heva ve heves merkezli mi, nefis merkezli mi, enaniyet merkezli mi bilemiyorum; böyle olduğu da söylenebilir. Fakat bilinen bir şey var, o da insanların, dinin açık emir ve yasaklarının dışında bir hayat tarzını tercih ettiğinde çok merkezli hâle geldikleri, neticede de tevhide zıt değişik şirk türlerine kapı aralandığıdır.

Ayrıca evlilik ve ailenin, çocuk üzerine bina edilmesi, çocuk olduğunda ailenin mutlu, –elde olmayan değişik sebeplerle– çocuk olmadığında ise mutsuz olması, hatta bu yüzden çatışmaların, ayrılmaların yaşanması mü'min ahlâkı açısından doğru değildir. Çünkü böyle bir tavır –hafizanallah– Cenab-ı Hakk'ınkaza ve kaderine rıza göstermemenin, kadere taş atmanın, Allah'a isyan etmenin bir ifadesidir. Evet, kaderin bir hükmü olarak çocuk olmaması yüzünden yaşanan bu tür sıkıntılar, Allah'ın (celle celâluhu) sevmediği fiillerdir. Dolayısıyla unutulmamalı ki, çocuk olması bir imtihan olduğu gibi, olmaması da bir imtihandır.

Çocuğu her şey görüp ona karşı aşırı muhabbet göstermenin ve onu ailenin merkezine oturtmanın bir zararı da, onun olumsuz bir kısım davranışlarını bile müsamahayla karşılayıp, herhangi bir çözüm arayışına girmeme şeklinde ortaya çıkar. Bu şekildeki bir davranış ise zamanla problemli çocukların yetişmesine sebebiyet verecektir. Hâlbuki bu konuda asıl hedef, ileride çocuğun salih, ahlâklı, temiz, dürüst ve iyi bir insan olmasıdır. Anne-babalar bu hedefe ulaşma adına ne gerekliyse onu yerine

getirmeye çalışmalıdırlar. Fakat günümüzde maalesef büyük çoğunluğu itibarıyla ev cahil, sokak insafsız, mabet heyecansız, okul yetersiz olduğundan böyle bir atmosferde yetişen çocukların da heder olup gittiği acı bir gerçektir.

Salih Bir Çocuk İçin Öncelikle Anne-Baba Eğitimi

Bu açıdan iyi ve salih bir evlat için öncelikle yapılması gereken, anne-babaların iyi yetiştirilmesidir. En başta ebeveyne nasıl mükemmel birer anne-baba olacakları, çocuğa nasıl davranacakları öğretilmelidir. Hatta evlenecek çiftler evlilik öncesinde bir kısım kurslardan geçirilmeli ve bu kurslarda başarılı bir şekilde diplomasını/sertifikasını alanlar evlendirilmelidir. Bu eğitim sürecinde, evlenmekten maksadın ne olduğu, eşler arasında sağlıklı bir ilişkinin nasıl kurulması gerektiği, onların birbirini nasıl idare edeceği ve çocuk eğitimi gibi konular sağlam bir blokaj üzerine oturtulmalıdır. Zira evlenecek insanlar bu konuda sağlam bir donanıma sahip olurlarsa, bir araya gelerek oluşturacakları bu kutsal müessese de bir Cennet yuvası hâline gelecektir. Hiç şüphesiz böyle bir ailede yetişen çocuklar da, salih birer evlat olacaktır. Fakat anne-babalar, anne-baba olma liyakatine sahip değillerse, çocuklar da ârâfta kalacaklardır. Maalesef günümüz nesillerinin pek çoğu bu şekilde ârâfta yetişmektedir. Her ne kadar bazıları temiz bir cereyana katılarak özlerini bulup ahlâk ve karakter sahibi olsalar da, çoğunluğu böyle bir imkânı elde edemiyor.

Kime ve neye olursa olsun, gayri meşru muhabbetlere tevessül eden insanlar çok defa maksatlarının aksiyle tokat yerler. Bu açıdan ebeveynler, çocuklarını Allah'ın (celle celâluhu) birer emaneti olarak görmeyip de sadece kendilerinin bir parçası olarak görüp bencilce severlerse, taparcasına onlara karşı düşkünlük sergilerlerse gelecekte onların eliyle imtihan olurlar, onlardan tahkir, tezyif ve nefret görürler. Zira her ifrat, başka bir tefrite sebebiyet verdiği gibi, her tefrit de bağrında bir ifratı geliştirir. Bu, anne-baba ile çocuk arasındaki münasebet açısından böyle olduğu gibi, başka muhabbetler için de aynıyla geçerlidir. Evet, kim olursa olsun, eğer bir insanı olduğunun üstünde makamlara koyar ve ona duyduğunuz sevgide aşırıya kaçarsanız, maksadınızın aksiyle tokat yersiniz. Bir gün gelir, deli gibi sevdiğiniz o insandan en olumsuz sözleri duyar ve karşılığında siz de onun hakkında en olumsuz beyanlarda bulunursunuz.

İslâm'ın İnsan Tabiatı İle Bütünleşmesi

Soru: *İslâm'ın, insan tabiatının bir yanı ve derinliği hâline gelmesi hangi hususlara bağlıdır?*

Cevap: İslâm'a ait nazarî bilgilerin, insan vicdanında mahiyet-i nefsü'l-emriyesine (gerçek mahiyetlerine) uygun şekilde duyulup hissedilebilmesi ve onların zamanla insan tabiatının bir derinliği hâline gelmesi öncelikle nazarî bilginin amele dökülmesinin olmazsa olmaz bir şart olduğunun bilinmesine bağlıdır. Bazı felsefeciler "amelî akıl" ve benzeri mefhumlarla esasında bu meseleye dikkat çekmiş, sofiler de "seyr u sülûk-i ruhanî" gibi yol ve sistemlerle bu konu üzerinde durmuşlardır.

Mesela felsefecilerden Bergson, hakikatin ancak vicdanî duyuş ve sezişle bulunabileceğini ifade ederken; Kant da Allah'ın amelî akılla bilinebileceği üzerinde durmuştur. Batı kültürü içinde yetişmiş bu filozofların hakikate ne kadar âşina olduğunun ve bizi ne ölçüde hakikate âşina kılacağının münakaşası her zaman yapılabilir. Bu, ayrı bir meseledir. Fakat şurası bir gerçek ki, Allah'ın (celle celâluhu) bilinmesi mevzuunda çoğu zaman sizin ortaya döktüğünüz deliller sadece nazarî bilgi olarak kaldığında iman ve İslâm'a ait esasların koruma altına alınmasında bu durum yeterli olmayabilir. Evet, nazariyatta kalmış her türlü bilgiyi ve delili bir muhalif rüzgâr alıp götürebilir. Bu açıdan nazarî bilgilerin mutlaka amel blokajı üzerine oturtulması gerekir.

Kurtuluş Yolu: İman ve Salih Amel

Aslında Kur'ân-ı Kerim, لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ *"Andolsun biz insanı ahsen-i takvîme mazhar olarak yarattık. Sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük. Ancak iman edip salih amel işleyenler müstesna..."*[158] ifadeleriyle insanın hüsrandan ve esfel-i sâfilîne gitmekten kurtuluşunu, iman ve salih amele bağlamıştır.

Âyette hem iman hem de amel için fiil kalıbının kullanılması, kurtuluş için iman ve ameldeki süreklilige işaret etmektedir. Bu açıdan insan hiçbir zaman dünkü imanını yeterli görmemeli ve tıpkı sahabe efendilerimiz gibi yanındakilere, "Hele bir gelin de Allah'a yeniden iman edelim."[159] diyerek imanını sürekli yenileme gayreti içinde olmalıdır. Siz, daha önce imansızlığa ait bütün problemleri halletmiş ve onları idama mahkûm etmiş olabilirsiniz. Fakat iman adına elde ettiğiniz bu kazanımları kaybetmemek için hiçbir zaman ulaştığınız noktayı yeterli görmemeli ve imanınızı her gün bir kere daha yenilemenin yollarını aramalısınız.

İmanın ardından, arızasız, kusursuz, riyasız, süm'asız, süreklilik arz eden salih amel üzerinde durulmuştur. Salih amelin kapsamı çok geniştir. Allah'a (celle celâluhu) imandan ibadet ü taata, ondan anne baba hukukuna riayete, ondan da mü'minlerin haklarının korunmasına kadar yapılması gereken bütün ameller, salihât kategorisi içinde mütalâa edilir. Salih amel için de fiil kipinin kullanılması, insanın bir kere salih amel yapmakla yetinmemesi, âdeta kendisini salih amel çağlayanına salması ve hayatını hep bu akıntı içinde sürdürmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Aynı mazmunu Asr Sûresi'nde de görebilirsiniz. Bu sûrede de insanın hüsranda olduğu ifade edildikten hemen sonra, bundan kurtuluş, iman ve salih amele bağlanmıştır. İnsan mahiyetinde "kuvve-i şeheviye", "kuvve-i gadabiye" ve "kuvve-i akliye" gibi menfiliğe de açık bir kısım güç ve duygular bulunmaktadır ki, bunlar her zaman insanı hüsrana sürükleyip batırabilir. İşte zikredilen bu iki sûrede Cenab-ı Hak, insanı zehirleyecek bu tehlikelere karşı panzehir olabilecek reçeteyi bizlere göstermiştir. Bu hakikati anlatma sadedinde İmam Şâfiî, *"İnsanlar, Asr Sûresi'nin önünü, arkasını düşünüp değerlendirerek 'tedebbür' etseler bu, onlara yeterdi."*[160] demiştir.

Acz u Fakr, Şevk u Şükür

Sofiler de Müslüman şahsiyetinin oluşması ve insanın yeni bir fıtrat kazanması adına seyr u sülûk-i ruhaniyi tavsiye etmişlerdir. Fakat bunun da kendine göre değişik yol ve yöntemleri vardır. Büyük zatlar, biraz da kendi yaşadıkları dönemde Müslümanları baskı altına alan faktörleri göz önünde bulundurmuş ve bunlara karşı mücadele etmeye müsait sistemler kurmuşlardır. Kimisi sistemini nüfus-u seb'a (yedi nefis) mertebesine bağlarken kimisi de sistemini letâif-i aşere (on latîfe) üzerine tesis etmiştir.

Hazreti Pîr ise vaz' ettiği sistemi, acz-i mutlak, fakr-ı mutlak, şevk-i mutlak ve şükr-ü mutlak olmak üzere dört esasa bağlamış ve bir de bunların mütemmimi olabilecek iki esastan bahsetmiştir ki, bunlar da şefkat ve tefekkürdür.[161] Bu sistem, potansiyel insanın hakiki insan olabilmesi ve kemale erebilmesi için takip edilmesi gereken bir yoldur. Fakat bir insanın bu esasları kabullenmesi ve içine sindirmesi ciddi bir cehd ü gayrete vâbestedir.

Bu esasların birincisi olan *acz-i mutlak,* insanın arzu ettiği her şeyi yapamamasının şuurunda olması demektir. Hâdiseler, Cenab-ı Hakk'ın belirlemiş olduğu plân ve programa göre meydana geliyor ve biz çoğu zaman bunlara müdahale edemiyoruz. Bu konuda iradenin fonksiyonunu inkâr etmesek de neticeleri yaratanın Allah (celle celâluhu) olduğu da muhakkak. Öyleyse insan, Sonsuz Kudret ve Sonsuz İrade karşısında kendisini deryada damla gibi görmeli ve O'nun karşısındaki yerini ve konumunu kabul etmelidir.

Fakr-ı mutlak ise insanın, her nesne ve her varlığın hakiki sahibi, maliki Allah (celle celâluhu) olduğu gerçeğini kavraması demektir. Sahip olduğumuz her şey O'ndan. Bizi

varlığa erdiren, belli imkânlara mazhar kılan, Müslüman yapan, Nebiler Sultanı'nı (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanıtan, hiçbir liyakatimiz olmadığı hâlde bize yüksek ufukları gösteren, bizi yüksek ideallere bağlayan ve bunları realize etmeye bizi sevk eden O'dur. Biz, Rabbimizin üzerimizdeki nimetlerini bir kenara bırakarak kendimiz adına bir tekmil vermeye kalksak, elimizde hiçbir şey kalmayacaktır. O hâlde bedenimiz, aklımız, hissimiz, fikrimiz ve sahip olduğumuz daha başka şeylerin hepsi O'ndansa, biz neyiz? Biz, Hazreti Pîr'in ifadesiyle, O'nun varlığının ziyasının gölgesinin gölgesinin gölgesi, zıllî birer varlığız. O'nun karşısında bize, deryada damla bile denemez.[162]

Tefekkür ve Şefkat

Zikredilen bu esaslar çok önemli olsa da onlar sadece birkaç kez okuma ve üzerinde düşünmekle tam mânâsıyla insan tabiatıyla bütünleşemez. Bunların insanın tabiatının bir derinliği hâline gelmesi, ciddi bir teemmül, tedebbür ve tezekküre bağlıdır. İnsan, Kur'ân ve kâinat üzerinde derinlemesine düşünmeli ve her sohbeti evirip çevirip bu mülâhazaların açılımına bağlamalıdır. O, neye malik olduğunu, ne kadar sermayesinin bulunduğunu ve ne kadar gücünün var olduğunu sürekli düşünmelidir. Esasında insanın şevk ü şükür mülâhazalarına ulaşması böyle bir aktif düşünce sistemine bağlıdır.

Mesleğimizin esaslarından bir diğeri olan *şefkat* ise, insanlığa karşı merhametli olmak ve ölesiye başkalarını kurtarma gayreti içinde bulunmak demektir. Hatta insan, sahip olduğu şefkat duygusunu sadece insanlıkla da sınırlı tutmayarak onu bütün bir varlığa yaymalı ve hemen her fırsatta bu duyguyu derince sergilemelidir. Öyle ki o, yerde çırpınan bir arının karşısında ağlayacak ölçüde engince bir şefkate sahip olmalıdır.

Hiç şüphesiz böyle bir şefkat duygusunun kazanılması da, tefekkür ve tedebbürün yanında, güçlü bir ahiret inancına sahip olmaya bağlıdır. Zannediyorum enbiya-i izâmdaki o fevkalâde heyecan ve helecan da, suiâkıbet endişesiyle, hüsnüâkıbet iştiyakından kaynaklanmaktadır. Çünkü onlar, başıboş bırakılan insanların Cehennem'e yuvarlanacağını bilmekte ve öbür tarafta bütün debdebe ve ihtişamıyla salınıp duran bir Cennet'in varlığına da kesin olarak inanmaktadırlar. İşte bu sebepledir ki onlar, insanları böyle bir Cennet'e sevk edebilme adına bütün ceht ve gayretlerini ortaya koymuşlardır. Kur'ân-ı Kerim'de iki âyet-i kerimede az farkla, *"İnanmıyorlar diye, neredeyse kendini öldüreceksin."*[163] hitabına muhatap olan İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hâli de O'ndaki bu engin mülâhazalardan kaynaklanmaktadır.

Evet insan, gerek Hazreti Pîr'in ortaya koyduğu bu yolla gerekse daha başka yol ve yöntemlerle âdeta bir helezonda yükseliyor gibi yukarılara çıkmaya çalışmalıdır. O, bir taraftan bulunduğu makamın hakkını verirken diğer yandan da sürekli nazarlarını daha

yüksek makamlara dikmeli ve doyma bilmeyen bir mârifetullah yolcusu gibi her zaman, "Daha yok mu?" demelidir. Eğer, bulunduğu makamda mazhar olduğu vârid ve mevhibeleri iyi değerlendirebilirse bu, onun içinde yeni şeylere karşı iştiyak uyaracak ve böyle bir yolcu sürekli değişik kapıları çalacaktır.

İstikamet ve Kesintisiz Gayret

İçinde uyanan iştiyaklar istikametinde hareket eden böyle bir hak yolcusu sürekli çıtayı yükseltmeye çalışacak ve yükselttikçe de buna göre hareket etme imkânı doğacaktır. Böylece o, salih bir dairenin içine gireceğinden, sürekli içinde yeni iştiyaklar oluşacak ve bu iştiyaklarla da yeni mertebelere talip olacaktır. Yani insan şart-ı adi plânında gayretini ortaya koyduğu zaman, asıl şart olarak ilâhî meşiet taalluk edecek ve onu arzu ettiği mertebelere ulaştıracaktır.

Elbette bütün bunların birdenbire içselleştirilmesi ve insanın tabiatı hâline gelmesi mümkün olmayacaktır. Bu, ciddi bir gayrete vâbestedir. Gerçi bazı hususi durumlarda harikulâdelikler gerçekleşebilir ve insanlar birdenbire insanî kemalâtın zirvesine ulaşabilirler. Mesela Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda kısa bir süre kalan insanlar sahabî olma ufkuna ulaşmıştır. Çünkü O'nun huzuru, muhataplarını derinden derine etkileyen bir insibağ atmosferidir. O'nun hâli, tavrı, oturuşu kalkışı, sükûtu, konuşması, yüzündeki yer yer ürperti, zaman zaman da sevinç ifade eden çizgileriyle hep Allah'ı (celle celâluhu) hatırlatır. O, yanındakilere her hâliyle Allah'ın huzurunda olduğunu hissettirir.

Aynı şekilde Nebiler Serveri'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra gelen bazı Allah dostları da, atmosferlerine giren insanları bazen bir nefhada insan-ı kâmil olma ufkuna ulaştırabilirler. Mesela Hazreti Pîr-i Mugân'ın etrafında yer alanTahiri Mutlu, Hasan Feyzi, Hafız Ali ve Hulusi Efendi gibi yüksek istidatlarda bu dikey yükselişi görebilirsiniz.

Fakat bütün bunlar ender-i nadirattandır, süreklilik arz etmez. Çünkü o, bir ikram-ı ilâhîdir. Bu ikram-ı ilâhî, enbiya-i izâmda bir mu'cize şeklinde tezahür ederken, evliya-i kiramda ise bir keramet şeklinde ortaya çıkar. Bu meselenin objektif olanı yani herkes için her zaman başvurulabilecek şekli ise, bu konuda iradenin hakkını vermekten geçmektedir.

Biz, kendi değerlerimizi tabiatımızın bir derinliği hâline getirmek istiyorsak, beslenme kaynaklarımızla aralıksız bir iştigal içinde bulunmaya çalışmalı, oturup kalktığımız her yerde sohbet-i cânan demeli ve bütün konuşma ve sohbetlerimizi bunlar üzerinde örgülemeliyiz.

Bir de unutulmamalıdır ki, insan Allah'a (celle celâluhu) kulluk konusunda ciddi cehd ü gayret sarf ederse, Allah da ona yardımcı olacaktır.

" Sen Mevlâ'yı seven de, Mevlâ seni sevmez mi?
Rızasına iven de, Hak rızasın vermez mi?
Sen Hakk'ın kapısında canlar feda eylesen,
Emrince hizmet etsen, Allah ecrin vermez mi?"

Siz Allah'a (celle celâluhu) teveccüh ederseniz, O da size teveccüh muamelesinde bulunur; siz nazarlarınızı O'na yöneltirseniz, O da size bakar; siz kalbinizi O'na açarsanız, O da bu kalbi boş bırakmaz.

Son bir husus olarak şunu ifade edeyim ki insan, İslâm'ı yaşamayı tabiatı hâline getirebilirse bir kısım ibadet ve mükellefiyetleri yerine getirme hususunda çok fazla zorlanmayacaktır. Mesela uykuyu bölerek gecenin bir vaktinde kalkma ve teheccüd namazını kılma, nefse ağır gelen bir ameldir. Fakat insan, bunu âdet hâline getirmiş, tabiatına mâl etmiş ve âdeta Allah'la gizli bir vicdanî mukavele yapmışsa, yataktan kalkma konusunda çok rahatsızlık duymayacaktır. Belki ilk anda uykunun verdiği mahmurluğun etkisiyle bir sarsıntı yaşayacaktır ama kendisini namaza salıp da namazını duayla taçlandırdığı ve içini Allah'a (celle celâluhu) dökmeye başladığı zaman kendi içinden, "Ne iyi ettim de uyandım ve gecenin bu tenha saatlerini Rabbimle münasebetim adına değerlendirdim!" diyecektir.

Rıza Ufkunu Talep

Soru: رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا *"Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, resûl olarak da Hazreti Muhammed'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) razı olduk." beyanı, bir mü'min için ne ifade etmektedir? Bu mübarek sözü söyleme keyfiyeti nasıl olmalıdır?*

Cevap: Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (sallallâhu aleyhi ve sellem), sabah ve akşama ulaştığında, رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا diyen bir Müslümanın ötede, Cenab-ı Hak tarafından razı ve hoşnut kılınacağını müjdelemiştir.[164] Demek ki bu kutlu beyan, sabah ve akşam mü'minlerin vird-i zebânı olması gereken mübarek bir sözdür. Zira burada kişi evvela Allah'tan (celle celâluhu) ve dolayısıyla O'nun bütün tasarruflarından razı olduğunu, ilâhî bir sistem olarak İslâm'ı kabul ettiğini ve ondan hoşnut bulunduğunu ve peygamber olarak da Nebiler Serveri'nden razı olup O'nun rehberliğine teslimiyetini ifade etmektedir ki, hakiki imana ermenin yolu da esasen böyle bir duygu ve düşünceden, böyle bir iman ve iz'andan geçer.

Ayrıca Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu lâl u güher beyanıyla bize önemli bir hakikati talim buyurmakta ve işarî olarak da Müslümanları, dilleriyle ikrar ettikleri bu rıza ufkuna ulaştıracak ve bu hissi içlerinde geliştirecek, kök saldıracak ve derinleştirecek amellerde bulunmaya teşvik etmektedir.

Rıza Mertebesinin Kutup Yıldızı

Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm) daha başta, رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا buyurmak suretiyle ve bu hakikate bağlı yaşadığı hayat-ı seniyyeleriyle rıza mertebesinin kutup yıldızı olduğunu ortaya koymuştur. Evet, O, rıza mertebesinin merkez noktasını tutar. Dolayısıyla bizim her رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا deyişimizde O'nu önümüzde bilmemiz, O'nu önümüzde görmemiz gerekir. Öyle ki, bir insan Allah'a (celle celâluhu) doğru uçup kanatlansa ve doğrudan doğruya O'ndan "Ben senden hoşnudum." kelâmını işitse, hatta –muhalfarz–Cenab-ı Hak, o kişiyi Efendiler Efendisi'yle yan yana aynı rahleye oturtsa ve Efendimiz'e vahyetmesine mukabil ona da ilham, vâridât ve mevhibe lütfederek her ikisine de aynı dersi verse yine de o kişiye düşen, önünde hep Resûl-i Ekrem Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) rehber olarak görmektir. Çünkü o kişi, sahip olduğu bu duygu ve düşünceye, bu mantık ve felsefeye, bu anlayış ve tefekküre O'nun sayesinde, O'nun rehberliğinde ermiştir. O olmasaydı, dünyası da, ahireti de kapkaranlık bir zindan olacaktı. Bu sebepledir ki, insanın iradî ve kasti olarak her zaman Efendiler Efendisi'ni (aleyhi ekmelüttahâyâ) bir rehber ve muallim olarak tanıyıp

önünde görmesi rıza ufku adına çok önemlidir.

Bazılarının seyr u sülûk-i ruhanide belli bir noktaya gelmeleri O'na karşı alâkayı arttırma vesilesi olurken, her şeyi mizan-ı şeriatla tartmayan bazıları için de –Allah korusun– şatahat ve laubaliliğe girme sebebi olabilmekte ve bu duruma düşenler kimi zaman "Benim nurum da O'nun nuru kadardır." diyebilmektedirler. Hâlbuki O (sallallâhu aleyhi ve sellem), hem nur-u evvel, hem nur-u evsat, hem de nur-u âhirdir. Hiç kimsenin o nura ulaşabilmesi ve O'nun ihraz ettiği seviyeyi ihraz edebilmesi mümkün değildir.

Bu mübarek beyanda Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm) daha sonra وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا ifadeleriyle ilâhî bir sistem olarak İslâm'dan razı olduğunu ifade etmiştir. Evet, İslâm'ı O'nun kadar kavrayan, bu ilâhî sistemden O'nun kadar hoşnut olan, bu sisteme hayatını vakfeden ve onu ikame etmeden başka hiçbir şey düşünmeyen ikinci bir insan yoktur. Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) sıddıkiyetini, Hazreti Ömer'in (radıyallâhu anh) hakkı bâtıldan ayırma noktasındaki gayretini, Hazreti Osman'ın (radıyallâhu anh) Kur'ân'a karşı duyduğu alâkayı, Hazreti Ali'nin (radıyallâhu anh) ruh ve kalb kahramanı olmasını bir yerde toplayıp hallaç etseniz, yine de Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) İslâm'a karşı olan rıza mertebesinin yanında bunların, onda biri bile teşkil etmediğini görürsünüz. Bu ifadelerimle kat'iyen bu büyük zatları hafife aldığım anlaşılmasın. Ben burada bunları büyüğün büyüklüğünü vurgulama ve O'nun İslâm mevzuunda nasıl bir rıza kahramanı olduğunu ifade etme adına söylüyorum.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) son olarak وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا diyerek, kendi peygamberliğine de razı olduğunu ifade etmiştir. Aslında Habib-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) kendisini tevazu ve mahviyete kilitlemiş öyle bir insandı ki, sürekli Allah'ın (celle celâluhu) bir kulu olduğu mülâhazasıyla hareket ediyor, mesela hizmetçisiyle beraber sofraya oturuyor, o yemeden yemiyor ve kendini en küçük bir insandan farklı görmüyordu. Fakat bütün bunların yanında O, kendisine çok "ağır gelen" peygamberlik vazifesiyle serfiraz idi. Şöyle ki bir insan *"Lâ ilâhe illallah"* demesinin yanında, *"Muhammedün Resûlullah"* demediği sürece Müslüman olamıyor. Zira O'nun peygamberliğini kabul etmek, İslâm'ın ve imanın aslî bir rüknüdür. Efendiler Efendisi'nin o eşsiz mahviyetiyle peygamberlik misyonunu ilan arasında zahiren bir çelişki vardır. İşte bu sebepledir ki O'nun, fevkalâde tevazuuyla beraber وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا demek suretiyle, Hazreti Muhammed'in resûl olmasından da hoşnut bulunduğunu ifade buyurmasının ayrı bir kıymeti vardır. Çünkü bu, Allah'ın bir takdir ve tayinidir.

Mârifet Ölçüsünde Rıza Şuuru

Bu kutlu sözü söyleme keyfiyetine gelince; gaflet ve ülfetten âzâde olarak kalbin derinliklerinden kopup gelen bir aşk u heyecanla onun dile getirilmesi çok önemlidir.

Esasen Allah'tan (celle celâluhu), Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve İslâm'dan razı ve hoşnut olma öncelikle onları çok iyi tanımaya vâbestedir. Çünkü bilen bildiği ölçüde sever, bilmeyen de bilmediği şeye karşı alâkasız kalır. Bu itibarla Cenab-ı Hakk'ı azamet ve ululuğuyla, esrar-ı rubûbiyet ve esrar-ı ulûhiyetiyle bilmeyince rıza ufkuna eremezsiniz. İnsanlığın İftihar Tablosu'nu kendi hususiyetleriyle tanımadıkça peygamberliğine lâyıkıyla rıza gösteremezsiniz. Aynı şekilde İslâm dinini kendi enginlik ve derinliğiyle, usûl ve fürûuyla bilmeyince de ondan razı olamazsınız.

Günümüzde çoklarının İnsanlığın İftihar Tablosu'na (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı alâkasızlığının sebebi, O'nu bilememeleri ve O'na yabancı kalmalarıdır. Şayet bu insanların içlerinde Efendimiz'e karşı bir çerağ tutuşturulabilse, bir meşale ucu gösterilebilseydi, onlar da merak gösterecek ve tanıma fırsatı bulacaklardı. Fakat sokak bu fırsatı vermediği gibi okullar ve hatta camiler bile O'nu lâyıkıyla tanıma imkânı sunmadı. Evde de böyle bir atmosfer oluşmadı. Dolayısıyla bu insanlar, Kâinatın İftihar Tablosu'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanımadan mahrum yetiştiler. Eğer bunca ihmal edilmişlik ve bunca zayi olmuşluğa rağmen hâlâ insanımızın gönlünde O'na ait mânâlar parıldıyorsa, hâlâ onlar *"Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah"* diyorlarsa, bunu Cenab-ı Hakk'ın ekstra bir lütfu olarak görmek gerekir.

En Büyük Nimet İçin Sürekli Dua

Rıza, Cennet ve Cennet'teki nimetlerden daha büyük bir nimet ise o zaman bizim de ellerimizi açıp sürekli "Allah'ım, beni rıza ufkuna ulaştır." diye dua dua yalvarmamız gerekir. Evet, اَللّٰهُمَّ إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى *"Allah'ım! Sevdiğin ve hoşnut olduğun şeye beni ulaştır!"* diyerek nefes alıp vermeli; اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ *"Allah'ım! Senden af, afiyet ve rıza istiyorum!"* diyerek oturup kalkmalıyız. Çünkü Cenab-ı Hak, insanın samimi olarak kalbden istediği şeyleri kendisine lütfedeceğini vaat ediyor. Fakat bu konuda ısrarcı olmak gerekir. Zira bazen istenilen şeylerin verilmesi, beş, on, belki de yirmi sene sonrasına bırakılmış olabilir. Bu açıdan Cenab-ı Hakk'ın bizden hoşnut olmasını istiyor, O'nun her bir icraatı karşısında nabızlarımızın hep rızayla atmasını, kalbimizin hep rıza sesi vermesini arzu ediyorsak on sene, yirmi sene bunun için yalvarıp yakarmalıyız.

Bence bunun için uzun bir dua maratonuna girilebilir. Zira Cenab-ı Hak, وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ *"Allah'ın rızası ise her şeyin üstündedir."*[165] buyurmak suretiyle rıza-i ilâhînin; Cennet'e girmenin, Firdevs'e ermenin, Hazreti Muhammed Mustafa'yı (sallallâhu aleyhi ve sellem) görmenin ötesinde olduğunu beyan etmiştir. Fakat zannediyorum hiçbirimiz bu kadar uzun zaman rıza için dua etmedik. Yirmi beş sene boyunca "Allah'ım, rızan, rızan, rızan…" deyip içimizi dökmedik. Hâlbuki değil yirmi beş sene, o kadar ömrümüz olsaydı, bunun için iki yüz elli sene yalvarıp yakarmamız

gerekirdi.

Hâsılı Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ifadeleriyle Müslümanlara çok ulvî bir hedef göstermiştir. O hâlde Müslümanlara düşen vazife de ne yapıp edip bu hedefi yakalamaya çalışmak olmalıdır. Bunun için inanan her fert o hedefi benimsemeli ve onunla dertlenmelidir. Zaten kendisine hedef belirleyen insan, oturup kalkıp sürekli bu hedefi gerçekleştirmenin hülyasıyla yaşar. Öyle ki abdest alırken, namaza giderken hatta namaz kılarken bile zihni çok defa bununla meşgul olur. Neticede onun sürekli zihninde evirip çevirdiği ve her daim meşgul olduğu bu düşünceler nezd-i ulûhiyette birer dua şeklinde kabule karin olur ve Allah onları boşa çıkarmaz. Bu itibarladır ki biz Allah Resûlü'nün bir hedef olarak önümüze koyduğu rıza ufkunu yakalama adına sürekli gayret göstermeli, hep onu hecelemeli, hep onunla gecelemeli, bir yerden gelirken bir yere giderken hep onu düşünmeli ve hep onunla oturup kalkmalıyız.

Ramazan ve Yumuşayan Kalbler

Soru: *Her sene, gökten inen bir sekîne gibi gelip gönüllerimizi yumuşatan, eriten ve belli bir kıvama ulaştıran Ramazan ayını fert ve toplum hayatımız adına kâmil mânâda değerlendirebilmek için neler tavsiye edersiniz?*

Cevap: Oruç, iftar, sahur, teravih gibi büyüleyici güzellikleriyle ufkumuzda beliren ve kendine mahsus kudsî bir atmosfer oluşturan Ramazan ayının; gerilimlerin gerilimleri takip ettiği, şiddet ve hiddetin aşırı bir hâl aldığı, zıtlaşmaların mârifet görüldüğü ve kitleler arasında ciddi soğukluğun yaşandığı dönemlerde bile ruhların yeniden salâha kavuşması, kalblerin, hislerin ve düşüncelerin selimleşmesi ve her türlü sertliğin, huşûnetin yatışması adına apayrı bir tesiri vardır. Zaten sükûnet, yumuşaklık ve letafetin belirgin bir şekilde kendini hissettirdiği bu mübarek aya karşı insanımızın içinde ciddi bir saygı hissinin olduğu bir gerçektir. Bu açıdan şu an biz değişik olumsuzluklarla çepeçevre kuşatılmış olsak da, eğer irademizin hakkını verip gönlümüzü bu kutlu zaman dilimine açabilir, onun bereketine yürekten inanıp tazim ve saygı hisleriyle ona yönelebilirsek; o da bizi kucaklayacak, sağanak sağanak başımızdan aşağı rahmetini boşaltacak, hiddet, şiddet ve öfkelerin önüne geçecek ve böylece toplumda yeniden bir huzur ve sükûnet havası hâkim olacaktır.

Yemek Çeşitliliği Değil, Misafir Zenginliği

Bu istikamette yapılması gerekenlere gelince, mesela bir apartman dairesinde ikamet eden insan, komşuları hangi kültür ve anlayışta olursa olsun, birkaç gün öncesinden haber vermek suretiyle onları iftar sofrasına davet edip elinden geldiği ölçüde centilmenlik ve civanmertliğini sergileyebilir. Hatta yemek yedirdikten sonra bir de, “Siz buraya gelerek yemeğimizi yeme zahmetine katlandınız. Kabul buyurursanız bu da diş kiranız.” diyerek öncesinde onlar için hazırladığı küçük bir hediye takdim edebilir. İmkân varsa, çocuklarına değişik hediyeler vermek suretiyle o masum yavruların gönülleri hoş edilebilir. Aynı şekilde bir devlet okulunda öğretmen olan, bir üniversitede hocalık yapan veya daha başka bir kurumda çalışan insan da kesim farkı gözetmeksizin herkese evini açıp iftar sofrasını paylaşmak suretiyle içtimaî barışa katkıda bulunabilir.

Biz bu bereketli ve nurlu ayı öyle değerlendirmeliyiz ki, misafirin bulunmadığı hiçbir iftar soframız olmamalıdır. Evet, iftar sofraları yemek zenginliğinden daha ziyade misafir çokluğu ve çeşitliliğiyle zenginleştirilmelidir. Bildiğiniz üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), طَعَامُ الْاِثْنَيْنِ كَافِى الثَّلَاثَةِ وَطَعَامُ الثَّلَاثَةِ كَافِى الْأَرْبَعَةِ *“İki kişilik yemek üç kişiye, üç kişilik yemek de dört kişiye yeter.”*

buyuruyor.[166] Bu açıdan, kendine mahsus apayrı bir bereketi bulunan Ramazan ayında misafirin çokluğundan endişe edilmemelidir.

Böyle bir hareket tarzı farklı kesimler arasındaki uçurumların kapanması, önyargıların aşılması adına önemli bir diplomasi yoludur. Hakikaten güç ve kuvvetle halledilemeyen, mekanize birliklerle başa çıkılamayan pek çok problem bu yolla çözülebilir. Evet, siz gönlünüzü herkese açar, insanlığınızla muhataplarınızın kalbine girer, gönlünüzde herkesin oturabileceği bir yer hazırlar ve böylece gönülleri arkanıza alırsanız, hakkından gelinemeyen kinlerin, nefretlerin, gayz ve öfkelerin, kan dökmelerin, cana kıymaların da önü alınmış olacaktır. Hem insanlık tarihi boyunca hiçbir zaman tehditle problemlerin çözüldüğü, sıkıntıların hallolduğu görülmemiştir. Bilakis tehditler karşısında insanların hışımları daha bir artmış ve kendilerince daha bir hararetle tahrip eksenli yapılanmaya gitmişlerdir.

Bir atasözünde ifade edildiği gibi bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır. Dolayısıyla bizim vereceğimiz bir iftarın da kırk yıl hatırı olacaktır. Bu açıdan geriye dönüşü çok farklı olan böyle bir civanmertlik mutlaka yerine getirilmelidir. Bilemiyoruz, belki de Ramazan'ın ayrı bir bereketi de işte buradadır. Yani biz oruç tutarak, teravih kılarak uhrevî mükâfatlar elde edebileceğimiz gibi, bir de insanların gönlüne girmek suretiyle apayrı bir kazanç yaşarız.

Gönüllerde Yankılanan Gökler Ötesinin Sesi

Öte yandan dünyanın dört bir bucağında insanlığa hizmet etme yolunda koşturan hizmet erleri de gönüllere girme adına Ramazan'ı çok önemli bir vesile olarak değerlendirebilirler. Nasıl ki Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanlar ülkemizdeki fakir insanlardan başlamak üzere, Asya'dan Afrika'ya dünyanın dört bir bucağına götürülmek suretiyle milletimizin civanmertliği ve hiss-i semahati ortaya konuldu ve böylece kurban vasıtasıyla gönüller fethedilmeye başlandı ve aynı zamanda bununla güven kaynağı bir milletin var olduğuna dair onlardaki güven duygusu harekete geçirilmiş oldu. Aynen öyle de, Ramazan ayında iftar ve sahur kapıları herkese açılmak suretiyle bir Ramazan seferberliği başlatılıp nice gönüller kazanılarak bu mübarek ay Allah'ın (celle celâluhu) hoşnut olacağı bir keyfiyete ulaştırılabilir. Zira özellikle yurtdışında iftar veya sahura davet edilen misafirler, bu türlü faaliyetlerden öyle etkileniyorlar ki, onların intibalarını dinlediğinizde yapılan işin ehemmiyetini daha iyi anlıyorsunuz. Mesela iftar öncesi okunan ezanlar onlara sürpriz bir ses olarak oldukça orijinal geliyor ve onu çok cazip buluyorlar. Dolayısıyla da muhataplarımızı kendi güzelliklerimiz ve kendi zenginliklerimizle tanıştırma adına böyle bir imkânın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekir.

Yapılan bütün bu faaliyetler muhatapların gönüllerinde belki sadece Müslümanlığa sempatiyle bakmalarını netice verecektir. Fakat bu durum bile, kanaatimce kesinlikle

hafife alınmamalıdır. Kim bilir belki de her şeyi ter ü taze duyan o insanlar, zamanla İslâm'ın güzelliklerini daha farklı hissedecek ve birdenbire dikey olarak kendi arş-ı kemalâtlarına yükseleceklerdir. Bu açıdan böyle bir neticenin hâsıl olması adına bir kere iftar verme değil, onların önüne günde üç dört defa sofralar serilse değer, zannediyorum.

Çağımızın insanı maalesef Müslümanlığın güzelliklerinden mahrum yaşadı. Görmediler Müslümanca tavır ve davranışları. İşte bizim en önemli vazifemiz aile yapımızla, anne, baba ve evlat münasebetlerimizle, davetlerimizle, centilmenliğimizle onlara hakiki Müslümanlığı göstermektir. Eğer birileri Müslümanları "öcü" gibi görüyorlarsa, bunu izale etmenin yolu, onlarla içli dışlı olmaktan geçer. Bu sebeple de Ramazan-ı Şerif'te Müslümanlar, bulundukları konum neyi gerektiriyorsa, akıl, mantık, muhakeme ve istişareyle hareket ederek makul bir şekilde bu işi gerçekleştirmeye çalışmalıdırlar.

Hiçbir Amel Ramazan'daki Amelin Boşluğunu Dolduramaz!

Cenab-ı Hakk'ın (celle celâluhu) birer mükellefiyet olarak bize farz kıldığı ibadetler, eda keyfiyetimize göre farklı birer mahiyet kazanarak, Allah nezdinde bizim için şahitlik yapacaktır. Biz bu gufran ayını ne kadar memnun edersek onun şahadeti de o istikamette gürül gürül olacaktır. İyi değerlendirilebildiği takdirde Ramazan-ı Şerif bizden ayrılıp gittiği zaman lehimize şehadet edecek, belki bizim Reyyan kapısından Cennet'e girmeye namzet olduğumuzu ifade edecektir. Bu açıdan biz Allah'ın (celle celâluhu) hakkımızda takdir buyurduğu ibadetlere saygı göstermeli, onları aziz bilmeli ve azami derecede onları değerlendirme gayreti içinde olmalıyız.

Ayrıca insan ahirette Allah'ın (celle celâluhu) kendisine ihsan ettiği nimetlerin hangi amellerinin mükâfatı olduğunu bilecektir ki, bu da o insana, nimetin kendisi kadar haz verecektir. Belki de mazhar olduğu bu nimetler karşısında şöyle diyecektir: "Çok şükür Rabbime! Evvela beni amelle şereflendirdi, şimdi de onun mükâfatıyla şereflendiriyor." Evet, insan orada, tuttuğu oruçlarını ağzıyla, burnuyla, kulağıyla tanıyacak. Aynı şekilde aç ve susuz kalmasını, teravihteki yorulmalarını, sahura kalkma heyecanlarını, iftardaki izaz ve ikramlarını öbür âlemin hususiyetleri içinde tanıyacak ve bunların hazzını yaşayacaktır.

Bazı ibadetler, derinliğini bilhassa zarfından alır. Ramazan ayında yapılan ibadet ü taat da böyledir. Bu itibarla Ramazan ayında yapılan ameller ayrı bir kıymete ulaşacaktır. Bu ayda insanlar çok farklı şekilde Allah'a (celle celâluhu) yaklaşırlar. Bu ayda tutulan orucun sevabına hiçbir oruç yetişemez. Başka gecelerde kılınacak yirmi rekât namaz da, teravihin yerini tutamaz. Aynı şekilde Ramazan'ın dışındaki gecelerde yapılan sahurlardan da Ramazan'daki sahurun sevabını alamazsınız. Keza Ramazan

dışında iftar vaktindeki ezan bekleyişleriniz de Ramazan'a denk olmaz. Kısaca başka zamanlarda yaptığınız amellerle, kesinlikle Ramazan'da ulaştığınız mükâfata ulaşamazsınız. Hiçbir amel onun geride bıraktığı boşluğu dolduramaz. İşte bu sebepledir ki bu hakikati vicdanında derinlemesine duyan samimi mü'minler bu ayın gitmesiyle birlikte ciddi bir hicran duyar ve bir sonraki Ramazan'a kadar da onun hasretini çekerler. Bilemeyiz, belki de onların bu hasreti onlara ayrı bir Ramazan sevabı kazandırır.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abd İbn Humeyd, Ebû Muhammed Muhammed b. Fütûh b. Abdillah el-Mayurkî el-Ezdî (v. 249 h.);***el-Müsned,*** *[Tahkîk: Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmud Muhammed Halil es-Saîdî],* Mektebetü's-sünne, Kahire, 1408/ 1988.

Abdurrezzak, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam (v. 211 h.); ***el-Musannef,*** I-XI,*[Tahkîk: Habiburrahman el-Âzamî],* el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403 h.

el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1087-1162 h.); ***Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,*** I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut 1405 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (164-241 h.);***el-Müsned,*** I-VI, Müesseseti Kurtuba, Mısır, tsz.

Ali el-Müttakî, Alâüddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han el-Hindî (v. 975/156) ***Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl,*** I-XVI, *[Tahkîk: Mahmud Ömer ed-Dimyâtî]*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1419/ 1998.

Bediüzzaman, Said Nursî (1877-1960); ***Barla Lâhikası,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010.

___________; *Emirdağ Lâhikası,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2012.

___________; *Lem'alar,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2012.

___________; *Mektubat,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2012.

___________; *Sözler,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2012.

___________; *Sünûhât,* [Sadeleştiren: Abdullah Aymaz], Şahdamar Yay., İstanbul, 2006.

___________; *Tarihçe-i Hayat,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2012.

___________; *İşârâtül-İ'câz,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbnu'l-Hüseyin (384-458 h.);***Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr,*** I-VII, Dâru'l-kütübi'l ilmiyye, tsz.

___________; *es-Sünenü'l-kübrâ,* I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/ 1994.

___________; *Sünenü's-suğrâ,* I, *[Tahkîk: Muhammed Ziyâu'r-Rahman ed-Dimyâtî],* Mektebetü'd-dâr, Mekke, 1410-1989.

___________; *Şuabü'l-îmân,* I-IX,*[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl],*Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

___________; *ez-Zühdü'l-kebîr,* *[Tahkîk: Âmir Ahmed Haydar],* Müessesetü'lkütübi's-sekâfiyye, Beyrut, 1996.

el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık (215-292 h.); ***el-Müsned,*** I-IX,*[Tahkîk: Mahfûzurrahman Zeynullah],* Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut-Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillah, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.);***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye İstanbul, 1979.

___________; *et-Târîhu'l-kebîr,* I-VIII, *[Tahkîk: es-Seyyid Hâşim en-Nedvî]* Dâru'l-fikr, Beyrut, 1986.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

ed-Deylemî, Ebû Şucâ' Şîreveyh b. Şehredâr (445-509 h.);***el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** I-V, *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl]*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1406/1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.);***es-Sünen,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413/1992).

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsılî et-Temîmî (v. 307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII,*[Tahkîk: Hüseyin Selim Esed],* Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.);***İhyâu ulûmi'd-dîn,*** I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut tsz.

___________; ***Meâricü'l-Kuds,*** I, Dâru'l-âfâki'l-cedîde, 2. baskı, Beyrut, 1975.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.);***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-IV, *[Tahkîk: Mustafa Abdülkadir Atâ],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

el-Bağdâdî, el-Hatîb Ebû Bekir Ahmed İbn Sabit (v.463 h.);***Tarîhu Bağdad ev Medinetü's-Selâm;*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

el-Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr (v. 807 h.);***Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid,*** I-X, Dâru'r-reyyân li't-turâs, Kahire, 1407.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.);***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** I-VII,*[Tahkîk: Kemal Yusuf el-Hût],* Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed b. Ali el-Askalanî (773-852 h.);***Mukaddimetü Fethu'l-bârî,*** *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb],* Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1379 h.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.);***Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1413/1992.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (508/510-597 h.);***el-Müdhiş,*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415/1985.

İbnü'l-Mübarek, Abdullah (v. 181 h.); ***ez-Zühd,*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v. 454 h.);***Müsnedü'ş-Şihâb,*** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1407/1986.

el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tacilârifîn b. Ali (v. 1031/ 1622); ***Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmii's-sağîr,*** I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.);***Sahîhu Müslim,*** I-V, *[Tahkîk: Muhammed Fuad Abdulbakî],* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.);***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1413/1992.

___________; ***es-Sünenü'l-kübrâ,*** I-VI,*[Tahkîk: Abdulğaffâr Süleyman el-Bündârî],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

Şemseddin Sivasî, ***Menâkıb-ı Çehar-ı Yâr-ıGüzîn,*** [Sadeleştiren: Ahmed Arslantürkoğlu], Akpınar Yayınevi, İstanbul, 1983.

et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (260-360 h.);***el-Mu'cemü'l-evsat,*** I-IX,*Tahkik: Tarık b. Ivazillah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî],* Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

___________; ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** I-XXV,*[Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* Mektebetü'z-Zehra, Musul 1404/1983.

__________, ***el-Mu'cemü's-sağîr (er-Ravdu'd-Dânî)***, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmî / Dâru Ammar, Beyrut/Amma 1985/ 1405.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (209-279 h.);***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

el-Ûşî, Ebu'l-Hasan Siraceddin Ali b. Osman Fergani (575/1179); ***Bed'ü'l-emali,*** İFAV, İstanbul, 2008.

562001-20150921

---

[1] Enfâl sûresi, 8/60.

[2] Bkz.: Buhârî, *rikak* 38; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/256.

[3] Ebû Dâvûd, *edeb* 100, 101.

[4] Mâide sûresi, 5/119; Tevbe sûresi, 9/100; Mücadele sûresi, 58/22; Beyyine sûresi, 98/8.

[5] Bediüzzaman, *Sözler* s.705 (Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf).

[6] Bkz.: Buhârî, *savm* 4; Müslim, *zekât* 85.

[7] el-Ûşî, *Bed'ü'l-emâlî* s.50-54.

[8] Bkz.: Bediüzzaman,*Sözler* s.709 (Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf, İkinci Mebhas, Dokuzuncu İşaret);*Mektubat* s.260 (Yirminci Mektup, Birinci Makam, On Birinci Kelime).

[9] Buhârî, *rikak* 51, *tevhid* 38; Müslim, *îmân* 302, *cennet* 9.

[10] Tevbe sûresi, 9/72.

[11] Müslim, *sıfatü'l-münâfikîn* 58.

[12] Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23; Dârimî, *rikak* 67.

[13] Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/68, 71; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.289.

[14] ed-Deylemî, *el-Müsned,* 2/324; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* 1/561-562.

[15] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.201 (Yirmi Birinci Lem'a, İkinci Düstur).

[16] Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/414, 4/179, 362; *Meâricü'l-Kuds* s.88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/415.

[17] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.204 (Yirmi Birinci Lem'a).

[18] Yûsuf sûresi, 12/87.

[19] Bediüzzaman, *İşârâtü'l-İ'câz* s.127.

[20] Bkz.: A'râf sûresi, 7/176; Lokman sûresi, 31/19; Cum'a sûresi, 62/5.

[21] Tirmizî, *menâkıb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/154.

[22] Tirmizî, *kıyâmet* 25; İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* 1/103; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/96.

[23] Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Üçüncü Remiz).

[24] Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/173; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/349.

[25] Bkz.: Bediüzzaman,*Mektubat* s.412 (Yirmi Sekizinci Mektup, Üçüncü Mesele Olan Üçüncü Risale);*Mesnevî-i Nûriye* s.2 (Mukaddime).

[26] Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/671; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/130; Ali el-Müttakî*, Kenzü'l-ummâl,* 11/43.

[27] Necm sûresi, 53/39.

[28] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.82 (İlk Hayatı).

[29] İbn Mâce, *sıyâm* 21; Dârimî, *rikak* 12; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/373.

[30] Kamer sûresi, 54/47-48.

[31] Müddessir sûresi, 74/48.

[32] Kıyâmet sûresi, 75/20-25.

[33] Müslim, *zikr* 72; Tirmizî, *daavât* 74; İbn Mâce, *dua* 2.

[34] Bakara sûresi, 2/2.

[35] Bakara sûresi, 2/5.

[36] Duhâ sûresi, 93/7.

[37] Necm sûresi, 53/2.

[38] Şûrâ sûresi, 42/52.

[39] Bakara sûresi, 2/273.

[40] Bkz.: Kasas sûresi, 28/78.

[41] Bkz.: Ebû Dâvûd, *vitr* 32; Nesâî, *istiâze* 19, 20.

[42] Bkz.: Buhârî *daavât* 38, 43, 44, 45; Müslim, *zikr* 49, 61.

[43] Tevbe sûresi, 9/34.

[44] Tevbe sûresi, 9/35.

[45] Kasas sûresi, 28/77.

[46] Tirmizî, *daavât* 65; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/670.

[47] Tirmizî, *daavât* 2; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/293.

[48] Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.20 (Beşinci Mektup); *Emirdağ Lâhikası* 1/19.

[49] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a).

[50] Bkz.: İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş* s.490; İbn Hacer, *Mukaddimetü Fethu'l-bârî* s.14.

[51] Tirmizî, *zühd* 37; İbn Mâce, *zühd* 7.

[52] Ebû Dâvûd, *zekât* 26; İbn Mâce, *ticârât* 25.

[53] Buhârî, *zekât* 18, *vesâyâ* 9; Müslim, *zekât* 94-97.

[54] Bkz.: Bakara sûresi, 2/173.

[55] Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.518 (Yirmi Altıncı Söz, Zeyl); *Mektubat* s.17 (Dördüncü Mektup), 414 (Yirm Sekizinci Mektup, Beşinci Mesele).

[56] en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/147; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/46, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/270.

[57] Buhârî, *hibe* 1, *rikâk* 17; Müslim, *zühd* 26, 28.

[58] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/231; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned,* 10/491.

[59] Bkz.: Buhârî, *zekât* 60, *cihâd* 188; Müslim, *zekât* 161.

[60] Bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 5-6, *zekât* 50, *rikak* 20, *savm*7; Müslim, *zekât* 124, *fezâil* 50.

[61] Bkz.: Buhârî, *cihâd* 89; Tirmizî, *büyû'* 7; İbn Mâce, *rühûn* 1.

[62] Bakara sûresi, 2/273.

[63] Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 3.

[64] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/115; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 1/129.

[65] Hûd sûresi, 11/112.

[66] Tirmizî, *tefsir* (56) 6; Münâvî, *Feyzü'l-kadir,* 4/169.

[67] Ebû Dâvûd, *savm* 60; Tirmizî, *savm* 44; Nesâî, *sıyâm* 70.

[68] Buhârî, *savm* 60; Nesâî, *sıyâm* 70, 84.

[69] Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid,* 2/271; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl,* 7/323.

[70] Nahl sûresi, 16/126.

[71] Bkz.: İbn Kayyim, *el-Fevâid* s.27.

[72] Buhârî, *enbiyâ* 40; Müslim, *fezâil* 17-19.

[73] Buhârî, *iman* 39; Müslim, *müsâkat* 107.

[74] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.201 (Yirmi Birinci Lem'a, İkinci Düstur).

[75] Mutaffifîn sûresi, 83/26.

[76] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.192 (Yirminci Lem'a, Birinci Nokta).

[77] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

[78] Bediüzzaman, *Mektubat* s.390 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas, Dördüncü Vecih).

[79] Bezzâr, *el-Müsned*, 1/106, 196; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/344; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 7/343, 345.

[80] İbrahim sûresi, 14/7.

[81] Bkz.: Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-1*, s.56, 67.

[82] Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler*, s.5-6 (Birinci Söz).

[83] Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat*, s.253-254, (Yirminci Mektup, Mukaddime).

[84] Mâide sûresi, 5/3.

[85] Nâziât sûresi, 79/24.

[86] Şûrâ sûresi, 42/30.

[87] Tirmizî, *kıyâmet* 49; İbn Mâce, *zühd* 30; Dârimî, *rikak* 18.

[88] Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/365; el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 2/7.

[89] Bkz.: Kasas sûresi, 28/76-83.

[90] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr,* 8/99; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid,* 10/180.

[91] el-Beyhakî, *ez-Zühd* 1/157; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/408; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/222.

[92] el-Beyhakî, *ez-Zühd* 1/165; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 13/523.

[93] Kıyâmet sûresi, 75/20-21.

[94] Kıyâmet sûresi, 75/2.

[95] Bediüzzaman, *Sözler* s.766 (Lemeât); *Mektubat* s.529 (Hakikat Çekirdekleri); *Sünûhât* s.47.

[96] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s.206 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur); *Kastamonu Lâhikası*, s.67.

[97] Âl-i İmrân sûresi, 3/103.

[98] Enfâl sûresi, 8/63.

[99] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s.206-207 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur).

[100] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s.206 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur).

[101] Bkz.: Bediüzzaman, *Barla Lâhikası*, s.119.

[102] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar*, s.197-198 (Yirmi Lem'a, Birinci Nokta).

[103] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar,* s.201-202 (Yirmi Birinci Lem'a, İkinci Düstur).

[104] Bkz.: Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66.

[105] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar,* s.206-207 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur).

[106] Şûrâ sûresi, 42/38.

[107] Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

[108] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/365.

[109] Zilzâl sûresi, 99/7-8.

[110] Tirmizî, *tefsir* (23) 1; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/34.

[111] Mü'minûn sûresi, 23/1-11.

[112] Bkz.: Buhârî, *tıb* 17, 41, *rikak* 50; Müslim, *îmân* 374.

[113] Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/173; el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr* 5/220.

[114] Kasas sûresi, 28/78.

[115] Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/130.

[116] Buhârî, *fezâil* 38, *megâzî* 53; Müslim, *zekât* 139, *imâre* 48.

[117] Bkz.: Tevbe sûresi, 9/100.

[118] el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/671; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/130; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 11/43.

[119] Mâide sûresi, 5/119; Tevbe sûresi, 9/100; Mücadele sûresi, 58/22; Beyyine sûresi, 98/8.

[120] İbrahim sûresi, 14/19; Fâtır sûresi, 35/16.

[121] Mâide sûresi, 5/54.

[122] en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/147; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/46, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/270.

[123] Zilzâl sûresi, 99/7-8.

[124] Yûnus sûresi, 10/32.

[125] Âl-i İmrân sûresi, 3/134.

[126] A'râf sûresi, 7/199.

[127] Furkan sûresi, 25/63.

[128] Mü'minûn sûresi, 23/3.

[129] Müslim, *îmân* 78; Tirmizî, *fiten* 11; Ebû Dâvûd, *salât* 239.

[130] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/424; el-Bezzâr, *el-Müsned* 3/175.

[131] Bkz.: Trimizî, *birr* 50; Ebû Dâvud, *vitr* 29.

[132] Mâide sûresi, 5/79.

[133] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

[134] Bkz.: Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası* 1/183.

[135] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.57 (İlk Hayatı).

[136] Bkz.: Şemseddin Sivasî, *Menâkıb-ı Çehar-ı Yâr-ı Güzîn* s.25 (28. Menkıbe).

[137] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

[138] Nisâ sûresi, 4/79.

[139] Bediüzzaman, *Lem'alar* s.164 (On Yedinci Lem'a, On Üçüncü Nota, Üçüncü Mesele).

[140] Bkz.: el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* 3/338; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 5/71; el-Beyhakî, es-*Sünenü'l-kübrâ* 4/182.

[141] Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.384 (Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal).

[142] Buhârî, *rikak* 23; Tirmizî, *zühd* 60.

[143] Buhârî, *daavât* 44; Müslim, *mesâcid* 129.

[144] Âl-i İmrân sûresi, 3/188.

[145] Bakara sûresi, 2/148.

[146] Bakara sûresi, 2/164.

[147] Bediüzzaman, *Mektubat* s.318 (Yirmi Üçüncü Mektup, Dördüncü Suâl).

[148] Buhârî, *rikâk* 18; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 216-218.

[149] Bediüzzaman, *Mektubat* s.318 (Yirmi Üçüncü Mektup, Dördüncü Suâl).

[150] Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.536 (Hakikat Çekirdekleri).

[151] Buhârî, *edeb* 86, *savm* 51, *teheccüd* 15; Tirmizî, *zühd* 64.

[152] Kasas sûresi, 28/73.

[153] A'râf sûresi, 7/190.

[154] A'râf sûresi, 7/189.

[155] Zümer sûresi, 39/65.

[156] Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/33.

[157] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/428, 429; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 4/253.

[158] Tîn sûresi, 95/4-6.

[159] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/265.

[160] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 1/63.

[161] Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.518 (Yirmi Altıncı Söz, Zeyl); *Mektubat* s.17 (Dördüncü Mektup), s.414 (Yirm Sekizinci Mektup, Beşinci Mesele).

[162] Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.61-62 (On Beşinci Mektup, Altıncı Sual).

[163] Kehf sûresi, 18/6; Şuarâ sûresi, 26/3.

[164] Ebû Dâvûd, *edeb* 100, 101.

[165] Tevbe sûresi, 9/72.

[166] Buhârî, *et'ime* 11; Müslim, *eşribe* 179.